

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSKE ÅRBØGER

II. RÆKKE

I. HALVB.

1924

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Sønder-
jylland.

AABENRAA

I Hovedkommission hos **Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag**
Kjøbenhavn,
for Danmark, Norge og Sverige.

Tysk politisk og kulturelt Arbejde i Nordslesvig.

II.

Af Redaktør Harald J. Rud.

I. Forbindelsen sydpaa og Hjælpen sydfra.

I min Oversigt i Sønderjydske Aarbøger 1923, I. Halvbind over tysk politisk og kulturelt Arbejde i Nordslesvig har jeg omtalt dette paa følgende Omraader: 1. Politisk Virksomhed, 2. Kirke og Skole, 3. Ungdomsarbejde, 4. Foreninger, Foredrag, Kunst og Underholdning, 5. Biblioteker, 6. Landbrug. Som et 7. og sidste Led i Rækken maa nævnes: **Forbindelsen sydpaa og Hjælpen sydfra**. Det er et af de væsentligste Led i det tyske Arbejde for Bevarelsen af Tyskheden i Nordslesvig, men Virksomhedens Udfoldelse indenfor dette Omraade har været overmaade omskiftelig i de forløbne Aar siden Genforeningen, væsentlig paa Grund af det tyske Pengevæsens totale Sammenbrud. Naar der derfor i det følgende tales om Markværdier, maa hvert Tilfælde bedømmes dels efter Markens daværende Værdi og dels under Hensyn til den større Købekraft, Marken stedse har haft indenfor Tysklands Grænser, end Udlands-Kursen angiver.

I den følgende Oversigt skal kun det tyske Arbejde nævnes, der direkte har til Formaal at knytte

Traadene over Grænsen til Nordslesvig. Derimod vil jeg saavidt muligt ikke komme ind paa Omtale af det tyske Arbejde, der alene rettes mod Danskheden sydfor Grænsen, idet dette ikke hører ind under Emnet og forøvrigt er behandlet andetsteds.*) Her skal heller ikke omtales de talrige Udtalelser, der er fremsat fra tysk Side imod vor Grænse i officielle Forsamlinger eller paa private Møder. Ofte foreligger de kun i mangelfulde Referater og kan forøvrigt næppe tillægges større reel Betydning, — Ord udsprungne af Sorg, Harme eller Hævnlyst, alt efter Talerens Naturel og Forsamlingens forudfattede, ensidige Mening. Den Stemning, der fra visse Sider søges fremkaldt, er dog ikke til at tage fejl af og skal heller ikke underkendes, men det vil i en Oversigt over den praktiske Udfoldelse af Tyskhedsarbejdet over Grænsen være nyttigere at regne med de foreliggende Realiteter.

’ **Nordslesvig som Led i »Udlandstyskheden«.**

Tyske Blade bragte i Somren 1923 som Agitation en Artikel under Overskriften:

»2 Millionen vertriebene Deutsche«.

Artiklen søger at virke ved sine Tal, idet den anfører følgende »fordrevne Tyskere«: »750,000 Auslands-Reichsdeutsche, 16,000 Kolonialdeutsche, 200,000 Auslands-Volksdeutsche aus Rusland und Ungarn, 150,000 Grenzdeutsche aus Elsass-Lothringen, 3000 Grenzdeutsche aus dem Saargebiet, 850,000 Grenzdeutsche aus Posen-Westpreussen, Soldau und Memel, 90,000 Grenzdeutsche aus Oberschlesien, 10,000 Grenzdeutsche aus der Tschechoslowakei, 10,000

*) Jævnfør »Grænsebogen«, Slesvigsk Forlag.

Grenzdeutsche aus Nordschleswig«. Artiklen gør saaledes op, at hvert 30. Menneske i Tyskland er »Flygtning«.

Nu indtager Nordslesvig jo en beskedent Part i denne Opgørelse, men ser man bort fra de kolossale Overdrivelser i dette Eksempel paa tysk Agitation, bliver der det tilbage, at Nordslesvig ukritisk inddrages som sideordnet Led i Agitationen imod Versailles-Freden, og at »Flygtningene« (dels bortrejste Embedsmænd, dels tyske Tilflyttere, som ikke har boet her de Par Aar, der skulde til for at faa dansk Indfødsret, og endelig de Tyske, der har solgt deres Ejendomme for Kroner og er rejst sydpaa), bruges i Agitationen, der drives paa »den tabte Nordmark«. 10,000 »Flygtninge« er dog stærkt overdrevet, da de fleste lavere Embedsmænd jo blev her og gik i dansk Tjeneste, og af de 47 afgivne Optionserklæringer for Tyskland, blev kun 6 retsgyldige ved Overflytning til tysk Omraade!

Nordslesvig i de parlamentariske Forsamlinger. — Direkte statslig Støtte.

Nordslesvig har gentagne Gange været drøftet i de parlamentariske Forsamlinger i de forløbne Aar, selv om det har indtaget en forholdsvis beskedent Plads.

I den tyske Rigsdag var Nordslesvig paa Tale ved Behandlingen af den dansk-tyske Traktat (31. Maj 1922) umiddelbart efter Ratifikationen af Øvreslesiens Afstemning, hvor forskellige Ordførere, mest af Højrepartierne benyttede Lejligheden til (i den for Øvreslesien florklædte Sal) at udtale Haab om, at »Uretten imod det slesvig-holstenske og tyske Folk«

igen maatte blive gjort god. Udtalelserne mundede iøvrigt ud i Kravet om en Mindretalstraktat, der paa dette Tidspunkt var den ny-slesvig-holstenske Agitations Maal.

I den preussiske Landdag indbragtes (April 1922) følgende Andragende med Sigte paa Nordslesvig:

»I det danske Folketing har Kultusminister Appel fremsat Forslag om Bevilling af 200,000 Kr. til danske Kulturformaal i Mellem- og Sydslesvig.

Vi stiller Andragende om, at Landdagen vedtager en Henvendelse til Statsministeriet, der gaar ud paa, at Rigsregeringen stiller Midler til Raadighed til Bevarelse af tysk Sprog og Kultur i det afstaaede Nordslesvig.

Millberg, Dr. Dryander, Bayer, Kiel, og de øvrige Medlemmer af Det tysk-nationale Folkepartis Fraktion.«

Ved den danske Bevilling 1923 af 200,000 Kr. til Danskheden sydfør Grænsen, skrev »Apenrader Tageblatt« (3. April 1923) følgende:

»Forgæves spørger vi: Hvad sætter den tyske Regering op imod denne forholdsvis enorme Understøttelse? Hvad gør den for Tyskerne i Udlandet? Den tyske Regering kan naturligvis ikke optage Væddeløbet mod Kronen. Men at den maa foretage noget, ligger klart for Dagen, hvis ikke Tyskheden i Grænsedistriktet skal komme i den allerstørste Nød og Betryk. Det var endelig paa Tide at begynde med Gerninger. Platoniske Kærlighedserklæringer og smukke Taler er ikke nogen Modvægt overfor 200,000 Kroner.«

Af direkte Statsbevillinger til Tyskheden i Nordslesvig kendes dog ikke andre end 100 Million Mark-Fondet fra før Afstemningen (dengang ca. 450,000 Kr.). Efter Udtalelser af Dr. Kästner paa Seminariet i Rendsborg skulde 14½ Million direkte anvendes til kulturelle Formaal i Nordslesvig. Redaktør Becker bragte i 1921 et Rygte i »Tondern-

sche Zeitung« om, at en Regeringskurér havde bragt 5 Millioner Mark til Tønder. Rygtet benægtedes af Pastor Schmidts Blad, og det store Beløb har i al Fald næppe kunnet spores.

I den preussiske Landdag førtes 1. og 2. Februar 1924 en længere Debat i Anledning af de danske og tyske Socialdemokraters Overenskomst om Grænsen, der blev stærkt angrebet fra alle andre Partier og kun halvvejs forsvaret af Socialdemokraternes Ordførere og de socialdemokratiske Regeringsmedlemmer, Statsminister Braun og Indenrigsminister Severing. Man har dog Indtryk af, at de skarpe Udtalelser nok saa meget gjaldt Agitationen imod den socialdemokratiske Regering i Preussen til det forestaaende Valg, som Arbejdet for Tyskheden i Nordslesvig.

Fra forskellig Side er der i de forløbne Aar i Agitationens Tjeneste fremsat lignende Udtalelser imod Grænsen, imod det danske Styre og imod Danskheden sydfor Grænsen. Det er saaledes Tilfældet fra det tysknationale Partis og det tyske Folkepartis Provins-Afdelingers Side, fra højere tyske Embedsmænd, Overpræsident Kürbis, Regeringsraad Johannsen, Overborgmester Todsén, i Landdagens Hovedudvalg, i det preussiske Statsraad, i Provinslanddagen, paa det slesvig-holstenske Købstadmøde, paa Landbrugskamrets Møder o. s. v.

I det tyske Rigsindenrigsministerium oprettedes der fra Nytaar 1922 et særligt Kontor »til Bearbejdelse af Grænsespørgsmaal, særlig dermed i Forbindelse staaende Embedsmandsanliggender«. Kontoret ledes af den grundige Kender af nord-

slesvigske Forhold, J o h s. T i e d j e (født i Skrydstrup) som »Ministerialrat«.

I Januar 1924 udnævntes tidligere Præst i Lintrup, Pastor N i s s e n, til »Regierungsrat« ved Regeringen i Slesvig. Pastor Nissen tog efter Revolutionen Bopæl i Lyksborg som tysk Agitator og Tillidsmand for »Deutscher Schutzbund«. Han knyttedes for nogle Aar siden til Regeringen.

Provinsudvalget for Hertugdømmerne, hvis Formand er Overborgmester Dr. T o d s e n, Flensborg, har hvert Aar opført og bevilget Understøttelser til forskellige Formaal og Foreninger til Fremme af det tyske Arbejde, saaledes aarligt til »Wohlfarts- und Schulverein«, Bibliotekerne, Landbrugsskolen Berghof o. s. v. I Slutningen af 1923 bevilgede Udvalget 6000 Guldmark til Forarbejder til en tysk »Haandbog i det slesvigske Spørgsmaal«, og »Slesvig-Holstener-Udvalget« fik bevilget 300 Guldmark.

»Reichszentrale für Heimatdienst«, en under Krigen dannet tysk Landsorganisation, har ogsaa beskæftiget sig med det slesvigske Spørgsmaal, hvilket fremgaar af følgende Brev, som »Hejmdal« offentliggjorde (Juli 1921):

»Reichszentrale für Heimatdienst

Berlin W. 35, den 6. 8. 1920

Potsdamer Str. 41

Fernsprecher: Kurfürst 4956,

5989, 7568, 7594, 7510—12, 9723

—26

Drahtanschrift: »Heimatdienst«.

Für Ihre in dankenswertester Weise verfasste Zusammenstellung über die dänische Agitation und die Sammlung dänischer Plakate, die für die Zwecke der Reichszentrale für Heimatdienst von grösstem Interesse

sind, erlaube ich mir, Ihnen den herzlichsten Dank auszusprechen und Ihnen für die grosse Mühe, die Sie sich mit dieser umfassenden Arbeit gemacht haben, eine besondere Gratifikation von 500 Mark zu überweisen.

Es ist beabsichtigt, Ihre Arbeit dem Auswärtigen Amt vorzulegen, womit ich die Hoffnung verknüpfe, dass dies Ihren Plänen vorteilhaft sein möge.

Dr. Ratje.

An Herrn, Flensburg.

Som et Led i Agitationen mod Grænsen og mod Danmark var ogsaa Rigspræsident Eberts Besøg i Flensburg 7. September 1922 ment. Dr. Todsén søgte ved denne Lejlighed at paakalde en særlig Interesse fra Rigets Side til Kampen mod Grænsen og Danskheden sydfør Grænsen; Præsidenten gik ikke ind paa Opfordringen.

I Maj 1923 afholdtes i Forbindelse med Indvielsen af Højskolen i Læk et Møde af et stort Antal tyske Embedsmænd fra alle Egne af Slesvig og Holsten med tyske Deltagere fra Nordslesvig.

— —

Efter Afstemningen i 1920 sendtes følgende Skrivelse til tyske Embedsmænd i Nordslesvig:

»I Tyskhedens Interesse i Nordmarken opfordres De til saa længe som muligt at blive i Deres Stilling, ogsaa efter Afstaaelsen til Danmark. Vi udtaler Haabet om, at Embedsmændene vil oprette tyske Foreninger og støtte den tyske Agitation i Nordmarken.

Ministeren for Handel og Erhverv.«

Denne Skrivelse udsendtes, saavidt vides, kun til — Skorstensfejernerne, og skal kun nævnes som Kuriosum.

Ungdomsarbejdet.

Man kan ved at betragte det tyske politiske og kulturelle Arbejde ikke undgaa at lægge Mærke til,

i hvilken Grad Arbejdet for Ungdommen optages og anvendes i Agitationens Tjeneste. Det er stærkt fremtrædende i Nordslesvig, og Gang paa Gang møder man en maaltbevidst og konsekvent Bevægelse i samme Retning sydfor Grænsen. Tyskerne har, synes det, i højere Grad end vi danske, haft Evne til at drage Ungdommen ind i det, de kalder »det praktiske Grænselandsarbejde«. De har forstaaet at mobilisere Ungdommen lige fra Skolebørnernes Indsamling af Spareskillinger (»Jugendspende Nordschleswig«), til folkelige eller sportslige Ungdomsforbund, Højskolebevægelsen, og til de rent politiske Ungbondebevægelser og »Ungtyskland«-Foreninger. Der spores i denne Virksomhed blandt Ungdommen en betydelig Indsats af Energi og Offervilje, ikke mindst fra fremtrædende Pædagogers Side.

De talrige tyske Ungdomsorganisationer sydfor Grænsen deltager alle mere eller mindre direkte i Arbejdet for Tyskheden i Nordslesvig. Her skal nævnes de forreste i denne Henseende:

Ungdomsforeningerne er samlede i et »Nordmarkbund Deutscher Jugendkorps«, der holder aarlige Fællesmøder i Form af »fædrelandske Fester« e. l., og hvori deltager Repræsentanter for Slesvig og Holsten og særlige Repræsentanter fra Nordslesvigs tyske Ungdomsforbund. Om Fællesorganisationens Formaal hedder det i en Artikel i »Flensburger Nachrichten«:

»Nordmarkforbundet knytter alle de mange fædrelandske Ungdomsforeninger i Nordmarken, der staar paa Ungtysklandforbundets Grund, sammen til fælles Handlen. Det vil i første Linje yde praktisk Grænselands-

arbejde med sine Medlemmer. Politisk Virksomhed er strengt udelukket af dets Rammer.»

Forbundet har ved et af sine Møder i Flensborg fastslaaet, at det »bevidst vil stille sig i det tyske Kulturarbejdes Tjeneste nord og sydfør Grænsen«. Til dette særlige Formaal nedsattes et særligt »Nordgrænselands-Udvalg«, bestaaende af Pastor T o n n e s e n, Rendsborg (før Hellevad), Landraad S t e l z e r, Rendsborg, Pastor K ä h l e r, Flensborg, Skoleraad G r ø n d a h l, Flensborg (før Aabenraa) samt nogle unge.

Forbundet har foranstaltet »Nordmarkstævner« i Flensborg i Forbindelse med Sportsfester og Ungdomsmøder, Folkemøder, »Grænseungdomsstævner«, (1924 i Slesvig) Sommermøde (1923 i Hohenwestedt) med Hjemstavnsaftener og Drøftelser af nordslesvigske Forhold, indledet af Pastor S c h m i d t, Ungdomsleder F r. C h r i s t e n s e n, Aabenraa, og forskellige Vandrelærere fra Nordslesvig. Endvidere afholder Ungdomsforeningerne en Sommerfest paa Askebjerg ved Hütten i Lighed med tidligere Knivsbjergfester, og ligesaa paa Skærsbjerget, hvor der foruden Sport og Folkefest ogsaa opføres nationale Skue-spil. Bismarck-Statuen fra Knivsbjerg er som bekendt ført til Askebjerget.

Ved Indvielsen af Folkehøjskolen i L æ k, 29. April 1923, holdtes et større Ungdomsstævne med Deltagere fra begge Sider af Grænsen.

Endnu et »G r æ n s e u d v a l g«, bestaaende af Overlærer T r ä n c k n e r, Slesvig, Højskoleforstander K r u s e, Læk (før i Haderslev), Skoleraad G r ø n d a h l, Flensborg, W. J e n s e n, Skoleraad K i e s b y

og Schriewer*), indbød desuden den tyske Grænse-
ungdom til et særligt »Førerkursus«:

»Vi vil meddele, hvorledes der arbejdes i Grænse-
distriktet, og alle i Fællesskab drøfte, hvilke Opgaver
fremfor alt Ungdommen og dens Forbund har at opfylde
i Grænsekampen.«

Lederen af disse Ungdomskursus, Overlærer
Tränckner betegner i en Artikel i de tyske Grænse-
blade (Oktober 1922) disse som et »Forarbejde for
Folkehøjskolen i Læk«. Der holdtes i Vinteren 1922—
1923 Kursus i tre Landsbyer nær ved Grænsen, og
Deltagerne var unge Mennesker fra 18—25 Aar af
begge Køn. Der var indtil 30 Deltagere af hvert Køn,
men i Fremtiden, skriver Hr. T., bør 12—15 være det
højeste Antal i en Gruppe. Der undervistes først og
fremmest i slesvig-holstensk Historie; Emnerne var
saaledes: Urtiden, Vandringstiden, Kristendommen,
Danevirke, Samfundslære og Statsvidenskab, Penge-
væsen (med særligt Henblik paa Grænsedistriktet)
Penge som Middel for den enkelte og som politisk
Middel for Staten, Hjemstavnsdigting (Theodor
Storm) o. s. v.

Et Førerkursus strækker sig over 14 Dage og er
beregnet for Folk i Alderen 20—30 Aar.

Ved et Møde (December 1923) i Egernførde ved-
toges det »i endnu stærkere Grad end hidtil« at tage
fat paa det praktiske Grænselandsarbejde, nemlig
ved at danne et »Arbejdsfællesskab« med
Landbund, Jungdeutschlandbund, og Krigerforbun-
dene.

I Forbindelse med Ungdomsforbundene, hvis
Virksomhed rækker direkte til Nordslesvig, maa næv-

*) Dr. Schriewer er Leder af Centralen for de tyske
Grænsebiblioteker.

nes Organisationen af »Jungfrauenverein«. Desuden de i Sydslesvig og Holsten i de senere Aar opstaaede »Jungbauernschaften«, der er sammensluttede i »Verband schleswig-holsteinischer Jungbauernschaften«, (Formand Andreas Klinker, Sekretær E. Ruge) Rytterforeningerne, »Jungdeutscher Orden«, osv. Disse Foreningers Virksomhed strækker sig dog ikke direkte til Nordslesvig.

Foruden de lokale Ungdomsorganisationer findes et »Deutscher Reichsausschuss für Jugend-Grenzlandarbeit.«

Folkehøjskoler — Universitetskursus.

»Folkehøjskolens Aand har vundet 1. Zone for Danmark, og Danmark vover med den Fremstødet mod Syd, og vi har ingen kulturel-aandelig Kraft af samme Vægt at sætte imod. Vægten af Angrebet fra Norden og Tidernes Alvor fordrer, at der ogsaa fra vor Side skrives til Handling«, — skrev »Rendsburger Tagblatt«, (»Schleswig-Holsteinische Landeszeitung«) ved Aabningen af den første tyske Folkehøjskole efter Genforeningen ved Rendsborg. Foruden de gamle Hjemstavns-Højskoler i M a a r k æ r-Ø s t e r s k o v i Angel og i L u n d e n i Ditmarsken, har Tyskerne i de sidste Aar rejst nye i et Bælte langs Grænsen. De har saaledes i Øjeblikket, foruden de gamle, Skolerne i R e n d s b o r g, L æ k og H a r r e s l e v, der alle modtager Støtte af Wohlfahrts- und Schulverein til Elever fra Nordslesvig.

Højskolen i M a a r k æ r-Ø s t e r s k o v er den ældste i Provinsen. Den holder i Vinteren 1923—24 sit 28. Kursus, men har kun haft faa Elever fra Nordslesvig. Det samme er Tilfældet med den anden Hjemstavns-Skole i L u n d e n.

De egentlige Grænseskoler, som er rejst direkte med Nationalitetskampen for Øje, er Rendsborg, Læk og Berghof i Harreslev.

Højskolen i Rendsborg blev aabnet sidst i Oktober 1921 i den store Ejendom »Kanalblich« ved Kanalen, der blev omdannet og udsmykket til Grænseskole. Dens Formaal blev i et Opraab betegnet i følgende Ord: Tysk Opdragelse paa Hjemstavnskulturens Grund. Skolens Forstander er tidligere Rektor A. Henningsen, (født i Haderslev, senere ansat i Broager). Lærerkrafterne bestaar iøvrigt af Pastor Johs. Tonnesen, Rendsborg, (før i Hellevad), Kredsskoleraad Schacht, Rendsborg, (før i Aabenraa), Landraad Steltzer, Rendsborg, og Lærer Holst, Rendsborg. Skolen har Plads til 30 Elever og begyndte 1. November 1921 sit første Kursus med fuldt Hus.

Rendsborg-Skolen har i 1922 optaget en ny Form for slesvig-holstensk Kulturarbejde, nemlig Vandrekursus. Naar et Antal Personer (12—40) samles et Sted, afholdes et to Dages Kursus, hvortil Højskolen opstiller en Arbejdsplan, med Foredrag om forskellige Emner som »Folkefællesskab og Erhvervsskildringer«, »Nordmarkkampen og Kulturpolitikken«, »Opdragelses- og Ungdomsproblemer«, »Grænse- og Udlandstyskhed«, »Forbindelsen mellem det økonomiske Liv og Kulturen« osv. Skolen stiller Foredragsholdere til Disposition.

Højskolen i Læk byggedes i 1921—22 og var saavidt færdig, at den kunde begynde sin Efterskole i Sommeren 1922. Efterskolen er beregnet for unge Nordslesvigere, som (»ved Tyskhedens Væsen«) skal forberedes til Hjemstavns-Folkehøjsko-

I en s Undervisning, der er den anden Side af dens Virksomhed. I Efterskolen undervises ogsaa efter Ønske i dansk Sprog. Til Forstander er antaget Seminarielærer K r u s e fra Segeberg, (tidligere Haderslev). Skolens officielle Indvielse fandt Sted 29. April 1923 i Forbindelse med en »tysk Grænseungdoms-Dag« og »Førerkursus«. Skolen modtager Støtte fra Wohlfahrts- und Schulverein. I Sommeren 1923 bevilgede (foruden Bidrag fra anden officiel Side, som alle Højskolerne faar), Provinsial-Udvalget en Sum paa 5 Millioner Mark og »Uldsalgs-Selskabet« i Grünberg i Slesien sendte 1 Million. I 1921 bevilgede Oldenborg Kreds 5000 Mark og Ejdersted Kreds 4000 Mark til Grænsehøjskolerne. Disse Bevillinger fortsættes sandsynligvis. I Foraaret 1923 bevilgede den ny-oprettede Girocentral i Flensborg 20 Millioner Mark til kulturelle Formaal osv.

I de forskellige Skolers Afslutningsfester i September 1923 deltog Ministerialdirektør K ä s t n e r, der overgav Skolen i Læk 100 Millioner Mark til et Fond for trængende Elever. Ved en Indsamling forhøjedes Summen til 800 Millioner, der straks blev »værdifast« anlagt som et »Kästner-Fond«.

Som en Frugt af »Wohlfahrts- und Schulverein«s Arbejde maa ogsaa »Deutsche Schule Berg-hof« betragtes. Den er indrettet paa en af Flensborg Kreds købt Ejendom paa Harreslev Mark. Skolen er halvvejs Høj- og Landbrugsskole. Den aabnedes 1. Oktober 1921, og der er Plads til ca. 20 Elever (fortrinsvis for Nordslesvigere). Af Undervisningsplanen fremgaar det, at der i et Vinterkursus gives 120 Timer i Tysk og Historie, 60 Timer i Samfundslære, 60 i Regning, 70 i Naturkundskab og 70 i praktiske Øvel-

ser. Skolen har i disse Aar jævnligt holdt »tyske Aftener«, og »wess Geistes Kind« den er, viste sig, da den i August 1923 blev lukket af sit Kuratorium, fordi nogle af Eleverne nægtede at hejse Rigsflaget paa Forfatningsdagen. Af Pressekommentarerne til den opsigtsvækkende Begivenhed fremgik det, at Skolen blev drevet højst middelmaadigt som Landbrugsskole, idet alle Eleverne trykkede sig ved at arbejde,*) men saa meget stærkere i nationalistisk og republikansk-fjendtlig Aand. Skolens Bestyrer, Hr. Lorenzen havde gjort fælles Sag med Eleverne, medens Formanden for Kuratoriet og den praktiske Leder, Hr. Friedrichsen fra Hatlund Mose, nedlagde sit Hverv, og Kredsdagens tilsynsførende, Økonomiraad Jensen, Oksager, fralagde sig under en Drøftelse i Kredsdagen ethvert Ansvar for, hvad der kunde ske paa Skolen. Han oplyste iøvrigt her, at Eleverne selv i Høstens travle Tid arbejdede med Uret i Haanden og tilsidst strejkede, saa man maatte antage 12 arbejdsløse til en Løn af 54 Millioner daglig! (Høsten 1923). Der nedsattes et Undersøgelingsudvalg. Paa et senere Møde (September 1923) forkastede Kredsdagen dog et Forslag om Bortforpagtning af Skolen; den skal føres videre under egen Forvaltning, men med ny Ledelse og skarpere Tilsyn, og ventes aabnet i Foraaret 1924. »Berghof-Foreningen«, der bestaar af Forældre og Elever, har dog udsendt en offentlig Protest mod Genaabningen, inden der er foranstaltet ny Undersøgelse. Foreningen mener nemlig, at Eleverne er bortvist med Urette!

Af andet Skolearbejde skal endnu nævnes en paa Flensborgs Magistrats Foranledning oprettet Han-

*) »Flensburger Volkszeitung«.

d e l s s k o l e, særlig beregnet for unge fra Nordslesvig, (April 1921), en Skole for unge Kvinder: »Marthabund« i Slesvig, (»som et Bolværk til Værn for Tyskheden i Nordgrænselandet«), Aarsstævner af Foreninger af tidligere Elever fra Højskolen i Tinglev og fra Augustenborg Kvindeseminarium osv.

Endvidere er det paalagt de højere Skoler og en af Preussens 50 saakaldte »Aufbauschulen«, der er lagt i Nibøl, at varetage særlige Grænseopgaver.

Paa samme Maade har

Christian Albrecht-Universitetet i Kiel

sine »særlige Opgaver« i det tyske Grænsearbejde. Det røgter dem dels direkte ved at arrangere talrige »Nordmark«-Foredrag, Universitetsuger i Grænsebyerne og i Landsdelens større Byer (med Gæster fra Nordslesvig), Nordmarkuger i »Hochschulring deutscher Art«, hvorigennem Studenter fra hele Landet interesseres osv., og dels igennem »Det slesvigholstenske Universitetsselskab« (Formand fra 1918—23: Generalsuperintendent Dr. Mordhørst, Kiel, derefter fhv. Landdagsmand Dr. Schifferer, Charlottenhof).

Af Rigsregeringens 100 Millioner Mark-Fond fra 1920 overvistes $\frac{3}{4}$ Million til dette Selskab under Henvisning til, at

»Universitetet har trofast opfyldt sin Pligt som Uddannelsessted for aandelige Førere i Slesvig-Holsten og i Nødstider som Forkæmper mod Danskheden. Igennem det skal ogsaa de kommende Vøgttere af den tyske Nordmark uddannes.«*)

Der er i de senere Aar stillet meget betydelige Midler til Raadighed for Universitetet til »Nordmark-

*) Sonder-Satzungen für Die schleswig-holsteinische Universitäts-Gesellschaft.

Formaal«, navnlig fra private i Ind- og Udland (saaledes 30,000 Guldmark fra Gøteborg) og ved Indsamlinger (1921 i Flensborg 100,000 Mark).

Universitetet har udnævnt Overborgmester Dr. T o d s e n, Flensborg, til Æresmedlem (»Roland der Nordmark«), og Folketingsmand Pastor S c h m i d t til Æresdoktor ved det teologiske Fakultet.

Indsamlinger i Skolerne.

For at skaffe Midler til de tyske Vandre- og Familieskoler i Nordslesvig, (hvor der i Øjeblikket virker en halv Snes Vandrelærere) er der iværksat en saakaldt »Jugendspende Nordschleswig« i alle Skoler i Slesvig og Holsten. En af Ideens Forkæmpere, Lærer Karl B r ü g g e, Flensborg, har paa en »Nordmarksaften« i Flensborgs Lærerforening (Oktober 1922) oplyst, at der en Gang om Maaneden foretages Indsamling af (helst faste) Bidrag fra Børnene i en Række Skoler i Slesvig og Holsten. I Løbet af Vinteren tager Organisationen fast Form, og i 1922 indsamles et meget betydeligt Beløb (efter de sparsomme Opgivelser, der haves, ca. 200,000 Mark i Altonas Skoler). I 1923 agiterer en Studienrat T r e u t, Bromberg, fra »Foreningen for Tyskheden i Udlandet« for Jugendspende paa en Række Møder i de fem største Byer. Det meddeles (April 1923), at F o r e n i n g e n »Jugendspende Nordschleswig« omfatter over 200 Skolegrupper. Fra Byerne var der da indsamlet (delvis ogsaa ved Husindsamling):

Kiel	8,912,435	Mark
Altona	5,397,256	»
Flensborg	4,143,970	»
Neumünster	1,618,474	»
Slesvig	1,061,263	»
	<hr/>	
	21,133,398	»

En Del af Beløbet blev i Foraaret 1923 anvendt i 2. Zone, da Hovedudvalget for »Jugendspende«, (Lærere Brügge) ved Juleindsamlingen kunde meddele, at

»Samtlige Privat- og Vandreskoler i det afstaaede Omraade kunde udrustes efter Behov med Skoleutensilier, Lære- og Undervisningsmidler af enhver Art paa mønsterværdig Maade.«

Desuden havde Foreningen sydfor Grænsen kunnet oprette 14 udmærkede Skolebiblioteker.

Foreninger, der yder Støtte.

Et saa omfattende Arbejde som det, Tyskerne udfører paa alle Omraader til Hjælp og Støtte for deres Landsmænd i Nordslesvig, kan kun udføres ved virksom Hjælp fra godt organiserede Foreninger. Og Organisationens Kunst forstaar vore Modstandere sig paa! Foruden forskellige landsomfattende Organisationer som den gamle »Verein für das Deutschtum im Auslande«, »Deutscher Schutz- und Trutzbund« o. fl., er der en Række Sammenslutninger, hvis Formaal er koncentreret ved den danske Grænse.

Den ældste og største tyske Grænseorganisation er »Verein für das Deutschtum im Auslande«, (stiftet 1881, Formand: fhv. Gesandt, Excellence v. Dirksen, Berlin). Den har igennem Aarene indsamlet meget betydelige Pengemidler, og efter Krigen, under de nye Grænseforhold har den optaget Arbejdet med endnu større Kraft. Paa Foreningens Aarsmøde i Kulmbach 1922, hvori forøvrigt ogsaa Pastor Schmidt deltog, oplyste Næstformanden, fhv. Kontreadmiral Seeborn, Berlin, at Medlemstallet fra 1919—21 var 6 Gange fordoblet (til 360,000). I 1922—23 steg Medlemstallet, (efter Beretningen paa

Aarsmødet i Hamborg 1923), til 1 Million, fordelt i 3000 lokale Afdelinger. I Maj 1923 holdt Foreningens Skolegrupper Aarsmøde i Hamborg. Disse omfattede da 1000 Enkeltorganisationer med 600,000 Medlemmer.

I 1924 holdes Aarsmøde i Graz (Steiermark).

I 1921 har Foreningen indsamlet 3 Millioner Mark til »udlandstyske Skoler, Biblioteker og andre Kulturindretninger«. Deraf har Ungdoms- og Skolegrupperne tilvejebragt 1 Million. Pastor Schmidt's Blad »Neue Tondernsche Zeitung« oplyser, at en betydelig Del deraf er anvendt i Nordslesvig. Om Indsamlingerne i de sidste Aar foreligger der ikke offentlige Beretninger.

En tilsvarende landsomfattende Organisation er »Deutscher Schutz- und Trutzbund für Grenz-, Kolonial- und Auslandsdeutsche«, (Formand: Stadtrat Gilg, tidligere Kolmar), Organisationen blev stiftet ved et Møde i Rigsdagsbygningen i Berlin 1920. Den har holdt store Aarsstævner i Klagenfurt (1921), Allenstein (1922) og Flensborg (1923) med Udflugt til Sild igennem »den danske Korridor« over Tønder og Højer. I Møderne deltog Tyskere fra 20 europæiske Lande.

Begyndelsen til »Schutzbund« blev gjort i Maj 1919, da der blev oprettet en Centralforening for følgende 6 store Organisationer: »Verein für das Deutschtum im Auslande«, »Vereinigung Deutsch-evangelisch im Auslande«, »Der Reichsverband der katholischen Auslandsdeutschen«, »Die deutsche Kolonialgesellschaft«, »Die Vereinigung für Siedelung und Wanderung«, og »Der Bund der Auslandsdeutschen«. Efter Aarsberetningerne omfatter Organisa-

tionen nu 100 forskellige Forbund med et samlet Medlemstal af ca. 20 Millioner! Det er saaledes intet Under, at »Schutzbund«s »geschäftsführender Vorsitzender« Albert Wacker, Berlin, i Anledning af Allenstein-Stævnet karakteriserede Organisationen med følgende Ord:

»Deutscher Schutzbbund« er ikke nogen Forening, men den er det tyske Folkefællesskabs Idé, Livsfællesskabet af alle dem, der føler tysk.«

(i »Hamburger Fremdenblatt«.)

I Afstemningstiden for de forskellige Omraader var Forbundet meget virksomt. Det samler hvert Aar betydelige Pengemidler ind. Paa Aarsmøderne, der fremtidig holdes sammen med »Verein für das Deutschtum im Auslande«, deltager Tyskere fra Nordslesvig, saaledes Pastor Schmidt og fhv. Rektor K o o p m a n n.

Mere koncentreret om tysk Arbejde syd- og nordfor Danmarks Grænse staar de to vigtigste hjemlige Organisationer »Schleswig - Holsteiner Bund« og »Wohlfahrts- und Schulverein für Nordschleswig«, der begge er opstaaet efter Revolutionen. De to Organisationers Virksomhed har igennem flere Aar været omtrent ligeløbende, hvad Forholdet til Nordslesvig angaar, — »S.-H. B.« har været mere politisk præget og »W. und S.« mere kulturelt.

»Schleswig - Holsteiner Bund«, (Formand: Dr. T o d s e n, Flensborg, i Bestyrelsen bl. a. Justitsraad Dr. L ö h m a n n, Flensborg, Landdagsmedlem Fru Jane Voigt, Flensborg, Gaardejer I v e r s e n, Munkbrarup, Landdagsmand Millberg, Quarnbek, samt fra Nordslesvig Gaardejer S c h m i d t, Øster Terp, der 1923 afløste Redaktør

Bø d e w a d t, Tønder) omfattede allerede 1921 8 Forbund i Slesvig og 13 i Holsten med ialt 77 lokale Foreninger, (efter Oplysninger paa Aarsmødet i Flensborg i August 1921). Ved Aarsmødet i Kiel Juni 1922 oplystes det, at Antallet var steget til 130. Samme Aar sluttedes »Bund der heimattreuen Oberschlesier« og »der Ost- und Westpreussen«, sammen med »Schleswig-Holsteiner Bund«. Der findes nu ud over Slesvig og Holsten en Række lokale Afdelinger, ialt 40, deriblandt i Hamborg og Berlin, hvor et ivrigt Medlem, Hr. Carl Schmalfeldt i et Par Aar har udgivet et meget aggressivt Tidsskrift »Die Königsau«. I dette Blad kritiserede Udgiveren og Overlandsretsraad Mathiesen, Kiel, i 1922—23 ubarmhjerligt Ledelsen af Forbundet, fordi det ikke var skarpt nok i sine Krav, men holdt paa »Selvbestemmelsesretten« (∴ Tiedjelinjen) i Stedet for »up ewig ungedeelt«. Ligesaa kritiseredes Medlemsbladet »Der Schleswig-Holsteiner«s Redaktør, Overlærer Tränkner, fordi det var for vejt overfor »dansk Overmod«. Aktionen fremkaldte direkte Forslag fra Kieler-Lokalforeningen paa Aarsmødet i Kiel 1922, om »mere energisk og maalbevidst politisk Ledelse af Forbundet«. Som Følge af disse Krav nedlagde et fremtrædende Medlem af Hovedbestyrelsen, Overlærer Dr. Karl Alnor, Flensborg, sit Mandat, men iøvrigt red Ledelsen den Schmalfeldt'ske Storm af, og »Die Königsau« gik ind i September 1923.

Forbundet har en betydelig Gruppe »Deutsche Land-West«, der er stiftet af Oberstaatsanwalt Dr. Hansen, Bochum. Hr. H., der er fra Haderslev, er senere forflyttet som Generalstaatsanwalt til Kiel. Dr. Hansen konstaterede i Afstemningstiden, at der i

Rhinlandets Byer var 750 Indbyggere, der var født i 1. Zone, og 800, der var født i 2. Zone, og paa Basis deraf organiserede han »Deutschland-West« med 18 lokale Foreninger. Gruppen har holdt store Stævner i Bochum og Elberfeld. Som en særlig Opgave har »Deutschland-West« paataget sig Understøttelsen af tyske Ungdomshjem i Nordslesvig.

»Schleswig-Holsteiner-Forbundet«s Virksomhed har dog ikke været dets Stiftere og Ledere tilstrækkeligt. Det var — som ovennævnte Generalstaatsanwalt Hansen udtrykte sig paa et Møde i Kielerforeningen i 1923 — »ikke blevet det, man havde ventet: en Stemme og en Udtryksvilje for det slesvig-holstenske Folk«. Derfor skred man til endnu en Sammenlutning af meget betydeligt Omfang, og den 28. September 1923 offentliggjordes følgende Opraab i tyske Grænseaviser:

Slesvig-Holstenerne!

I det Øjeblik, hvor indre Sammenhold mere end nogen Sinde er fædrelandsk Pligt, bliver der paa uforsvarlig Maade udbredt og troet Rygter i Landet, der ikke blot fremkalder Forvirring, men ogsaa skal tjene landsforræderske Formaal.

De undertegnede Forbund, der har sluttet sig sammen til fælles Arbejde for Hjemstavn og Fædreland, erklærer hertil:

1) I Mindet om sine Forfædre er Slesvig-Holsten ogsaa under den dybeste tyske Nød uadskilleligt forbundet med Rige og Stat.

2) Ethvert Forsøg paa at afstaa yderligere slesvig-holstensk Jord til Danmark vil i hele Slesvig-Holsten støde paa den stærkeste Modstand.

3) Til Opretholdelse af den offentlige Sikkerhed og Orden maa enhver Slesvig-Holstener under alle Forhold stille sig paa Forfatningens Grund bag Regeringen og

støtte Rigs- og Landsmyndighederne i Opfyldelsen af deres Opgaver.

Flensborg, 26. September 1923.

Slesvig-Holstener-Forbundet, Rigslands-Forbundet for Slesvig-Holsten, Slesvig-Holstensk Bondeforening, Det slesvig-holstenske Landsforbund indenfor det nordvest-tyske Haandværkerforbund.

Der var her fuldbyrdet en Sammenslutning imellem det grænsepolitiske »Schleswig-Holsteiner Bund« og en Række økonomiske Organisationer. Der var tilvejebragt det, man betegnede som Øjeblikkets Krav: »en ensartet Sammenfatning af de økonomiske Kræfter i Grænse- og Hjemstavnspolitikken«.

Kort Tid efter (20. Oktober 1923) holdt »Schleswig-Holsteiner Bund« sit 4. Aarsmøde paa Højskolen ved Rendsborg. Der deltog Repræsentanter fra de 120 Afdelinger i Landsdelen. Det vedtoges at udgive Medlemsbladet »Der Schleswig-Holsteiner« hver 14. Dag sammen med de to store Landbrugsforeningers Blade i et Oplag af 40,000. Bladets Redaktion overtoges af Pastor Tonnesen og Forstander A. Henningsen, Rendsborg. Stævnet sluttede med Vedtagelsen af en Resolution, der synes at vise Frygt for Uroligheder, baade fra dansk Side og af indre social Art.

Korrespondenzbureau Nordschleswig har udsendt den korte officielle Beretning om Mødet. Alene af den fremgaar det, at vi i »Schleswig-Holsteiner Bund« har det politiske Hovedsæde i Agitationen fra tysk Side, Hovedarrangøren af de store altysk-prægede Stævner og Fester den 14. Marts (Afstemningsdagen for 2. Zone), den 24. Marts (Aarsdagen for den slesvig-holstenske Rejsning) osv.

Om »Wohlfahrts- und Schulverein«s Formaal udtalte dens Formand, Landraad Wall-

roth, Flensborg, sig ved et af Foreningens Bibliotekskursus i Flensborg i 1922:

»Velfærds- og Skoleforeningen er en fri, upolitisk Organisation, der er baaret af alle Befolkningslag, og som det bl. a. paahviler at forankre Tyskheden og den tyske Kultur her i Grænseomraadet. Det gælder om at bevare vore Fædres Land tysk, det Land, hvis kernetykske Karakter Afstemningen den 14. Marts 1920 paany har bekræftet.«

(»Flensburger Nachrichten«.)

Om Foreningens Virksomhed hedder det i Beretningen paa Aarsmødet i Flensborg for 1921, at der var »den største Rørighed paa alle Kulturplejens Omraader i Grænsedistriktet paa begge Sider af Sønderaaen (Skelbækken). I det forløbne Aar er det faste Grundlag lagt til en planmæssig Udbygning af Biblioteksvæsenet. Forsyningen af Nordslesvig med Bøger har nu som før Lokalforeningen i Kiel (der tæller 900 Medlemmer), taget sig af med Iver og godt Resultat. For Folkehøjskolebevægelsen har Foreningens korte Kursus haft stor Betydning«.

I 1921 er der af Foreningens indsamlede Midler ydet Studiehjælp til Nordslesvigere paa tyske Undervisningsanstalter til et Beløb af 110,000 Mark. Af de 110 understøttede i dette Aar var 20 fra Haderslev Amt, 29 fra Aabenraa Amt, 28 fra Sønderborg, 31 fra Tønder Amt og 2 fra det afstaaede Omraade af Flensborg Amt. Af 90 unge Mænd besøgte 43 Landbrugsskoler, 18 industrielle, 4 kunstindustrielle, 8 Handels- og 11 Folkehøjskoler, 6 Universitet og Seminarium. De 20 unge Piger fordeler sig med 16 paa Folkehøjskoler, 2 paa industrielle og 2 paa Fagskoler. I alt er der siden Foreningens Oprettelse i Sommeren 1920 (og indtil Udgangen af 1921) ydet ca. 200,000 Mark til 183 Ansøgere. Af Fripladser og Stipendier er der 1920 skaffet 16, i 1921 34 og i 1922 41 til Nordslesvigere.

Efter en Opgørelse af Studienrat Lützenkirchen, Kiel, (tidl. Haderslev) disponerede »Wohlfahrts- und Schulverein« allerede i 1921 over følgende Fripladser og Stipendier for tyske Nordslesvigere:

Flensborg: Landbrugs-Vinterskolen 3 Pladser a 1500 Mark, 1 Plads efter eget Ønske, 1500 Mark, højere Læreanstalter 3 Fripladser, Mittelschule 3 Fripladser, Kunstindustriskolen 3 Fripladser. Slesvig: Fripladser i Byens Skoler. Egernførde: Kreds-Vinterskolen 1 Friplads, 1 efter eget Ønske 1500 Mark. Marne: Landbrugs-Vinterskolen 5 Pladser a 1500 Mark, 1 a 750 Mark, 1 Stipendium 100 Mark. Altona: Gewerbeschule 3 Fripladser. Hohenwestedt: Landbrugsskolen 3 Pladser tilsammen 1500 Mark. Hademarschen: Husholdningsskolen 3 Stipendier tilsammen 1000 Mark. Oldesloe: Landbrugs-Vinterskolen 2 a 1000 Mark. Ratzeburg: Gymnasium 1 Friplads, Vinterskole 1 Friplads, 2 Stipendier 600 Mark. Itzehoe: Landbrugs-Vinterskolen 1 Friplads, Augusta Viktoria-Lyceum 3 Fripladser. Preetz: Landbrugs-Vinterskolen 3 Stipendier a 300 Mark. Segeberg: Landbrugsskolen 1 Friplads. Kaltenkirchen: Landbrugsskolen 1 Friplads. Kiel: Musikkonservatoriet 3 halve Fripladser, 2 hele, Klaverakademi 1 halv Friplads, Landbrugskamrets Husholdningsskole halve Fripladser, Handelsskole 2 Fripladser, Mittelschule 2 Fripladser, Lyceum 2 Fripladser, Landbrugsskolen 1 Friplads. Wilhelms-haven: Højere Pigeskole 1 Friplads. Lybæk: Byens Skoler Fripladser, Bygningsskolen 2 Fripladser. Barmen: Fripladser paa Haandværker- og Kunstindustriskolen, højere Væveskole, Handelsskole. Dresden: Fripladser i Byens Skoler. Desuden disponerer Foreningen over 16 Fripladser og Stipendier ved Statskoler.

Som det vil ses heraf, faar »Wohlfahrts- und Schulverein« megen Støtte fra offentlig Sidé. Det var til denne Forening Landraad Siemon i Aabenraa egenmægtigt overviste en meget stor Sum af Aabenraa Kreds' Midler fra »Kreisesgeschäftsstelle«s Virksomhed i Krigsaarene. Foreningen faar stadige Tilskud fra en Række Amter og Byer, bl. a. Flensborg

(1921 3000 Guldmark 1923 300 Guldmark), og Foreningens Forvaltningsraad har i Februar 1924 afholdt Møde i Overpræsidiets Kiel.

En særlig nordslesvigsk farvet, mere selskabelig Karakter har de talrige »Vereine heimat-treuer Nordschleswiger«. Snart hedder de »Landsmannschaft der Nordschleswiger«, snart »Verein deutscher Nordschleswiger« eller »vertriebener Nordschleswiger« osv. De er alle oprettede i Aarene efter Genforeningen og begyndte flere Steder som i Flensborg og Kiel som politiske Agitations- og Understøttelsescentraler, der endog havde Forbindelse med et saakaldt »Flüchtlingsstelle Nordschleswig«, der af lidt mere end menneskekærlige Hensyn tog sig af en Del af de uheldige Eksisterer, som det danske Statspoliti nægtede Opholdstilladelse paa Grund af Lovovertrædelser. Senere organiseredes »Nordslesviger-Foreninger« i alle Provinsens Byer med Hovedsæde i Kiel. Som Medlemmer optages dels Folk, der var født i Nordslesvig, og dels Folk, der har boet her i kortere eller længere Tid, saaledes alle Embedsmænd, der overhovedet har haft Ansættelse her. Med Tiden er dog vistnok overalt Rammerne udvidede til at omfatte alle, der vil med til den udfordrende Agitation — og omfattende Selskabelighed, der øves i Foreningerne.

Vi genfinder indenfor denne Agitationsforenings Ramme en Række Navne paa gamle bekendte fra før i Tiden: I Kiel Foreningernes Formand, Bankdirektør E r i c h s e n, (tidl. Skærbæk), Pastor B e r t h e l s e n (tidl. Snogbæk), som storpatriotisk Taler, fhv. Amtsførstander R a f a l s k i (tidl. Rødding), i Flensborg: Foreningernes Næstformand, Advokat v.

Hielmcrone, (tidl. Aabenraa), Pastor Nissen, (tidl. Lintrup), Kredsskoleraad Gröndahl, (tidl. Aabenraa), i Rendsborg: Seminarieførstander Ingwersen (født i Aabenraa), i Lybæk: Herredsfoged Klinker, (tidl. Nordborg) o. s. fr.

Der er, som nævnt, oprettet Nordslesviger-Foreninger i næsten alle Byer i Slesvig-Holsten og i nogle Landsbyer i det nordlige Sydslesvig. De dyrker alle Selskabeligheden i stor Stil, Dilettantkomedier osv. Flere Enkeltforeninger har optaget »Faderskabets« for nordslesvigske Byer og Landsbyer, foretager særlige Indsamlinger for at holde unge Tyskere paa Skoler i Tyskland. Der fremvises Lysbilleder fra Nordslesvig og skænkes Billeder til Skolerne i Sydslesvig og Holsten. Der indsamles Pas til Vise-ring, arrangeres Sommerrejser til Nordslesvig, og holdes Fester med indbudte tyske Foreninger nordfor Grænsen.

Forbundet af Nordslesviger-Foreninger er indmeldt i »Schutzbund«.

Endnu kan nævnes en lang Række Foreninger, der alle mer eller mindre deltager i tysk Grænse-landsarbejde, men har mindre Betydning, saaledes Foreningen »Heimattreu« i Flensborg, »Nordfriesischer Verein für Heimatkunde und Heimatliebe« i Nibøl, »Vaterländischer Frauenverein« (Fru Overborgmester Todsens), Plattyske Forening »De Eekboom«, »Niedersächsischer Sängerbund«, »Verband schleswig-holsteinischer Jungbauernschaften«, »Jungdeutscher Orden«, »Verein deutscher Nordschleswiger in Hamburg«, »Klub Sonderburg« i

Hamborg, samt forskellige Teaterforeninger, Kunst-
selskaber osv.

— — —

Som Læserne vil se af ovenstaaende Redegørelse, er det tyske Arbejde, der knytter Traadene mellem Tyskheden i Nordslesvig og Tyskland, stærkt organisatorisk udbygget, og for en stor Del er det ikke blot Former men ogsaa Liv. Ofte gør Arbejdet Indtryk af at være baaret af stærk Fædrelandsfølelse, undertiden af en fanatisk slesvig-holstensk Trang til at hævne Nederlaget overfor Ententen, — hvortil den tyske Agitation ogsaa regner Afstemningsnederlaget overfor Danmark den 10. Februar 1920. Tyskheden i Nordslesvig, der i 1920 udgjorde 25,000 Stemmer eller 25 pCt., (de fremmede stemmeberettigede medregnet), ved Folketingsvalget 1920 7,505 Stemmer, eller 14,8 pCt., og ved Folketingsvalget 1924 7,724 Stemmer eller 13,6 pCt. af de afgivne Stemmer, har faaet Rammerne i Orden for planmæssigt Arbejde.

Vi gør bedst i fra dansk Side at regne med Forholdene som de er, og gøre os Stillingen klar: Vore nationale Modstandere søger at placere det nordslesvigske Spørgsmaals Løsning som en Uret, der er begaaet mod Tyskland. Ved Hjælp af dette og iøvrigt den frembrydende Reaktions Nationalisme («Ny-Slesvig-holstenismen») søger de at vække Interesse og Ofervillighed først og fremmest i Sydslevig og Holsten, men ogsaa sydfor Elben, hvilket sidste dog endnu kun i ringe Grad er lykkedes.

Overfor dette maa vi Danske være paa vor Post, føre en positiv dansk Politik, øge og styrke den hjemlige Danskhed i vort genvundne Land kulturelt og økonomisk, men ogsaa følge Tyskhedens Arbejde og

imødegaa det, hvor det i sin Politiks Tjeneste tager unormale økonomiske Forhold som Valuta-dumping i Handel, tyske Tjenestefolks Anbringelse i de udsatte Sogne eller tyske Kapitalers Opkøb af dansk Jord og Ejendom. Nu er Tiden der, og nu maa der handles, saasandt Danmark skal fuldføre sin største politiske Opgave i dette Aarhundrede: Nordslesvigs fuldstændige Sammensmeltning med vort gamle Fædreland.

Dybbøl- og Broagerpræsten Kristen Karstensen.

Af Georg Himmelstrup.

Erklæring fra Dybbølboerne.

Det var klart for Tillisch, at Bestyrelseskommissionen ikke kunde udøve sin styrelse af hertugdømmet Slesvig i kongen af Danmarks navn med den danskfjendtlige embedsskare, som den provisoriske regering havde indsat i forsommeren 1848, da alle kongetro embedsmænd var fordrevne. Tillisch tager derfor straks fat paa at faa disse forhold ændrede. Blandt de juridiske embedsmænd var der mange modstandere. Af præsterne viste det sig, at der var omtrent 200, som stillede sig saa fjendtlig, saa det vilde være meningsløst at beholde dem i embederne. Af lærerne var der over det halvhundrede, som var af samme sindelag.

Naar pastor Karstensen i over et fjerdingaar maatte vente forgæves paa at blive genindsat i sit embede, da var dette langtfra et særligt enestaaende tilfælde. Tillisch kunde kun med den største besvær overvinde Eulenburgs modstand mod at faa de fordrevne embedsmænd indsat igen. Den dansksindede befolkning ventede sig en hurtigere afgørelse i dansk retning af den styrelse, der officielt havde meddelt, at den styrede landet i kongen af Danmarks navn. Men man saa, at de provisoriske præster sad maaned

efter maaned i embederne, og provsterne Rehhoff og Prahl vedblev at styre præstemodstanden i næsten 5 maaneder, thi først langt ind i Januar 1851 lykkedes det Tillisch at faa disse to kraftige førere afsatte fra deres embeder.

Det var langtfra kun provisorisk indsatte præster, det gjaldt at fri sognene for, thi der var tyske præster i stort tal, valgt paa lovlig vis før 1848 af selve befolkningen, og indsat af vor statsstyrelse. Der fandtes næppe en snes dansksindede præster i hele Nord- og Mellemslesvig. Det store antal danskfjendtlige præster havde i Bestyrelseskommissionen ikke alene halvparten af styrelsen, men i tvivlspørgsmaal — og af saadanne lavede Eulenburg mange — holdt opmanden, Hodges, oftest med Eulenburg. Imidlertid lykkedes det dog i tiden fra 25. Aug. 1849 til Istedsejren den 25. Juli 1850 at faa afsat saa mange af de danskfjendtlige præster, saa slesvigholstenerne fandt sig ilde tilmode derved. Mange af præsterne fandt det klogest selv at forsvinde, og især var der mange, der stak af sammen med den slagne Istedhær. Man læste nu i tyske blade mange voldsomme artikler om, hvor forfærdeligt kirken og kristendommen blev vanrøgtet i det stakkels Slesvig.

Vi læser om, hvorledes »vilkaarlighed og haan synes at have parret sig i denne Bestyrelseskommissions voldshandling. Dette uvæsen, denne forhaanelse af vor kirkes rettigheder tror vi nu ikke længere at turde se paa med Tavshed, uden at vi forsynder os mod kirken, eftersom vi nærmest er kaldede til at værne om dens ære og værdighed. — Vi anser os for Gud og vor samvittighed forpligtede til at nedlægge protest herimod.« 8 præster fra Aabenraa provsti havde underskrevet.

I en anden artikel staar der: »Maalet er fuldt, aldeles fuldt. Som Kristi kirkes tjenere protesterer vi formelig og højtidelig imod alle de forholdsregler, ved hvilke menighederne krænkes paa det groveste i deres helligste rettigheder, og dyrebareste goder, ved hvilke præster og lærere lovstridigt og voldsomt fjernes fra deres embeder, og andre indsættes i deres sted; ved hvilke Guds huse bliver øde, skolerne lukkes, og ungdommen overgives til forvildelser og hele den kirkelige bestyrelse i Nordslesvig forstyrres og gøres umulig«. Der stod endog med en henvisning til Ps. 80, 14, at »de tomme gudshuse rodedes øde af vilddyr.«

Saadanne skriverier vilde sognenes dansksindede befolkning ikke lade staa upaataalt. I de første maa-neder af 1850 indsendtes der takadresser til Bestyrelseskommissionen med hundreder af underskrifter. Fra Oksenvad—Jels med 150 navne, fra Fjelstrup med 133, fra Tyrstrup med 207 navne. Man takker ikke alene, fordi sognets rigtige præst er kommen igen, men ogsaa fordi man i denne regeringshandling finder en beroligelse og borgen for, at kongens magt igen repræsenteres af de højbaarne regeringsherrer, »saa lydighed og orden maa træde i stedet for den vilkaarlighed og tøjlesløshed, som vort kære Slesvig desværre saalænge har været hjemsøgt af«. I slutningen af Marts sendte 26 nordslesvigske præster en tak- og tillidsadresse, til Bestyrelseskommissionen.

Den 23. Marts 1850 stod der i »Den danske Slesviger« en erklæring, som med 110 bosiddende mænds navne i Dybbøl sogn afsendtes til Bestyrelseskommissionen i Flensborg. En genpart af denne erklæring tilsendtes »saakaldte superintendent hrr. Nielsen

i Slesvig til oplysning om hans vildfarelse angaaende de kirkelige forhold i Nordslesvig«.

»I flere tyske blade er der flere gange i den sidste tid opløftet høje klageraab om den store uret og vold, som Guds kirke her i Nordslesvig har maattet lide derved, at landets regering har givet menighederne deres gamle præster tilbage. Man har søgt at skaffe den mening indgang, at de med oprøret sympatiserende præster overhovedet levede i den bedste forstaaelse med menigheden, naar kun ikke det djævelens redskab propagandaen (jfr. »Altonaer Mercur« Nr. 45), stillede sig imellem og forgiftede deres sjæle. Og navnlig har man ogsaa (jfr. provst Nielsens opfordring i anledning af provst Rehhoffs embedsentledigelse s. bl. Nr. 22) ladet sig forlyde med, at samtlige de vedkommende menigheder Dybbøl, Fjelstrup, Jordkær, Broager, Ulderup osv. vilde optræde imod Bestyrelses-Commissionen og udtale sig til gunst for de af samme afskedigede præster.

Vi undertegnede medlemmer af Dybbøl menighed finde os herved foranledigede og opfordrede til at fremkomme med efterfølgende erklæring: »Dersom nogen siger, at Guds rige og Kristi kirke her har lidt vold og afbræk derved, at vi have faaet vor gamle præst og sjælesørger tilbage, saa taler han løgn, og der er ikke sandhed i ham. Tværtimod, skal der tales om vold imod Guds rige og afbræk for Kristi kirke her i vor menighed, da blev saadan forøvet den gang, da den provisoriske regering berøvede os vor gamle præst og skikkede os i hans sted en anden, som vi ingen tillid havde til, og som kaldte dem venner, som vi kaldte fjender. I hans, den provisoriske, tid stod Guds hus tomt, og sakramentet blev

forsømt. Kirkevæsen, fattigvæsen og samtlige sogneanliggender, hvori præsten skulde deltage, besørgedes uden hans deltagelse, altsammen fordi ingen vilde have med ham at gøre; men saa snart vor gamle præst blev givet os tilbage, sporedes en glædelig forandring, da blev Guds hus fyldt, Herrens alter talrigt besøgt, og sognets anliggender bragt i orden. Enhver kom ham imøde med tillid og fortrolighed.

Hvad der dernæst tales om fremmed indblanding og propagandistisk indvirkning, hvorved den gode forstaaelse mellem menigheden og dens med oprøret sympatiserende præster skulde forstyrres, forstaar vi ikke rigtig. For os stiller sagen sig saaledes: Vi kunne ikke andet end betragte kongens fjender som vore fjender; vi anser Danmark som vort fædreland og Tyskland som et fremmed land; og dette er noget, som ingen fremmed har lært os, men som vi har lært af vore fædre og mødre og indsuget med modermælken. Vi anser selvfølgelig ogsaa den bevægelse, som i foraaret 1848 udbrod i Kiel og Rendsborg, og for hvilken den provisoriske regering stillede sig i spidsen, som et oprør imod kongen og fædrelandet. Naar nu den, der er sat os til præst og sjælesørger, er af ganske anden og aldeles modsat mening, naar han kalder kongen vor fjende, Danmark et fremmed land og Tyskland vort fædreland; naar han siger, at kongen er oprøreren, og Reventlow og Beseler er den rette regering her i landet; naar han endvidere kalder dette at holde sin ed, hvilket vi efter Guds ord og vor samvittighed ikke kunne anse for andet end at bryde den: da mene vi, at det er en naturlig, ja uundgaaelig selvfølge, at der ingen tillid kan være mellem menighed og præst. I dette tilfælde har vi navn-

lig været i henseende til vort forhold til den præst, som den provisoriske — og Fællesregeringen til sin tid havde sat os; og vi erklærer, at vi i denne henseende ikke kunde have tænkt eller følt anderledes, om han endogsaa havde været hos os som præst før oprørets udbrud.

Hvad dernæst til slutning angaar den protest og erklæring, som man har ladet sig forlyde med, at ogsaa vor menighed skulde have i sinde at fremsætte imod den handling af Bestyrelseskommissionen, hvorved vi have faaet vor gamle præst tilbage: da vide vi nok om protester og erklæring til sin tid her i menigheden, men det var ikke imod vor gamle præst, det var tværtimod for ham; det var protester imod hans uretfærdige afskedigelse og begæring om at faa ham tilbage. Med saadant et andragende indkom vi først til Fællesregeringen og siden efter til Bestyrelseskommissionen. Hvad Fællesregeringen nægtede os, det har vi nu været saa lykkelige at opnaa ved Bestyrelseskommissionen. Vi føle os Bestyrelseskommissionen takskyldig, fordi den har ladet os vederfares retfærdighed, fordi den ved at gengive os den sjælesørger, til hvem vi have tillid, og under hvis virksomhed Guds gerning har god fremgang iblandt os, har sørget for vort vel og vist sig at have et hjærte for os.

Det er vor mening og erklæring i denne sag, og ingen som helst fremmed indblanding, hverken herfra eller derfra, har fremkaldt eller kan forandre saadan vor mening.«

Dybbøl menighed i Marts 1850.

Fischers blad i Aabenraa, »Freia« meddeler, at kirkebesøget var bleven langt bedre end, mens de

paatvungne præster sad i embederne. Fra Dybbøl meddeles, at i de 13 maaneder, pastor Axelsen var præst der, var der kun 95 altergæster. De to første søndage, Karstensen holdt gudstjeneste, var der 226 altergæster.

Det tyske medlem af Bestyrelseskommissionen har sikkert gennem de modtagne takadresser kunnet indse, at de tyske blades meddelelser om præsteforandringerne ikke havde videre med sandheden at bestille, mens Tillisch har glædet sig inderlig over disse tilkendegivelser.

1850.

Hærene stod for tredje gang kampberedte overfor hinanden. Denegang ikke Preusserne. Med Berlin var der sluttet en »simpel fred« 2. Juli 1850. Men en slesvig-holstensk hær, rigelig understøttet fra adskillige tyske stater, var først i Juli rykket mod nord fra Holsten gennem Sydslesvig. Vor hær var gennem Nordslesvig og fra Als draget mod syd, og den 23. Juli stod begge hære overfor hinanden ved Isted, en milsvej sydfor Flensborg. Den følgende dag begyndte kampen, men den 25. Juli stod selve slaget, som blev den blodigste kamp i de tre aar. I vild flugt blev fjenden drevet sydpaa.

Denne sejr bragte mangt et herligt digt frem. Dybbølpræsten maa ogsaa være med i det sangkor. I Berlingereren har vi et fornøjeligt digt af ham paa otte vers i kæmpevisestil om »Slaget ved Isted«:

Hrr. Willisen drager til Isted frem,
og slaar han der sine lejre.
Nu skal vi følge de danske hjem
og vinde drabelige sejre!

Og lyster os dansken at gæste her,
 det skal han vel fortryde.
 Vi meje ham ned med det skarpe sværd
 og lade hans hjerteblod flyde.

Til højre vand — og skov foran —
 og mose til venstre side,
 og vældige volde med tand ved tand:
 lad komme, hvem han tør bide!

Og kunde han flyve som fugl i sky,
 end i luften vi ned ham knalde!
 For dansken skal komme til Slesvig by,
 for skal himlen til jorden nedfalde!

Saa staar slaget, og sejren vindes.

Hav tak, du Herre! som var vort skjold,
 du gav os sejr at vinde!
 Beskærm os stadig mod tyskens vold,
 som du skærmed os dennesinde!

Er dette digt noget spøgefuldt, da er dette ikke tilfældet med de to mindedigte, som kort tid efter stod i »Fædrelandet«: over kaptajn Kranold og over premierløjtnant Vilh. Blom.

I foraaet 1849 var kapt. Kranold med hæren i Sundeved, men resten af denne sommers felttog var han adjutant ved generalkommandoen paa Als. Han opholdt sig meget i Ulkebøl og udtalte da, at hvis han faldt i denne krig, ønskede han at blive jordet paa et af ham selv nærmere betegnet sted paa kirkegaarden ved siden af den svenske frivillige Lejonhufvud, der faldt 5. Juni 1848 i Dybbølkampen. I slaget ved Isted 25. Juli 1850 var kapt. Kranold stabschef hos oberst Baggesen. Under den voldsomme kamp i Stolk var forvirringen en tid saa stærk, at det ikke var muligt at blive klar over stillingen. Da

sporede Kranold sin hest og fo'r ind i linjen for at faa klaring over forholdene. Dette modige ridt kostede ham livet. Hans lig førtes ikke til kæmpegravnen i Flensborg, men til det sted, han selv havde ønsket at hvile paa Ulkebøl kirkegaard.

Der sank en stjerne fra Nordens pol
gennem nattens dæmrende vang.
Over Istedmark, som en funklende sol
den straalte for sidste gang.

O Kranold! Du alle hjerters lyst!
med den barnlig-trofaste sjæl,
med det flammende mod i stridens dyst,
du har sagt dit sidste farvel.

Som et lyn over stridens mark du fo'r,
det buldrede skud i skud,
da sluktes dit lys, du segned til jord,
og din sjæl gik hjem til sin Gud.

Fjenden stormed over Stolk,
Højt det sukker gennem dalen:
Trepka ligger død paa valen
spredt i flugt er vore folk.
Kugler hvine, bøsser kualde,
røgen staar som tordensky
ud af hvert et hus i by;
hobevis de slagne falde.

»Bliv dog, bliv! o gaa der ej!
her vi dog en stund maa vige,
kampen her er for ulige,
og den vej er dødens vej!«
Men du styrted dig i vrimlen
klynget til din ganger fast,
brød i baalet ind med hast
mellem vilde fjenders stimlen.

»Fremad, frem! til stormens dyst!
ej tilbage! fremad! fremad!

Kun med sejr gaar vi hjemad.
 Ind paa fjenden, bryst mod bryst!«
 Men din raske ganger vakler,
 dødens bud henhvisle brat, —
 og du sank i dødens nat
 mellem røg indhyll'de fakler.

Som i livet, saa i død —
 ridderlig i aand og sæder,
 vej du dig til evig hæder
 med dit blanke væрге brød.
 Forrest stod du blandt de kække,
 og med vemodssuk og savn
 tegne vi dit hædersnavn
 i den første helterække.

Sorgopfyldt ved gravens rand
 riste vi dig denne rune.
 Sødt dit støv i graven blune!
 Og din ros gaar vidt om land!
 I det stolte hædersfølge
 over jord med frydfuld hu
 sejrskront du færdes nu; —
 men vi kan vor sorg ej dølge.

Vilhelm Blom blev ikke 24 aar, da han faldt paa valpladsen. Man havde ventet sig meget af denne poetisk rige natur. Som militær viste han betydelige evner. Efter at have gjort tjeneste ved hæren i 1848 og 49 blev han premierløjtnant ved 12. bataillon hos hans faders gode ven, oberst Læssøe. Den 25. Juli førte han sine skytter frem til Grydeskoven, passet mellem Istedso og Langsø. Der faldt han. Det var hurraet fra disse skytter, som frydede oberst Læssøe, da han, dødelig ramt af en fjendtlig kugle, segnede ned af sin hest.

Karstensen har i »Fædrelandet« 14. Novbr. 1850 følgende digt om Vilhelm Blom:

Vaabenhøsten var tilende.
Danmarkssønner atter stod
med det blanke sværd i haanden
og i hjertet trøstigt mod.
Ind fra Nørrejyllands grænse,
ud fra Als'es skansekyst
strømte vore raske gutter
frem til kamp og vaabendyst.

Fyrig i begejstrings lue,
munter, som det gik til dans,
kampbegærlig, vis paa sejren
og paa laurens lyse krans, —
mellem flokken gik en yngling,
inden i hans hjerte sang,
og en strøm af klare tanker
dybt fra sjælens indre sprang.

Vilhelm Blom! vi saa dig drage
paa din lyse vej forbi.
Ak; nu har vi kun dit minde!
ej tilbage gik din sti.
I det store blodbadsstævne
tæt ved Istedvandets bred,
hvor du stævned frem i kampen,
standsede dine raske fjed!

Bag der laa de slagtes skare,
foran gik det lyn i lyn;
men du gik kun trøstigt fremad
ænsede ej det rædselssyn.
Ak! da ramte dødens pil dig!
og den rige fremtids skat,
som din stærke aand forjættede,
bort den svandt som lynet brat.

Støvet vilde du afryste,
bade sjælen i bedrift,
aanden drage frit og muntert:
skrev du i din sidste skrift.
Nu har støvet du for evig
rystet af dig, og din sjæl
aander frit i frihedshjemmet,
bader sig i lysets væld.

Ak, men sorg vort hjerte tvinger;
 her vi dig ej mere ser,
 og din aands de stærke vinger
 her sig ikke hæve mer!
 Dog dit minde bliver blandt os,
 og din raske daad og gang
 tit besøge skal vort hjerte,
 og genklinge i vor sang.

Disse mindedigte hører ikke med til den sangskat, som endnu lever i vort folk, de er i tidens løb bleven glemte. Men fra samme tid har vi af ham et digt, som har overlevet disse og fremdeles vil høre med til vort folks bedste fædrelandssange, det er »M o d e r s m a a l e t s s a n g«.

»Længe nok har jeg Bondepige været,
 siddet paa Tærskel og spundet paa min Ten,
 længe nok har hun, tyske Frøken, blæret
 sig i mit Sæde, og jeg gnavet Ben.

Nu vil jeg glad
 sidde, hvor jeg sad,
 fremmest vil jeg gaa i de dansendes Rad.

Mindes jeg kan, i hedenfarne Dage
 Silke jeg sled i min Moders Rosengaard.
 Rundt om mig sværmed Riddersvende strage,
 jeg gik med Guld og Perler i mit Haar.

Dronning jeg var,
 Kronen jeg bar
 statelig i Dansen hos Konning Valdemar.

Ak, men da maatte jeg onde Dage friste;
 Sorte Grev Henrik min Husbond fangen tog;
 ind over gennembrudt Gærde sig mon liste
 vendiske Bander, og stedse frem de drog;
 bort man mig smed
 i Trælstuen ned;
 tyske Frøken dansed i Dannerkvindens Sted.

Ikke til Hove stedes mer jeg turde,
 næppe hos Bonden man mig undte Ro;
 Haardhed jeg led, og vaanded mig jeg gjorde,
 naar man mig stødte og traadte mig med Sko.
 Bonden min Ven
 blev dog igen,
 græd med mig i Stilhed mangan Aften hen.

Dagene skifte nu -- Gudskelov, de skifte!
 atter i Højeloftssale tør jeg staa.
 Slag vel end vanker af tyske Frøkens Vifte,
 stolt hun end stritter, vil ej afvejen gaa.
 Men trods al Strit
 siger jeg frit:
 Dannerkvinden danser af Kredsen dig om lidt.

Længe nok har jeg Bondepige været,
 siddet paa Tærskel og spundet paa min Ten;
 længe nok har hun, tyske Frøken, blæret
 sig i mit Sæde og jeg gnavet Ben.
 Nu vil jeg glad
 sidde, hvor jeg sad,
 fremmest vil jeg gaa i de dansendes Rad.

Sangen er offentliggjort i »Berlingske Tidende«
 24. September 1850.

Der er jubel i dette digt. Nu efter Istedslaget
 er dansken i Sønderjylland endelig fri for tyskens
 herredømme. Der er grund til at være ved frisk mod;
 thi selv »om slag vel endnu skal vanke af tyske frø-
 kens vifte«.

»siger jeg frit
 tyske frøken dances af dansen om lidt«.

Rigtigt er det, hvad der fra kyndig side er sagt,
 at vi her har »en af de ypperste sange med Slesvig
 til emne, som nogensinde er skrevet«. For adskilli-
 ge aar siden var denne sang mere kendt, end den se-

neren blev. Grunden dertil er næppe vanskelig at faa øje paa. Man syntes slet ikke, den passede til tiden efter 1870. »Nederlagets børn« tør ikke bruge saadanne frejdige ord! Skønt denne sang havde sin fulde historiske og nationale berettigelse, lægges den dog til side, hvad ikke var rigtigt. Den maa vel igen komme til sin ret, thi baade historisk og nationalt set bør den være os kær.

I hertugdømmet Slesvig var den tyske pietisme tidlig trængt frem, grundet paa det halv- og heltyske forhold, som den slesvigske styrelse stod i til Holsten og Tyskland. Denne religiøse retning trængte i sin tyske dragt og sit tyske sprog ind i mange kredse i hertugdømmet Slesvig, thi de hertugelige godsbestyrelser gjorde alt muligt for at fremme forbindelsen med Tyskland, og de kongelige godsbestyrelser fulgte troligt efter. Selve det religiøse i den tyske pietisme fandt ikke videre hjemsted paa de adelige godser, men fortyskningen kunde fremmes derved. Fra det 17. aarhundrede søgte man gennem kirkerne at fremme fortyskningen af menighederne, hvad dog kun lykkedes meget lidt i den nordlige halvdel af landet.

Den religiøse retning, der fik mest betydning for befolkningen, var »Brødremenigheden« fra Herrnhut, senere fra Kristiansfeld. Gennem udsendinger gjorde »de mæhriske brødre« en betydningsfuld gerning i flere sogne i Sundeved. Allerede 1734 var der fem »brødre«, der tog bolig i Ringenæs, hvor præsten var glad for deres virksomhed. Hertugdømmets generalsuperintendent Conradi, en østprøjer, var meget glad for disse folks virksomhed, han skal engang have sagt til en modstander af dem: »Hvo, som rører ved de mæhriske brødre, rører ved min øjsten«. De

fleste præster var fra universitetet i Kiel. I sidste halvdel af aarhundredet fik rationalismen megen magt der. Præsteuddannelsen blev stærkt paavirket deraf. Den hernhutiske forkyndelse mødte ofte stor modstand. Særlig var mange præster forbitrede over de religiøse forsamlinger, og fra prædikestolen »advarede de folk mod falske profeter og mod de ulve, der gik omkring i faareklæder«.

Hvad angaar det religiøse liv i Dybbøl fra godt et hundrede aarstid, før Karstensen blev præst der, da havde forholdene til sine tider været meget sørgelige. I aarene 1738 til 1753 var Desenius sognets præst. Han var meget drikfældig, og sviregilderne i præstegaarden var meget bekendte. Det lader dog ikke til, at det var selve sognets folk, præsten svirede med, det var høje herrer ovre fra Augustenborg, hvor han tidligere havde været hofpræst. Degnen hørte med til selskabet. Hvad kirkesproget angaar, da var Dybbøl ikke værst stillet, thi da kirken sammen med godset Sandbjerg hørte til grevskabet Reventlow, var den ikke saa udsat for fortyskning, som andre sognekirker var. Dog paa tysk skulde der prædikes af og til. I kirkebogen meddeler Desenius i 1750, at der »zur beibehaltung der deutschen sprache« blev prædikeret paa tysk adskillige gange. Det lader altsaa til, at det har været trangt for det tyske sprog der i sognet, siden man fandt det nødvendigt at benytte prædikestolen til opretholdelse af dette sprog. Det gamle danske kirkeritual brugtes af Desenius.

Da denne præst døde 1753, skulde sognets folk altsaa til at vælge en ny præst, men kirkepatronen, herren paa Sandbjerg, har vist ikke haft rigtig tillid til beboernes kirkelige sans, thi han indstillede slet

ikke tre af ansøgerne til prøveprædikener og menighedens valg, men han afgjorde valget selv ved at udnævne Hans Balsløv til sognepræst. For dette brud paa skik og lov fik han en alvorlig irettesættelse af kancelliet. »Det blev patronatet alvorlig betydet, for fremtiden ordentlig præsentere og lade menigheden vælge«. Pastor Balsløv var en meget alvorlig og dygtig mand. Fra nabosognene tyede flere til Dybbøl kirke, der vidste de, at de kunde faa »en sand forkyndelse af Guds ord« at høre. Den drikfældige degn sad adskillige aar efter i embedet, han gav megen forargelse, pastor Balsløv døjede meget med ham. I 11 aar lød denne Mands forkyndelse i Dybbøl kirke til opbyggelse for mange. De følgende to præster har næppe sat sig videre spor.

I 1839 kom pastor Kristen Karstensen. Han faar af udenforstaaende som af sognets folk et særdeles godt lov. Han er omtalt som en mand med skarp, klar forstand, en født jurist. Dog er der hverken skriftlig eller mundtlig noget som helst, der tyder paa »juristeri« hos Karstensen. Hans præstelige virksomhed i Dybbøl og fra 1857 i Broager er mange ældre folk glade for at drage frem i mindet. Hans forkyndelse var saa personlig. Han var ofte stærkt bevæget, naar han prædikede. Han var en god mand, saa jævn og ligefrem, de syge besøgte han saa ofte. han kunde tale med dem om alt, det var saa let at faa en samtale med ham om, hvad der laa os paa sinde. Han forstod os saa godt, vi havde saadan tillid til ham. Jeg har aldrig hørt en, der har dadlet ham, han var saa afholdt baade i sin daglige færd mellem os, og naar han prædikede for os. Saadan siger ældre folk i sognene om ham endnu.

Som foran fortalt syntes det vanskeligt for ham i fyrreerne rigtig at faa de ældre til at følge hans forkyndelse. Men med de unge, med konfirmanderne, gik det bedre. Der lever endnu adskillige, som har gaaet til konfirmationsforberedelse hos ham. En af disse husker, at han en dag sagde: I kender jo nok, børn, at naar man tilsaar en mark, saa kan det saa ofte ske, at mangt et korn kan komme til at ligge under en stor, haard jordknold, og saa kan kornet ikke komme til at spire, jordknolden skal først slaas i stykker. Se saadan er det med mange af de ord, jeg siger til jer her og ved andre lejligheder, der ligger en jordknold og hindrer spiringen. Men saa kan det ske, at jordknolden bliver opløst, sol og vind og meget andet kan faa bugt med den, saa først kan frøet komme til at gro; ordet, der har ligget maaske længe, kan saa leve op og blive til glæde og velsignelse for det menneske, som har bevaret det.

Karstensens samtale med konfirmanderne mindedes med glæde. Han fortalte træk af bibelhistorien, og hvor han havde bibelske billeder, benyttede han disse for bedre at stille det fortalte klart frem for børnene. Vers af Kingo og Brorson blev flettet ind deri, og vi lærte mange vers udenad. Han havde en god evne til at faa det enkelte barn til at tale med, og katekisation med os alle i flok brugte han ikke ret meget. Han blev let bevæget under sin tale med os, vi fulgte hans ord med stor opmærksomhed. Saadan sagde en gammel kone med synlig glæde til mig. Hun havde gaaet til konfirmationsforberedelse hos ham i Broager.

Det var skik dengang, at hvert barn fremsagde en selvvalgt salme paa konfirmationsdagen. Saa tog

Karstensen ofte et enkelt vers af salmen, omdigtede det og skrev saa sin kortfattede gengivelse af det paa vaccinationsattesten. En endnu levende kvinde har paa sin vaccinationsattest følgende vers:

»Herren, han staar dig stadig bi,
 hvad nød, hvad kamp du stedes i.
 Herren dig følge og selv holde vagt,
 at fast du maa staa i din daabs pagt.«

Dette vers var i tidens løb blevet hende saa kært. »Der kommer saa meget til en i livet, saa man har brug for de gode ord«. Sygdom havde ofte været haard ved hende, og saa havde hun rigtig været glad for verset. Ja, Karstensen var en god mand, sagde hun.

Hun havde som konfirmationssalme fremsagt Nr. 535 af »Evangelisk kristelig salmebog«. Det var andet vers, som Karstensens lille vers svarede til.

Staa dem, ja staa os alle bi,
 at vi vor pagt bevare!
 Hvad nød, hvad kamp, vi stedes i,
 dit navn os trygt forsvare!
 Hvor let forventes ej
 vi svage fra din vej!
 Ak skulde det os ske,
 Du fader! til os se!
 Kald os, led os tilbage!

En anden kvinde havde paa sin vaccinationsattest følgende vers:

»Herren, som din sjæl berørte,
 Herren, som dit løfte hørte,
 styrke dig, at tro du bliver
 og dig stadig ham hengiver.«

Selve salmen kunde hun ikke erindre, men dette vers, vidste hun, var salmens indhold, og ofte havde hun været glad for det.

I 1848 d. 24. Fbr. holdt Karstensen følgende ligprædiken i Sottrup kirke over gaardmand Chresten Hanssen i Nørremølle: »Jeg ved vel, hvilke tanker jeg har tænkt over eder, siger Herren, nemlig fredstanker og ikke til ulykke for at skænke eder en fremtid og et haab«. Det er Herrens ord ved profeten til Israel i landflygtigheden (Jerm. 29,11), og disse Herrens ord være altsaa ledetraaden for det ord, som jeg nu vil henvende til eder, sørgende paarørende og deltagende venner! Jeg ved vel, hvilke tanker jeg har tænkt over eder, nemlig fredstanker. Ja vel, alle Herrens tanker er fredstanker, hvor kunne vi nogensinde tvivle derpaa? Sender han end modgang og trængsel, han tænker dog idel barmhjertighed og naade. Vi forstaar vel ikke altid hans tanker, vi begribe ikke altid, hvad han vil og har isinde med os, det tykkes os ofte at være til ulykke, hvad han tilsender og beskikker, men vil vi kun give os hen i hans vold og lade ham raade, da skal han visselig gøre det vel altsammen og give os paa det sidste efter vort Hjertes Forhaabning. Han, som nu er bortgangen fra os, hvis nedbrudte støvhytte vi nu har overgivet til gravens hvile, har tilvisse erfaret og sandet det mange gange, medens han var her i dette udlændigheds land, og erfarer og sander det nu i højere og dybere maade i det himmelske fædreland hisset. En sjælden velsignelse var udbredt over hans jordiske gerning; af det saare lidet, han begyndte med, blev der efterhaanden saare meget og overflødig; nu vel, det maa ikke forties, at han med en sjælden virksomhedsaand og mønsterværdig flid og troskab har varetaget og forvaltet, hvad der blev

ham betroet. — Men dog, at hans virksomhed og husholderiskhed havde saadan en fremgang, var ledsaget med en saadan velsignelse, mon det var hans eget værk, mon han selv erkendte det derfor? O tilvisse, ingen var villigere til at erkende det for at være, hvad det var, end han selv: det var Herrens fredstanker over ham! Hvor ofte har han ikke med ydnyg tak og tilbedelse bekendt dette baade for Gud og for mennesker. En sjælden lykke var bleven ham tildel i hans huslige forhold. En sjælden trofast, brav og elskelig hustru var givet ham til ledsagerinde, deres hjerter var forenede i den inderligste kærlighed. — — — En talrig og velsignet børneflokk opvoksede omkring dem i Herrens tugt og formaning, og tilfredshed og glæde boede stadig iblandt dem. — — —

Ogsaa i prøvelser var han velsignet af Herren og erkendte Herrens fredstanker over sig. Hvor tungt følte han ikke Herrens haand over sig i de mørke sorgens dage, da hans saa inderlig elskede hustru toges fra ham, fredstanken i dette skilsmisens mørke, hvor svær var den ikke at finde! Og dog tror jeg og ved, at han efterhaanden fandt, hvad han søgte.

— — — — —

Medens den hedengangne nu frydes for Guds trone og synger den ny sang, det evige halleluja for lammets stol, da er sorg og savn og skilsmisens bitre smerte nu bleven eder til del, I hans efterladte børn og slægt. Det var eder en trøst i smerten over eders moders tab, at I dog endnu havde eders fader tilbage, at I kunde gaa hen til ham og udøse eders hjerter for ham. Ak, nu er ogsaa han borte,

eders saa inderlig elskede fader, eders saa trofaste støtte og raadgiver i alle eders anliggender. . Hvor skulle I her faa forklaring og finde Vej til Herrens fredstanker?

Jeg ved vel, at mangen en vilde vel mene og sige, at I maa kunne have let ved at trøstes, navnlig naar I ser hen til, hvad den hedengangne har efterladt eder. Jeg vil spare eder for saadan at tale, for saadanne spottegloser. Den har aldrig haft fader eller moder eller været søn eller datter i ordets rette forstand, hvem saadant noget har kunnet trøste over tabet af de elskede. — — — Glemmer ikke de mange kærlige formaninger og anvisninger, som I har modtaget gennem de hedengangnes mund og eksempel. Glemmer for alting ikke eders faders sidste ord og det salige glædessyn, som blev ham tildelt i den sidste time! Herren vil være med eder allesammen, som har været med den hedengangne; som han har velsignet og tænkt fredstanker over ham, saaledes vil han ogsaa velsigne og frede om eder; som han har holdt ham oprejst og styrket ham i de genvordigheder, i hvilke han prøvedes her i udlændighedslandet førend sin hjemgang, saaledes vil han ogsaa trøste og styrke eder og holde eder oprejst baade nu og i fremtiden, saafremt I kun holde eder til ham og drage næring af den sande livskilde, som er det guddommelige ord og forløsningen i Kristus. Nu have I baade fader og moder hisset oppe, lad det være eder et drag og et baand mere til det himmelske fædreland! tyder saaledes Herrens tanker, og det skete skal da ikke blive eder til ufred men til fred.

— — — — —

Nu staar den hedengangne for sin dommer, hvem ved, naar ogsaa vi skulle stedes til doms. Herrens fredstanke, den han beseglede og bekræftede ved sin lidelse og død, har bragt ham fred, det haaber og tror vi sikkert, o der — i Kristi forsoning, der er der ogsaa fred for os at finde. Hvo som tørster, han kommer, og hvo som vil, han tager af livsens kilde uforskyldt. Skuer opad! enhver har jo nogen deroppe, som vinker og kalder, følger vejen, I kender den jo, og strider striden, den gode troens strid og fuldender løbet i Herren, saa skulle vi alle baade her og hisset erfare, at Herren udtænker og udfører alt paa det bedste og giver os tilslutning efter vore hjerters forhaabning. Amen.«

Der findes i familien flere afskrifter af denne ligtale. Hver af søskende fik sin. Disse afskrifter blev ofte taget frem ved familiesammenkomster og læst højt til opbyggelse og samtaler over religiøse tanker.

»Smaadigte« — Sangbogen.

Karstensens sange og smaaviser lød i gildeslag. Hjemstavnsglæden kommer ofte frem, ikke alene i digtene om Als og Sundeved, men ogsaa, hvor vi faar en fædrelandssang. De fleste er lejlighedsdigte. Derved er de kommen ind i familierne, derfra bredt ud til andre hjem. I fyrrerne blev de i høj grad yndede hos befolkningen. Hvad vor bedste kender af det sønderjydske folk og land. H. V. Clausen siger om Alsingerne, at de har »en vis lyst til at give sig hen i øjeblikkelig stemning og i livsnydelse i selskabelig samvær«, synes Karstensens digte at bekræfte for os. Disse folkesange var maaske noget nær de eneste, som folket rigtig kendtes ved i de ti-

der. Hans venner havde opfordret ham til at lade disse digte trykke, men han mente ikke, de havde betydning ud over en del venner og kendinger. Naar han alligevel i 1849 udsendte en samling »Smaadigte«, var det alene for muligen ad den vej at skaffe en lille skærv tilveje til hjælp for de mange af hans sognefolk, der havde lidt meget under krigens voldsomheder.

Sidste halvdel af denne samling paa 62 digte gælder særlig præstegerningen. Efter at han i 1839 er bleven præst i Dybbøl, er det særlig de religiøse digtninger, der viser os, hvad han gerne vilde forkynde. Ved ordinationen giver hans stemning sig udtryk i et digt med følgende slutning:

»Hav tak, o frelser! for din store naade!
 O lad den ogsaa hvile over mig.
 Ak, slet jeg kun forstaar mig selv at raade;
 o, hør min bøn, naar jeg anraaber dig!
 Oplys mig ved dit sandhedsord, det klare,
 og giv mig kraft, den rette vej at gaa!
 at til dit kald min gærning maatte svare,
 og efter livets daad jeg livet naa!«

I Karstensen »Smaadigte« findes der religiøse digte og salmer fra de første 10 aar i Dybbøl. Fra biskop Tetens 50 aars embedsjubilæum 1847 og fra lignende lejligheder er der adskillige digte af ham. Fra aarets tre store kirkehøjtider har vi tre korte salmer, hvoraf anføres:

Juleglæde og julebøn.

1.

Hosianna og Halleluja!
 nu har jeg sejr vundet!
 I Betlehem, i Betlehem —
 der er min frelse fundet!

Der fødtes lys i livets nat
 og trøst for al vor kummer.
 Der blev en sol paa himlen sat,
 som straal'er evig sommer!

2.

O kom, o kom, Du høje gæst!
 kom til vort hjertesæde!
 da blier det ret en julefest
 med himmelyst og glæde;
 da spirer blomst af vintersne
 og fryd af taaresukke, —
 ti al den skat, vi ønske se,
 er lagt paa Jesu vugge!

Paa mindestenen over de faldne fra Dybbølkampene 1848 paa Sønderborg kirkegaard skrev han:

»I stred som mænd for Danmarks gode sag
 og faldt med sejrens løv om blodig tinde.
 Nu favner eder evigheds dag,
 mens efterverdenen kranser eders minde.
 Hvor striden stod paa Dybbøls højder, hist,
 og her, hvor gravens stille fred sig breder,
 det danske folk til senest tid forvist
 valfarte skal med tak til Gud og eder.«

I en sang ved mindestenens indvielse d. 27
 Febr. 1849 staar der:

— — —

— — —

Moder kaldte sønners flok,
 stedt hun var i nød:
 bryst ved bryst de mødte
 og fjendens lanse brød.

— — —

— — —

Gud i naade til os se,
 skærme drot og land!
 Vi for Danmark stride
 som I til sidste mand.

Gravens fred dækker nu eders døde ben,
 men vor taare væder eders bautasten!

Denne samling »Smaadigte« fik en meget velvillig modtagelse i hovedbladene i København. Der fremhæves den kraft og følelse og den kærlighed til menighed og fædreland, som aander ud af adskillige af disse smaadigte.

Efter kampen d. 6. April 1849 ved Ullerup blev de faldne danske jordede paa Sottrup kirkegaard. To aar efter rejstes et mindesmærke. Ved indvielsen sang man følgende sang af Karstensen.

»Sødt I slumrer da og blunde
i den jord, I værget har,
hvor I sank for blodig vunde
og jer offerild frembar.
Stridens torden tier nu
og Langfredags mørke gru
er for Paaskesolen vegen,
morgenrøden er opstegen.

Slumrer sødt, til dagen kommer,
Herrens store Paaskedag,
da vor frelser og vor dommer
bryder gravens jordelag.
Blomster gro! og venlig fred
hegne eders hvilested!
Breder blidt sig allevegne
over disse stridens egne!

Tit vi vil her, unge, gamle,
naar til Herrens hus vi gaar,
om jer gravhøj os forsamle
og med tak her stille staa.
Eders grav og hvilested,
tolker eders kærlighed,
og skal sene slægter lære
Gud og kongen tro at være!«

Det blev skik i de følgende aar, at unge karle og piger hver Pinselørdag aften pyntede gravene med kranse med røde og hvide sløjfer og baand.

Skal det end med rette siges, at han med denne samling »Smaadigte« ikke kan henregnes til vore betydelige digtere, hvad han heller ikke selv vilde høre tale om, saa skal det dog hævdes, at flere af hans senere digte hører med til vore mest kendte og kære sange. Kampen for danskhedens ret i Sønderjylland har han sunget for os om. Kampen førtes i det folk, han ved fødsel tilhørte, hvor hans barndom var levet, og hvor hans manddomsgerning var øvet. Han forstod denne kamp, han kunde give udtryk for danske Sønderjyders glæde og sorg netop i denne kamp. Hvad ikke mindst blev kendelig, da sorgen stemte hans harpe.

Større betydning end hans »Smaadigte« fik en sangbog, han samlede i 1851. »Gamle og ny sange til brug for skolen og livet, samlede med særlig hensyn til det danske folk i Sønderjylland af K. Karstensen. Udgivet af den danske forening for Als og Sundeved«. I denne lille bog findes 39 salmer og sange, 48 fædrelandssange og 17 sange til brug ved hjemmets festlige sammenkomster. Flere oplag fulgte efter. Andet oplag 1852 har som forord:

Mine venner! Fædrelandets venner,
sønderjyske brødre, store, smaa!
Jer især jeg denne gave sender,
gid velkommen den jer være maa.

Længe haanet var vor moders tunge,
halvtysk kragemaal vort sprog blev kaldt,
vore toner er det dog, som runge
gennem dannersproget over alt.

Samme tankesæt vi der genfinde,
samme røst og lyd i stemmens klang;
og i sjælen dirrer dybest inde
genlyd af den danske skjaldesang.

Lad os elske, hvad der er vort eget,
lad os øse af vort eget væld!
Har man længe derfor os besveget
holder fast det nu med trofast sjæl!

Denne sangbog vandt ind i hjemmene. »Der var snart ikke et hus, hvor ikke »Karstensen's sangbog« var kendt og yndet, ikke et gilde, hvor disse sange ikke tjente til at oplive stemningen og lede den hen i en god kristelig og fædrelandsk aand«, skriver Mørk Hansen.

Vi finder gode kendinger der. Første gang i en sangbog: »Længe nok har jeg bondepige været« og flere sange af Karstensen, om Sundeved, om Als og om Danmarks land. Hans inderlige hjemkærlighed og fædrelandssind kommer ofte til orde. Han fremdrog et udvalg af vore bedste og kæreste fædrelandssange, som paa den tid i disse egne var ukendt for befolkningen. Sangen kom frem. Danskheden blev sunget ind i børnene, og fra børnene lød sangene igen, saa de ældre sang med. Tysk havde faaet indpas mange steder; det var fint at være med, hvor »tyskerfrøken dansed i dannerkvindens sted«. Men saa kom disse danske sange paa de danske toner, og hvad de udrettede for at styrke og opfriske den slumrende danske stemning, glædede mange sig meget over. Sangene hjalp ofte til, at danske ord blev bevaret i hjerte og sind og derfor ogsaa kom til at lyde rask og klart fra læberne. Mange følte, at det tyske væsen vilde drage dem bort fra noget hjemligt, men nu kom disse ord og toner, de løftede sindet ud fra det tryk, som saa ofte føltes, man fik mod til at være hjemlandet bekendt. Det var sikkert den rigtige vej, han førte folket ind paa.

Broager.

I foraaaret 1857 blev Karstensen udnævnt til provst for Aabenraa og Sønderborg provstier. 6. Decbr. blev han kaldet til sognepræst i Broager. Tre uger efter blev han R. af D.

Dybbøl sogn danner den sydøstre del af Sundeved. Broager sogn rækker langt mod syd ud mod yderste del af Flensborg fjord. Mod nord indsnævres det til halvanden fjerdingvejs bredde mellem Vemmingbund og Nybølnor. Disse to sogne er som det øvrige Sundeved særdeles frugtbare. Levene hegn langs de inddigede veje og mellem markerne er der en rigdom af. I utallige krumninger slynge de sig mellem de herlige frugthaver ved gaarde og huse. Man ser ikke ret meget til boligerne, før man er dem ganske nær, de er skjulte af de fyldige levende hegn. Selv kirkerne skimtes kun her og der med undtagelse af Broager kirke med sine to mægtige spir og Sottrup kirke paa bakken med sit høje spidse spir. I halvtredserne var Broager ligesom endnu en anselig landsby, der boede baade herredsfoged og tingskriver, desuden flere Købmænd og forskellige haandværkere. Kirken skal være bygget i slutningen af det 12. aarhundrede, den nævnes første gang 1209. Den har været indviet til st. Jørgen. I den katolske tid stod der et stort træbillede af ham til hest i højkoret. Mange mennesker søgte lægedom ved helgenen. Nu findes det hele henslængt over taarnhvælvingen.

Til præstegaarden hørte en stor have, der var plads til flere damme, forbundne ved kanaler. En sejltur der var yndet af baade børn og voksne. Bag haven højnedes jordsmonnet, og der hævdede kirken

sig med sine to statelige spir paa det brede taarn. Udsigten der oppe fra er vid. Man ser ikke alene ud over selve egnen og ud over Vemmingbund, men ogsaa ind over Dybbølbankerne og langt ind over Als. Til den anden side ses ind ad Flensborg fjord og langt ned i Angel. Deroppe paa siden af spirene sad tyskerne i 1864, ved kikkerter kunde de se alt i de første 3—4 skanser paa Dybbøl.

Det var fornøjeligt at være gæst hos præstefolkene i Dybbøl og i Broager. En frisk spøg, et godt humør var tilstede. »Alvor og gammen kan godt sammen«, fandt man bekræftet der. Ikke alene sognets folk, men venner fra andre egne kom der ofte. Præstefruen var en høj, slank dame. Hun satte megen pris paa at bevare sin ungdommelige figur op i aarene. Hun havde i sin ungdom opholdt sig en del i Sverrig. Med ledsagelse af guitar sang hun Bellmanns viser til stor fornøjelse for alle. Naar saa fruens hund, Pernille, iført en rød dragt med liv og skørter gik hoppende og dansende rundt paa bagbenene, hvad hunden gjorde fortræffeligt, og fruens saa sang: »Har De læst den Berlingske avis«, eller »Har De hørt, at en hertug i Paris osv.«, saa steg lystigheden hos de hyggelige præstefolk. Præsten var ikke stor af vækst. Han var førladen, hans bondenatur gjorde sig gældende, og han gjorde ikke noget for at udslette dette præg. Han var jævn og ligefrem i al sin færd. Højt flyvende tale førte han ikke, hverken i kirken eller i den daglige færden. Vel lidt var han af alle, og en villig haand til at hjælpe var altid rede. Naar han ved siden af en vis godmodighed dog havde noget myndigt baade i væsen og i hele skikkelsen, saa stammede dette fra, at

han altid søgte at faa fast fod i virkelighedens verden. Han sad inde med mange kundskaber, og hans iver for gennem læsning at forøge sine kundskaber stammede ogsaa fra hans virkelighedssans. At Dybbøl præstegaard havde været i kugleregnet i den første krig, vidste alle, yderligere bevis fandtes meget ofte i havens muld i form af geværkugler. Haven er paa samme sted endnu, og geværkuglernes antal i mulden er vel sagtens forøget, da 1864 leverede sin dødbringende tilførsel af denne sørgelige sædart.

Provst Karstensen var en af de mest ansete sønderjydske præster. Hans forkyndelse drog mange til Dybbøl og Broager kirker. Hans lejlighedsdigte vidner om hans deltagelse i de huslige glæder og sorger hos sognets folk og hos andre venner, disse digte blev derfor et kært baand mellem præsten og befolkningen.

Som tilsynsmand var han afholdt af alle, han kom i berøring med. Han røgtede sin gerning med dygtighed, aldeles ikke med den myndighed, som straks lader embedsmanden træde frem, nej, det var vennen, der kom, vennen, der paa velvillig og hjertelig maade vilde være med til at fremme kirkens og skolens gerning. Det jævne ligefremme præg, der var over al hans færden, stammede maaske noget fra det jævne bondehjem paa Als, men sikkert ikke mindre fra en sund, alvorlig tankegang.

Hos en kvinde, som var konfirmeret af provst Karstensen, fik jeg en rest af den bibelhistorie, som hun havde lært i skolen, og som blev brugt ved konfirmationsforberedelsen i halvtredserne. Denne bibelhistorie med sine tarvelige smaabilleder stammede fra den bekendte meget tysksindede præst i

Øster Løgum, Prahll. De to første udgaver udkom 1846 og 1847 og var tilegnet »skolevæsenets nidkære ven hr. kirkeprovst Rehhoff, Apenrade. Ridder af Danebrog«. Da tredje udgave efter krigen skulde frem, var man klar over, at bogen trængte til et grundigt sprogligt gennemsyn. Forlæggeren fik da pastor Andreas Leth, dansk præst i Aabenraa, til at besøge gennemsynet. Han rettede adskillige »for et dansk øre mest stødende udtryk og vendinger«. I en fremstilling af reformationens historie fortæller pastor Leth, at Kristian d. 2. »indkaldte en tysker for at forkynde Luthers lære, men da han ikke forstod dansk, kunde han ikke udrette noget og rejste snart bort igen.« En saadan fremstilling vilde nok ikke være bleven godkendt af Prahll eller af Rehhoff. Nu var de begge borte fra dansk statsomraade.

I halvtredserne var der tre lærere i Sundeved, Bock, Nybøl, Petersen, Dybbøl, og Høy, Stenderup, som fra tysk oversatte Nissens: Samtaler over Luthers lille katekismus. Denne bog blev for en del aar siden meget benyttet af baade lærere og præster ved religionsundervisningen. Bogens mange smaadigte og salmevers skyldes »skolevæsenets varme og nidkære ven, hans højerværdighed, hr. provst Karstensen«, som oversætterne derfor bringer en varm tak ogsaa for gennemsynet af manuskriptet.

Forlæggeren anmodede Karstensen om at ledsage bogen med et forord. I det skriver han, at »næppe vil nogen, som har med ungdommens undervisning at bestille, være sig præst eller skolelærer, kunne finde en bedre og brugbarere bog, i det mindste kender jeg ingen, som til undervisningen leverer et saa rigt og fyldigt stof og fremsætter dette saa velordnet, grundigt og livligt«.

Et afsnit om bønnen slutter med følgende digt i provst Karstensens bearbejdelse.

Den hurtigste flugt.

Stærken ørn henflyver stolt, mægtig paa sin snelle vinge,
og med pilens raske fart ses den sig mod lyset svinge.
Øjet følger, se, o se! Solvejsflugten svimlende.

Raskere end ørnens flugt er dog lysets gyldne straal,
disse sendebud, hvorved Gud velsignelsen udmaaler.
Bølgede i rummet frem, tanken næppe følger dem.

Og dog ved jeg ét endnu: ørneflugt kan ej den følge,
dag og nat det flyver ud mere snelt end lysets bølge;
kækt det svinger sig af by, kløver taagemulm og sky.

Bønnen er det: sjælens suk, smertefødt i hjertets kammer;
flyvende til Gud i tro, klagende sin nød og jammer;
bønnen, som, i angst opsendt, til Guds hjerte sig har vendt.

Salige forkyndelse! Af hvad hurtigt er i livet,
barnehjertets smertessuk hurtigst flugt har Herren givet.
Sukket ej fra læben gaar, før det Herrens hjerte naar.

I halvtredserne var forholdene i Sønderjylland meget forandrede fra fyrrerne. Men da Slesvig ikke som lovet kom ind under grundloven af 5. Juni 1849, saa fik politiske møder omkring i landet ingen særlig betydning for befolkningen. Det rigsraad, der skulde træde i virksomhed 1856, gjaldt ogsaa for Sønderjylland. Den 10. Jan. var der møde paa raadhuset i Sønderborg angaaende prøvevalget. Blandt indbyderne var pastor Karstensen, Dybbøl. Han talte ikke ved denne lejlighed, og han har næppe talt ved lignende lejligheder.

1864.

Danevirke blev forladt. Straks, da den fjendtlige hær rykkede nordpaa, udstedte feltmarskal Wrangel

en kundgørelse, hvori han lovede befolkningen, at landets love skulde vedblive at gælde. Han lovede derfor fuld sikkerhed og beskyttelse for de embedsmænd, der vilde passe deres embeder, og adlyde den prøjsisk-østerrigske Magt, som nu overtog styrelsen af hertugdømmet Slesvig. Han forventede paa det bestemteste, at befolkningen vilde afholde sig fra enhver demonstration, da saadant ikke vilde blive taalt. Det var sikkert slesvig-holstenerne, han sigtede til angaaende demonstrationerne, selve befolkningen, antog han, var meget taknemmelig for at blive udfriet fra det danske herredømme, der ved enhver lejlighed i Tyskland var omtalt som tyranni. Da Wrangel kom til Flensborg d. 7. Februar om formiddagen, indbød han byens politimester Hammerich til middag hos sig. Han vilde vise sin agtelse for den lovlige øvrighed. Slesvig-Holstenerne kunde han ikke fordrage, de var oprørere mod deres konge. Wrangel kom ikke som hærfører for disse folk, han var hærfører for kongen af Preussen. Nogen hertug af Slesvig-Holsten vilde han ikke vide af at sige. Hans middagsindbydelse til politimesteren skulde sikkert være en protest mod lysten til at sætte sig op mod den lovlige Øvrighed. Den udnævnte kongelig preussiske regeringspræsident, friherre v. Zedlitz, der skulde overtage civilforvaltningen, istemte samme tone i en proklamation d. 8. Febr. Udtrykkeligt og højtideligt lover han, at embedsmændene skal blive beskyttet i deres virksomhed, naar de kun vil forholde sig rolige og passe deres forretninger.

Saadanne udtalelser var jo meget beroligende men udførelsen blev alt andet end tiltalende for de dansksindede embeds- og bestillingsmænd. Det viste

sig nemlig meget hurtigt, at det var kun smukke talemaader, rimeligvis beregnet paa at besnære udlændets førende politikere. Hvis politimester Hammerich havde faaet indtryk af, at feltmarskallens midtag og proklamationerne betød, hvad de lovede, saa blev han snart udreven af den vildfarelse; thi seks dage efter fik han ordre fra v. Zedlitz, at han var afsat, og han havde at forlade hertugdømmet Slesvig i løbet af faa dage.

I tiden fra 14. Febr. til 8. Maj blev et stort antal danske mænd fængslede, ofte under haarde forhold, saa det for fleres vedkommende førte til længere sygdom, ja endog døden. Præsterne og lærerne i Sundevad var værst farnede. De, der var bosatte indenfor den preussisk-østerrigske operationslinie, blev uden videre undersøgelse af fjenden beskyldt for spioneri. Den 18. Febr. blev Broager sogns andenpræst, Schleppegrell arresteret i sit hjem og transporteret først til Egersund og derpaa til Graasten. Dagen efter blev han sammen med pastor Bülow fra Dybbøl og tre til fra Broager under skarp militær vagt ført til Flensborg, hvor de i fugtige kælderrum sammen med preussiske soldater, der var arresteret for tyveri, og med muggen halm paa gulvet til leje, maatte tilbringe længere tid. Pastor Schleppegrell var 52 aar. Han havde været andenpræst, diakonus, i Broager siden November 1852. Naar man erindrer disse to præsters navne, saa tager man maaske ikke meget fejl, at for dem var der under disse forhold fare paa færde. Dybbølpræsten var søn af general Bülow. Begge havde gjort tjeneste i 3 aars krigen som løjtnanter. Tyskerne gik maaske desuden ud fra, at de begge gennem deres militære uddannelse kunde

forstaa saa meget af tyskernes forberedelse til erobring af Dybbølskanserne, saa det fandtes nødvendigt at sikre sig deres personer.

Endnu en maanedstid fik Karstensen lov til at færdes i hjemmet og formodentlig ogsaa ude i sognet, selv om det var under bevogtning. Til Broager flygtede folk fra byerne nord derfor i Sundevad. Herredsfoged Fischer i Broager meddeler først i Marts, at der blandt flygtningerne var 146 personer, som slet intet ejede, og 64 personer, som endnu havde lidt at leve af. Fra Dybbøl sogn var der især kommen mange, og de havde faaet en del heste og kreaturer med, men foder selvfølgelig ikke, derfor var manglen stor for baade folk og fæ.

Det er let forstaaeligt, at her var nok at tage fat paa for enhver, der kunde og vilde hjælpe. Provst Karstensen har sikkert gjort alt, hvad han magtede med baade ord og handling for at lindre nøden og bringe trøst til de mange bekymrede.

Første paaskedag, den 27. Marts, var den indskrænkede frihed i hjemmet forbi. Den dag førtes Karstensen til Flensborg for at dele fængsel med saa mange andre. Han fik tilladelse til at køre i egen vogn. Hans hustru vilde ikke forlade ham, hun fik lov til at køre med. Vognen var paa hele turen omringet af preussiske Husarer med skarpladte karabiner og spændte haner. Beskyldningen var spioneri, opholdsstedet blev Raadhusfængslet. I løbet af faa dage var 32 personer, mest embedsmænd, samlede i dette fængsel. Naar dette ene retslokale havde saa mange arresterede danske i løbet af kort tid, saa kan man forstaa, hvilke frygtelige tider det var for adskillige hundrede hjem i alle egne i Sønderjylland.

Provst Karstensen kom altsaa ikke til at holde sin paaskeprædiken. Han kom heller ikke til at høre den prædiken, som den dag lød i den danske menighedskirke i Flensborg af pastor Graae. Der lød forkyndelsen ikke alene om selve dagens tekst, men ogsaa om, hvorledes »det elskede fædreland er bleven forvandlet til en blodig valplads, saa ogsaa der trænger sig det spørgsmaal frem: Hvo skal vælte os stenen fra graven?«

Mellem de arresterede var ogsaa førstelærer Mülius fra Broager. Hans hustru var ogsaa fulgt med. Daglig vandrede lærerfruen og præstefruen til fængslet for at lindre forholdene for deres mænd saameget, som kunde tillades under disse strenge forhold.

Dorotea.

Mens præstefolkene var paa deres paatvungne Flensborgtur, var hjemmet dog ikke helt overgivet i fjendtlige hænder. Deres gamle pige, Dorotea, der havde tjent dem saa trofast og modigt i Dybbøl præstegaard, var kommen igen. Hun havde været gift, men videre heldigt havde dette nok ikke været. Nu var hun atter kommen til sine kære præstefolk, og hun tabte ikke modet under disse vanskelige forhold, som hun atter skulde opleve i præstegaarden. Fjenden havde jo lagt beslag paa husholdningen og paa alt andet i gaarden. General Goeben spiste en dag til middag der, og da vankede der æbleskiver. Man havde fortalt generalen et og andet om den Dorotea, som stod for styret. Han fandt, at hun maatte være en mærkelig en, saa han vilde nok se hende. Han gik ud i køkkenet, og da han var mindre vel fornøjet med æbleskiverne, lod han en bemærkning falde derom. Den ænsede hun ikke, men saa spurgte

hun, hvor hr. generalen skulde hen i dag, han skulde om lidt ned mod Dybbølskanserne, svarede han, hvortil hun rask sagde, at saa haabede hun, han skulde faa danske æbleskiver, som skulde forslaa noget. »Merkwürdig« sagde generalen, idet han gik ud af køkkenet.

Embedsberøvelse og udvisning.

De arresterede i Flensborg skiftede en del, enkelte kom hjem, andre kom til. Provst Karstensen blev frigivet i sidste halvdel af April, vistnok nogle dage efter Dybbøls fald. Han blev dog ikke præst mere i Broager, thi 28. April modtog han en skrivelse fra regeringspræsidenten v. Zedlitz, hvori der stod, at da man ikke antog, han vilde virke »in Uebereinstimmung mit den Grundsätzen unserer Verwaltung«, saa fik han herved sin afsked, og samtidig fik han ordre paa at forlade hertugdømmet Slesvig samt forbud mod atter at komme tilstede der. Midt i April melder en rundskrivelse fra amtmanden, at pastor Bertel P. Godt midlertidig skulde overtage præsteembedet i Broager og provstevirksomheden for Aabenraa og Sønderborg provstier.

Denne mand var født i Ringenæs ved Graasten. Hans teologiske uddannelse skete i Kiel og Berlin. I sin fødeby blev han præst 1842. Hertugen af Augustenborg lagde tidlig mærke til ham og kaldte ham til præst paa Als. Der blev han kun kort tid. I 1846 blev han præst i det fuldt ud danske sogn Felsted i Sundeved. I 3-aarskrigen kom hans tyske sindelag saa stærkt frem, saa han i 1850 fik meddelelse om, at der kunde han ikke blive, men han kunde blive provst i Husum, hvor alt var tysk.

Det vilde han ikke og drog til Tyskland, hvor han blev præst i Westphalen. 1864 er han straks tilrede. Kun et halvt aars tid blev han i Broager, i September blev han udnævnt til generalsuperintendent, biskop, med bolig i byen Slesvig. Som provst visiterede han i Felsted, hvor Mørk Hansen var bleven hans eftermand. Da han i Felsted kirke ved visitationen tillod sig at sige, at »lyset nu i 14 aar havde staaet under en skæppe«, blev beboerne saa vrede, saa det saa ud til, at de vilde prygle ham. Som kirkens øverste kom han der igen, og da han gentog det samme, lød der forbitrede raab, at det var ikke sandt. Han steg fra den ene værdighed til den anden.

Broagerkaldet blev altsaa opslaaet ledigt paa ny. I bekendtgørelsen stod der, at kirkesproget var dansk, men det vilde blive nærmere bestemt, hvorvidt den eventuelle diakonus ligesom før 1853 skulde holde nogle tyske prædikener og tillige holde tysk skriftemaal og altergang.

Saa var Broager sogn af med begge sine danske præster, og nu skulde de tyske prædikener igen holde indtog i dette fuldtud danske sogn. Der henvistes til, at der havde været tyske prædikener før, og det var ogsaa tilfældet. Før 1848 havde der i flere fuldtud danske sogne været holdt endel tyske kirketjenester. Hertugerne havde haft kaldsret til mange sogne, og de havde lagt særlig vægt paa at faa tyske præster og selvfølgelig saa ogsaa tyske prædikener. I Broager var disse tyske prædikener aldeles unødvendige, de var derfor bleven ophævede 1852.

En pastor Hansen blev præst i Broager. Maaske han var bedre kendt med sognefolkets sprog, end pastor Bülow's eftermand i Dybbøl var, thi faa dage efter at han var kommen der, spurgte han en mand om, hvorledes han skulde komme til at dræbe sognefogden, hvad tiltalte blev meget forbavset over. Men saa opklaredes det, at slet saa slemt var det ikke ment, han vilde blot vide, hvornaar han kunde træffe sognefogden.

Alle dansksindede embedsmænd skulde bort. Mærkeligt nok, at den ny styrelse vilde ulejlig sig med at kaste en vis lovlighed ud over al denne voldelige fremfærd. Man fandt nemlig paa, at afsættelsen kunde henføres til en gammel forordning af 1768. I den stod der, at ingen kunde faa ansættelse i hertugdømmerne Slesvig og Holsten, med mindre de havde studeret 2 aar ved universitetet i Kiel. Denne forordning blev af kong Kristian d. 7. udstedt for at støtte dette universitet, som paa de tider var meget lidt anset. Man vilde desuden hindre den studerende ungdom i at opholde sig ved Tysklands og Frankrigs universiteter. Der var rigtignok senere kommen adskillige forordninger, som stillede Københavns og Kiels universiteter ens overfor embedsbesættelser i hertugdømmerne, men det tog man ikke hensyn til i 1864. Endnu mindre tog man hensyn til, at forordningen af 1768 forlængst var ophævet. Derved blev jo enhver henvisning til den aldeles betydningsløs.

Provst Karstensen havde ikke studeret ved universitetet i Kiel. Hans afsættelse havde selvfølgelig ikke spor dermed at gøre. Skønt han var en stilfærdig mand, der med megen alvor passede sin

daglige gerning og ikke optraadte ved offentlige møder, blev han dog en af de første præster, der ikke alene blev afsat, men desuden forvist fra Sønderjyllands jordbund. Det kan maaske synes mærkeligt, at mænd som præsterne Mørk Hansen i Felsted, Fejlberg i Ullerup og flere, der ofte havde været ledere ved politiske og andre folkelige møder, og hvis udprægede danske sindelag var godt bekendt, alligevel ikke udvistes før hen paa sommeren. Maaske dog ikke, det er saa vanskeligt at finde, hvorfor man skyndte sig med at faa Karstensen forvist fra landet.

Som foran fortalt var provst Rehhoff i Aabenraa særlig ivrig under den tyske besættelse i 1848 og 49 med at faa de dansksindede præster bort. Kampen om Dybbøl præsteembede mellem Rehhoff og Tillisch i 1849 vidnede om provstens betydelige magt. Rehhoff maatte omsider vige. Han opholdt sig saa i Tyskland. Da de fjendtlige hæere drog ind i sønderjylland, fulgte han hurtig efter. Snart sidder han i Flensborg som ivrig og lokalkendt medhjælper for civilkommissærerne v. Zedlitz og for Østerriks vedkommende grev Revertera. At denne mand vilde have hævn over Karstensen, kan der vel næppe tvivles paa. Provst Godt havde selvfølgelig ogsaa nøje kendskab til Karstensen fra fyrreerne af. Det er derfor let forstaaeligt, at disse to mægtige mænd nu benytter deres store magt til at faa Karstensen fjernet hurtigst muligt.

Formodentlig var hans eneste søns beslutning at forlade sit teologiske studium for at gaa frivillig med i krigen i magthavernes øjne ogsaa et anklagende vidnesbyrd imod Karstensen. Bort skulde han, og bort kom han.

Den 2. Maj udstedte Rehhoff fra Flensborg en længere skrivelse, hvori han befaler, at der skal foretages en udrenselse af en del skolebøger. Den bibelhistorie, som pastor Prahl havde oversat paa dansk i fyrrerne, skal indføres igen. De udgaver, som pastor Andr. Leth havde besørget straks efter krigen, maatte ikke bruges. Skolerne i de danske distrikter skal bruge den bog, som »von pastor Prahl ins dänische übersetzt ist«. Balslevs lærebog maa ikke bruges. Her nævnes saa Nissens forklaring til Luthers katekismus, den bør lærerne bruge som hjælpemiddel. Selvfølgelig den tyske udgave, ikke den oversættelse som de tre lærere med provst Karstensens hjælp havde besørget, og som allerede forelaa i 2. udgave, skønt 1. udgave ikke udkom før 1858. Barfods smaa Danmarkshistorier til skolebrug maa ikke bruges. Foruden et par andre skolebøger er der væggekortene, de skal bort, thi de har danske stedsbetegnelser.

Saa har vi Karstensens sangbog. Den er ikke glemt. Den er mærkelig nok nævnt med tysk titel, det er de andre bøger ikke. Hvorfor den er det, er ikke let at se, thi der findes selvfølgelig ikke nogen tysk udgave af den. Det var let for de nye herskere at faa Karstensens sangbog forvist fra skolerne, hvor den blev meget benyttet, men at den dermed langt fra var drevet ud af landet, vidner gentagne forordninger om, der forbød at synge danske nationale sange og med forbud for salg af danske sangbøger. At der særlig sigtes til Karstensens sangbog i ikke alene den første forordning, men ogsaa i de senere, var de danske i Sundeved sikre paa. Pastor Mørk Hansen skriver i sin dagbog for 22. Juni: »Det skal

nok være for denne sangbog, at provst Karstensen blev afsat baade som provst og som præst. Men den indeholder ogsaa »den tapre landsoldat«.

I 1849, da Tillisch sammen med Eulenburg og Hodge stod for styret, kneb det for provst Rehhoff at faa de danske præster holdt ude fra de embeder, som han havde faaet dem jaget bort fra. Nu gik det lettere. Først i Juli maatte præsterne Mørk Hansen, Fejlberg, Krog-Meyer og Rothe møde i Flensborg for at stedes for dhr. Rehoffs og Godts domstol. Der fik de saa at vide, at da »Slesvig for evige tider var adskilt fra Danmark«, saa havde man ingen brug for saadanne folk, der følte sig bundne af deres ed til kong Kristian d. 9. af Danmark. Amtmand kammherre Heltzen blev i de samme dage afsat og udvist fra Slesvig.

Af regeringspræsident v. Zedlitz's skrivelse af 28. April fik Karstensen altsaa meddelelse om, at han ikke alene var afsat fra præsteembedet i Broager, men ogsaa, at han var udvist fra hertugdømmet Slesvigs omraade. Præstefamilien var igen hjemløs. Den gang saa stillingen værre ud for Familien end de forrige gange, ti da havde familien dog saa nogenlunde selv kunnet bestemme afrejsen og især, hvorhen rejsen skulde gælde, nemlig til hjemøen, Als. Men til Als kunde familien nu ikke komme fra Sundevedsiden. Formodentlig maatte familien samme vej bort, som pastor Bülow og hustru var kommen, nemlig med tvangspas fra fængslet i Flensborg til Lübeck, for derfra at komme i forbindelse med et dansk skib.

Tunge tider.

Sommeren kom. For det danske folk blev det en tung tid. Als blev tabt. Hele Sønderjylland tabtes. Over 200,000 danske sønderjyder skulde nu gøres fremmede for hjemlandet. Mange sørgmodige udtalelser lød fra læber, som ofte havde glædet os. »Nu øksen er ved roden lagt af Danmarks folkestamme«, sang Ploug. Hans haab var, at »den gæve sønderjyske mand vil ikke slippe folk og land«. Det var ved festen d. 10. Septbr. for de sønderjyder, der havde overbragt kongen en adresse med talrige underskrifter, at denne sang lød første gang. Ved samme lejlighed udtalte prof. H. N. Clausen, at Sønderjylland var »vore synders land, vore sorgers land, men ogsaa vore ønskers og forhaabningers land«. Endnu en sang af Ploug blev afsungen. Første vers giver os de dages stemning:

Staa fast, du lille flok, staa fast
i stormens brag!
Alt knækket er din ranke mast,
og tovet sprang, og sejlet brast;
du slingrer under vindens kast
og bølgens slag;
du driver mellem rev og skær,
og ingen ankerplads er nær,
og intet venligt morgenskær
bebuder dag.

»Brudt og lammet« var det hele. Var der nu anden tanke for vort folk end »lid og taal?« Jo, digteren »holder fast i haabet, Slesvigs land genvundet«.

Grundtvig sendte sit »Trøstebrev«. Ogsaa han saa, at det var »døden med sit istap-spyd«, der truede vort folk, men han troede forvist, at endnu var vi ik-

ke viede til undergang, vi »burde vente af Guds naade løst i solglans Danmarks gaade«.

I disse triste dage stod der d. 30. Nvbr. i Middelfartavis en sang undertegnet »En sønderjyde«.

Eja! hvor man nu tumler med Sønderjydens land!
Vildtysken han raser saa meget, som han kan;
alt dansk skal lægges øde og kvæles i sin rod,
ej mer maa der kvædes om gamle Danebod.

Med spydsod man flytter nu grænseskel og ret,
det sorte bliver hvidt, og det gode bliver slet;
med ed og tro man leger, som var den tyske gud
ej længer den samme, der gav det andet bud.

I aag spændes bonden, og tvinges skal han til
at lade, som han ynder det grufulde spil;
han sprog og sind skal skifte, alt som man skifter kjøl,
og brat i knæ han synke skal for den tyske sol.

Men se, om han gør det, om Danrigets jord
ej bliver hans hjem, og hans blik vendt mod nord!
se, om han nakken bøjer for aagets jærn og bast,
om haanden ikke holder om Danebroge fast.

Nej, tryk du kun, tysker, saa meget som du kan.
den sønderjyske bonde skal nok holde stand;
Den sønderjyske bonde ej skifter sind og lod,
nej, dansk bli'r hans hjærte, hans fane hvid og rød.

Og midt under tyskerens brasken og slag
ser frejdig han dog frem mod den kommende dag;
med haand over øjet han spejder imod pol,
hvor Nordstjernen lyser, dér venter han sin sol!

Og vist skal den komme, giv tid kun og taal,
saa længe fyldt til randen er urettens maal!
snært natten skal bortsvinde, og morgenen skal gry!
og gamle Danmarks rige det fødes skal paa ny!

At denne »sønderjyde« var den nylig kaldte præst til Gjeldsted og Rørup, provst Karstensen, blev

snart bekendt. Sangen blev straks trykt i Køsters sangbog, forord Januar 1865, og siden den tid er denne sang i ord og tone bleven ført frem hos os alle, som ikke kunde opgive haabet om, at det skilte nok igen skulde komme til at høre sammen.

Det vil sikkert undre, at denne sang kan stamme fra den tid, da det syntes, som »hver en stjerne var skjult i den bælgmørke nat«. Selv havde han faa maaneder før gennemgaaet saa meget baade hjemme i Sundeved og derpaa i fængslet i Flensborg, for saa at miste sin gærning hos sin hjemstavns folk og blive udvist fra sin hjemegn. Det er, som han med denne sang vil give Sønderjydens svar paa de mange sørgmodige udtalelser, der lød baade paa vers og paa prosa. Digtet giver os disse dages historie. Ikke særlig den ydre side, som alle kunde se, men den indre side, den, der gav styrke til at »se frejdig frem mod den kommende dag.« Karstensen siger god for den danske sønderjydes troskab og udholdenhed. Han kender sit folk tilbunds, selv er han rodfæstet i den sønderjydske folkemuld. Det er stærke ord, han kommer med. Frejdigt lød hans ord i 1850, da han efter Istedslaget, inden de sidste kampe havde staaet ved Mysunde og Frederiksstad, siger, at selv om tyskerfrøken stritter imod, saa skal hun dog afvejen gaa. Men nu — det synes ikke alene frejdigt men dristigt, at han paa dette tidspunkt, da næsten alle sagde: »Nu blegner fast det sidste Haab«, dog tør sige forvist:

»den sønderjyske bonde skal nok holde stand.
Den sønderjyske bonde ej skifter sind og lød,
nej, dansk bli'r hans hjærte, hans fane hvid og rød«.

Han er ikke alene vis paa, at det skilte atter skal komme til at høre sammen, men ogsaa vis paa, at

»snart natten skal bortskride, og morgenen skal gry, og gamle Danmarks rige det fødes skal paa ny!«

Men snart blev det ikke. Karstensen maatte lukke sine øjne længe før dette skete. Han fik ikke lov til at opleve genforeningsglæden. Men mindes bør han af os, som en af dem, der har ydet sikkert en betydelig skærv til, at hans landsmænd blev ved »med haanden at holde om Danebroge fast«.

Præst paa Fyn.

Da hjemstavnen var og blev lukket for Karstensen, søgte han præstekald paa Fyn, og den 12. Sept. blev han kaldet til præst for Gjelsted-Rørup i Vestfyn. Her kom snart besøg af vennerne fra Sundevad og Als, og saa var der fest i Gjelsted præstegaard, men vémodig var stemningen. Hjemmet havde altid været et sanghjem, derfor hentedes trøsten saa ofte ad den vej. Gennem tonerne til vore salmer og sange skulde sorgen bringes tilside, helt at jage sorgen bort lod sig ikke gøre. Ofte har de sunget de kendte ord af deres egen landsmand, Brorson:

»Trange tider langsomt skrider,
langsomt skrider, det har den art.
dagene længes, vinteren strænges,
vinteren strænges, og det er svart!«

Naar saa det lød:

»Kom min due, lad dig skue,
lad dig skue med olieblad!«

da var disse ord en inderlig bøn om at naa frem til

sejrens stund, men endnu skulde der »ventes paa foraarsvind.«

Det var den første sommer efter adskillelsen. Vennerne derovre fra havde været i besøg hos de kære præstefolk. Tungt havde det været at sige farvel. Korsbanneret vajede endnu, men sønderjyderne var rejst, de var paa vej hjem, hvor ørnebanneret flagede. Provsten var tyet ind i sit eget værelse. Tankerne var fulgt med de bortdragende venner. Da fik sorgen og haabet udtryk i sangen:

Sønderjydernes hjemlængsel.

Jeg spørger solen, naar dagen gry'r:
 naar kommer dagen dog, den vi mene?
 Jeg spørger maanen i nattens sky'r:
 naar skal det skilte sig genforene?
 Naar skal den stilles den dybe smerte,
 og barnet trykkes til moders hjærte,
 igen med lyst?

Det var saa yndigt i fordums tid,
 da moderarmen os end omslynged,
 da hjemmets arne os samled blid,
 og samlingsglæden hver dag forynged;
 da rosenbaandet var end ej bristet,
 og skilsmisaanden var end ej fristet, —
 o favre tid.

O, sig os, sig, hvad vi dog forbrød,
 at bort fra hjemmet man os har revet,
 at al den jammer og al den nød
 af fremmed herskab vor lod er blevet.
 Vi skal forglemme vor moders stemme
 og længselssukket i brystet hæmme,
 vi kan det ej!

Vi sværge skal til en anden tro
 end den, vor moder som barn os lærte,
 vi lade skal, som vi ere fro

ved det, som volder os navnløs smerte.
 At moder haanes og kaldes fremmed,
 og fremmedlandet skal kaldes hjemmet,
 den sorg er stor.

Nej, ej vi glemme vor moders røst
 og barnhjertet og fordums dage;
 men hjertet banker end i vort bryst,
 vi længes, længes did hen tilbage!
 og haabet lever: Gud vil os høre —
 og aabne atter os hjemmets døre
 og moders favn!

Saa kaldte han paa sønnens forlovede Paulline Lassen og sagde: syng den for mig. Saa sang hun den paa melodien: Det er saa yndigt at følges ad.

Denne sang blev hurtig meget bekendt i Sønderjylland. Den var et tro udtryk for stemningen der og her. Den har sikkert bidraget meget til at holde modet og haabet oppe. Hvor ofte har vi ikke i de mange aar følt os grebne af den inderlighed i sangen, naar vi sad mellem sønderjyderne inde i de lukkede stuer, hvor sang efter sang tonede frem med en inderlighed, vi ofte syntes var langt stærkere end her hjemme. Denne vemodige sang blev snart efterfulgt af hans anden Alsingervise, skrevet paa barndomshjemmets daglige maal. Nu da sønderjyden »skal forglemme vor moders stemme«, tager han hjemmets modersmaal frem, ti »vor muer og vort hjemmind vi dog holder fast.«

Als (Ulkebøl).

En Alsinger Vihs.

Guj Owten, J Dræenge! kommer hid til vor Disk.
 La vos sloe vos en lild Basseralle!
 La vos syng', la vos drikk' vos en lillevitte Pisk,
 La vos sie, hvad der er i vor Balle!

Vor Hals er saa tør, træk e Tap aw e Tynd!
Plommelom, plommelom! la vos nu kun begynd.

La vos syng' vos en Vihs o vort Alsingerdansk,
For de rigte jo it er de rigte;
Nu skal olt jo vær' taafe og tysk eller spansk
Hvem veed, hvor vi blywver sognpligte.
Men hvadde de end er for os kyslet og kast,e Dram!
Ved vor Muer og vort Hjemmind vi dog holder fast!

Det er galt med de Farrer og med det Kludderi,
Som nu er blæst ind her fro Synder;
Det gamle røj' og hvid' vi kun finder Mening i,
Og det smager bedst for e Bynder.
Men det er nu forbojn. Sikken Skjændsel og Skam!
Vi har knap Low at drikk' vos en dans e lill

Det er galt med e Kael, de maa it koides Jens,
For Kontreband er nu e Jenser.
De skydder dem ihjel — ja saamind kund' et hænds', —
Nær de træffer dem inden vor Grænser.
Men hvad skal vi gyer, for den Jensnatur —
Det er jo vort Ærregods etter vor Muer.

Det er uendt, at vi skal, hvad vi slet it kan li',
At vi skal kold' e Fiender vor Brøjer,
Det er kjøwt at vær te i en saadde sølle Ti
Og at puttes i Fremmedfolks Trøjer;
Og masier, nær der tælles med Ein, Zwei, Drei, —
Det er traagt for e Buend' at find' oe den Vej.

La vos klink' da og drikk' vos en Skøl' for vor Muer,
For hind', som er olti den rigte!
Vi kan it gøres om og forander vor Natur,
Men te hind' blywver ol Daw vi pligte
En Skøl' for vor gammel med Sjæl og med Mund,
Saa lang' som vor Kvæld har en Draaf o e Bund.

I vor kirkesalmebog har vi en salme af Karstensen, nemlig: »Kristne, som har frelse funden«. Forfatter vistnok i anledning af Ansgarfesterne 1865.

Kristne, som har frelse funden
 i vor Herres Jesu navn,
 for hvem naaden er oprunden
 i Guds milde faderfavn,
 har I mærket Herrens Ord:
 al hans børneflokk paa Jord,
 vil han, skal lyksaliggøres
 og til naadens kilde føres.

Gaa at prædike alle vegne
 naadens evangelium!
 Rundt i alle verdens egne
 rejse sig min Helligdom! —
 Bær hans ord til liden flokk —
 der er rum og naade nok,
 iler, beder, nøder, ligger!
 arven min i vaande ligger!

Og de gik hans ord at følge,
 Herren selv gik med dem ud,
 over land og over bølge
 fløj det milde naadebud,
 duen fra Guds frelses ark,
 over hedningørk og mark,
 og de rejste sig af dvale
 vakt og frelst ved livets tale.

Folkeskarer ind mon drage
 i Guds rige saliggjort;
 ak, men mange staar tilbage,
 hvor end døden ruger sort.
 Hører I de smertensskrig,
 hvordan sjæle vaander sig,
 hvordan hjerter, pint til døden,
 raaber: hjælper os i nøden!

Lad os da til hjælp dem komme,
 sende naadebud paa stand,
 samles i Guds Helligdomme,
 raabe til vor frelsermand,
 at han kaare vil sig folk
 som kan være for ham tolk,

og om end de kun er ringe,
dog til dem kan budskab bringe!

O, forbarm dig, Frelser milde,
lad din naades time slaa,
lad fra dødens veje vilde
frelse dem og naade faa!
Lad de bud, du sender frem,
mærke, at du gaar med dem,
lad dit rige vidt udbredes,
Jordens folk til frelse ledes!

I September 1866 var der stort besøg af Sønderjyder i Middelfartegnen. Ved afrejsen bragte provst Karstensen gæsterne det sidste farvel i en hjertelig gribende tale, der fremkaldte taarer hos mange af de bortdragende. Han tolkede den tro, vi maatte sætte til Gud, at han, som havde gjort os til danske, vilde genforene det danske folk, naar tidens fylde kom; gid det maatte ske snart, men skete det ikke i vor levetid, da burde vi leve og dø i det haab, at vore børn vilde opleve det, og i dette haab burde vi opdrage dem til danske.

1870.

Det var jo almindelig ventet, at kejser Napoleon vilde have gennemført løftet, der gemtes i § 5. Det var derfor ikke saa underligt, at mange saa haabets nære opfyldelse, da Napoleon optog krigen med Tyskland 1870. »Nu faar vi det tabte land tilbage«, var der flere end provst Karstensen, der udbrød med glæde ved hin efterretning. Stor var sorgen, da det gik saa ilde med franskmændene. I disse dage var provst Karstensen saa ofte at træffe i det sydvestlige hjørne af kirkegaarden, hvor han stod og stirrede over mod Sønderjylland. Mange gange havde han

staaet der før. og mange gange stod han der senere, og da var den gamle trofaste sønderjydes blik tilsløret af taarer.

Han fulgte begivenhederne derovre med aldrig svigtende opmærksomhed. Naar samtalen i hjemmet gjaldt Sønderjylland, hvad saa ofte var tilfældet, da maatte han tilkæmpe sig ro, inden han rigtig kunde tage del deri, ti »64 sved i hans sjæl«. Hvad han vanskelig kunde tale, var strid og overdrivelse om kampen der, saa tav han, men en stærk rømmen sagde tydeligt nok, at en saadan omtale af sagen var ham meget ubehagelig.

De sidste aar.

Provst Karstensen var af alder midt i halvtredserne, da han blev præst i Gjældsted. Adskilligt tyder paa, at hvad han havde gennemgaaet i 1864, havde taget meget haardt paa hans kræfter. Det var vel ikke saa underligt, om hans udprægede sønderjydske natur ikke rigtig kunde finde sig hjemme andet steds end der, hvor ikke alene hans barndom var levet, men hvor han fra 30 aars alderen til 55 aars alderen havde virket i sin gerning mellem mennesker, hvis tankegang og hele levesæt han kendte fra grunden af. Saa at blive voldelig revet ud af ikke alene gerningen, men hjemegnen med og desuden være forvist derfra, saa han aldrig mere kunde vove at sætte sin fod der, det er oplevelser, der nok skal sætte dybe spor i ens liv. Det er derfor højst rimeligt, at lærer Reedtz saa ofte traf sin præst omme paa kirkegaardens sydvestlige hjørne, hvor denne trofaste sønderjyde stirrede over mod det kære hjemland. Der var hans tanke og sind. I sit tredje præsteembede blev han nok aldrig rigtig hjemme.

Det var dog ikke tilfældet, at han lod sorgen faa magten over sig, saa han tabte virkelysten. Han kom meget ud til sognefolkene, de syge og de gamle havde en trofast ven i ham. Hans jævne ligefremme væsen og tale gjorde, at han let kom i samtale med dem. Paa Fyn var der i disse aaringer talrige offentlige møder angaaende friskolesagen og skyttebevægelsen. Han hørte ikke til de talere, der ofte mødte frem ved disse møder. Ved skovfester i Gjeldsted præstegaards skov var han flere gange taler, og en ny sang af ham med en passende melodi af lærer Reedtz lød ofte ved saadan lejlighed.

Udviklingen i Sønderjylland havde paa grund af lovgivningen der været ikke saa lidt forskellig fra udviklingen her i kongeriget. Vi levede under 5. juni grundloven, men Sønderjyllands statslige ordning efter 3 aars krigen naaede kun til at blive en udpræget konservativ helstatsordning. At de politiske forhold i tiden til 1864 satte sit præg paa Karstensen's hele tankegang og gjorde sit til, at han i den ældre alder maaske havde vanskelighed ved rigtig at finde sig hjemme paa Fyn, hvor frihedslivet var stærkt udviklet, kan vistnok let forstaas.

Efter at sønnen, Jens Karstensen havde været med som frivillig i krigen, hvor han blev secondløjtnant i infanteriet, tog han teologisk embedseksamen 1868, og aaret efter blev han kapellan hos faderen i Gjeldsted. Midt i halvfjerdserne døde provstinden. Karstensen levede til efteraaret 1882, da fik han lungebetændelse. Den 1. November døde han.

Jordefærdsdagen den 7. November var det stærkt regnvejr, dog samledes i præstegaarden en talrig skare fra nær og fjern. Om formiddagen mødte en

deputation med sogneraadets formand som ordfører; den bragte en sølvkrans fra sognets folk, som et synligt tegn for den højagtelse og kærlighed, »som vi altid har haft til vor gamle provst«. Den afdøde havde været æresgæst i sognets vaabenbrødreforening. Denne havde opført en æresport ved præstegaarden, og sognets beboere bar liget til den blomstersmykkede kirke. Sygeforeningen der i sognet var stiftet og ledet af Karstensen, den havde smykket kirken. Landarbejderforeningen var ogsaa mødt med florumvundne faner og flag.

I kirken talte først pastor Mørk Hansen, Vonsild. Han havde været præst i Felsted i Sundeved fra 1850, til han blev fængslet og afsat af Preusserne i 1864. Han havde kendt Karstensen fra studenterdagene, men særlig i de 14 aars præstegerning havde de stadig staaet i nær forbindelse.

»Der er et lille vers, som mange kender, men som de fleste ikke ret forstaar, førend de kommer til at opleve noget lignende som det, jeg oplevede, da jeg modtog budskabet om min gamle vens og provsts uventede bortgang. Jeg mener det vers:

Mindet lader som ingenting,
er dog et lønligt kildepring.

I mange aar har jeg ikke set ham og kun en sjælden gang modtaget en vennehilsen fra ham. Det var jo min fejl, som jeg nu fortryder; men det var maa-ske ogsaa hans fejl, thi jeg ved, at han holdt af mig, som jeg holdt af ham. Men mindet var lige som et skjult kildevæld, der ikke kan komme frem, fordi tiden har dæmmet for det. Saa paa en gang fik det luft, og nu vældede det ud med de rigeste og friskeste strømme, med stor smerte og savn, men ogsaa

med vidunderlig sødme, og saa stod hans trofaste skikkelse saa levende for min sjæl, og jeg saa hans ærlige danske aasyn med de milde blaa øjne og det venlige smil, og jeg hørte i aanden hans jævne, trohjertede tale, hørte ogsaa hans djærve danske sange, saaledes som jeg de hundrede gange har hørt dem i de egne, hvor han og jeg i mange aar havde vort lykkelige hjem.

Derfor kunde jeg ikke modstaa mit hjertes trang til at komme her i dag, om jeg end langt hellere vilde have været her, mens han kunde byde mig sin varme haand og sit levende ord; og derfor vilde jeg gerne have lov til at tale et par ord om de gamle minder. Mine minder om Kristen Karstensen gaa langt tilbage, til de unge dage, studenterdagene. Det var midt i trediverne, at jeg første gang kom sammen med ham. Det var bondesønnen fra Als, som ved sin skildring af tilstanden i Sønderjylland var en af de første, der bragte mig vidnesbyrd om, at det sønderjydske folk var et kærnedansk folkefærd, som dengang maatte taale og længe, længe havde taalt en gruelig uret, var blevet regeret paa et fremmed sprog og ved fremmede embedsmænd, der, selv naar de var fødte i det danske land, havde lært i tyske skoler og paa det tyske universitet at foragte modersmaalet og forraade fædrelandet. Om disse sørgelige forhold talte Karstensen med harme, men med den harme, som kom af den inderligste kærlighed til folk og fædreland, og i saa mange aar — snart et halvt hundrede — har han været en stridsmand for sit folk og sit dyrebare hjemland. Thi hvad der rørte sig i den unge students og kandidats hjerte, det er han blevet tro gennem hele sit liv, og det fik han rig lejlighed

til at bringe frem i livet, da menigheden i Dybbøl — det berømte haardt prøvede Dybbøl — for 43 aar siden valgte ham til sin præst.

Saa var han da i 25 aar dansk præst i det danske Sundeved, og en god dansk og kristelig præst har han været, ret en mand ud af folkets midte og efter folkets hjerte, som talte med dets tunge, tænkte med dets tanke, følte dets lyst og nød som sin egen. Men han var tillige, det tør jeg nok sige, en præst efter Guds hjerte, der stod paa den rette, eneste kirkegrund, forkyndte det rene, uforfalskede Guds ord om synd og naade, ikke som den, der vilde smigre menigheden og dække over dens vildfarelser og daarligheder, nej, han talte altid djærvt og frimodigt, jævnt og kraftigt, og stræbte — om end i skrøbelighed — altid ærligt at være en tro hyrde i sin store og gode overhyrdes navn, ikke som den, der vilde herske over Herrens arv, men som et mønster for hjorden. (1. Petr. 5.)

Og hvad han saaledes stræbte at være for sine menigheder, først i 20 aar i Dybbøl, siden i Broager, det fik han lykke til at føre ud i en videre kreds, da kong Frederik den syvende satte ham til at være tilsynsmand for Sønderborg og Aabenraa provstier. Da var han ej blot min kære embedsbroder, men min foresatte, og det er ogsaa derom, jeg har mange gode minder, ogsaa derom jeg kan aflægge et sandt vidnesbyrd ved hans kiste. Han var vor ven og broder, men han var ogsaa en kyndig og dygtig, nidkær og besindig provst, og det ved jeg, at baade præster og menigheder agtede ham højt, modtog ham gerne og havde frugt deraf. Thi i Slesvig stift var provsterne virkelig tilsynsmænd, der ved de aarlige kirkevisi-

tatser skulde vaage ej blot over ungdommens undervisning, men ogsaa over præsternes forkyndelse og hele embedsførelse. Men ogsaa her var han paa sin plads som en dansk og kristelig tilsynsmand, og derfor er det rige og kære minder, som nu vælde frem hos mig, minder fra hine lykkelige aar, da kong Frederik, som vi troede, havde faaet leddet hængt i lave og havde sat danske præster til at prædike for de danske menigheder, der var glade ved, at de endelig var kommen til deres gode ret. Da lød de danske toner ved alle sammenkomster og højtider, og blandt dem ikke mindst »Karstensens viser og sange«, som folket saa godt forstod og holdt saa meget af, fordi det var dets egne toner og tanker. Ogsaa derom synger nu mindets fugl for mit øre, og derfor skal den gamle præst, provst og digter have tak, thi det var en god aand, hvoraf han sang, et kærligt og trofast dansk hjerte. — Ak, men der er vemod og smerte i disse minder, ikke blot fordi han er gaaet bort fra os, men ogsaa, og langt mere, fordi det synes os, at han er gaaet bort som en slagen mand, ogsaa, og langt mere, fordi han og vi i 18 tunge aar har maattet se paa den tilstand, som efter vort gruelige nederlag nu hersker i hine egne, der var ham saa inderlig kære. Ja, hvor har han ikke elsket »sit Als«, hin kostelige perle i den danske krone, denne dejlige have, der stiger op »af Østerhavets vove«, smykket som en yndig brud. Hvor har han ikke jublet med sine kære Sundevedere over sejr og fred og gode dage! Og nu er alt dette tabt og spildt, og det er, som om hans værk, alle gode danskes værk, alt det blod og alle de taarer, som Slesvig har kostet os, skulde være spildt for stedse. Mange, mange har

følt det dybt, grædt og sukket og bedt med længsel; ingen har dog følt det dybere, ingen længtes inderligere end vor gamle ven, han som sang saa rørende for os:

»Nej, ej vi glemme vor moders røst,
og barnehjertet og fordums dage;
mens hjertet banker end i vort bryst,
vi længes, længes did hen tilbage!
Og haabet lever: Gud vil os høre
og aabne atter os hjemmets døre
og moders favn!«

Men det skulde ikke ske. Han maatte lukke sine øjne uden at opleve denne glæde, og derfor kan vi vel sige, at han synes at ligge fældet som en slagen mand.

Men lad os ikke synde i sorgen! Lad os lære netop af vor forudgangne ven at holde haabet levende til det sidste! Lad mig minde eder, alle hans venner, om et godt og sandt ord, et Gusdord, som apostlen Paulus udtaler om sig selv og alle dem, der stride for sandheden; han siger: »Vi er slagne, men ikke fortabte«, og atter i det samme brev: »Vi er bedrøvede, men dog altid glade«, og atter paa det samme sted (2. Cor. 4 og 6): »Vi er som de, der dø, og se vi lever!« Ja, vel er han, er vi alle slagne og »kastede haardt mod jord«, men vi er ikke fortabte! Vi tror jo ikke, at det er en skæbne, et blindt tilfælde, som har ramt os saa brat, men vi ved, at det er Guds haand, og vi elske denne haand, som er idel visdom og kærlighed, derfor har ingen lidt og stridt forgæves, som er af sandheden, og derfor er vi ikke fortabte. Vi er vel bedrøvede og kan ikke være andet, fordi vi savne og længes med smerte, men dog er vi tillige glade, altid glade, saa længe vi kan bede vort Fader-

vor og sige: ske din vilje! saa er vi glade i haabet, det friske grønne haab, som ikke beskæmmer. Og vel er han, vor gamle, ærlige ven og kampfælle, død, og vi skal alle dø om en liden stund; men dog siger vi: han lever, og vi skal leve! han lever i vore minder, i folkets hjerter, ligesom hans livsfriske sange vil leve paa dets tunge; men han lever ogsaa hos sin gud i himlen; han er død i troen paa kødets opstandelse og det evige liv, død i troen paa den livets fyrste, som fik døden under fod. Derfor kunde han sige med hans apostel: »Vi er som de, der dø, og se, vil leve!« Ti »den retfærdige af troen skal leve«, og han søgte ikke nogen anden retfærdighed end den af troen, troen paa sin frelsers død og liv og sejr. Derfor skal han leve, og derfor sige vi nu og altid Gud og faderen tak for alle ting i vor Herres Jesu Kristi navn. Amen«.

Derpaa talte Pastor Andreas Leth fra Middelfart.

»Min Adkomst til at tage ordet ved gamle provst Karstensens kiste søger jeg ganske særlig i den omstændighed, at jeg vistnok er den eneste tilstedeværende, som kan mindes den unge Kristen Karstensen, da han for over et halvt hundrede aar siden som en 21-aarig ungersvend gik med sine bøger under armen til skole i det minderige Ribe. Sent havde han begyndt paa studeringerne og maatte derfor fortsætte sin skolegang ind i den voksne alder. Jeg hørte dengang til smaadrene, som jo altid ser med en vis ærbødighed op til »de store«; men ogsaa hans mere jævnaldrende kammerater saa op til ham som til en førstemand blandt ligemænd, og han var da ogsaa den første i rækken af dem, som i aaret

1831 forlod Ribe skole for at gaa til universitetet. Allerede medens han var skolediscipel, gik der ord af hans digterbegavelse, og jeg husker endnu tydelig fra den tid, at jeg har set to stærke bind med skrevne digte af Kristen Karstensen. Aaren var allerede aabnet, som aldrig skulde høre op med at rinde. Vel blev han ikke en af de store skjalde, som sætter en hel tidsalder i røre og giver stødet til en ny livsbevægelse, men mange har han glædet ved sin fordringsløse sang, som af og til hæver sig til virkelig digterisk flugt. Hvor malende forstod han ikke at skildre sønderjydens længsel efter genforening med dets gamle fædreland, naar han synger:

»Han frejdig skuer frem mod den kommende dag,
med haand over øjet han spejder imod pol;
hvor Nordstjernen blinker, der venter han sin sol.«

Ja, han var ret egentlig Sønderjyllands sanger; der har han rod, derfra hans verden gaar. Ømt besynger han sit als, hvor han blev født, og sit kære Sundeved, hvor han tilbragte sine fejreste mandomsaar. Modersmaalets trange kaar og dets krav paa at genindsættes i sine naturlige rettigheder har han skildret i den prægtige sang: »Længe nok har jeg bondepige været«, som fortjener at høre med til de kvad, der »have den skæbne, de aldrig skal dø«. Og da den trange tid kom, da Danmark blev »brat af slaget rammet« ved Sønderjyllands tab, da ramte slaget ogsaa hans gamle trofaste danske hjerte, da rystede han paa sit graa hoved og klagede: »Eja, hvor man nu tumler med Sønderjydens land!« — da spurgte han baade sol og maane ad, naar de atter vilde skinne paa et samlet dansk folk. Gamle provst Karstensen var en ægte dansk sønderjyde af alsin-

ger bondeæt, og han svigtede ikke sin medfødte natur. Der var noget støt, ærligt og vederhæftigt ved hele manden; hans optræden var jævn og ligefrem, og jævnheden var parret med det humoristiske drag, der er saa ejendommeligt for den danske menigmand, og som han beholdt lige til det sidste. »Paa det jævne, paa det jævne, ikke i det himmelblaa!« kunde godt have været hans valgsprog, og dersom jeg skulde lægge et bibelord ind i denne mindetale, ved jeg intet mere passende end dette: »Lær mig at gøre din vilje, ti du er min Gud; lad din gode aand lede mig paa det jævne!« (Salme 143,10). Ja, han var en jævn, gæv dannemand, som havde hjerte for alt, hvad der var sandt og godt, og var villig til at lade sig føre i ledebaand af den gode aand, saavel af folke-aanden, som af Helligaanden. Uden at vide eller ville det, har han tegnet et tro billede af sig selv, naar han synger i en af sine viser:

»Den sønderjydske bonde ej skifter sind og lød;
nej, dansk bli'r hans hjerte, hans fane hvid og rød.«

Gamle Karstensen skiftede ikke kulør; dertil var hans hjerte for sundt og kernedansk; han tonede aldrig fremmed flag, nej, dertil var »vor fane for gammel og for god«.

Men denne røde og hvide dug, som havde hans kærlighed, er ikke alene det danske flag, men det er ogsaa sejrspanen, hvormed den opstandne Frelser afbildes. At Kristi sejrspane er bleven det danske folkebanner, er i høj grad trøsteligt for os, om vi ellers løfte det højt og holde det i ære. Til det tegn er sejren knyttet, og det vidste vor gamle ven godt, naar han sang:

»Kristne, som har frelse funden
i Vorherres Jesu navn,
fra hvem naaden er oprunden
i Guds milde faderfavn!«

I den kreds, der har gjort det lykkelige fund, som hedder frelse, og for hvem guds naades sol er gaaet op i Jesus Kristus-navnet, tør vi nok tælle ham med. Ja, Gud vil aabne sin milde faderfavn for sin gamle mødige tjener og give ham en sød hvile og en ærefuld opstandelse.«

Paa blomsterstrøede vej førtes liget til graven, hvor sønnen forrettede jordpaakastelsen og derpaa takkede alle for den kærlighed, der var vist hans gamle fader.

Henriette Gubi.

Af Georgia la Cour Pedersen.

*Lad som Mødrenes Veninde
leve hendes Minde.*

Morten Eskesen.

Naar vi med Tak og Glæde har oplevet de Festdage, som bragte saa stor en Del af vore sønderjydske Landsmænd tilbage under »Danevældens Skygge«,

mindes vi med Vemod og Taknemlighed mange af de Venner, hvis Haab aldrig svigtede om den Dag, der en Gang maatte komme, da ikke Lærken blot faar Lov »paa Heden dansk at synge«, men som ikke selv fik Lov at opleve den.

En af dem, hvis Navn næppe er kendt ret langt uden for Sønderjyllands Grændser, vil jeg gjerne prøve paa at fortælle lidt om. Det er Vandrelærerinden Henriette Gubi, som blev født i Jersdal tæt ved Bevtøft den 29. August 1856.

Hendes Navn tyder jo paa fremmed Oprindelse, og hendes Fader stammede ogsaa fra de sydlige Lande, men selv er baade han og hendes Moder — Marie Hörlück — født i Bevtøft. — Hun var Datter af Gaardmanden og Sognefogden H. H. Hörlück, og det var ikke med sin Slægts gode Vilie, at hun blev gift med den fattige Maler Peter Gubi. Hun fik derfor kun en meget lille Medgift, da de satte Bo. Det var under meget smaa og fattige Kaar, de levede, men virksomme, livlige og trofaste, som de begge var, fik de Lykke til at danne et lyst og godt Hjem sammen, hvor deres store Børneflokk voksede op.

De maatte tidt arbejde strengt, og Børnene maatte tidligt hjælpe sig selv og hverandre, mens Faderen og Moderen drev deres lille Ejendom, samtidigt med, at han, især i de første Aar, saa meget som muligt arbejdede som Maler.

Megen Sygdom maatte de tidt prøve. Flere af deres Børn døde som smaa, et Par af dem som ganske unge, saa kun 6 af de 14 Børn blev voksne.

Faderen blev i sit 50. Aar omtrent blind i lang Tid, og fik han end delvis sit Syn tilbage, maatte han dog helt opgive sit Haandværk og bruge sine Kræfter paa den lille tarvelige Jordlod.

Der var derfor alle Dage Fattigdom til Huse, men Henriette saa altid med Glæde og Tak tilbage til sit Barndomshjem og kunde ikke noksom undres

over, hvordan Forældrene forstod trods Fattigdommen at gøre det godt for Børnene.

Hun har tidt fortalt om, hvordan Moderen, naar hun sad ved sin Rok, kunde samle Børnene om sig, syngte danske Sange for dem og fortælle for dem, hvad hun havde læst og hørt i sin Pigetid. Navnlig fortalte hun tidt lange Stykker af Ingemanns Romancer og fremsagde Digte, som hun kunde udenad.

Naturligvis øvede hun ogsaa sine Børn i dansk Læsning og Skrivning, da de tyske Skoler lidt efter lidt udelukkede al dansk Undervisning. Henriette var livlig og godt begavet, var ogsaa som lille Pige rask og sund, men allerede i sit 7ende Aar fik hun en alvorlig Sygdom, som hun aldrig forvandt.

Morten Eskesen fortæller, at hendes lille Søster paa den Tid døde, og at Moderen en Dag forgæves ledte om Henriette. Hun var i koldt og regnfuldt Vejr gaaet op paa Kirkegaarden, hvor hun omsider fandtes siddende eller liggende paa Søsterens Grav. Rimeligvis har hun der paadraget sig en Forkølelse, som slog sig paa Øjnene. Maaske har hun tidligere haft Anlæg til Kirtelsyge. Nu blev hun en Tid helt blind, og hendes Moder sørgede meget derover; men Henriette var ved godt Mod og sagde: »Det skal Du ikke være ked af Moder. Jeg kommer nok til at se igjen. Det giver Vor Herre mig nok til min Fødselsdag.« Hendes Haab blev ikke beskæmmet. Den Dag hun fyldte 7 Aar, kom hun virkelig til at se igjen. Det ene Øje var dog altid særligt svagt, og da hun blev 15—16 Aar, var det saa stærkt angrebet, at det maatte tages bort og erstattes med et Glasøje.

Med det andet Øje saa hun heller ikke godt, men kunde dog altid bruge det. Hun blev aldrig legem-

lig stærk og maatte altid saa vidt muligt skaanes for strengt Arbejde.

Hun lærte derfor, straks hun var blevet konfirmeret, lidt Skræddersyning, og gav sig ogsaa lidt af med at sy Modepynt og tjente derved, hvad hun trængte til, saa hun fremdeles i flere Aar kunde blive hjemme hos sine Forældre. Hendes Evner og Lyst til at forsøge sig som Digterinde kom tidligt frem, og navnlig i de Aar skrev hun af og til et Digt i »Dannevirke« med sit Navn »Henriette« under. Og saa en lille Fortælling om sønderjydske Forhold skrev hun, og flere af hendes Bysbørn og Venner, navnlig Hans Andersen Krüger i Bevtoft, blev opmærksomme paa hende. Hendes Moder var — saa vidt jeg ved — lidt i Slægt med Krüger, besøgte i hvert Fald imellem det Krügerske Hus, og maatte da altid forelæse ham og hans Søster Ingeborg, hvad Henriette havde skrevet. De beundrede det og saa i hende en vordende Digterinde.

I Efteraaret 1878 holdt den danske Prinsesse Thyra Bryllup med Prinsen af Cumberland. I den Anledning vilde Krüger gjerne have sendt Brudeparret en Lykønskning — og en mørk sludfuld Eftermiddag holdt Krügers lukkede Vogn uden for det lille Hus i Jersdal. Ingeborg Krüger kom ind for at bede Henriette inden næste Morgen skrive et passende Lykønskingsdigt til det kongelige Brudepar. Baade hun og Moderen var sikre paa, at Henriette let kunde opfylde Krügers Ønske, og da Ingeborg Krüger var taget bort, satte hun sig ogsaa til at prøve derpaa, men det vilde slet ikke gaa. Hun fik ondt i Hovedet og kunde ikke faa en Linie til at føje sig.

Næste Morgen var Moderen som sædvanligt tidligt oppe. — Hun sad gjerne ved sin Rok nogle Timer, før hun kaldte ad Børnene. — Smør og Brød havde hun sat ind i Stuen til Varmen, for at det kunde være lettere at tillave Børnenes Skolemad, naar det senere skulde gøres.

Henriette, som var svag, skulde ogsaa have sin Morgensøvn, men den Morgen saa Moderen hende med Glæde og Tillid sætte sig stille til at skrive paa det ønskede Digt.

Om Hertugen af Cumberland vidste hun kun, at han, ligesom Sønderjyderne, af Prøjerne var blevet forurettet og krænket i sine Rettigheder. — Samfølelsen og Interessen her for hjalp hendes Pen i Gang, og snart efter maatte gamle Marie Gubi i den tidlige Efteraarsmorgen af Sted til Bevtoft med Digtet, at det straks kunde blive afsendt. — Det blev bemærket og paaskjønnet i Kjøbenhavn og kom som en Hilsen fra Sønderjyderne til Brudeparret sammen med enkelte andre Digte i Bladene. Senere blev det just derfor omtalt og gjengivet i tyske Blade, og da Krüger kort efter kom til Berlin, blev det nævnet for ham som fornærmeligt og »illoyalt«. — At det, — som Krüger næsten troede — har været et medvirkende lille Grand til Pragfredens Artikel 5s Ophævelse, som jo kom i de samme Dage, er dog vel neppe tænkeligt.

Sommeren 1880 kom Henriette — nærmest ved Krügers Hjælp — paa Ryslinge Højskole, og Vinteren efter hjalp han og andre Venner hende til et Ophold paa Frøken Zahles Skole i Kjøbenhavn.

Der kom hun til at tilbringe et Par Aar, og boede hos et Par gamle Frøkner Knudsen, som hun

befandt sig særligt godt hos, og betragtede altid siden dem og Etatsraad Hjort Lorenzen som sine Velgjørere.

Hendes Livlighed og Interesse for alt, hvad nyt der her mødte hende, hjalp hende forholdsvis hurtigt over den Ufrihed og Generthed, som er en Anstødssten for de fleste Landsbybørn fra smaa og fattige Hjem, naar de kommer til at leve i ny, særligt som her fint æstetisk dannede Kredse.

Nej, Henriette følte sig snart som hjemme under de nye Forhold. — Men — hun var kommen der i Haab om at finde den nødvendige Uddannelse som Forfatter- eller Digterinde, som var hendes »kjære stadige Tanke« og hun mærkede mere og mere, at alle hendes Velgjørere betragtede hende som den vordende danske Lærerinde for sønderjydske Børn. — — Hun havde et lille Manuskript i Kufferten, som hun brændte af Længsel efter at se udgivet, og i al Stilhed bestemte hun sig til at faa det anerkjendt — eller forkastet!

Hun gik med det til Zakarias Nielsen, bad ham læse det og sige hende sin Mening om det. — Han lovede det og bad hende komme igjen om nogle Dage. — Det blev alvorlige Ventedage for hende, og da hun kom og vel blev meget venligt modtaget, men dog straks mærkede, at hendes Bog til Dels var vejet og funden for let, var det hende en stor Skuffelse. Zakarias Nielsen »vilde langt fra fraraade Udgivelsen, men Bogen maatte omarbejdes her og der, ændres i den ene som i den anden Retning osv.«. Saa stod det med det samme klart for hende, at nu vilde hun ikke længere arbejde hen imod det tidligere Maal. — Nu

vilde hun lægge al sin Kraft ind paa at blive gjort skikket til som Lærerinde at hjælpe sønderjydske Børn til en dansk Oplysning. — Det havde hendes Venner jo alt for længst udseet hende til, og det vilde og kunde Gud Fader give hende Lykke til, alt som Tiden gik.

Efter endt Skoletid i Kjøbenhavn kom hun hjem til Sønderjylland, og kom snart efter i Huset hos Doktor Rasmus Krüger — Broder til H. A. Krüger — som Lærerinde for hans yngste Datter.

Senere blev hun Lærerinde ved en lille Kommuneskole i Haved i Rejsby Sogn. — Der var kun ganske faa Børn, og hun var inderlig glad ved de 4 Aar, hun tilbragte der og kom til at staa i et nært og venligt Forhold baade til sine Elever og mange af deres Forældre. — I et af sine Lejlighedsdigte omtaler hun med Glæde de indholdsrige Aar hun tilbragte der. — »Er der end ensomt og stille, saa er her hjemligt og godt, her har jeg fundet en kjær og oplivende Virksomhed« og føjer til: »Der er vel ej den Plet paa Jord, hvor ej man savner noget. Dog ingen Steder mer jeg troer, end hvor der er for broget. — Sligt var en kjær i Ungdomsaar, men er man syv og tyve Aar, saa takker man for Haved.«

Fordringerne til tysk Undervisning i Skolerne, var den Gang endnu ikke saa store, som de senere blev. Henriette var ikke særlig stærk i Sproget og fik ogsaa foreløbigt Lov at tilsidesætte det en Del, men snart traadte den Rejsby Præst til og »tilbød«, at hun hver Søndag efter endt Gudstjeneste maatte komme ind i Præstegaarden, hvor han saa vilde hjælpe hende til Rette, saa hun bedre kunde undervise i

Tysk. — Samtidigt advarede han hende mod at gaa med til de danske Gudstjenester, som Poulsen fra Bovlund holdt hver Maaned i et Par af Nabobyerne, Vodder og Lundsmark. —

Det faldt hende ikke svært her i at følge Præstens Raad. Hun havde altid tidligere ment, at Frimenigheds-Bevægelsen ikke var værd for hende at komme med ind i, og »Grundtvigianismen« havde hun ikke været synderligt i Berøring med eller følt sig tiltalt af.

Det varede dog ikke længe, før den stadige, næsten tvungne Kirkegang i Rejsby blev hende meget svær, saavel som den tyske Undervisning bag efter, hvori hun godt mærkede, hun mer og mer skulde paavirkes ogsaa i tysk Sindelag.

Samtidigt følte hun, hvordan netop de af Børnernes Forældre, som hun satte højest, havde deres store Glæde og Opmuntring af at være med til Poulsens Gudstjenester og danske Møder, som hun jo ikke maatte eller turde deltage i.

Hendes Helbred, som jo aldrig havde været stærkt, blev daarligere, og da flere af hendes kjæreste Elever omtrent samtidigt blev konfirmerede, bestemte hun sig til at tage sin Afsked og foreløbigt følge sin Læges Raad om en Vesterhavs Badekur i Sommeren 1886.

Her gjenvandt hun for en Del sine Kræfter, og her gjorde hun Bekjendtskab med Præsten Holger Køster og hans Kone, som ogsaa var Badegjæster der. De blev gjensidigt glade ved at lære hinanden at kjende, og da Køsters snart foreslog hende at tage til dem som Lærerinde for deres Børn i Mygind Præste-

gaard ved Randers, gik hun med Glæde ind paa deres Forslag.

Hun kom saa til at leve der i $1\frac{1}{2}$ Aar og kunde aldrig noksom udtale sin Glæde over Opholdet der.

Der lærte hun ret Velsignelsen at kjende af Samlivet med den danske Menighed, og i Pastor Køsters Forkyndelse fandt hun Hjælp og Opbyggelse i sit Kristenliv. — — Nu var hun ikke længere bange for den grundtvigske Paavirkning, men følte sig glad og taknemlig over det ny, varme Liv, der strømmede hende i Møde fra den folkelig og kristelig vakte Kreds af Mennesker, hun kom til at leve iblandt.

Hun betragtede altid siden sit Liv der som en kvægende, oplivende og frugtbar Ferietid. — For hendes egentlige daglige Gjerning maatte dog vist findes i Sønderjylland?

Hun stod i en stadig Brevveksling med sit Hjem, og tog levende Del i Alt, hvad der angik hendes Forældre og Sødskende. — At en af hendes ældste Brødre, mens hun var i Haved, var blevet præjsisk Soldat, var en Begivenhed for hende, som for dem Alle i Hjemmet. — De havde skrevet meget sammen derom, da den ældste Broder tidligere efter den da gjældende Skik var udvandret til Danmark for at undgaa den præjsiske Krigstjeneste.

Nu havde den næste Broder altsaa gaaet den igjennem. Han var udlært som Maler og vilde nu fortsætte sin Virksomhed i Jersdal, som Faderen tidligere havde haft.

De fik derfor Jorden delt, og i den Del af Marken, som laa længst fra det tidligere Hjem, bygget et Hus, hvor Forældrene flyttede hen for med en yngre Bro-

der til Hjælper at tage kraftigere fat paa Opdyrkningen af Heden og Marken. Maleren beholdt lidt af Jorden ved det gamle Hjem, og det blev saa bestemt, at Henriette tog hjem til ham for at styre hans Hus og sammen med ham passe hans 2 Køer.

Her kunde hun saa forhaabentligt samtidigt i al Stilhed komme til at holde lidt Skole Onsdag og Lørdag Eftermiddag for Byens og Egnens Børn.

Det er i det Hele taget glædeligt at lægge Mærke til, hvordan der mange Steder rundt om i Sønderjylland blev vaaget over, at de to Fri-Eftermiddage fra den præsiske Skole blev vel anvendte til dansk Undervisning. Det maatte gjøres i Stilhed, tiest under saa neutrale Fag som Haandarbejde eller for Drengenes Vedkommende forskellige Slags Husflid. Men mange ældre Kvinder — tidt hjulpet af yngre Kræfter — har her Aar efter Aar taget en god Gjerning op ved at samle Børnene og samtidigt med Haandarbejdet indøvet og sunget danske Sange med dem, fortalt dem Danmarks Historie og øvet dem i dansk Læsning og Skrivning.

Hvor var det en Glæde for Henriette igjen at komme til at leve i sit Barndomshjem, nær Nabo til sine Forældre og yngre Sødskende og nu selv vide sig som den, der skulde danne Hjemmet for sig og Broderen og der tillige faa sit Ønske opfyldt om at være med at hjælpe Danskheden frem hos de Børn, der frit vilde søge til hende.

En kjær Husfælle fik hun desuden en Del af Tiden i sin kjæreste Elev fra Haved, Anna Petersen, i hvis Hjem hun der havde boet, og som nu gjerne vilde gaa lidt mer i Skole hos sin gamle Lærerinde, før hun søgte til en dansk Højskole.

Eggen omkring Jersdal er temmelig nøgen og fattig, men hvor var den kjøn i hendes Øjne, og hvor udtalte hun sig taknemligt i sine Breve om, hvad hun der ejede, skjøndt hun mangen Gang ønskede sig i aandeligt rigere Forhold, som hun havde lært dem at kjende i Mygind og nu ogsaa havde erfaret, at de fandtes flere Steder i Sønderjylland i de danske Frimenighedskredse. — — — Fra »Bakkehuset«, som hun og Broderen kaldte deres Hus, har jeg mine første Breve fra Henriette. Der fra besøgte hun os første Gang, da hun fulgte sin yngste Broder Theodor her til, for at han skulde gaa til Konfirmationsforberedelse hos Pastor Svejstrup i Vejen og til Skole her i Skibelund.

Vi blev meget hurtigt godt kjendte, og vore fælles sønderjydske Skole-Interesser blev det første Baand, der knyttede os sammen. Hun fortalte ualmindelig livligt om sine tidligere Oplevelser, og sit Hjem og sine Sødskende, og hendes gjentagne Besøg her, blev mig og alle mine en særlig stor Glæde.

Af de Breve, jeg i de følgende Aar har faaet fra hende, vil jeg først gjengive det, jeg fik straks efter hendes første Besøg:

Bakkehuset, den 27. Oktober 1890.

Kjære danske Venner! — Blot et Par Ord maa jeg have med til Dem med min varme, inderlige Tak for den Venlighed, hvormed De tog imod Theodor og mig. Jeg var som hjemme hos Dem med det samme, og jeg havde haft den inderligste Lyst til at blive et Par Dage i Skibelund, men jeg skulde tale med den unge Pige i Askov, og jeg skulde hjem om Søndagen. — Jeg har imidlertid ligesom et lille Haab om at komme der en anden Gang. Jeg ved

ikke hvordan det kan være, at jeg saadan følte mig som draget til Deres Hjem blot efter det korte Bekjendtskab. Det skyldes nok mest Deres store Venlighed, men jeg tror ogsaa, at det ligger en Del i den Glæde, jeg følte, ved at se den velsignede Livsgjerning, som De er bleven saa lykkelige at kunne øve i Hjemmet bag »Mindestenene«. Det var mit eget Livsmaal, jeg her saa virkeliggjort; at faa Lov at leve for en saadan Børneflokk, og saa da især Børn fra Sønderjylland, der paa den Maade næsten bogstaveligt er revet ud af Ørnens Kløer. — De kan tro, Teodor havde et og andet at fortælle mig, allerede da han fulgte mig paa Vej ad Askov til. — Han var saa lykkelig, saa fri og glad. »Jeg begriber ikke«, sagde han »hvordan det skal gaa i den Skole, for jeg synes, at Lærerne taler til Børnene, som var det deres egne Børn allesammen«. — Da Tue Akselgaard (den unge Lærer her ved Skolen) kom ind i Skolen med en Stok til at pege paa Landkortet med, troede Teodor, at nu var der en eller anden ulykkelig Sjæl, der havde forseet sig paa Legepladsen, og nu skulde have sine Rygstykker varmet.

Børnene herhjemme kalder Skolen »Tugthuset«, og det er sikkert, at Tvangsarbejde er de vante til, og haard Behandling faar de i Tilgift. — Derfor er det, jeg vilde saa gjerne være med til at smugle lidt Liv ind i de smaa Barnehjærter, men det er jo i alle Maader ikke heldigt at leve som Smugler. — Jeg har tænkt endnu mere over dette, siden jeg talte med Dem, og jeg vil vist tænke mere endnu. — Hvordan skal jeg kunne faa det anderledes? — Jeg vilde saa gjerne kæmpe med aaben Pande og tone rent Flag. — Paa den anden Side er jeg glad for hver

eneste Time, jeg faar Lov at læse med de faa Børn, jeg har hernede, og jeg tør og kan ikke foretage noget Skridt for at komme bort herfra endnu. Det er ligesom jeg synes, jeg maa have et Vink, et Skub ude fra, før jeg kan tænke der paa. — Men jeg kan ikke glemme Deres Hjem, og jeg maa af Hjertet ønske Dem til Lykke med den Velsignelse, De har modtaget i at eje et saadant Hjem med en saadan Virksomhed. Gud ske Lov for den Vinter, min lille Broder faaer hos dem. Jeg vil ogsaa inderlig haabe, han maa blive Dem til Glæde. Han sang: »Der er et yndigt Land«! da han havde sagt Farvel til mig og vendte sig mod Skibelund Krat og det nye Hjem, og jeg kom til at græde der ved, for jeg syntes, det var som om det lille Sønderjylland var kommen hjem til Danmark. — Hvilken Dag, naar dette sker for os Alle! Jeg kan ikke slippe Haabet derpaa.

Lev vel, kjære Venner. Kjærlig Hilsen og Tak
fra Far og Mor
og Henriette Gubi.

Samme Vinter var det, Henriette blev opfordret til at begynde sin sidste og kjæreste Virksomhed som Vandrelærerinde i Sønderjylland. — Det var H. P. Hanssen-Nørremølle, som paa Sprogforeningens Vegne bad hende prøve. Den vilde lønne hende, saa de Forældre, som ønskede hendes Hjælp, kunde faa hende i Huset 2 a 3 Uger, for at hun der kunde hjælpe dem til at faa en dansk Hjemmeundervisning i Gang, som de ikke syntes, de paa egen Haand havde Evner og Mod til at øve.

Et Aarstid før havde Sønderjyden fra Tønder-egnen, Lærer Kasper Jensen, som i flere Aar

havde været Friskolelærer i Holstebro, men nu var vendt tilbage for at bevare sin prøjsiske Borgerret, taget samme Gjerning op flere Steder til Gavn og Glæde for mange Hjem. — Henriette gik med Glæde ind paa Forslaget og skulde begynde den ny Virksomhed den 1. September.

Her om skriver hun, efter at hun næste Gang i Februar 91 har besøgt os: »Tak for sidst. Jeg har haft godt af denne sidste lille Udflygt. Jeg fører virkelig et Eneboerliv her, som man næppe kan tænke, men som Du nok har mærket Følgen af i min Uvidenhed om, hvad der foregaar omkring os. Jeg kan snart heller ikke holde det ud længer, og derfor er det jo godt, jeg snart faar Lov at ryste Vingen lidt og flyve ud. Bare nu jeg maa have det rette Greb paa at hjælpe, hvor Hjælpen trænges.

Jeg lever i Spænding, snart er jeg glad og snart igjen bange for Opgaven, men jeg synes, jeg er bleven ført ind paa dette, paa en Maade, der giver mig Tro paa, at jeg ikke skal staa ene, men have den Hjælp ved Siden, som kan overvinde de vanskeligste Ting, og saa maa jeg da lægge det i Guds Haand og være frimodig. Jeg maa rigtignok tilstaa, at jeg nu kommer ind i et Liv, der gaaer stik imod, hvad jeg altid har tragtet og higet efter: Et Hjem med en Virksomhed, jeg kunde magte, og med en Hjemlighed til Hvile efter Arbejdet. — — —

— — — Men for Resten er jeg en urolig Natur, og det urolige Liv maa vel kunne passe for mig, bare jeg kunde gjøre lidt Fyldest, hvor jeg kommer!

Mit Barometer vil synke og stige mange Gange inden den 1. September, men det er vel saa for Alle, der skal tage en ny Gjerning op, især naar man er

ældre. Betænkelighederne kommer med Alderen, mens man er ung, er man i Besiddelse af et vist dumdrigt Mod, der virkelig klarer mange Bugter for én. Dog det er vel dumt at tænke saadan nu. Min Ængstelse hidrører vist for en Del fra, at jeg nu i 3 Aar har levet saa afsondret fra alt Liv. — Var jeg bleven valgt til denne Gjerning, da jeg kom hjem fra Mygind med Hjertet fuldt af forfriskende Liv og Mod, da tror jeg, det var gaaet bedre for mig. — Nu skal vi dog haabe det bedste!« — — —

Ellers gav Tanken om hendes gamle, livlige Moder hende maaske allermest Lyst og Tro til sin ny Gjerning. — Hun sagde en Gang til mig: »Jeg troer, jeg maa kunne hjælpe sønderjydske Mødre til at tage Mod til sig og fortsætte, hvor jeg begynder. Jeg ved, med hvor smaa Midler min Moder har kunnet drive Hjemmeundervisning i vort Hjem, saa alle vi Børn var lykkelige derover, og alle Dage takker hende for, hvad hun paa den Maade blev for os, mens hun sad ved sin Rok, og vi Alle lejrede os lyttende om hende«. Gamle Gubi var nu næsten blind, som han vedblev at være lige til sin Død, men Moderen var fremdeles rask og livlig. — Henriette var lykkelig over at kunne dele alt med hende, som al sin Tid havde levet stille der hjemme i Jersdal. — Kun et Par Gange havde hun været paa en længere Rejse og besøgt den ældste udvandrede Søn, først paa Ryslinge Højskole og senere ved hans Dødsleje paa Samsø. — Nu fik Henriette hende med herop til Teodors Konfirmation i Vejen. Desværre skulde en af hendes Sønner næste Dag rejse hjemme fra, for at møde som tysk Soldat, saa hendes Tid var meget knap, og hun maatte rejse hjem lige fra Vejen Kirke, hvorfor Henriette i sit næ-

ste Brev skriver: »Teodor var saa ked af, at Mor og jeg ikke kunde følge med hjem til Skibelund fra Kirken. Han har givet os en Skildring af, hvor rart I havde det om Eftermiddagen med Konfirmanderne og deres Forældre. »I maa ogsaa tro, vi sendte Eder mange Tanker, mens vi rejste hjemad. — Jeg kunde især ønsket for Mors Skyld, hun skulde haft hele Festen med. — Hun kommer saa sjældent ud, og var saa barneglad ved at være kommen »hjem« paa den anden Side af de sort-hvide Pæle.

Naar jeg til næste Aar faaer min faste Løn at stole paa, saa kommer jeg igjen med Mor, for min Glæde er dobbelt, naar jeg har hende med.« — — — I samme Brev skriver hun om Teodor: »Jeg mente jeg skulde have faaet ham sat i Skrivehjørnet, som var hans Agt en Gang, men nu har Køerne der ude paa Marken faaet Tag i ham, og der er ikke rigtig Ro paa ham. I maa derfor nu tage til Takke med, hvad jeg kan fortælle Eder om Eders lille Vinterven. Jeg kunde fortælle det med to Ord: Glæde og Sang, for en jublende Sang følger ham fra Morgen til Aften her ude paa Marken, som ligger lige op til min Mark. — Det er saa fornøjeligt, naar jeg kommer der ud til mine Køer, og jo ikke kan se vidt omkring, da altid at høre hans frimodige glade Stemme eller en Fløjtemelodi af hans kjendte Toner. Snart er det Skibelund-Drengenes Marsch op igennem Krattet, og snart en kraftig Fædrelandssang eller et Nyn af hans Konfirmationssalmer. Det er saa velsignet at høre der paa, for man ved dermed, at Vinteren med dens rige Indhold er gaet med ham over i Sommertravlheden.« Endelig skriver hun i samme Brev: »Har I hørt om Affæren paa Mandbjerg med Kasper Jensen,

der blev afhentet af Gendarmer og Amtsforstanderen? Han blev jo dog straks sat i Frihed igjen, men hvordan Sagen ellers skal løbe af, er vi Alle lidt spændte paa. — Jeg kan aldrig tro, at man kan forbyde, at nogen kommer i private Huse og læser med Børn fra samme Hjem, jeg er ikke det fjerneste bange for, at man skal kunne hindre hverken Kasper Jensens eller min fremtidige Virksomhed, og jeg er nu bleven mere og mere fortrolig med den, saa jeg med ublandet Glæde og Længsel seer hen til den 1. September.

Jeg er saa inderlig taknemlig for at faa Lov at være med til noget, der i Virkeligheden synes at kunne blive lidt til Gavn for vort Modersmaal her nede. — — Mine Onsdage og Lørdage, da Børnene kommer her, er mine kjæreste Dage, og det vil blive velsignet hver Dag at kunne virke mellem de Smaa hernede. Ja mellem de Store med for den Sags Skyld, for det er jo de Voksne, der særligt skal hjælpes paa Gled med de Smaa. Der var en Tid, jeg var meget nedbøjet i Sindet, og Troen paa vor Sag var ligesom svækket med det samme. Nu takker jeg Gud, at jeg har faaet Lov at leve en Dag igjen, da jeg har faaet fastere Haab og stærkere Mod.«

Morten Eskesen, som jo i de Aar færdedes meget i Sønderjylland og besøgte mange forskjellige Hjem, havde for Skik tidt at skrive sine Venners Fødselsdage op, og naar det passede ham stundom at komme til Stede paa en saadan Dag, hvor han kunde vente at træffe flere af Husets Venner samlede. Han havde sjældne Evner til at føre gode danske Samtaler frem, sang sine Sange og Viser og fortalte Eventyr, Historier og egne Oplevelser, saa han paa den Maade tjente den danske Sag som faa Andre. — Gjennem ham

havde Dyrlæge Gram i Kjøbenhoved faaet at vide, at han havde Fødselsdag sammen med Henriette Gu-bi den 29. Avgust, og da han og hans Kone længe havde været særligt interesserede i Alt, hvad der havde med dansk Hjemmeundervisning at gjøre, fik de Lyst at indbyde hende til at fejre den Dag sammen med dem og flere af deres Venner, der ligesom de selv gjerne vilde lære hende at kjende. — Hun kom her til fra Vejen Station, og vi fulgtes saa med hende til Kjøbenhoved, hvor vi havde en dejlig Dag sammen med Husets øvrige Gæster. Blandt dem var Frimenighedspræsten C. Appel, som sammen med os Alle tog levende Del i Samtalen og navnlig bad hende ikke glemme Bibelhistorien, naar han hørte hende udtale sine Tanker og Planer om de nye Forhold, hun snart skulde ind i, og som vi Alle ønskede hende god Lykke til. Hendes første Brev der efter er skreven fra

Dybbøl Mejeri, d. 30. 9. 91.

»Det var en rar lille Tur for mig til Eder og til Kjøbenhoved, før jeg tog ud, jeg blev ligesom baaret lidt frem til min ny Gjerning ved Eders gode Mening og varme Interesse for Sagen, og saa var der et og andet ved Eders Syn paa den, der gav mig end mere Sikkerhed i mit Forhold til den praktiske Udførelse. — — Det blev alligevel ikke i Broager, jeg fik begyndt, men i Dybbøl — lige midt i Hjærtet af vor mest dyrekjøbte Plet af Jord. — Jeg har nu været her paa Dybbøl Mejeri i 3 Uger, og er saa godt hjemme, at jeg nok kunde ønske at blive her lidt længere, men i Morgen maa jeg bryde op og drage til Nybøl, hvor fra der er kommen Bud efter mig. — Ogsaa fra Broager er der kommen ekstra Ordre, og til Ullerup skal jeg ogsaa med det første, saa vort Syn paa, at jeg

helst ikke skulde være for kort Tid ad Gangen paa et Sted, lader sig nu ikke efterkomme for det første i det mindste. — Men det er jo dejligt, at der viser sig saa god Efterspørgsel. — Det vidner dog om Hjemmenes Interesse. — — Skulde det saa gaa, som Knud Pedersen sagde, at jeg maaske ved »Opvisningen« i Kjøbenhoved muligt var bleven vejet og fundet for let, saa man ikke der fra Egnen skal have Bud efter mig, saa er det jo godt, jeg sidder lidt fast i Sundeved! — — Kasper Jensen tager nu atter Mod til sig og begynder til 1. November i Poulsens Kreds omkring ved Bovlund. Det kan jo ogsaa være, han tager sig af Rødding-Kredsen, men derfor var der vel ikke noget i Vejen for, at jeg kunde komme der en Gang en lille Tur. Jeg maa sige, jeg har svær Lyst til det. — Dog maa jeg nu først have mig sat rigtig fast i Sundeved, der jo for Tiden er blevet mig anvist af mine Foresatte.

Nu skal Du have en Beskrivelse af, hvordan jeg inddeler min Dagsgerning. — For det første sørger jeg for at faa at vide, hvor Fejekost, Støveklud, Blankbørster og den Slags Ting er, saa jeg om Morgen selv kan gjøre i Stand i mit Værelse og være min egen Kammerpige. Der efter gaaer jeg i Spisekammeret og seer til at faa mig lidt at spise, da jeg naturligvis kommer for sent op til at være med ved det store Bord, som her er meget tidligt paa Færde. — Formiddagstimerne benytter jeg da til Læsning paa de Ting, jeg skal fortælle for Børnene. Disse er her store og godt begavede og kan tage imod meget, ja gjør det med stor Lyst og Interesse, dels skriver jeg lidt, eller hvad andet jeg har at gjøre i den Retning. — Efter Middag sætter jeg mig ind i Daglig-

stuen og syer paa, hvad Husmoderen ønsker min Hjælp til, idet jeg saa samtidigt har en rolig Time sammen med Familien og kan tale med dem under Arbejdet. — Kl. 4 kommer Børnene fra Skole, og naar Mellemmaden er fortæret, følges vi ad ud i Marken, hvor den største Dreng passer Køerne. Han har ventet os med Længsel, og nu lukker jeg saa op for mit Forraad af Danmarks Historie, eller hvad jeg nu har til dem. — — Køerne er ganske skikkelige og fuldstændig med i Forstaaelsen af, at her gjælder det at være rolig. — — Ved Solnedgang driver vi Køerne hjem, og saa gaaer vi ind i Kjøkkenet og faaer vor Boghvedegrød.

Naar saa Lampen der efter er tændt, kommer Landkortet frem eller Skrivetøjet, Oplæsning, Sang eller hvad vi nu synes det skal være. — Er der Ro til det, foregaaer det i Dagligstuen, men er der Forstyrrelse af Fremmede eller saadant, saa gaaer vi op i mit Værelse, hvilket vi egentlig helst vil paa Børnenes saa vel som paa min Side, men jeg mener, det er rigtigst at være i Dagligstuen saa meget som muligt, for at vænne til med, at det maa være en dagligdags Gjerning med den Undervisning. — — Til Slutning maa eller skal der et Eventyr eller to til; en anden Fortælling kan ogsaa nok gaa, men den maa ikke læses, den skal fortælles, ellers er det ikke rigtig til Pas. — Da Landkortet nu ogsaa er ledsaget af Fortælling hele Tiden, saa kan Du godt tro, at naar jeg Kl. 9 er færdig, saa er jeg saa godt træt, som nogen Lærerinde i en regelret Skole kan blive det, for man er jo egentlig halvtræt paa den Tid af Dagen, jeg begynder min egentlige Gjerning. — Det, der bærer op over Trætheden, er Børnenes Lyst til at »lege Skole«.

Onsdag og Lørdag har vi jo hele Eftermiddagen til vor Raadighed. — Bare det maa blive ved at gaa Aar efter Aar, saa er jeg glad ved min Stilling, hvor vandrende den end er. — Endnu har jeg ikke mærket noget til Gendarm eller Huller, og jeg haaber, jeg er saa lille, at de ikke skal faa mig at se. — Her i Dybbøl har jeg gaaet saa dejligt stille som en Gjæst, skjøndt helt skjult kan jeg umuligt være, det hvisker ud mellem Børnene alligevel, men det har dog et mere privat Præg, naar man kun har en Familiens Børn.

I Nybøl vil man nok nu have flere Familiens Børn sammen, det er jeg ikke saa glad ved, men da jeg ikke selv raader for det, saa maa jeg jo finde mig i at lade det komme an paa en Prøve. — Jeg mener det vil vække mere Opsigt. — Jeg er ikke bange for et Forhør, men jeg er bange for at blive afbrudt. Jeg vilde saa gjerne have Lov at give nogle Aar af mit Liv til denne Gjerning, ja om saa var blive ved der med, saa længe Kræfterne tillader det. — Jeg vil dog prøve, naar jeg i Morgen kommer til Nybøl, at lægge det for hos Husfædrene der, om vi ikke hellere skulde fare lidt med Læmpe. — Holder de fremdeles paa at samle flere, kan jeg jo ikke staa og gaa mod Strømmen, da det er langt fra, jeg kan have det Overblik over Sagen, som Mænd har, der kjender Forholdene bedre.

Skulde jeg imidlertid komme under Tiltale, saa kan jeg dog ikke tro, at man kan forbyde mig at »besøge« de forskjellige Hjem, selv om man vil forbyde mig at samle Børnene, men det var rarere ikke at komme ind under den store Kikkert ogsaa for Sagens Udbredelses Skyld til de Hjem, der endnu staaer

fjernt fra vor Plan. — Kunde jeg saa stille, saa stille, fra de mere oplyste Hjem liste ind i de »smaa« Hjem, da var jo egentlig først Formaalet naaet, og det naaes snarest, naar Folk ikke mærker noget til Politiet og den Slags Ulykker i Hælene paa mig. Derfor er det, jeg mener, det var bedre at gaa saa stilfærdigt frem som muligt, og derfor troer jeg ogsaa nok, jeg paa egen Haand vil foreslaa dette. — —

— — Jeg træffer tidt Folk, der siger mig rent ud, at de slet ikke kan tro, det kan blive ved at gaa med min Virksomhed »Tyskerne skal nok faa det forbudt« siger de. Jeg kan nu ikke dele deres Syn. Jeg har god Tro til Sagens Fremtid, naar vi kun ikke bærer os dumt ad.

Forresten er det en forunderlig Stilling jeg har, saadan ligesom at lege Skjul med Samfundet. Naar der bliver Folketælling, hvad monstro der saa skal staa under Rubrikken: Stilling for mit Vedkommende? Dette maatte nok helst blive *Selskabssdame*, i hvormeget jeg end hader en saadan Livsstilling. Eller kan Du finde mig en bedre Betegnelse? Til Slutning en kjærlig Hilsen fra

Henriette Gubi.

Hendes næste Brev er fra

Mølmark, d. 17. 12. 91.

Tak for Dit kjære, rare Brev Georgia. Det gjorde mig glad i flere Henseender. — For det første synes jeg at spore hos Dig, at skjøndt den ny Skole i Hejls har skaaret lidt ind i Skibelundkjæden, saa har den ikke kunnet tage den gamle, kjære Virkelyst med eller gjort noget Skaar i den. — Tvertimod, denne gjør alt sit for, at Gjærningen kan blive ligesaa stor og velsignet med de Faa som med de Mange; saa

kjender jeg Eder nu saa meget, at hvor truende det end for Tiden kan se ud i pekuniære Forhold, saa beder I ikke forgæves Bønnen om dagligt Brød, og I ved ogsaa at modtage dette ligesaa taknemligt, selv om der just ikke for Tiden kan komme »dygtigt Smør paa«, som H. C. Andersen siger.

Den 18. Morgen. Ja saa vidt kom jeg i Aftes i Tusmørket. Jeg havde haft Børnene hele Eftermiddagen, da de tilfældigt havde fri i Skolen, og for saa at hvile lidt, før vi skulde fortsætte igjen om Aftenen, saa satte jeg mig og skrev, men de løb rundt om mig som smaa Mus. — Nu er jeg kommen tidligt op og sidder ved Lampelys og fortsætter. Jeg er saa taknemlig for, hvad jeg har faaet Lov til, at det ofte kan juble i mig der over; og jeg siger, at mere end alle Ungdomsdrømme om Forfatterskab og sligt stort noget, er det dog at have Lov som nu at tage Del i dette Virke hernede. — Men jeg forstaaer ogsaa nok, hvad Lærerinden i Dig, Georgia, tyder hen til, naar Du advarer mig imod at tabe Modet, om Farten ikke altid er lige fuld, eller Sangen ikke altid lige levende. — Faren ligger netop paa saadan en Fart som min lidt nær, da jeg, hvor meget jeg end undgaaer det, maa gjentage en Del om igjen og om igjen, og det er rigtig aller bedst skikket til at gjøre det dødt og trættende for mig nu og da. Men saa hjælper det igjen, at jeg stadigt har smaa ny Tilhørere. — Saa kan jeg ogsaa nok det ene Sted fremhæve dette, det andet hint ved en Historie, saa det alligevel kan gaa ret livligt. — Og saa maa jeg tilstaa, at siden Du skrev det Ord, har jeg ikke taget mig det saa nær, om der er en Aften, jeg er mindre skikket til det end ellers, jeg tager det som noget naturligt, menneske-

ligt, at for at komme rigtig op, maa man ogsaa stundom prøve at komme rigtig ned igen.

Jeg var et Sted paa en Gaard lige nede ved Sydspidsen af Broagerland, hvor jeg fandt nogle store, kraftige Drengene, der saa mig saa voksne ud, at jeg blev helt betuttet ved det, da de stod over for mig, og jeg skulde »se op« til dem. — Saa gik jeg nede ved Fjorden, Dagen efter, at jeg var kommen der, og jeg var saa forknyt og beklemt om Hjertet. Jeg syntes, jeg var bleven for lille til min Gerning. — Forældrene er jo gerne til Stede ved Undervisningen, og her var Faderen især ogsaa saa »stor« i en anden Forstand, syntes jeg. — Hvad skulde jeg lille Væsen stille op med al den Størrelse paa alle Leder og Kanter. — Det var ikke frit for, at jeg saa lidt længselsfuldt ud over Havet, hvor netop et Dampskib kom forbi, og jeg ønskede: »Hvem der kunde sejle med det ud i den vide Verden bort fra den Opgave, der var mig for stor«. — Men saa med ét var det, som kom der Bud til mig der ude fra det Fjerne, og Budet kom mig ganske nær, det var som jeg hørte en stille Røst, der sagde: »Hvorfor er Du saa urolig, og hvorfor bruser det i Dig? er det maaske Dit Værk og Din Opgave, Du staar over for? Nej det er Hans, der er stærkere end Du, og Han er aldrig for lille«. — — Ja hvor det gjorde godt at komme til denne Erkjendelse. Jeg gik rask og lettet hjemad, satte mig at læse, hvad jeg vilde fortælle om Aftenen, og det er aldrig gaaet mig bedre end netop da. Netop der i dette Hjem fik jeg rigtig nye Kræfter og nyt Mod og trofaste Venner tillige, baade hos de gamle og hos Børnene. — —

Er det nu ikke dejligt at opleve saadant, saa

glemmer man Kampen, der gik for ud. — Ja, kjære Venner, nu maa I da ikke tro af dette her, at jeg virkelig en Gang kunde falde for Fristelsen og løbe bort fra min Post ud i den vide Verden. Nej, jeg skal nok blive paa den. »Du kommer jo da igjen«, det er den Hilsen, jeg stadig har faaet med mig fra det ene Hjem til det andet. Og jeg skal nok komme igjen. Nu er jeg i det sjette Hjem, og flere venter mig efter Jul. — Jeg rejser naturligvis hjem til Faer og Moer i Julen, det glæder jeg mig usigeligt til. — Jeg har saa travlt med at sy Dukkekjoler og Kaaber til Julegaver, saa jeg maa nok ikke skrive mere denne Gang. — — — Vil I ikke købe og sende mig 12 Eksemplarer af Rasmussen Lidemarks Sangbøger for Børn og 6 af Th. Jakobsens Retskrivningsbøger. Her i Mølmark troer jeg nok, jeg er i den Slags Hjem, der trænger til den Slags Vejledning, jeg skulde yde. — Mer om det en anden Gang. — Nu kun en kjærlig Hilsen og en god Julefest.

Eders Henriette.

De første Maaneder af sin Vandrelærerindetid skrev Henriette en Del af sine Oplevelser op i en Dagbog, som jeg har haft Lejlighed til at læse. Baade efter den og efter hendes Breve maa jeg undres over hendes Lykke til paa en kjøn og naturlig Maade at komme til at leve sammen med Beboerne af alle de forskjellige Hjem, saa hun snart vandt sig fuldtro Venner iblandt dem. Især gjaldt dette Dybbøl Mejeri og Hjemmet hos Andreas Andresens paa Broager; men trods hendes Glæde og Taknemlighed over den Venlighed, der alle Vegne møder hende, kommer der stadigt et lille Længselssuk efter hendes eget kjære Hjem — efter Forældre og Sødskende.

hun nu i de sidste 3 Aar igjen har levet sig sammen med. »Søde lille Mo'er, kan Du blive varm i Din Seng«, sagde jeg i Aftes, da jeg rystende og gjennemkold krøb ned i mine Dynner«, skriver hun et Sted, og altid mærker man, hvor kjærligt hun tænker paa sit Hjem. —

Den rige og frodige Natur, hun færdes i, nyder hun tidt i fulde Drag, som naar hun beskriver en Søndags-Kjøretur, hun sammen med Zachariassen og hans Kone og en af deres Nabofamilier gjorde over Sønderborg og langt op paa Als til nogle Slægtninge der. Senere skriver hun fra Skellemark, hvor Andreas Andresen boer: »I denne Uge har jeg været helt urimelig meget optaget, synes jeg. — Jeg er blevet saa godt kjendt med Beboerne her i dette brave, grundærlige, danske, alvorlige, men tillige livlige Hjem. Ved hvert et Maaltid trækker Tiden ud med Samtaler, saa vi næsten i disse korte Dage kunde blive siddende hele Dagen igjennem. Jeg er i det mindste saa forsynlig at have mit Strikketøj ved Haanden, saa jeg nemt kan tage det, naar Maaltidet er forbi. Ellers ved jeg ikke, naar jeg skulde faa mine Julegaver til Fader og Moder færdige, (varme, uldne Tørklæder til dem begge). Den Smule Tid, jeg har tilovers om Dagen, naar jeg har læst med lille Ingeborg, der endnu ikke gaaer i den tyske Skole, har jeg haardt nødtigt til Forberedelse til om Aftenen. Tidt skal et Brev jo skrives, og saadan gaaer Tiden hurtigt for mig i god og stadig Virksomhed. Der er slet ikke Tid til at stirre paa sig selv, og det er saa sundt at kunne undgaa dette. I Tirsdags havde jeg en velsignet Dag eller Aften i Broager sammen med flere Venner ved den lille private Gudstjeneste, som Poulsen-Bovlund holdt for os. — — —

Nu er jeg kommen over hin underlige Forsagthed og Forknythed overfor Børnene her og min Gerning med dem. Den er mig nu en ligesaa naturlig Ting, som de andre Steder. Hin tunge Vandring ved Havet er blevet mig et godt Billede eller en god Bekræftelse paa, at »det kan se graat og blive godt.« Men jeg husker ogsaa nok, at jeg gik med den Tanke, at det var jo ikke mig, der skulde bære dette med egen Kraft. Vor Herre vilde bære det og kunde det ogsaa, selv ved saa lille og svagt et Redskab, som jeg er.

Ja, det er sandt. Det har jeg følt for Alvor her nede paa Spidsen af Broagerland.«

Som Henriette i sine sidste to Breve har fortalt om sit Vandreliv i Sundeved, fortsattes det Aaret rundt. Hun slap for en stor Del uden om Politiets Indblanding, men vidste dog stedse Sværdet hængende over Hovedet. I et Brev fra den 19. 1. 92 skriver hun: »Jeg var desværre syg nogle Dage hjemme i Julen, men kom over det temmelig godt endda, og er jo nu atter i min Virksomhed her i Sundeved med nyt Mod og friske Kræfter.

Jeg er ellers i disse Dage meget optaget af et nyt Forslag til en præjsisk Skolelov, som er lagt frem i Landdagen, og som, hvis det gaaer igennem, vil blive mig en haard Sten paa min Vej, da den saa omtrent giver Skolemyndighederne Hals- og Haandsret over Børnene ogsaa uden for Skoletiden, og rent ud forbyder en Hjemmeundervisning, som ikke anerkjendes af dem. — — Skal min Virksomhed under den Slags Undersøgelse, saa ved jeg jo nok, hvor vi ender. — Men endnu er dog Loven ikke vedtaget, og indtil da ved vi saa ogsaa, ingen har Ret til at blande sig

i vore Sager. — Jeg ved ikke, hvordan det kan være, for mens Beboerne her er bange og meget ængstelige for den Lov, saa er det for mig, som om det slet ikke kan tænkes, at man kan afbryde mig. Dog følger jeg jo naturligvis Sagen med stor Opmærksomhed. Her er Sagen nu i sin gode Gænge. — Jeg har nok at bestille, men da jeg nu synes at have faaet et helt nyt Aar til min Raadighed, saa følger jeg nu Forældrenes Ønske om at blive lidt længere paa Stedet, end Tilfældet var før Jul«.

I et Brev fra Dybbøl skriver hun d. 12.—5.—92: »Det gaar fremdeles godt med Tilslutningen, og det lader ikke til, man vil forbyde mig at undervise.

Jeg har rigtignok været i Forhør og givet fuld Rede for min Færd, men jeg fik kun en Mulkt, fordi jeg ikke havde meldt mig hos Kommuneforstanderen, hvilket jeg nu for Fremtiden maa gjøre. Baade melde mig ind og ud og faa Afgangsbevis efter alle Regler. Men noget Forbud fik jeg ikke. — — Naar jeg kommer til Skibelund, skal jeg fortælle Jer om, hvor morsomt det var, da Gendarmen var ude at søge efter mig, men fandt mig ikke, fordi jeg netop var gaaet ud i Dybbølskandserne, der altsaa bogstavelig dækkede mig.

Siden fik jeg skriftlig Ordre til at møde hos Amtsforsstanderen. — Tyskerne kalder mig »die ledige« Henriette Gubi, hvilket, som I vel ved, betyder den ugifte. — Men Postbudet havde sin egen fri Oversættelse. Da én spurgte ham om dette Ords Betydning, svarede han, »at det betød, at hun saadan rejste omkring og havde ingensteds hjemme.« Jeg har jo da ellers snarere mangesteds hjemme, synes jeg nok! —

— Jeg haaber at komme et lille Besøg til Skibelund i Ferien. Det kniber ellers at blive færdig her.

Nu er det bleven bestemt, at jeg efter Ferien bytter Plads med Kasper Jensen. Saa kommer han her ud, og jeg til Bovlund-Eggen, hvor han jo fik Forbud i Fjor.« — —

Henriette. —

Hendes Besøg her var meget fornøjeligt, men meget kort, da hun maatte hjem at hjælpe sin Moder og sine Sødskende i Høsttravlheden. Hvor var hun rørende trofast mod sit Hjem, rede til at bære dets Byrder, som hun delte dets Glæder. — Efter Ferien tog hun saa til Gestrup tæt ved Toftlund. I sit første Brev der fra skriver hun den 5. Oktober 92:

»— Nu er jeg saa paa selve Valpladsen, og nu faaer vi se, hvad det vil blive til. — Folk er meget glade ved, at Arbejdet tages op igjen her paa Eggen, hvor det jo blev forbudt for Kasper Jensen i Fjor. Jeg boer hos Chr. Lund, hvis Kone er saa venlig og flink og har saa meget i Sinde med, at jeg ogsaa kommer ind i de smaa Hjem. Jeg kan godt blive boende her, mens jeg underviser andres Børn. — Vi tænker nu paa at tage 2 Familiers Børn ad Gangen, paa den Maade, at jeg deler Tiden imellem dem, saadan at jeg først fortæller noget for den ene Sødskendeflok og sætter dem saa i Gang med noget Skrivearbejde, mens jeg gaaer til et andet Hjem og begynder paa lignende Maade. Saa kan vi faa flere Hjem med, og det er rarere at have de Børn i Arbejde ogsaa hele Tiden, hvor jeg skal bo, samtidigt med at det er i Gang i de mindre Hjem. — Vi skal nu i Dag prøve paa, hvordan det vil gaa. — Sidste Søndag var jeg i Bovlund til Møde hos Poulsen. — Det er en dejlig Ting

ved denne Egn, at vi har Poulsen her. Ellers kan jeg jo ikke nægte, at jeg har længtes efter Sundeved, og synes, det vil blive vanskeligere for mig at blive saa hjemme her ude, men jeg er jo ogsaa endnu saa fremmed og kjender saa faa. Lidt efter lidt gaaer det jo nok bedre. — Nu kan I saa tænke lidt paa os her ude og lytte til, hvad det bliver til med Amtsforstanderen. — At han lader os helt i Ro, er der ingen, der har Tro til. Jeg mener jo nu rigtignok, det kunde gjerne være, man ikke seer saa meget i mig som i Kasper Jensen, men i hvert Fald har vi jo den Overbevisning, at de kan ikke gjøre os noget. — Saa skal der forresten nok blive nok at bestille her, seer det ud til. — —

Gestrup, d. 7.—12.—92.

»Hvor meget mon I egentlig ved om min Skolesag her? I maa hellere faa en lille Oversigt over Stillingen. — Jeg fik for 3 Uger siden en Stævning til Toftlund og kom derefter op til en Tysker, der var saa vred som en Tysker. Det blev et Forhør paa hen ved et Par Timer om et og det samme. — Han vilde true mig til at holde op med at undervise, og jeg vilde ikke tage imod Trudselen, men forlangte en Retskjendelse, idet jeg henviste til Myndighederne paa Sundeved, som ikke havde lagt mig nogen Hindring i Vejen, efter at jeg fulgte den Orden, at melde mig ind hos Kommuneforstanderen.

Det var en slem Historie for ham med det Aar i Sundeved, og værre blev det, da han spurgte mig, hvor paa Sundeved, jeg havde været, og jeg dertil maatte svare i Følge Sandheden: 14 a 15 Steder. Da gik det ud over den ulykkelige Protokol, der fik adskillige Rusk under Udtryk som: verdammte Verhålt-

nisse o. l., mens jeg maatte bide mig i Læben, for ikke at begaa den Taktløshed at le af Hr. Gefærligheden. — Dansk Undersaat var jeg nu heller ikke den bitteste Smule, og da han bruste op imod mig med Spørgsmaal som: »Hvorfor tager De ikke til Danmark med Deres Dansk?« svarede jeg: »Jo fordi jeg er født her, har hjemme her og vil blive her!« — Saadan fortsattes som sagt Forhøret i et Par Timer, om igjen og om igjen med de mest grinagtige smaadetaillerede Angreb, Spørgsmaal og Trudsler. — Blandt andet sagde han til mig, at hvis jeg gik hen og forputtede mig eller rejste væk, saa kunde jeg være vis paa, at Gendarmen kom og søgte om mig, hvor til jeg gjen-tog, at jeg jo netop ikke havde i Sinde at rejse væk. Tværtimod, jeg skulde nok blive. Om jeg ikke vidste, at det var bleven forbudt Lærer Jensen i Fjor? — Jo det vidste jeg nok. — Om det saa ikke ogsaa kunde være et Forbud for mig? — Nej, det kunde jeg ikke indse, naar jeg saa uhindret selv havde rejst i over et Aar under samme Forhold. — »Men for Fremtiden skal det koste 60 Mark for hver Gang, De prøver derpaa«. — Det kan jeg ikke tage Hensyn til, før jeg har en Retskjendelse for det. — »De behøver ikke at kyse mig med at pudse Politiet paa mig«, foer det saa ud af ham. — Nej, det troer jeg ikke, men kun at Loven er lige for os begge. — —

Vi kom saa ikke videre; men 3 Dage efter modtog jeg et skriftligt Forbud fra Amtsførstanderen, hvori der henvistes til en Bestemmelse fra Landraaden. —

Jeg skal imidlertid desuagtet blive ved at undervise, og derfor har jeg nu hver Dag ventet en Gendarm eller en skriftlig Ordre til paany at komme

i Forhør, som vil have et Mulktmandat i Følge, hvilket jeg saa skal gøre Indsigelse imod, og saa er vi for Amtsretten, som vi ønsker det, og hvor vi sikkert venter at vinde Sejr. —

Det mærkelige er kun, at det varer saa længe, før man hører fra dem igjen. — Man kunde næsten tro, han er bleven kjed af Sagen, før den er til Ende. Forleden var Landraaden i Toftlund, og da havde vi tænkt, der kom en Slutningsakt efter dette, men det kommer an paa, om han ikke ved at se Protokollen er kommen i Tanker om, at det er alt for privat en Sag, til at de kan gjøre os noget. — Er dette Tilfældet, saa er Sagen jo vundet med det samme, men vi vilde hellere haft den ført rigtig igjennem for Eftertidens Skyld. Naar der er kommen flere Lærerinder, hvad der stærkt er tænkt paa efter Nytaar, saa kan jo en hvilken som helst Amtsforsstander spille op med den samme Komædie med de ny Kræfter, og det har dog altid noget ubehageligt ved sig. — Derfor, gid de bare vilde komme en af Dagene og hente mig til Fortsættelsen, nu er jeg saa hjemme i det, er vant til at staa baade for Krydsild og Bomber og Granater, og jeg har et godt Pandser i den faste Overbevisning, at det er en lovlig Sag, og at vi nok skal vinde. — Saa bliver det velsignet, naar først det Spørgsmaal rigtig er klaret, for der er fler og fler, der møder os med Trang til at faa Hjælp, og vi faaer Plads til mange flere Kræfter med Tiden. Kasper Jensen er i fuld Gang paa Sundeved og befinder sig vel der ved, og saaledes kan jeg jo ikke sige andet, end at Alt er vel, trods Uvejret jeg venter med det første. — Henriette.«

Henriettes Frimodighed — Lyst og Held til Virksomheden blev Skyld i, at flere unge sønderjydske

Piger fik Lyst til om muligt at træde de samme Veje. — Især var hendes tidligere omtalte kjæreste Elev fra Haved — Anna Petersen meget varm for Sagen. Hun prøvede efter Henriettes Raad et Par Pladser, hvor hun særligt kunde faa Lejlighed til at hjælpe Husets eller Byens Børn i Fritiden. — Hun var en lille god, stilfærdig, men dog tillige livlig og samvittighedsfuld Pige, som Henriette er utrættelig til at opmuntre, men lægger hende samtidigt i flere Breve paa Sinde, hvordan Uddannelsen til den Gerning for en stor Del maa bestaa i ikke at holde sig tilbage fra de smaa, venlige Haandsrækninger, som tidt bringer en Børnenes og Hjemmenes Venskab og Tillid, — og hun føjer til: »Tidt har en Dukkekjole eller Kaabe hjulpet mig langt videre frem, end de klogeste og dybsindigste Oplysninger kunde have gjort«. — — Imidlertid gik Retssagen fra Toftlund sin Gang, og snart fik de igjen et Forbud. — Forældrene klagede, og indtil det endelige Svar kom fra Berlin, maatte Hjemskolen indstilles. Foreløbigt drog Henriette forskjellige Steder hen, hvor der endnu intet Forbud forelaa. I et Brev fra Ballum d. 1. Maj 93. skriver hun blandt andet: »Jeg kan huske, Du i Fjor Sommer ikke kunde forliges med, at jeg mente, der blev bragt et lille personligt Offer, naar man gav sig hen til den Gerning, der kaldte paa én. Du holdt paa, at den bar Lønnen ti Fold i sig selv. — Ja, jo længere jeg vandrer omkring, jo bedre forstaaer jeg Dig i dette, men i Fjor sad jeg endnu lidt fast i Sukket efter den Hjemlighed, som man maa give Afkald paa. Jeg var glad ved min Virksomhed; men jeg kunde ikke andet, end nu og da føle Savn.

Men som sagt, jeg lærer mere og mere at sam-

stemme med Dig i, at det bærer Lønnen i sig selv. — Rigtignok er jeg for Tiden kommen »paa de tørre Græsgange«, og det endda saa nær ved Marsklandet og Vesterhavet. Her er grumme faa, der endnu har Forstaaelsen af den Fare, der truer vort Modersmaal, og derfor grumme faa, der mener at have Brug for saadanne Folk som mig. — »Aa nej, de er saamænd danske nok«, mener de selv, og saa slaar de sig selvbehagelig til Ro med det. — Havde det været Kasper Jensen, der var slaaet ned imellem dem, han havde forlængst rystet Støvet af sine Fødder og var forsvundet igen. Det vilde han selv have indrømmet mig, hvis jeg fortalte om adskillige Pilegrimsgange, jeg forgæves har gaaet, men jeg har nu den Tro, at de kommer nok en Gang, og en god Tro faaer jo aldrig en ond Ende, siger det gamle Ord — — Egentlig har de sluttet sig godt nok til Skoleforeningen, dog mest med Tanken henvendt paa Efterskolerne. — Det kan de nok forstaa, at det er godt og nødvendigt, »men have mig saadan en kort Tid med den Bagtanke, at de saa selv skal tage lidt fat bag efter, nej hvad kan det blive til? Det er der ikke noget ved.« — Jeg er derfor ikke helt trøstesløs, naar jeg rejser her fra Byen igen, for hvad jeg ikke faaer Lov at have med at gjøre nu, det faaer I nok en Gang med Tiden!« — — —

Da jeg vidste, hun snart vilde bryde op fra Ballum, og mente — ligesom hun selv — at hun foreløbig var nødt til at tage sige en Ferie, indbød jeg hende til at besøge os, mens vi havde Pigeskole, som sluttede til 1. August. Hun skriver der for fra sit Hjem i Jersdal. D. 13. Juli 93. »Kjære Georgia! Tak for Din venlige Indbydelse. Du kan tro, jeg hellere end

gjerne vilde efterkomme den, men tro endelig ikke, at jeg ligger roligt fortøjet i den hjemlige Havn. Nej jeg er i stadigt Arbejde med Undervisningen endnu. Vi er sejge at faa Bugt med, tænker Tyskerne vist. — Som I maaske ved, fik jeg for en Tid siden Brev fra Landraadens, hvori han tilstaaer, at det ikke er ulovligt at undervise, men en hver, som ved Undervisningen søgte sit Erhverv, skulde have Skoleinspektørens Tilladelse, og da jeg fik Kost og Forplejning i de Hjem, jeg boede i, mens jeg læste med Børnene, saa var dette et Erhverv, og følgelig henviste han mig til Skoleinspektøren, der jo paa Forhaand er det samme som at lade os slaa ihjel af ham.

Men af Landraadens Brev drog vi den Lære, at en Person, der ikke en Gang fik Kosten for Undervisningen, frit kan tumle sig med Børnene i Fritiden. — Dette skal nu prøves af, og saa skal jeg tage Ophold i mit tidligere Hjem og herfra gaad, saa vidt jeg kan naa. — Jeg faaer saa Kosten hos min Broder og erhverver den ved at passe hans Hus og malke hans Køer om Formiddagen. — Om Eftermiddagen har Børnene i Bevtoft helt fri, saa har jeg 2 Hjemad Gangen, og læser først det ene Sted, saa det andet. — Det tager Tiden fra Kl. 2 til 9, da jeg har en god Fjerdingvej at gaa. — Nu venter jeg jo stadigt en ekstra Indbydelse fra min gode Ven — Amtsforstanderens i Toftlund, der vil være knagende gal i Hovedet, men han faaer saa Landraadens Brev, som jo dog ikke vil være saa ganske let at fordøje, om end han vil knuse det, saa godt han formaaer — De skal naturligvis nok faa det drejet rundt ogsaa, men imidlertid har jeg faaet Lov til at læse med endnu flere

Børn, og endelig faaer vi vel saa den endelige Afgørelse fra Regeringen, saa vi ved, hvordan vi er stillede, og kommer den med Afslag, saa er det jo først, Skudsmaalsbogen skal i Gang.

Kasper Jensen blev det jo forbudt at læse i Sottrup og Nybøl Amtsdistrikt, men da et Par Familier i Broager skrev efter mig kort før Pindse, fordi Børnene i 4 Uger var fri for Skolen paa Grund af Mæslinger, saa tog jeg uden videre dertil. For der var det jo ikke forbudt endnu. Jeg læste uforstyrret de hele Dage, først nogle Timer det ene Sted, saa Resten af Dagen i det andet Hjem. Der var en god Flok begge Steder, og det gik for fulde Sejl, da vi kunde begynde med friske Kræfter fra Morgenstunden af.

Det er den strengeste Tid jeg har haft, men dog tillige den dejligste. — Da jeg saa stod rejsefærdig i det ene Hjem til at tage herhjem igjen, kom Gendarmen i det andet og spurgte efter mig, men jeg var jo rejst, sagde man. — Det var jeg jo ogsaa, men at det kun var ind til Naboen, tav man med, for der blev ikke spurgt hvor jeg var rejst hen! —

Dagen efter, da jeg virkelig var rejst hjem efter, kom Gendarmen igjen og spurgte om min Adresse. — Saa fik han den, for Kommuneforstanderen havde nok forsømt at skrive mig ind i Protokollen, men det faaer være hans Sag, mine Papirer er rene.

Jeg kan rigtignok sige, jeg er under offentligt Opsyn, ja endog er en Person, der er straffet, staaer der i Protokollen. Det er jo Mulkterne, der her med menes, men det lyder saa morsomt, naar jeg i Forhørene skal op med, hvor mange Gange jeg før har været straffet? —

Nu er det saa, jeg er i fuld Gang med den ny Methode her hjemme, og venter paa Udfaldet. — —«

Da jeg næste Gang fik Brev fra hende, var det fra

»Jersdal, d. 11. 1. 1894.

— — — Jeg har oplevet en hel Del siden den Tid, og har især haft travlt med Skriveri, som har lagt Dæmning for Breve til mere, nære og kjære Venner. — For Frøken Krüger har jeg besørget en Del Skriveri til og fra Kvindekomitéen til Kronprindsens Sølvbryllupsgave. Den Sag er naturligvis ogsaa naaët til Eder? — Saa havde jeg mit eget Jern i Ilden med Morten Eskesens Tæppe, som jeg fik Ideen til hos Eder, og ogsaa fik gennemført til stor Glæde for mange, der undte ham den lille Opmuntring. Han kommer nok en Gang og viser det frem, for han er meget glad ved det. Han var her Nytaarsaftensdag.«

Ja, at han var blevet meget glad ved det kjønne, broderede Rejsetæppe var sikkert nok. Men end mere glad troer jeg dog han var ved det Digt, som fulgte med Tæppet, som jeg vil afskrive her som en lille Prøve paa, hvor kjønt Henriette i Vers kunde føje sine Ord i Lejlighedsdigte til sine Venner:

I Riddertidens Dage, mens Kampe stod paa,
i Fruerstuen ofte gik Talen i Staa.

De Fruer og Jomfruer syede Silkesting,
mens Tankerne syslede tidt med svære Ting.

Men hørt saa Luren, der meldte Gjæst paa Borg,
og var det en Sanger, blev der Glæde tidt i Sorg.

Man lytted til hans Strengespil og nynnede med hans Sang,
saa Haab og Tro blev højnet paa Lys i Vraa og Vang.

End som Kvinderne fordem vi sidde trindt omkring
her nede, og tænke tidt paa meget svære Ting;
men kom Du saa med Sangen Din, saa frisk og fuld af Liv,
det var som for Haabet der paa ny blev sagt »Bliv«.

Du vandt vor Tak med mere — dog derom vi vil
 ej formaste os at synge til saa smaat et Strengespil.
 Hvad Gavn og Godt Du øver, maa andre forstaa
 at male i Din Sagabog med Billeder paa.

Nej hvad vi bare vilde, skal vi faa sagt:
 Med Julenissen sluttede vi nylig en Pagt.
 En liden Julegave vi syede i Løn,
 og at Du ej forsmaaer den, er nu kun vor Bøn.

Det Tæppe det har rejst nu fra Hjem og til Hjem,
 og hilstes med Glæde, hvor end det kom frem.
 Hvo ej fik Lov at sy der paa, blev ej i Hu helt mild,
 for desværre blev det færdigt, før vi Alle saa os til.

Dog derfor har vi Alle der i vor Part og Del,
 og en Vennehilsen følger med til Dig saa fuld og hel,
 fra hvert et Sting vi syede, den titter i Skjul
 med Ønsket om en glædelig, en velsignet Jul.

Gid end i mange Aar Du faa Lov og Lykke til
 at virke og at synge til Haabets Strengespil.
 Gid Rejsetæppet ofte end paa Rejse maa gaa
 fra Hjem til Hjem her nede blandt Store og Smaa.

Jul 1893.

Henriette Gubi.

I Brevet fra den 11. 1. 94 fortsætter Henriette:
 »Men det bedste jeg har oplevet, siden sidst vi taltes
 ved, er dog mit Strejftog ind i Slogsherred der ude
 i Jejsing og Rørkjær. — Du kan tro, jeg kom paa min
 rette Hylde, der er baade smaa og store Børn, som
 havde godt af at mærke et lille Pust fra Egne, hvor
 Luften er mere ren, end man just kan sige, den er hos
 dem. —

Der er mange store Tyskere der nede, og de Dan-
 ske har siddet en Del kuet af dem, ogsaa en Del i
 Dvale af Mangel paa Næring nord fra. — Studehan-
 delen i Tønder og Husum er just ikke det bedste
 Næringsmiddel for Aandslivet.

Men nu i de sidste Par Aar har Foreningslivet her nede ogsaa haft sine Virkninger ud i de Egne, og de vaagner, og er med. — Der er næppe noget Sted i Sønderjylland, hvor den blaa Sangbog saa trofast følger med til »Aftensæde« hos Slægt og Venner, som Tilfældet var der nede.

Sangen har sin gyldne Barndomstid med al Friskhed og Nyhed over sig. Jeg sang mig hæs hver Aften, for jeg skulde lære dem Melodier.

Da saa Politiet ogsaa der kom og satte en Stopper for min Undervisning, ja, saa sang vi endnu mere, for saa hed det: »Nej, forbyde os at have hende, kan de da ikke, og kan Børnene nu ikke faa Gavn af det, saa kan vi, saa gaa vi nu sammen om Aftenen og faaer ud af det, hvad godt vi kan.«

Og saa gik det med smaa Møder med Oplæsning, Sang og Fortællen, snart her og snart der, Aften efter Aften, en Del af de samme Folk som den faste Stok, men stadigt lidt ny til. — Det var min rigeste Tid paa mit Rejselivs Omraade, fordi jeg mærkede saadan en forunderlig Rejsning hos de Folk.

Jeg var der fra 1. Oktober til Jul, men da jeg rejste hjem, var jeg ogsaa saa træt og nervøs, som ingensinde før.

Moder kjender mig nok, naar jeg saadan kommer hjem, saa hedder det altid: »Nej, jeg skal ingen Ting have at spise, jeg skal bare i Seng.« Men naar saa en lille Tid er gaaet, bliver jeg sulten igjen, og saa ved hun, Naturen har hjulpet sig selv. Krisen er overstaaet, jeg er rede til at begynde forfra. —

Nu skal jeg dog først en Tur til Aarhus til min Øjenlæge. Med det samme besøger jeg saa mine Venner i Mygind Præstegaard. — Naar jeg saa kom-

mer hjem igen, skal jeg til Broagerland. Der er endnu en lille Krog, hvor jeg kan være som Lærerinde, saa længe det varer! Endnu har vi intet hørt fra Berlin om Sagen. — Mange kjærlige Hilsner til Eder fra Moder og Eders Henriette Gubi. —«

Omtrent samtidigt skriver Henriette til en ældre Veninde fra sin »Mygind-Tid«, som hun nu kun sjældent saa eller vekslede Breve med: »Naar jeg nu tænker paa, hvad der er svært her nede, saa er det for mig mest dette at naa saa lidt af alt det meget der trænges til, og som man gjerne vilde øve. Dette gjælder da især de Aar, jeg sad der hjemme og virkede saa smaat i min Hjemegn mellem Børn og unge Mennesker. Da var jeg tidt nær ved at tabe Modet og mistvivle om mine Evner til at gennemføre, hvad jeg gjerne vilde. Siden jeg er kommen ud paa Rejse, har jeg faaet større Opgaver at løse, men det har mange Gange forekommet mig tifold lettere, saa jeg vil bede mine Venner med mig at sige Vorherre Tak, for, at jeg fik Lov at opleve dette og ligesom faa lidt Brug for de Kræfter, der trængte til at bruges just i denne Sag. — Forunderligt er det for mig at se tilbage paa mit Liv, og saa opdage, at det helt igennem har været en god Forberedelse til denne ejendommelige Gerning, hvor man i den Grad færdes mellem forskellige Mennesker og under skiftende Forhold.

Snart sidder jeg i den fattige Husmandsstue og snart i det rige Velstands-Hjem, og begge Steder gjælder det om, saa hurtigt og saa naturligt som muligt at leve sig sammen med Hjemmet og forstaa dets Stilling til Livet saa nogenlunde.

Og dette falder just mig saa let. Jeg er jo selv

opvokset i en lille Husmandsstue under Kamp for Livet i mange Maader, men ogsaa under den varmende Kjærlighed, der gjør de smaa Hjem ligestillede med de større i sand og virkelig Livslykke. — Og siden har jeg faaet Lov at leve mig sammen med Folk, der staaer højere i Aandsudvikling, og er bleven hjemme i de Kredse ogsaa. — Det er som et helt Eventyr, og ikke mindst eventyrlige har de sidste Aar været, men de har været de rigeste i den Forstand, at de har kastet Lys for mig over mangt og meget, jeg før stod lidt drømmende over for«. — — Saa fortæller hun om sin Moders Indflydelse paa hende, fra hun var en lille Pige, der lyttede til hendes Ord, naar hun fortalte for hende af »vort Folks Mindebog« eller ildnede hendes Mod ved Plougs Digte, og føjer til: »men selv mindes jeg med Tak, at det er h e n d e, der har givet mig noget saa stort at leve for, og De kan forstaa, at jeg kan for Alvor opmuntre Mødrene til at give Børnene mer og mer af denne Rigdom i Arv. Den er skøn og stor under alle Forhold, men tiltrænges mest i vore Dage der nede paa Grændsen. — — At jeg selv ikke har det videre hyggeligt under den stadige Skiften Opholdssted, kan De vel nok forstaa, og sommetider kan den Lyst komme op i mig igjen en Tid at kunne leve som andre Mennesker, men slige Krav paa hjemlig Hygge overvindes let, naar man har et godt Maal at virke for«. — — Saa fortæller hun lidt om sin Dagsorden med Sytøj eller Besøg i de forskjellige Hjem og siger saa om selve Skolegerningen: »Aa om De nu kunde se det rigtigt, hvor velsignet det er, naar saadan en lille Sødskendeflok af Dreng og Piger i forskjellige Aldere flokkes om mig med smilende Ansigter, efter at de dog har siddet i en Art

Spændetrøje den hele Dag i Skolen. De sidder i Forventning om, hvad de nu skal høre om i Aften, og naar vi vender os til vort store kjære Danmarkskort — en Gave fra Sprogforeningen — som jeg har stor Glæde og Gavn af, saa skulde De forbavses ved, efter at jeg nu i 14 Dage har rejst omkring med dem i hele vort lille kjære Land, hvor de saa kan huske det og kan rejse paa Kryds og Tvers, nu paa den Jernbanerute, nu med den Dampskibslinje, og nu med Landevejen ind over Hederne. — Og her i Frederits er den tapre Landsoldat, og her i Randers er Niels Ebbesen, og saadan bliver Kortet til Historie med det samme. Det Liv, hvor med Børnene tager mod denne hjemlige og for dem saa uvante Undervisning, det sætter nyt Liv i mig ved de noget ofte gjentagne Træk, jeg maa fortælle om fra Hjem til Hjem. Det, der tager den meste Tid er jo Retskrivningen, men det morer Børnene alligevel, fordi de forstaa det saa vidt de kommer, for husk paa, de arbejder i Skolen med noget de ikke forstaaer.

Pastor Køster har en Gang sendt mig nogle Eksemplarer af Konfirmandsangbogen, der i er en Del bibelske Sange, som jeg særlig er glad for at synge med Børnene. — Jeg fortæller dem saa Indholdet, som de jo nok fra Skolen kjender i Remsestil, men ikke som vi ønsker Historierne kjendte, saa de kan blive til Glæde for dem alle Dage. —

Og hvor Sangen hjælper mig i min Gerning, hvor jeg færdes. — Jeg har aldrig sunget kjønt, og har grumme lidt Begreb om det musikalske, naar undtages, at jeg elsker Musik og Sang saa inderlig højt, men til den Folkesang, vi faaer frem her nede, faaer jeg ordentligt min Stemme øvet.« — —

Samme Aar kort efter Paaske kom Henriette til Rødding, hvor, som hun skrev, »Farvandet endnu var rent for Forbud og Mulkter«. — Der fra besøgte hun os i Pindsen, og vi talte som sædvanligt meget sammen om hendes Stillings lyse og mørke Sider. — — Fra os gik hun tilbage over Grændsen til Kjøbenhavn og besøgte sammen med vor fælles Veninde — Dyrslæge Grams Kone — flere Familier, som var danske Undersaatte — de saakaldte Optanter. —

De levede jo i mange Aar under meget vanskelige Kaar og kunde vente at blive udviste, hvis de foretog dem noget, der kunde være Tyskerne imod. — De kunde derfor ikke indbyde hende som Lærerinde for deres Børn. Da Henriette kort efter fra Rødding skrev til mig, siger hun: »Tak for Pindsen, jeg havde saa godt af den Tur. Ogsaa sammen med Dorthe Gram havde jeg en rar Dag rundt til mange Folk. Vi tog Konerne med, saa vidt vi kom, og var til sidst ti, hvor jeg fortalte om Hjemmeundervisning o. l. — — Jeg har det nu over al Forventning godt her i Rødding, saa Du skal ikke lægge Dig paa Sinde, hvad jeg i min Svaghed betroede Dig med Hensyn til min Stilling hin Morgen paa Vejen. — Kommer der en lille trist Tid, saa kommer der igjen en stærkere og lysere. Det ene bøder paa det andet. — Jeg skal nok holde ud. Jeg kan heller ikke andet. — — — Mindst skulde jeg kalde min Stilling streng i denne Tid, da det er lykkedes mig at komme rigtig ind her hos Mennesker, jeg tør kalde store Børn, som det er en Velsignelse at leve lidt sammen med paa Hjærtens Grund, for der er Hjærtgrund her i Huset, det er vist. — Jeg har nu vundet deres Tillid, det mærker jeg, og jeg kan ikke sige Eder, hvor glad jeg er ved det. Det hjælper paa saa meget andet«.

Rimeligvis vilde Forbudet ogsaa have naaet hende i Rødding-Eggen. Hun var da inde paa at ville have sig en Skudsmaalsbog, og saa tage sig Tjeneste paa 1 Maaned ad Gangen i de forskellige Hjem. »Saa maa jeg da kunne faa Lov til at leve sammen med Børnene i deres Fritid og hjælpe Hjemmeundervisningen frem«, mente hun.

Desværre blev der ikke Brug for dette sidste Forsøg. Hendes tidligere udtalte Ønske om »saa længe Kræfterne slog til at maatte bruge dem i den danske Sags Tjeneste« blev opfyldt, før hun eller nogen af hendes Venner havde ventet det. —

Den 4. Juli var der Fest paa Skamlingsbanke. Hun var da nylig kommen fra Rødding til Nabobyen Hjerting og vilde gjerne der fra med til Festen. Hun kom til Kjøbenhoved Aftenen før, for derfra næste Morgen at faa Følgeskab til Turen. — Men da hun gik til Sengs, klagede hun over Hovedpine og føjede til: »Jeg vil hellere blive her i Ro i Morgen Formiddag og faa rigtig udhvilet. — Jeg tror, det bliver for strengt at tage til Skamling. Saa følges Du og jeg hellere over til Skibelund i Morgen Eftermiddag, Dorthe.«

Men næste Morgen var hun alvorlig syg med høj Feber, og da Lægen blev hentet, mente han, hun havde Tyfus.

Hun blev saa liggende der nogle Dage. Hendes gamle Moder blev hentet og sad tillige med hendes trofaste Venner Jes og Dorthe Gram skiftevis ved hendes Sygeleje. — Hun led store Smerter og talte tidt i Vildelse, men tidt laa hun stille og mat hen og kjendte dem Alle. — —

»Dette kommer jeg ikke fra, Dorthé«, sagde hun en Gang, »men det er ogsaa det samme — jeg er færdig!« Da Sygdommen efter Doktorens Mening vilde blive langvarig, og tilstrækkelig Pleje i en smitsom Sygdom var vanskelig at skaffe hende, foreslog han, hun skulde føres til Sygehuset i Gram.

Selv fik hun fat paa, hvad Talen var om, og bad om, at de vilde lade hende komme dertil. — Det skete saa ogsaa, og mens det lod paa Lægen, som var hendes Helbredelse langt fra umulig, stod det klart for hendes Venner, at det gik mod Døden. — De besøgte hende Dagen efter i Gram, fandt hende endnu i Live, men Natten efter døde hun. —

Efter Sygehuslægens Ønske blev hun obduceret, og det viste sig da, at Døds-Aarsagen ikke var Tyfus, men Tuberkler paa Hjernen. — Der var altsaa ingen Fare for Smitte.

Hendes Kiste blev ført lige fra Sygehuset til Bevtoft Kirke, og faa Dage efter blev hun begravet paa Kirkegaarden der. — Hendes Forældre og Sødskende kom der til hjemme fra Jersdal; men rundt om fra vide Kredse af Sønderjylland flokkedes hendes Venner om hendes Kiste. Vogn efter Vogn kom langt borte fra eller fra Stationerne i Vojens eller Jersdal med hendes Venner og Husfæller fra mange af de sønderjydske Hjem, hvor hun havde været. Fripræsterne Lycke og Povlsen var begge til Stede; men ingen af dem maatte jo tale i en præjsisk Statskirke eller paa dens Kirkegaard. — Kun Sognepræsten i Bevtoft talte ved hendes Kiste, og skjøndt han nævnede hendes »store Gerning«, havde vi Alle en Følelse af, at den i hans Øjne næppe var saa stor eller værd at paaskjønne. — Nej, bedre talte Krandsene paa hen-

des Kiste med Hilsen og Tak fra Børn og Voksne i de sønderjydske Hjem.

Men da Præsten spurgte hendes Moder, om der var nogen Salme, hun særligt ønskede at faa sunget, og hun nævnede: »Jeg lever og ved, hvor længe fuld trøst«, som Henriettes Yndlingssang, var vi ham taknemlige over, at han tillod en af Forsamlingen at synge den for, da Degnen ikke kjendte Tonen.

Hvor lød den kjønt og fyldigt fra det store Følge, og vi havde Følelsen af, som var det Henriettes Arskedsord til sine Venner:

»Jeg lever et saligt Liv alt i Gud.
Jeg dør kun for evigt at leve.«

Paa hendes Grav blev der snart efter rejst en lille Marmorsten med hendes Navn, Fødselsdag og Dødsdag, og under neden det lille Vers af Morten Eskesen:

Mellem Børn og Barnesjæle
af vor Moders Kuld
være hendes Eftermæle:
»Hun var tro som Guld«.

Barndomserindringer fra Sønderjylland.

**Et Foredrag holdt i Dansk Forening »Enigheden« i
Berlin af Professor Dr. W. N a g e l.**

Naar jeg tænker tilbage paa mine Barndomsaar, saa tegner alt sig i de samme lysende Farver som de, der dengang vajede og nu igen vajer over min Hjemstavn Højer, der ligger ved Vidaaens Munding i Vesterhavet. Gennemgaaende var da ogsaa Aarene efter 1850 en lykkelig Tid for Landet.

I tidligere Aar var, bortset fra Østersfiskeriet vestfor Højer, der leverede de saakaldte Flensborg-Østers, Knipleindustrien næsten den eneste, ialtfald den vigtigste Indtægtskilde for Vesteregnet, idet de saakaldte Tønder Kniplinger stod i europæisk Ry. Min Bedstefader paa mødrene Side, J e n s W u l f f i Brede (nordfor Tønder) var den største Kniplingshandler paa den Egn og beskæftigede i Kniplingernes Blomstringstid ellevehundrede Arbejdere; ved talrige Rejser sydpaa udvidede han stadig Markedet for Kniplingerne og skaffede derved mange Penge ind i Landet. Som Bevis for, hvor højt anset denne Industri var, vil jeg kun anføre, at Kong Kristian den 8. med Gemalinde i 1847 bærede Jens Wulff med deres Besøg, og at han var dekoreret med den store Fortjenstmedaille i Guld og med Ridderkorset.

Landbruget og andre Erhverv arbejdede derimod dengang under ugunstige Vilkaar, men efter den første slesvigske Krig indtraadte der en betydelig Bedring; Handel og Vandel tog Opsving, fordi England optraadte som Køber af danske Landbrugsprodukter, og en direkte Dampskibsforbindelse for denne Eksport, især af levende Kvæg, blev oprettet imellem Højer og Lowestoft. Marskegnene blev en af de betydeligste Leverandører af fin Uld paa Verdensmarkedet, og medens ved Aarhundredets Begyndelse Landmændenes Kaar var saa usle, at de, som der fortælles, maatte søge Hjælp hos Kniplingspigerne for at kunne betale deres Skatter og Afgifter, saa steg nu Jordernes Værdi til langt over det Dobbelte. Et nyt Havdige blev anlagt fra Højer sydpaa, hvorved et meget stort og værdifuldt Areal, den ny Frederikskog blev indvundet fra Havet. Ved Højer byggedes en ny Sluse for at regulere Vandstanden i Kogene og indviedes i 1863; den bærer endnu den Dag i Dag Kong Frederik den 7.s Navnetræk. — Moderne Fyrtaarne anlagdes paa Øen Sild: et stort Blinkfyrtårn paa Røde Klev og to ude paa List. Farvandene indenfor Vesterhavsøerne blev uddybede og godt afmærkede. Udmærkede Skoler i By og paa Land sørgede for Børnenes aandelige Vækst. Skatterne var smaa, og Kommunerne styrede sig selv; den højeste civile Myndighed i Højer var en Rebslager, Andreas Andersen, der gjorde sine Sager ligesaa godt som senere under preussisk Styre de studerede Borgmestre, skønt Byen dengang havde omtrent dobbelt saa mange Indvaanere som senere hen.

Af alle Aarets Festligheder har, næsteften Julen, Kongens Fødselsdag mest præget sig i min Erindring.

Mere end nogen anden Del af det danske Folk, betragtede Slesvigerne Konge og Fædreland som Eet, og med Feltraabet: »Gud og Kongen« fylkede Slesvigerne sig om den danske Konge som Slesvigs retmæssige Herre, dengang i Marts 1848 Hertugen af Augustenborg udfoldede Oprørsfanen i Rendsborg. Den Begejstring, med hvilken dette skete, fandt et stærkt Udtryk, da Frederik den 7. efter Slaget ved Bov holdt sit Indtog i Flensborg i Spidsen for Garden. Frederik den 7.s Hjerte slog varmt for Slesvig, og Slesvigerne elskede ham som aldrig en Konge tilforn. Stor var Sorgen over det slesvigske Land hin Novemberdag 1863, som jeg husker saa godt, da Budskabet lød: »Kongen er død«. — I store Skarer drog Slesvigerne til Flensborg for at sige ham det sidste Farvel, og da Kongeskibet »Slesvig« stød ud af Flensborg Fjord for at bringe den afsjælede Drot til hans sidste Hvilested, følte enhver Slesviger, at hans Lykke drog bort sammen med dette Skib, og at vi vilde gaa mørke Tider i Møde. Desværre skulde disse Anelser snart gaa i Opfyldelse.

Forfulgt af Bismarcks træske Politik og forladt af Europa blev Danmark tvunget ind i Kamp mod to Stormagter. Men Danmark kendte ikke til Frygt og greb Sværdet for at forsvare sin uomtvistelige Ret til Slesvig.

»Jeg staar beredt til at møde Dem med Vaaben i Haand«, saaledes lød den danske Hærførers stolte Svar paa den tyske Overgenerals Opfordring til at trække sine Tropper ud af Slesvig. — Vaabengangen dernede ved Dannevirke blev kun kort, men vi Dreng fulgte Begivenhederne med største Deltagelse, og vort første Spørgsmaal, naar vi vaagnede om Mor-

genen, var altid: »Far, har de Danske vundet?« — Efterretningerne om den afslaaede Storm paa Skansen ved Mysunde fyldte os med Glæde og Haab; men de Voksnes bekymrede Miner gjorde os betænkelige. I Kongeriget var den Mening fremherskende, at Dannevirkestillingen var uindtagelig, medens Slesvigerne, der saa Forholdene paa nært Hold og kendte Fjendens Anstrengelser af eget Syn, var forberedt paa det værste. Heri ligger Forklaringen for, at Budskabet: »Hæren har i Nat rømmet Dannevirkestillingen og i god Orden trukket sig tilbage til Als«, omend det voldte dyb Sorg, blev taget mere roligt i Slesvig end i Kongeriget, hvor, som bekendt, de fleste blev grebne af Fortvivlelse, og der lød Raab om Forræderi. Historien har for længe siden givet de Meza Oprejsning og godkendt Klogskaben af hans Beslutning. Tilbagetoget blev mesterligt gennemført, og da Preusserne havde overskredet Slien, forefandt de ikke et eneste Køretøj og maatte optage Forfølgelsen tilfods. Kast dog et Blik paa Felttogene rundt om i Verden efter 1864: hvilken Feltherre, der er blevet tvungen til Tilbagetog, har, som de Meza gjorde, bragt hele sin Hær i Sikkerhed uden at miste noget af sit Train eller saa meget som en Kanon med Undtagelse af dem, der var anbragt i Stillingen.

Efterretningen om Dannevirkes Rømning gav Anledning til Optøjer og Udskejelser i forskellige Byer, de danske Emblemer blev forhaanede, og Embedsmændene maatte flygte nordpaa for at undgaa Mishandlinger. Ogsaa i Højer rottede Pøbelen, hovedsagelig bestaaende af indvandrede tyske Haandværkssvende, sig sammen og drog samme Aften hujende gennem Gaderne syngende »Schleswig-Holstein

meerumschlungen«. Hoben trængte ind i Apotekets Have og fortsatte Spektaklerne der. Børneværelset vendte ud til Haven, og da vi var gaaet til Sengs, fik vi Koncerten fra første Haand. Vi lod os imidlertid ikke forstyrre, thi vi vidste, at Fader var paa sin Post ude i Forstuen, og vi var overbevist om, at han nok skulde sørge for, at der ikke skete os noget. — Fader, en høj, kraftig Skikkelse, var født i København, og som halvvoxne Drengene var det hans og hans Brøders største Søndagsforøjelse at knibe hjemmefra for at hjælpe Politiet med at banke løs paa Folk, noget, der i Frederik den 6. Tid næsten hørte til Dagens Orden. Som en af de Danskes ivrige Forkæmpere blev han i 1848 ved Nattetid slæbt bort af det tyske Militær og indespærret i Bredsted, indtil Vaabenstilstanden samme Aar blev sluttet. I Krigsaarene 1848—49 og 50 havde han iøvrigt bestaaet mangan Dyst og deltog 1850 som Frivillig i H a m m e r s bekendte Togt, der sikrede Vestkysten for de Danske, indtil Slaget ved Isted havde afgjort Slesvigs Skæbne, hvorfor der var bieviet ham tildelt Ridderkorset og Krigsmedaillen. Han var bekendt nok for at være Karl for sin Hat, og desuden var man ikke ganske sikker paa, om han ikke i Farens Stund vilde tage sin Tilflugt til visse Forsvarsmidler, der stod til hans Raadighed som Apoteker. Blandt disse var Skedevand det mest frygtede, og Skedevandsflasken havde allerede i 1848 ved visse Lejligheder virket ligesaa prompt som nuomstunder Svingninger med en Haandgranat. Følelsen af at staa overfor en Mand, der ikke var vant til at stikke op, foranledigede Demonstranterne til at nøjes med at synge. Efterhaanden luskede de ud af Haven og trak videre, men da de var kommen op

paa Bagsiden af Huset, hvor alle Vinduer var mørke og ingen paa Vagt, vaagnede Modet hos dem, og de smed Sten ind igennem Køkkenvinduerne. Ekspeditionen imod vort Hjem havde imidlertid ikke tilfredsstillet deres Higen efter Laurbær; hele Skaren drog derfor ned til Skolen, hvor de smadrede alle Vinduerne i Lærerboligen.

Byens Flag var, straks efter at Dannevirkes Rømning rygtedes, blevet bragt i Sikkerhed af Fader og hans Venner og saaledes reddet fra at blive forhaanet. Det blev i mange Aar opbevaret paa Apoteket og befinder sig i Museet paa Koldinghus.

Sindene faldt imidlertid snart til Ro, og da de danske Lærere blev paa deres Post, gik Skolen sin vante Gang. Alle Børn talte Dansk, thi Dansk var deres Modersmaal, og da de med ganske faa Undtagelser ogsaa var dansksindede, fandt der ingen Rivninger Sted mellem Børnene.

Det hed sig snart, at vi vilde faa en stor preussisk Indkvartering, og næsten alle Værelser i vort Hjem blev rømmede. Men Preusserne kom ikke; de viste sig overhovedet ikke ude paa Vestkysten under hele Krigen. Ligesom i den første slesvigske Krig forbeholdt Preusserne sig Østkysten med de gode Veje og overlod den med mindre Byer og daarlige Samfærdselsmidler forsynede Del af Slesvig til deres Forbundsfæller. Endelig en Dag hen i Februar gjorde en større Afdeling østerrigske Soldater Holdt udenfor Apoteket, en Officer og 5 til 6 Mand med opplantet Bajonet marcherede op igennem Haven og ind i Huset. Fader var nemlig tillige Postmester, og det var Postvæsenets Kasse, deres Besøg gjaldt. Fader havde iført sig Uniform og sad i sit Kontor, hvor de to Ud-

gange blev besat af Soldaterne. Officeren traadte hen til Fader og forlangte Kassen udleveret. Men der var han kommet til den Urette. Fader forlangte hans Legitimation og Fuldmagt, som han imidlertid ikke var i Besiddelse af, og det var først efter et heftigt Ordskifte og efter at Officeren havde peget paa sine Bevæbnede og truet med at bruge Magt, at man skred til at aabne Postvæsnets Pengeskrin. Men Fader havde lige til det sidste varetaget sin Konges Tarv saa godt, at der kun fandtes elleve (11) Kobberskillinger i Skrinet. Det nyttede ikke, at Østerrigeren meget energisk forlangte »Sølv«, han maatte nøjes med de elleve Kobberskillinger, som han imod behørig Kvittering trak af med, eskorteret af sine Soldater, saa man kan ikke just sige, at denne Ekspedition havde været lønnende. Sølvpengene holdt Fader skjult paa et sikkert Sted, og de kom senere i rette Hænder.

• Først hen i Marts blev Højer besat af Ungarere, og vi fik en Indkvartering af 6—8 Mand. De var iført lyseblaa, tætsluttende Benklæder, der var forsynede med sorte og gule Snore og gik ned i et Par Snørestøvler, hvide Uniformsfrakker og graa Kapper. Det var godmodige, mørkladne Mennesker, der gav sig meget af med os Børn. Jeg husker endnu vor Forbavelse, da vi opdagede, at de ingen Strømper havde, men vikledede Fødderne ind i Lærredslapper, der var besmurt med Tælle. Vi gik med tykke Uldstrømper og langskaftede Fedtstøvler, medens de sjokkede omkring i Sølet med deres tynde Snørestøvler uden Strømper, og vi undrede os over, hvad disse Sydens Sønner i Grunden havde at søge oppe hos os. De har sikkert ogsaa senere fortrudt, at de dengang

lod sig forlede til at rage Kastanierne ud af Ilden for andre; ialtfald har de haft Anledning nok dertil. Ungarerne blev snart efterfulgt af Steiermarkerne, der i forskellige Hold blev hos os, indtil Krigen var forbi. De bar graa Uniformer med grøn Krave og hvide Distinktioner samt en mægtig stor Filthat med en Fjerbusk paa den ene Side. De var ligesom Ungarerne godmodige, børnekære Mennesker, som meget rundhaandet forsynede os med Patroner, der bestod af Papirhylstre, hvori der sad en Spidskugle. Krudtet brugte vi til at anlægge Minegange, der heldigvis blev opdagede af Fader, kort forinden vi vilde lade dem eksplodere. Man maa i det Hele taget give Østerigerne det Vidnesbyrd, at de opførte sig som civiliserede Mennesker, de havde deres egen Naturalforplejning og undgik at forulempe Befolkningen. Engang havde nogle Underofficerer af vor Indkvartering søgt en Fornøjelse i at tvinge saa megen Rødvin ned i en af mine yngre Brødre, at han blev alvorlig syg, en Raahed, der blev strengt straffet af Kommandanten. Men bortset herfra mindes jeg ikke at have hørt om nogen Tøjlesløshed paa vor Egn.

Saa forunderligt det end lyder for de nulevendes Øren, saa var dog den danske Flaade i 1864 Herre i Nord- og Østersøen. Som Følge heraf blev Øerne forskaanede for fjendtlige Invasioner. Vesterhavsøernes Forsvar var blevet betroet Kaptajnløjtnant Hammer, og det kunde ikke være blevet lagt i bedre Hænder.

Hammer stammede fra en Familie, der i Tidernes Løb havde taget virksom Del i Danmarks Forsvar, hans Fader deltog som Dreng i Fægtningen imod Englænderne i Clasens Have 1807, og endnu i

1850 bar Hammer et Par Pistoler, hans Fader havde modtaget af en engelsk Officer, hvem han havde overvundet i Kamp. Da der bestod et venskabeligt Samkvem imellem vore to Familier, har jeg som Dreng ofte haft Lejlighed til at se Hammer og modtage hans Haandtryk. Han var snarere lav end høj, firskaaren, noget fregnet, rødlig-blond: en Type, som man ikke sjældent finder hos Englænderne, og som de med Stolthed fører tilbage til de danske Erobrere, der har haft saa megen gavnlig Indflydelse paa den engelske Nations Udvikling. Følgende lille Episode, som en af hans Folk, der var født paa Rømø, har fortalt mig, viser, af hvilket Tømmer Hammer var skaaret. Som ung Løjtnant førte han i 1848 et lille Fartøj, der forsynede Flaaden, som blokerede Elben, med Vand. Paa en af disse Ture mødte han i Nord-søen en engelsk Fregat og tonede Flag, som Krigsbrug forlanger. Men Engelskmanden tog ikke den mindste Notits af den lille Skude, og efter forgæves Forsøg paa at gøre sig bemærket paa andre Maader, lod Hammer tilsidst affyre et skarpt Skud foran Fregattens Bov. Engelskmanden tog det paa rette Maade, og op fløj Union-Jack under Gaffelen.

Hammer blev i 1850 Vestboernes Helt ved sit raske Togt til Kystens Sikring. Samme Nat Vaabenstilstanden udløb — 16. Juli 1850 —, landede han med en Holmens Jolle og 16 Mand ved Emmerlev Klev nordfor Højer og satte sig straks i Besiddelse af denne By, som han ved snild Benyttelse af de naturlige Forhold satte i Forsvarsstand. Tyske Tropper holdt de større Byer paa Vestkysten besat, og uden spillede dengang Landstormen en betydelig Rolle, saa det var ikke nogen let Opgave, han havde

at løse. Takket være hans eventyrlige Snarraadighed, der mangen Gang mindede om Tordenskjold, og hans store Omsigt, holdt Hammer Byen indtil Istedslaget var vundet. Han lod da sin Jolle sætte paa Hjul og sendte største Delen af sine Folk til Hest forud for at bestille Kvarter til 400 Mand; selv tog han med Resten af sin Styrke Plads i Baaden, og fremad gik det imod Syd gennem et fjendtligsindet Land, som han paa denne Maade holdt i Ave. Ved Husum satte han Jollen i Vandet, besatte Nordstrand og Pelworm og tog tilsidst Del i Frederiksstads Forsvar. Efter Fredsslutningen blev Hammer Inspektør over hele Vestkystens Fyr- og Vagervæsen med Sæde i Wyk paa Før og vandt ved sin Dygtighed og humane Optræden hele Befolkningens Hjerte. Hans nøje Kendskab til de vanskelige Farvande derude gjorde ham i 1864 selvskreven til Vesterhavsoernes Forsvarer, men paa Grund af Isforholdene kunde han først ved Udgangen af Februar begynde sit Arbejde. I Mellemtiden havde Friserne flere Steder vist sig opsætsige og vilde ikke adlyde Mynlighederne, paa Sild forsøgte de endda at gaa over til Angreb, men Hammer bragte dem snart til Fornuft ved sin resolute Optræden, og paa alle Øerne skaffede han Ro og Orden og var i Stand til at sende henved 20,000 Rigsdaler, der var bleven reddet fra de forskellige offentlige Kasser, til København. Skønt han kun raadede over en Hjuldamper af Træ, »Limfjorden«, nogle Rokanonbaade og Krydsfartøjer, holdt han Fjenden borte fra Øerne indtil kort før Krigens Slutning.

Siden Østerrigernes Indtog i Højer vajede Dag og Nat fra Kirketaarnet 4 mægtige Faner: en blaa-hvid-

rød, en sort-hvid, en sort-gul, en sort-rød-gul. Man maa undre sig over, at Østerrigerne tillod denne profane Misbrug af Kirken, der dog ogsaa skulde tjene de Danske til Forsamlingssted. En skøn Dag hen paa Foraaret, da vi ved Middagstid kom hjem fra Skole, saa vi til vor Forbavselse, at Flagene var forsvundet fra Kirketaarnet, der lød Signaler i Gaderne, og Soldaterne ilede i fuld Oppakning til deres Alarmpladser. Nysgerrige efter at faa Grunden til dette Røre at vide skyndte vi os hjem. Da vi traadte ind, overgav just en Soldat af vor Indkvartering Moder et Kommisbrød, tog Afsked og ilede bort. Oppe fra Loftet saa man gennem Kikkerten derude paa Søen nogle større og mindre Fartøjer og udfør Indløbet til Højer Kanal et lavt Fartøj, fra hvis Agterende et lille Dannebrogflag lystigt flagrede i Vinden. Det var H a m m e r, som med sin Flotille var løbet ind for at alarmere Østerrigerne; han havde sendt en Kanonbaad ind mod Højer Kanal, som fyrede sin Kanon af, hvis Projektil slog ned i Diget i nogen Afstand fra Slusen uden at eksplodere. Siden blev denne Granat gravet ud, gjort uskadelig og malet rød-hvid-blaa. Den laa længe under Bilæggerovnen i Slusebygningens Gæstestue og fremvistes som Trofæ.

Da Østerrigerne, for hvem Havet var noget ukendt, grufuldt, ikke foretog sig noget, gik H a m m e r igen tilsøs, men jeg kan levende forestille mig hans Tilfredshed ved at se, hvor flinke Tyskerne havde været med at faa deres Flag halet ind.

Dette Billede fra mine Drengenaar: de forsvundne store Faner og det lille røde, lystigt flagrende Flag derude paa Søen har ofte staaet for mig, ikke mindst

i de sidste Aar. De to mægtige Militærstater, hvis brogede Faner dengang saa hoverende snoede sig om Taarnet paa en dansk Kirke, er sunkne i Grus, medens det lille røde Flag atter vajer derude. Det indeholder en Opmuntring for alle Danske til ikke at forsage, selvom Tiderne synes nok saa mørke: Danmark vil ikke forgaa, saalænge vort ældgamle Flag holdes i Ære.

Dybbøls tapre Forsvar fulgte vi med levende Interesse og Stolthed; Løjtnant Ankers Navn blev indridset i alles Hjerter. Skønt vi, der levede saa nær ved Krigsskuepladsen, vidste, at Dybbøls Fald var uundgaaeligt, saa vakte selvfølgelig Efterretningen om Skansernes Erobring, der naaede os om Eftermiddagen den 18. April, dyb Sorg. Forresten modtog de Tysksindede Budskabet uden demonstrativ Begejstring, vel sagtens fordi de havde indset, at det, de troede, de tyske Stormagter kæmpede for, nemlig Oprettelsen af et selvstændigt Hertugdømme Slesvig-Holsten under Augustenborgernes Scepter, ikke blev til noget; thi Bismarck havde allerede dengang, for at bruge et af hans egne Udtryk, begyndt at dreje Halsen om paa de Kyllinger, han selv havde udruget. Søtræfningen ved Helgoland den 9. Maj var et Lyspunkt og viste os, at de Danske endnu var Herrer tilsøs. Da Fader tillige var svensk og norsk Vicekonsul, gik Konsulatsflaget tilvejs for at forkynde den danske Sejr over Land og By. Under gentagne Ophold paa Helgoland har jeg af indfødte Øjenvidner ladet mig berette om Træfningen, som de havde jagttaget oppe fra Overlandet. Nogle af dem havde været ombord paa de østerrikske Skibe, efterat de havde kastet Anker bag ved Sanddynen, og fortalte,

hvor frygtelig medtagne »Schwarzenberg« og »Radetzky« var, og at Dækkene flød med Blod. Helgolænderne, der ikke havde glemt, at de i mange Aar havde følt sig lykkelige under Dannebrog, og endnu den Dag i Dag længes efter at komme tilbage under engelsk Styre, glædede sig dengang over, at de Danske havde hævdet deres gamle Ry og jaget Østerrigerne paa Flugt. De var forbavsede over, at nogen vilde forsøge, som sket er fra preussisk Side, at berøve S u e n s o n Æren af at være Sejrherr ved Helgoland.

Under den paafølgende Vaabenstilstand forefaldt intet af Betydning, kun vekslede den østerrigske Besætning, og vi fik tilsidst Indkvartering af en Adjudant med sin Skrivestue, der blev til Krigens Slutning, saa at hele vor Familie kun havde 3 Værelser til Raadighed, bortset fra Loftskamrene. De nye Fjendtligheder, der endte med Erobringen af Als, satte Gang i Østerrigerne, som vel syntes, at de ogsaa maatte vove en »Meeresübergang«, som Overskridelsen af det smalle Alssund efterhaanden var vokset til, og de begyndte at forberede en Erobring af Vesterhavsøerne.

H a m m e r havde faaet nogle Forstærkninger af Fodfolk, et Dampskib og nogle Kanonbaade, men da den danske Nordsøeskadre samtidig gik nordpaa, og en overlegen østerrigsk og preussisk Eskadre viste sig udfor Øerne, var H a m m e r s Stilling vanskelig, tilmed da hans Plan om at lægge Hovedvægten paa Forsvaret af de sydlige Indløb mellem Amrum og Fastlandet og Amrum og Før ikke havde vundet Marineministeriets Billigelse. Men H a m m e r var ikke den Mand, der gav tabt. Hans Stilling var

anlagt med klog Omtanke, takket være hans nøje Kendskab til de vanskelige Farvande, og det var først henimod Midten af Juli, at Østerrigerne fandt Mod til at iværksætte deres Plan om fra Fastlandet at erobre Øerne. Saavel fra Højer som fra Sydvesthjørnet forsøgte de en Overgang i Baade, men Hammers Kanonbaade fik dem snart til at vende om og skyndsomt sejle tilbage til Kysten; saasart de kunde bunde, sprang de ud af Baadene og løb i Land. Ved Dagebøl, lige overfor Før, havde Østerrigerne ogsaa samlet et større Antal saakaldte »Togangsbaade«, fladbundede Fartøjer, der især bruges til Færdsel paa Vandløbene indenfor Diget og til Aalefangst udenfor Diget. I deres Ukendskab til alt, der vedrører Søvæsenet, havde Østerrigerne anbragt Baadene i velordnede Rækker paa den Side af Diget, der vendte ud imod Havet, i Stedet for at holde dem skjult indenfor. Næppe havde Hammer faaet Øje paa Baadene, før han lod en Afdeling af sin Flotille under Løjtnant Holbøl gaa ind under Kysten, og med nogle velrettede Granater og Kardætsker slog han Baadene i Stumper og Stykker, saa der blev ikke noget af Østerrigernes Vikingfærd den Gang.

Den følgende Morgen (13. Juli) tidlig drog en Skare af de frisiske Baadmænd til Højer for at forlange Skadeserstatning af den østerrigske Kommandant. Da deres Strømper og Støvler var blevet ødelagt sammen med Baadene, kom de med bare Ben. Efter at have styrket sig med nogle Kaffepunche fik de Lyst til at drille de dansksindede. I sluttet Trop drog de igennem Gaderne og tog Plads paa et Sted lige overfor Apoteket, sang Oprørsviser og bandt et slesvig-holstensk Flag fast til en af Stolper-

ne paa vor Haveport. Klokken var da henved halv otte, saa vi Drengene befandt os i Haven, og jeg var Vidne til hele Optrinet. Faders Medhjælper, den senere saa bekendte Fabrikant Chr. Hansen i København, gik ned til Porten, skar Snoren over, med hvilken Fanestangen var befæstet, og smed Flaget ud paa Vejen. Men Friserne befæstede det straks igen, og da Chr. Hansen atter gik ned til Porten for at fjerne det, kom Friserne ham i Forkøbet og forhindrede hans Forehavende. Det var Friserne naturligtvis meget stolte over, sang triumferende Oprørsvisen og slyngede alle mulige Haansord efter Hansen. Efterhaanden havde der samlet sig Folk, baade dansk- og tysksindede paa Pladsen, og Stemningen begyndte at blive ret livlig, især da Oprørsflaget blev ved med at vaje. Fader lod sig nu melde hos Adjudanten og spurgte, om han vidste, hvad det Flag havde at betyde, hvorpaa Adjudanten svarede, at det var et af deres Flag. Fader hævdede, at i hans, som i alle kongetro Slesvigeres Øjne, var det en Oprørsfane, og den var blevet befæstet paa hans Ejen- dom for at haane og fornærme ham; det vilde han paa ingen Maade finde sig i, og nu vilde han selv gaa ned og tage Flaget bort, men gjorde samtidig Adju- danten opmærksom paa, at det sandsynligvis vilde foraarsage et Bombardement med Sten mod Vin- duerne, som Adjudanten selv vilde lide mest under, da han beboede næsten alle Vinduerne ud til Haven. Herpaa gik Fader ned igennem Haven, skar med et rask Snit Snoren over og tog Flaget til sig. Friserne stormede frem for at redde deres Fane, men Fader rullede Flaget om Stangen for at bruge den som For- svarsvaaben, og der stod han, parat til at optage

Kampen. Men ingen af Friserne vovede at gøre det første Spring, der sandsynligvis vilde have været Begyndelsen til almindeligt Slagsmaal, da de dansk-sindede sikkert vilde være kommet Fader til Hjælp. Uden at blive angrebet gik han op igennem Haven, stillede Flaget ind i Østerrigernes Kontor og sagde: »Værs'go, der har De Deres Fane!«

Friserne var naturligvis vrede; de Danske glædede sig, især da Fader hejste sit Konsulatsflag: »Der kom et Flag op, I nok skal lade sidde«, lød det. Kort efter kom en østerrigsk Patrouille og ryddede Pladsen. Klokken var imidlertid blevet henad 8, og vi blev sendt i Skole ad en Omvej for ikke at blive forulempede af de ophidsede Frisere. Ved en Omdrejning af Vejen saa vi det svensk-norske Flag vaje over Byens Tæge.

Da Østerrigerne efter Krigens Slutning drog bort, havde de efterladt det konfiskerede blaa-hvid-røde Flag i deres forhenværende Kontor, og Fader sendte det over til Sorø, hvor min ældste Broder, som i disse Dage er blevet benaadet med Dannebrogordenens Ridderkors, dengang var Elev paa Akademiet. Efter at have hørt Flagets Historie holdt Drengene Raad om dets Skæbne, og det endte meget drastisk, paa en Maade, Drengene nu syntes var mest passende for Oprørsfanen, der havde bragt saa megen Ulykke over deres Fædreland.

H a m m e r vedblev at være Herre over Øerne, men blev tilsidst overvundet, ikke i Kamp, men ved Underfundighed. Den 17. Juli om Morgenen blev der sendt en Ekspresbaad igennem de fjendtlige Linier ud til H a m m e r med et Budskab fra Generalkonsul Pontoppidan i Hamburg, at der var sluttet Vaaben-

stilstand. Stor var derfor H a m m e r s Forbavselse, da det opad Formiddagen meldtes ham, at Fjenden gik over til Angreb. En Parlamentær blev sendt over til det fjendtlige Kommandoskib for at protestere imod den ulovlige Fremfærd, men Fjenden foregav intet at vide om Vaabenstilstandens Afslutning, men indvilligede i, at der blev sendt Stafetter, dels sydpaa dels til Højer, der dengang ikke var i telegrafisk Forbindelse med Omverdenen, for at faa Sagen opklaret. Men der indløb ikke noget Svar, i alt Fald blev det ikke bragt ud til H a m m e r, hvis Stilling kom i Uorden ved den frugtesløse Venten, som Fjenden benyttede til at rykke frem. Da Adjudantens Kontor som sagt befandt sig hos os, havde Fader Lejlighed til at erfare, at Vaabenstilstanden skulde begynde den 19. Juli Kl. 12. Uden at vide, hvad der imidlertid var sket tilsøs, søgte Fader at faa dette Budskab befordret ud til H a m m e r. Der fandtes ogsaa trofaste danske Mænd nok dertil, men da Østerigerne havde rekvireret alle Fartøjer, stod der kun en lille fladbundet Baad, en saakaldt Engangsbaad, til deres Raadighed. Da det blæste en stiv Kuling af Nordvest, vilde det have været den sikre Undergang at vove sig ud, og Forsøget maatte opgives.

Den 19. Juli om Morgenen, faa Timer før Vaabenstilstandens virkelige Begyndelse, overgav H a m m e r sig efter at have ødelagt alt sit Materiale og gik ombord paa den preussiske Kanonbaad »Blitz«, hvorfra han blev ført som Fange til Magdeburg.

Vestkystens Beboere har aldrig nogensinde været i Tvivl om, at H a m m e r, hvis han ikke var blevet vildledet af den falske Melding om Vaabenstilstandens Begyndelse, nok skulde have fundet Udvej til at

holde sine saa længe forsvarede Stillinger de faa Dage endnu, og derved sikret Danmark et værdifuldt Pant ved Fredsslutningen. I deres Mangel paa Evne til at lade en Modstander vederfares Retfærdighed kaldte tyske Aviser H a m m e r s kloge Forsvar »das schreiende Unwesen des Kapitänleutnant Hammer«. Men Vestboerne var af anden Mening, og i Anerkendelse af hans Daad og i Taknemmelighed for, at den Plet af Slesvig, hvor Dannebrog vajede længst, var den, der blev forsvaret af Hammer, overrakte de ham ved hans Hjemkomst fra Krigsfangenskabet en Æres-sabel med Indskriften: »Til Vesterhavsoernes tapre Forsvarer«. Erindringen om H a m m e r s Bedrifter er endnu levende derude paa Kysten, og han mindes som en af den danske Flaades djærveste Mænd.

Som deres Andel af Krigsbyttet blev der overladt Østerrigerne en lille Afdeling af H a m m e r s Folk, der skulde føres sydpaa, saavidt jeg husker til Wien, for at Indvaanerne der kunde se, hvad de altsammen havde faaet for de mange Penge, den Krig imod Danmark havde kostet dem. Paa deres Vej derhen blev de landsatte i Højer og indkvarteret i en Lade vesten i Byen. Saasnart Fader fik Nys herom, udvirkede han hos den østerrigske Kommandant Tilladelse til at huse Fangerne som sine Gæster, og under stærk militær Bevogtning blev de ført igennem Byen om til os og indkvarteret, saa godt det lod sig gøre. De spiste i Faders Kontor bagved Apoteket, det eneste Værelse vi havde til Raadighed foruden Sovekamrene, og i hver af Kontorets to Døre stod en Soldat med opplantet Bajonet. Østerrigerne tog det hele meget alvorligt og passede godt paa deres kostbare og surt erhvervede Bytte; Huset og Haven var besat med Sol-

dater, og naar en af Søfolkene skulde ud paa et vist Sted, blev han til vor store Morskab ledsaget af en Skildvagt, der plantede sig foran Døren og ikke veg fra sin farefulde Post, før Delinkventen var færdig. Engang syntes Vagten, at Fangen var lovlig længe derinde, og stak sin Bajonet ind i Dørsprækken og trak Haspen af for at overtyde sig om, at Fangen ikke var undsluppen ad en eller anden hemmelighedsfuld Vej. To af de Loftskamre, de danske Søfolk skulde sove i, havde Vinduer mod Øst, og inden Mørket faldt paa, blev det nøje undersøgt, om det var muligt fra disse Vinduer at komme hen paa de Træer, der stod tæt ved. Vi Drengene havde vore Smaahaver paa dette Sted, og en af de undersøgende Soldater satte sin store Fod midt i min yngste Broders Have og knuste et Par af hans Blomsterbede. Som et Lyn fo'r den lille Knægt hen paa Soldaten og gav ham et saadant Skub, at han nær var snublet. Østerrigeren tog det imidlertid fra den gemytlige Side og skred varsomt ud imellem de øvrige smaa Bede. Da vore Gæster var blevet ført bort og den østerrigske Vagt trukket tilbage, førte Moder os op paa et af de Værelser, Søfolkene havde beboet, og viste os H a m m e r s Galauniform, der laa skjult under en af Madrasserne og saaledes blev reddet fra at tjene som Trofæ for Østerrigerne.

Med denne Episode endte Krigen for vor Egns Vedkommende. Slesvig var tabt, men med fuld Ret kunde vi synge som vore Fædre efter Slaget ved Slesvig i 1848:

»Vegen var for Overmagt liden Flok tilsidst,
Men af Danmarks Ære den intet haver mist!«

Krigens ulykkelige Udgang vakte dyb Sorg og

Skuffelse rundt om i Danmark, og mange Steder maatte de hjemvendte Soldater høre svære Bebrejdelser. Fredericia, Isted og Frederiksstad var endnu i frisk Minde, og man var tilbøjelig til at tage det sejrrige Felttog i 1850 som Maalestok for Hærens Ydelser i 1864. Derved skete der stor Uret imod Soldaterne fra Danmarks anden Kæmp for Slesvig. I 1850 stod Danmark overfor en Opgave, det kunde magte, og Mandskabet rykkede frem med den Bevidsthed, at en Sejr vilde kunne opnaas. I 1864 kæmpede en lille, gammeldags udrustet Folkehær imod en mange Gange stærkere Fjende, der var forsynet med de moderneste Vaaben og havde uudtømmelige Hjælpekilder til sin Raadighed. Uden Udsigt til en Sejr gik Jens i Ilden, og saa meget mere maa man beundre den sejge Udholdenhed, hvormed de Danske i fem lange Maaneder bød Fjenden Trods og gav saa mange Eksempler paa mandig Daad, der faar Hjertet til at banke højere: Arriéregardens Kamp ved Sankelmark, Dragonernes Sejr over de preussiske Husarer ved Vorbasse, Soraneren S a i n t - A u b a i n s kække Angreb paa det østerrigske Rytteri ved Vejle, Dybbøls tapre Forsvar. Jeg erindrer engang at have set et Billede af en Soldat fra 1864: Gevær i Arm staar han og skuer ud over Terrainet, iført sin lyseblaa Kappe, med Træsko og et stort uldent Shawl om Halsen, hvis lange Ender hænger ned over Brystet. For et militært Øje sikkert en Forargelse, og dog var det denne jævne Soldat, der tvang Preusserne til at udføre en regelret Belejring imod Dybbøl og først at vove Stormen, efter at Skanserne var blevet skudt sammen til en Grushob. Det danske Folk venter endnu paa den Digter, der paa værdig Vis kan

besynge Soldaten fra 1864, i Lighed med Runebørgs berømte Digt om Finlands haabløse Kamp imod Russerne i 1809. »Derpaa have vi kjendt Kjærligheden, at I satte Livet til for os«, saaledes lyder Indskriften paa danske Soldaters Grave i Dybbøl By. Ikke paa et Magtens Bud, men fordi de elskede os, gik de Danske i Døden. Det har Slesvigerne aldrig glemt, og det gav dem Kraft til at gennemføre Kampen for deres Nationalitet og til Trods for et 54-aarigt Tvangsstyre aldrig at opgive Haabet om en Genforening med Moderlandet.

Nogle Rettelser og Tilføjelser til Artiklen »Præst og Menighed i Nordslesvig«

af L. V e s t e n.

Dr. phil. Achelis i Haderslev har vist mig den Opmærksomhed gennem »Aarbøgerne«s Redaktion at tilstille mig en Række Bemærkninger til den rent specielle og personlige Del af min Artikel om »Præst og Menighed i Nordslesvig«. For denne Opmærksomhed skylder jeg Dr. Achelis Tak. De Bemærkninger, han har fremsat, er hentet fra hans grundige »Aus der Geschichte des Haderslebener Johanneums«, der i Aaret 1921 fremkom i »Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins«. Deri har han fremskaffet Oplysninger om hver enkelt Lærer og Elev ved Haderslev lærde Skole, og hans Bemærkninger giver mig Anledning til at foretage følgende Rettelser og Tilføjelser:

Nr. 21 er Præst i Segeberg. — Nr. 25 er Præst ved Ansgarkirken i Kiel, ikke ved Mikkelskirken. — Nr. 30 er født i Harris i Brede Sogn. — Nr. 33 er født i Abterp i Brede Sogn. — Nr. 49 døde 1899. — Nr. 77 lever endnu i Flensborg. — Nr. 79 fødtes 1804, ikke 1805. — Nr. 87: Hansühn ligger i Oldenburg A m t. — Nr. 108 er født 1881, ikke 1871. — Nr. 110 fødtes i Ladegaard ved Haderslev 1825; Diakon i Lübsee i Mecklenburg-Schwerin 1861—64. — Nr. 123 fødtes i St. Emmerke ved Tønder 1864; han døde 1905. — Nr. 132

døde 1916. — Nr. 138 døde 1909. — Nr. 152 fødtes 1806 i København. — Nr. 158 fødtes i Bjerndrup. — Nr. 176 Hinrich, ikke Heinrich; 1859—64 var han Subrektor og Hjælpepræst ved det tyske Nationallyceum i Stockholm. — Nr. 183 fødtes i Aventoft; 1920 blev han Præst i Krempe. — Nr. 185 afskedigedes fra Hammelev 1850; død 1897. — Nr. 206 døde 1904. — Nr. 211 døde 1896. — Nr. 215 fødtes 1855; fra 1900 til sin Død 1923 var han Rektor i en By i Posen. — Nr. 221 blev 1920 Præst i Gelting. — Nr. 225 fødtes ikke i Haderslev, men i Hatting ved Horsens; 1850—54 Diakon i Schenefeld, 1854—58 Præst i Hull. — Nr. 234 fødtes i Haderslev 1840. — Nr. 235 fødtes i Lägerdorf ved Itzehoe; 1920 blev han Præst i Sehested ved Eckernförde. — Nr. 247 fødtes i Hynding i Ravsted Sogn. — Nr. 248 fødtes i Hoptrup og var 1856—64 Rektor i Segeberg. — Nr. 259 døde 1906 i Hamborg. — Nr. 271 fødtes paa Stenderupgaard. — Nr. 281 fødtes i Kotzenbøl. — Nr. 292 døde 1908.

— Herefter gaar to Præster, som ansaas for at være født i Nordslesvig, over til at være født nord for Kongeaaen, og en viser sig at være født sydfør den ny Grænse (i Aventoft); til Gengæld er en af dem, om hvem jeg ikke vovede at udtale noget bestemt, født i Haderslev. Forskydningen ændrer altsaa intet i det Helhedsbillede, jeg udkastede i min Artikel.

Historisk Samfund for Sønderjylland

fortsætter fra 1923

Udgivelsen

af

Sønderjydske Aarbøger

Indmeldelser

modtages af Bestyrelsen.

Medlemsbidraget er 5 Kr. aarlig.
Alle Medlemmer faar Aarbøgerne frit.

Indhold af I. Halvbind 1924.

Harald J. Rud: Tysk politisk kulturelt Arbejde i Nordslesvig II	Side	1—28
Georg Himmelstrup: Dybbøl- og Broagerpræsten Kristen Karstensen	»	29—90
Georgia la Cour Pedersen: Henriette Gubi	»	91—136
Professor Dr. W. Nagel, Berlin: Barn- domserindringer fra Sønderjyl- land	»	137—157
I. Vesten: Nogle Rettelser og Tilføjelser til Artiklen »Præst og Menighed i Nordslesvig«	»	158—159

SØNDERJYDSKE ÅRBØGER

II. RÆKKE

II. HALVB.

1924

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Sønder-
jylland.

AABENRAA

I Hovedkommission hos **Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag**
Kjøbenhavn,
for Danmark, Norge og Sverige.

Sønderjydske Aarbøger

2. Række

1924

II.

Udgivet

af

Historisk Samfund for Sønderjylland

ved

H. P. Hanssen.

Thade Petersen.

Dr. Lausten Thomsen.

Aabenraa.

Hejmdal's Bogtrykkeri

1 9 2 4.

Indhold.

Harald J. Rud: Tysk politisk kulturelt Arbejde i Nordslesvig. II.	Side	1—28
Georg Himmelstrup: Dybbøl- og Broagerpræsten Kristen Karstensen ..	»	29—90
Georgia la Cour Pedersen: Henriette Gubi	»	91—136
Professor Dr. W. Nagel, Berlin: Barn- domserindringer fra Sønderjylland	»	137—157
L. Vesten: Nogle Rettelser og Tilføjelser til Artiklen »Præst og Menighed i Nordslesvig«	»	158—159
Niels Hansen: Af Kaptajn C. C. Fi- schers Livserindringer	»	161—232
En Selvbiografi: Provst O. Lund i Agerskov	»	233—268
H. Lausten Thomsen: Tre Bøger om Krigsminder	»	269—272
Thomas Otto Achelis: Haderslev Skomagerlaug gennem Tiderne	»	273—282
Thade Petersen: Sønderjylland i 1923	»	283—311
Medlemsfortegnelse	»	312—318
Regnskab for Historisk Samfund for Søn- derjylland	»	319

Af Kaptajn C. C. Fischers Livserindringer.

Ved Redaktør Niels Hansen.

Den 5. September i Aar fylder Kaptajn C. C. Fischer 80 Aar. Han hører til dem af det ældste nulevende Slægtled, der i første Række har taget Del i den nationale Kamp og det nationale Arbejde. I en lang Aarrække før Verdenskrigen hindrede den preussiske Voldspolitik Uretfærdighed ham i som dansk Vælger at tage Del i Valgene, idet han blev et af Ofrene for Køllerpolitikens Optantlaveri. Men ved hvert Valg var Kaptajn Fischer en trofast og sikker Medhjælper ved det omfattende forberedende Arbejde, der maatte gøres. Som Kasserer for Sprogforeningen fra 1895 og indtil nu har han ydet denne Forening en god Støtte og betydningsfuldt Medarbejde, og utallige nationale og private Tillidshverv er blevet ham betroet, fordi han var en Mand, man havde Tillid til. Han har været Medlem af Vælgerforeningens Tilsynsraad, og i en lang Aarrække har han været Medlem af Bestyrelsen for Den nordslesvigske Folkebank i Aabenraa og taget Del i dens Ledelse.

Kaptajn Fischer er fremfor nogen en typisk Aabenraaer. Hans Livsbane har ført ham samme Vej som saa mange andre af hans Bysbørn, der skulde ud »paa Kysten«, dvs. Østasien. Han var en af de første Danske, der gik i japansk Tjeneste, og efter sin Hjem-

komst derude fra i 1882 tog han levende Del i det nationale Arbejde herhjemme, og han gjorde her som der en betydelig Indsats.

Nu, da han staar ved Tærskelen til de 80 og ser tilbage paa et langt og virksomt Liv, er det at høre ham fortælle om sit Livs mange forskelligartede Oplevelser, som at opleve et stort Udsnit af vor egen og det foregaaende Slægtleds Historie. Og hvad Kaptajn Fischer har at fortælle, vil have Interesse langt ud over hans personlige Bekendtskabskreds. Jeg bad ham derfor efter Genforeningen om Lov til at optegne, hvad han havde at fortælle, og det er det, der gengives i det følgende. Formen er saavidt muligt holdt nøje til Kaptajn Fischers egen Gengivelse, for det meste omtrent ordret, men Læseren bedes huske paa, at ved en Genfortælling maa der altid tabes noget af det personlige Præg. Alligevel haaber jeg, at man ved Læsningen vil faa et nogenlunde træffende Billede af Kaptajn Fischers stovte og sejge Personlighed, der til en vis Grad vel nok tør siges at være typisk for den sønderjydske Befolkning, saaledes som det har givet sig Udtryk i den sejge Udholdenhed i Kampen for vor Ret, for Bevarelsen af Danskheden overfor en fysisk langt overlegen Modstander.

Aabenraa, Juli 1924.

N. H a n s e n.

Slægten Fischer er i flere Generationer en udpræget Aabenraaslægt, baade paa Sværd- og Spindesiden. Stamtavlen kan føres tilbage til min Tipoldefader **M a g n u s F i s c h e r**, der ikke som de fleste af Slægtens senere mandlige Medlemmer tilhørte Sømandsstanden, men han skal have været Kommandersergent. Han døde ret tidligt, og hans Enke **M a r g r e t h e A m a l i e** giftede sig senere med en Løjtnant **D o r m e i e r**. Hun talte Plattysk. I første Ægteskab var der to Børn: **C h r i s t o p h e r C o n r a d** og en Datter, som blev gift med en Nielsen ved Nørreport. I Ægteskabet med **D o r m e i e r** havde hun en Søn, **Jørgen David Dormeier**, som blev Ritmester ved Dragonerne i Itzehoe.

Min Oldefader **C h r i s t o p h e r C o n r a d F i s c h e r** (1736—1810) blev efter sin Faders Død opdraget i Aller, enten i Præstegaarden eller i Møllen. Han kom tilbage til Aabenraa og fik af **C o r n e l i u s C o r n e l s e n** et Skib at føre. Cornelsen var en af Byens første Købmænd. Han havde været i England og var den første, som begyndte at skære Tobak med Hestekraft, det havde han lært i England. Den Gang blev der nemlig dyrket en hel Del Tobak, navnlig vestfor Byen ude ved Kirkegaarden. Efter Krigen med England i Begyndelsen af Aarhundredet havde han mistet alle sine Skibe. Han kaldte da sine Kreditorer sam-

men og forelagde dem sin Status: »Kan I faa det til at slaa til« sagde han, »ellers har I her mit Guldur.« Han boede paa Storegade, hvor Handelsbanken nu ligger, og kunde efter Pengekrisen ikke blive ved Ejendommen, men maatte flytte. Naar han senere gik sin Spadseretur opad Gaden, kunde han aldrig faa sig til at gaa forbi sin gamle Ejendom.

Om min Oldefar fortælles, at han var en meget myndig og hidsig Karakter. Folk sagde om ham, at fra ham stammer »det gall Fisker-Blod«. Paa en Prøvetur med et nyt Skib i Fjorden, hvor hans Medredere var med, blev han uenig med dem og jog dem i Land. I Cornelsens Hus traf han en ung Pige, Marie Dorthea Festersen, der senere blev hans Hustru. Deres Børn var Magnus, Margrethe Amalie, Fester, Christopher Conrad og Maria Dorthea. Efter sin første Kones Død blev min Oldefader gift med Cecilie Bahnsen, der fødte ham tre Sønner: Martin Bahnsen, Jørgen David og Jes Fester. Cecilie Bahnsens Slægt griber forøvrigt ind i A. D. Jørgensens.

I Aaret 1790 førte min Oldefader Briggen »Fortuna« her fra Byen. I Middelhavet led de Skibbrud ikke langt fra Kysten af Tyrkiet. Min Bedstefader Fester var med som Kahytsdreng. De kom i Land paa en øde Ø med Undtagelse af en Dreng, som druknede. Paa den ubeboede Ø opholdt de sig i 9 Dage. Ved Hjælp af lidt Krudt, som de fandt i et Krudthorn, en Sten og en Kniv lykkedes det dem at faa tændt Ild, hvorved man fra Fastlandet blev opmærksom paa de skibbrudne og fik dem bjærget i meget forkommen Tilstand. Øen, hvor de kom i Land, skal, efter hvad Madam Nielsen, Deckers Svigermoder paa

Vægterpladsen, hvis Fader var med som Baadsmand, har fortalt mig, hedde Elbo.

I Kanalen er min Oldefader ogsaa forlist engang, idet hans Skib blev oversejlet. Hans Søn Fester var ogsaa med denne Gang, og han kom om Bord i det fremmede Skib, medens Faderen reddedes paa anden Maade. Fader og Søn var længe uvidende om hinandens Skæbne. Det Skib, Fester var kommen om Bord i, sejlede til Hamborg, og herfra begav han sig hjem. Ankomsten til Sønderport traf han sin yngste Søster, der selvfølgelig blev glad overrasket, og ikke mindre var Glæden i Hjemmet, hvor Faderen allerede var ankommen, og hvor man havde anset Fester for død.

Min Bedstefader F e s t e r F i s c h e r (1774—1863) var gift med C a t h r i n a R e g i n a C a l l s e n, der ogsaa var af en Aabenraa Slægt. Fester kom som nævnt tidligt til Søs med sin Fader. Som Kaptajn kom han til at føre Skib for Købmand Kopperholdt her fra Byen. Senere førte han »Industri«, der dengang var det største Skib fra Aabenraa. »Industri« forliste ved Anholt paa Rejse fra Newcastle til København. Han købte derpaa en gammel Grønlandsfarer i Glückstadt, Briggen »Anna Cathrina«. Den førte Splitflag, fordi det var en gammel Grønlandsfarer. Efter at Skibet var bleven eftersat og istandsat hjemme, gik det til Sønderborg og Faaborg og indtog en Ladning Korn, men forliste i Læssø Rende med Lods om Bord. Skibet kom selv senere af Grunden og blev bordet af en Engelskmand, som tog Skrivepulten om Bord. Denne kom dog senere igen Bedstefader i Hænde med samt Skibsjournalen og andre Papirer. I Lybæk købte han senere ligesom i Glückstadt en

gammel Grønlandsfarer, Briggen, »Die Hoffnung«, som han sejlede med i flere Aar, indtil den forliste ved Indsejlingen til Bremen, medens min Fader var Styrmand om Bord.

Bedstefader fortalte ofte om sine Rejser. Engang havde han set Napoleon holde Parade over sine Tropper. I Stockholm havde han været Vidne til blodige Uroligheder paa Gaderne. Han tog sig meget af sine Børnebørn. Jeg husker endnu, hvorledes vi paa hans Fødselsdag maatte hen at gratulere ham, og ved denne Lejlighed fik vi et Lommetørklæde med Godter. Han var en meget ivrig Tobaksryger, men lavede selv sin Tobak. Vi Børn maatte hjælpe med at samle Skræppeblade, som saa blev skaaret og blandet med Tobakken, og overalt, hvor Bedstefader kom hen, hang der en Pose med hans egen Tobak. Da jeg første Gang gik til Søs, gav han mig en Salmebog, hvori han havde skrevet følgende Vers:

Naar du flittig er, du vinder
Helsen, Munterhed og Brød,
Vejen til din Hytte finder
sjælden Sygdom eller Nød.

Men lad Orden tage Vare
paa, hvad samlet blev med Flid.
Aldrig glem en Skærv at spare
til din svage Alders Tid.

Og vær from, det er det sidste
store mellem alle Bud.
Naar vi alt i Verden miste,
alt vi har i dig, min Gud.

Salmebogen er gaaet tabt for længe siden, men Verset er bleven gemt i min Erindring. En Tid lang havde jeg glemt det midterste Vers, indtil det saa

uvilkaarligt dukkede op i Erindringen igen, og jeg tror, at Versene har haft Betydning for mig.

Ligesom de andre Kaptajner lagde min Bedstefader op om Vinteren, og Sejl og Tovværk blev da bragt i Hus. Han boede dengang paa Søndertorv. De Kaptajner, der boede i Slotsgade, førte Skibsmateriellet i Baade op ad Aaen, der altsaa dengang var sejlbar, hvorefter det saa blev ført i Hus. Om Foraaret gik Skibene saa ud igen. Der kunde dengang ligge ca. 70—80 Skibe paa Rheden her om Foraaret.

Min Bedstefaders Søster *M a r i a D o r t h e a* blev gift med Kaptajn *M a t h i a s K o c k*, der forliste. En Datter *M a r i e* af dette Ægteskab var den gamle Fru Cornett, gift med Sejlmager *J ø r g e n C o r n e t t*. Hun var efter Faderens Forlis kommen i Huset hos min Bedstefader og blev opdraget sammen med min Fader og hans Sødskende. Fru Cornett var *F a n n y s* gode Veninde og døde i en Alder af 94 Aar i 1910. En af hendes Døtre, *A n n a*, blev først gift med min Morbroder Kaptajn *F r e d e r i k C a l l s e n* og efter hans Død anden Gang gift med Rigsdagsmand *J . P . J u n g r e e n*.

Min Bedstefader havde 7 Børn: *M a r i a D o r t h e a*, *F r e d e r i k*, *C h r i s t o p h e r C o n r a d*, *C h r i s t i n e*, *F e s t e r*, *C a r l L u d v i g* og *C e c i l i e*.

M a r i a D o r t h e a blev gift med Rebslager *C a s p e r G a r b e n*, og hendes Datter *C a t h r i n e* blev gift med sin Morbroder *F e s t e r F i s c h e r*. En Søn, *J o h a n G a r b e n*, overtog Faderen *C a s p e r G a r b e n s* Rebslagerforretning, og blev gift med *M a r i a H a n s e n*, der døde Sommeren 1924. En Datter af dette Ægteskab, *M a r i a D o r t h e a G a r b e n*, er gift med

min Søster Christines Søn, Kaptajn Peter Michelsen.

Min Bedstefaders næstældste Barn var Frederik Fischer, men om ham skal der fortælles udførligere senere.

Min Fader Christoffer Conrad Fischer var det tredieældste Barn. Han var født den 25. Juli 1811 og døde 18. Juli 1884. Min Moder Anna Elisabeth Callsen var Datter af Hans Jesper Callsen og Hustru Ingeborg, født Michelsen. Som nævnt var min Fader ogsaa Sømand. Han var bl. a. med som Styrmand paa Briggen »Die Hoffnung«, som Bedstefader førte, og som forliste ud for Indsejlingen til Bremen. Han fik Briggen »Anna Cecilie« bygget i Lybæk, som han førte heldigt, indtil han overlod den til sin Broder Fester.

— —

Jeg er født paa Posekær Teglgård, min Morfars Ejendom paa Søndre Chaussee, men mit første Barnedomshjem, som jeg kan huske, laa lige overfor min nuværende Ejendom her i Slotsgade, Jernstøberiet, Nr. 24. Herfra stammer mine første Erindringer. Huset skal tidligere have været indrettet til Toldbygning, og Kaptajn Meyer har fortalt mig, at her blev de første Jernkæder til Ankrene, der kom fra England, fortoldede. Før den Tid havde man brugt Tove i Stedet for Jernkæder. Det maa have været omkring ved 1830.

Saa kom Krigen i 1848. Min Fader var ligesom andre danske Mænd her i Byen bleven udvist og sad nu bl. a. sammen med sin Broder Frederik Fischer, Farver Bahnsen o. a. paa Barsø. Under Krigen havde vi Indkvartering baade af danske og tyske Tropper.

En Nat i Vinteren 1848—49, medens min Fader var paa Barsø, husker jeg, at jeg blev taget op af Sengen tillige med min Broder Anton. Vi blev i Nattens Mulm og Mørke sat op paa Vognen, jeg hos Kusken og min Broder hos Moder. Der var viklet Halm om Hjulene for ikke at lave Støj. Saa gik Turen gennem Byen og op til Barsmark, hvor vi hen paa Morgenstunden tog ind hos en Mand ved Navn Janssen. Her blev vi opvarmede ved en Kop Kaffe. Da det blev Dag, kørte vi videre ned til Stranden, hvorfra Turen gik videre i en Baad over til Barsø. Det var bidende koldt og daarligt Vejr, saa jeg var ganske forkommen, da vi kom i Land. Vi tog ind hos Peter Grau, og jeg blev puttet ind i en Alkove, hvor jeg saa snart kom til Hægterne igen. Min Fader havde sendt Bud efter os ved at lægge Breve i en Flaske, som Fiskerne saa besørgede over til Fastlandet, og herfra tog Kagekonerne dem med til Byen. Min Søster Jenny var ikke med, men var bleven anbragt hos Bedsteforældrene paa Teglgaarden.

I samme Hus, hvor vi boede paa Barsø, var der Skolestue, og her kom jeg saa til at gaa i Skole første Gang. Den følgende Sommer sejlede vi i en Jagt til Assens. Her blev vi boende, til Krigen var ovre, og her fortsatte jeg Skolegangen. Jeg husker, at vi engang var med et Vagtskib inde i Aabenraa Fjord, og vi kom saa langt ind, at vi kunde se mine Bedsteforældre, der gik langs Stranden med min Søster og vinkede til os.

Da Krigen hørte op, kom vi hjem. Nu kom de danske Embedsmænd, saa vi oplevede en Tid svarende til den, vi har oplevet i de sidste Aar. Vi havde svensk Indkvartering, der laa her som Ordens-tropper ligesom Englænderne før Genforeningen. Min

Fader blev Havnefoged og i 1856 udnævnt til »Agent«.*) Udnævnelsskrivelsen var paa Tysk. Ved denne Tid blev Nyvej anlagt. Indtil dengang var der kun en Vej, der førte ned til Havnen, nemlig Skibbrogade. Midt i 50erne blev ogsaa den første Dæmning over til Lensnakke anlagt, hvor der tidligere kun gik en Vej, og der blev bygget en Mølle til at udtørre Kilen. Der rejste sig en Del nye Bygninger ved Havnen, og Byggeflugtlinien blev lagt i Retning af Nørreport, men Gaden, der indtil nu kaldtes »Michael Jepsens Strasse«, blev aldrig fortsat. Først nu efter 60 Aars Forløb er Planen bleven gennemført, Havnegade, skønt Banegaarden har ligget lige i Gadens Forlængelse.

Under Krigen i 1864 blev min Fader afsat af Tykkerne som Havnefoged. Han var med ved Oprettelsen af Den nordslesvigske Folkebank i 1872.

I min Stue har jeg hængende 4 Billeder af Skibe, som min Oldefader, Bedstefader, Fader og jeg selv har ført, og endvidere et Skib, som min Morfader førte. Der er først

Briggen »F o r t u n a«, den førtes af min Oldefader Christopher Conrad Fischer. Billedet er malet 1790. Som omtalt forliste det i Middelhavet, og Mandskabet kom i Land paa en øde Ø, Elbo.

Briggen »I n d u s t r i« førtes af min Bedstefader Fester Fischer. Den er malet 1803 ved Neapel. »Industri« var dengang det største Skib fra Aabenraa. Briggen forliste som nævnt ved Anholt. Dette Billede har været Model til Aabenraa Statsskoles Segl.

Briggen »A n n a C e c i l i e« er malet 1838. Den er bygget i Lybæk til min Fader, der senere overlod

*) »Kgl. Agent« var en Ærestitel, der blev givet af Kongen.

den til sin Broder Fester. Han solgte den i Hamborg og fik derefter i 1856 eller 57 Barken »Farvel« bygget paa Reimers Værft. Endelig Billedet af

Barken »Charlotte Christine«, som jeg gik ud med i 1870, og hvorefter der senere skal fortælles. Billedet er malet 1872. — Desuden har jeg et Billede af

Fregatten »Andrea Elisabeth«, som førtes af min Morfader Hans Jesper Callsen. Den er malet 1813 under Sejl ved Anholt.

Barken »Catharina«, hvis Billede hænger ved Siden af de andre, blev bygget i 1865. Jeg var med ved Stabelafløbningen og højeste Dannebrog. Jeg gik saa ud med »Catharina« som anden Styrmand under Kaptajn Martin Drescher, min Svigersøn Konsul Dreschers Fader. Paa Kinakysten blev jeg første Styrmand, og 1867 fik jeg Brev fra min Farbroder Fester, om jeg vilde overtage »Farvel«, der laa i Amoy. Vi forliste med »Farvel« ud for Singapore, hvor min Farbroder druknede.

Min Faders Søster Christine blev gift med Boghandler og Bogbinder Nikolaj Sørensen, der overtog Bladet »Freja« fra Fr. Fischer, medens Sønnen Richard Sørensen blev Redaktør. En Boghandel var dengang meget primitivt indrettet, Bøgerne stod nemlig i et Skab inde i Stuen, der, naar der var Marked, ogsaa blev benyttet som Skænkestue. Jeg husker, at Fester Christine var ualmindelig god til at fortælle for os Børn, der i Mørkningen sad og lyttede til hende. Deres Søn Fester Sørensen overtog Boghandelen efter Faderen. En Søn af ham, Nik. S. var indtil 1924 Ejer af Forretningen.

Min Farbroder F e s t e r F i s c h e r havde en ret romantisk Skæbne. Han lærte Drejerhaandværket og maa have været ualmindelig dygtig i sit Fag. En rig Mand fra Sydamerika kom her til Byen og overtalte Fester Fischer til at drage med ham til Sydamerika og der oprette en Forretning. Fester drog med, men kort Tid efter deres Ankomst dertil, dør Manden, og Fester staar nu ganske alene i det ukendte Land. Han vil imidlertid ikke bede om Hjælp hjemmefra og vil heller ikke komme tomhændet hjem. Han tager saa Hyre og gaar til Søs og kommer tilfældigvis til Hamborg, hvor en bekendt fra Aabenraa træffer ham. I Begyndelsen vil Fester ikke give sig tilkende, men lader sig tilsidst overtale til at tage med hjem. Han havde nu faaet Lyst til Søen og faar senere Skibet »Anna Cecilie« at føre. Han blev gift med sin Søsterdatter C a t h a r i n a G a r b e n, der drog ud med ham, bl. a. til Buenos Aires. Han forliste i 1867 udenfor Singapore og druknede. Deres eneste Datter var M a r i e F i s c h e r, der døde et Par Aar før Krigen, og som stiftede et Legat for Byen. Hun var ugift, men havde været forlovet med A n d r e a s C o r n e t t, der døde, før de blev gift.

Skibsværfterne i Aabenraa.

Der var dengang en hel Række Skibsværfter i Aabenraa: M i c h e l s e n s, der senere overtoges af J a c o b s e n. Endvidere T h o r k i l d A n d e r s e n s, R a b e n s, R e i m e r s og P o u l s e n s. Foruden dem var der endvidere L u n d s og H o l m s Værft, sidstnævnte blev senere en stor Reder i København. Byens største Reder og Bygmester var dog J ø r g e n

Bruhn, der havde sit Værft paa Kalø. Han byggede her i 50'erne Danmarks dengang største Handelsskib »Cimber«. Tidligere havde han bygget »Calcutta«, der forliste ved Læssø, men en Del af Materiellet fra Skibet, Master, Baade osv. reddedes og blev benyttet ved Bygningen af »Cimber«. Jørgen Bruhn var i mange Aar Byens eneste »Agent.« Han ejede Ny-mølle, Knappen, Teglgården paa Lensnakke, den nuværende Villa »Scotland«, Vejrmøllen og flere Huse i Byen.

Det er indlysende, at saa omfattende Virksomheder som disse maatte have en dominerende Indflydelse paa Byens økonomiske Liv. Foruden alle dem, der var direkte beskæftigede ved Skibsfarten, gav denne Brød og Arbejde til en meget stor Del af Byens Befolkning, der indirekte var afhængig af den. Sejlmagerne lavede Sejl, Rebslagerne Tovværk, Bødkerne Tønder og Fade, men desuden gav dels Bygningen af Skibene og dels Udrustningen, naar Afrejsen fandt Sted, Arbejde og Fortjeneste til Bagerne, der leverede Beskøjter, til Slagterne, der leverede Kød, til Købmændene, der havde store Leverancer af forskellige Varer, medens Snedkere, Blikkenslagere, Malere, Smede osv. havde deres daglige Arbejde ved Nybygninger og Reparationer. Efter Skibsfartens Ophør, ser vi da ogsaa, at forskellige Haandværk er gaaet ind, saaledes Rebslageri, Bødkeri og Nagel-smederi. Byens økonomiske Liv var faktisk afhængigt af Skibsfarten og Skibsbyggeriet.

De aabenraaske Sømænds Rejser gik dengang i Reglen ikke videre end til Middelhavet, først senere sattes Maalet videre ud, til Brasilien, Østasien, Kina og Japan. Japan blev først aabnet for Amerikanerne

i 1856. Hollænderne havde dog før andre Europæere Adgang til en japansk Havn Nagasaki, en Gang om Aaret, idet de, som man sagde, ikke regnedes for kristne, men for Hollændere. Efter at der efterhaanden afsluttedes Handelstraktater med Japan, fik de europæiske Stater aabne Havne: »Treaty ports«, Traktathavne i Japan. Da jeg sejlede for Japan, var der kun 4 aabne Havne, Nagasaki, Kobi, Yokohama og Hakadati. Traktaten mellem Danmark og Japan afsluttedes, medens jeg sejlede i de østasiatiske Farvande, vistnok sidst i 60'erne.

Min Moders Slægt.

Min Moder, Anna Elisabeth Callsens Slægt var ligesom min Faders en udpræget Aabenraa-Familie. Den kan følges tilbage til Midten af det 17. Aarhundrede. Min Morfader Hans Jesper Callsen var ogsaa Kaptajn. En Søster til min Mormoder, Anna Elisabeth, der senere blev gift med Johann Casper Koch, havde været forlovet med en Broder til General Rye's Hustru. Min Mormoders Moder, der ogsaa hed Anna Elisabeth, var gift med Kaptajn Christian Michelsen. Hendes Fader, Peter Johannsen Schütt var ligeledes Kaptajn og laa i Lissabon under det store Jordskælv der i 1755. Da Christian Michelsens Forældre døde tidligt, blev Schütt Formynder for ham og tog ham med paa sine Rejser. Christian Michelsens Forældre, Nikolaj M., gift med Ingeborg Danielsen, boede i et Hus paa den samme Grund, hvor mit Hus nu ligger. Om Nik. M.'s Fader vides, at hans Navn var Michal Nützen, og at han var født i Wismar. Mit Hus er bygget

af en Mand ved Navn Wissing, det blev bygget som Byens første Hotel dengang med Vinkyperi og Vinhandel. Hotellet blev nedlagt for ca. 100 Aar siden. Min Mormoders Slægt kan iøvrigt paa Spindesiden føres tilbage til 1655 til en Anna Pauls, hvis Datter Elisabeth blev gift med en Daniel Kønmann.

Min Morfader Hans Jesper Callsens Søster Catharine Regina blev gift med min Farfader Fester Fischer. Om min Morfaders Forældre, Frederik Callsen og Christine, f. Jespersen, vides intet særligt. En Broder til F. C., Peter Callsen, ejede det Hus, hvor Købm. Villars Schmidt nu bor. Her boede han med et Par gamle ugifte Søstre eller Tanter. Han havde ogsaa sejlet og ført Skib for Christian Michelsen. Han førte et meget regelmæssigt Liv, han gik sin Tur ned til Havnen saa præcist, at Folk kunde stille deres Urederefter. Efter hans Død var der saa meget Sølvtoj, at der blev afholdt Auktion, hvortil der kom Guldsmede baade fra Haderslev og Flensborg. Om Fr. og P. Callsens Bedstefader vides, at han hed Kanitz. De var 2 Brødre Kanitz, den ene var Borgmester og den anden Bykasserer, og den ene, Bykassereren, der boede paa Storegade Nr. 19, i det Hus, hvor Dr. Michelsen nu bor, blev en Nat myrdet af en Person, som var trængt ind i Huset. Morderen undslap og blev aldrig funden. Mordet fandt Sted den Nat, da Farver Bahnsens Fader fødtes.

Frederik Fischer.

Min Farbroder Frederik Fischer husker jeg fra vort Ophold paa Barsø under Krigen, hvortil han ogsaa var flygtet. Han holdt meget af at fiske.

og paa Barsø husker jeg, at han spandt sine egne Fiskesnører ude paa Marken, hvor han, der var vanfør, gik ved Hjælp af sin Skammel. Medens vi tog til Assens, blev han paa Øen, og jeg saa ham først efter vor Hjemkomst efter Krigen. Han boede dengang i Ramsherred, og paa Gaden kørte han altid i en lille Vogn forspændt med en Hund. Jeg kom saa til Søs, og efter min Hjemkomst kom jeg paa Styrmandsskolen, der laa bag den gamle Folkebank paa Skibbroen. Da jeg gik paa Navigationsskolen her, døde i November 1863 Frederik den 7. paa Lyksborg. Saa kom Krigen lige kort efter, at jeg havde taget Styrmandseksamen i Flensborg. Om min Deltagelse i Krigen skal jeg fortælle senere. Efter min Hjemsendelse gik jeg ned til min Farbroder for at tale med ham om min Eksamen. Jeg havde altsaa taget Eksamen paa »Bredden«, men vilde ikke tage den slesvig-holstenske Eksamen »paa Længden«, og saa tilbød min Farbroder at lære mig, hvad der var nødvendigt. »Jeg ved nok«, sagde han, »hvordan de gør det, men jeg har nu min egen Maade, og den skal jeg lære dig.« Han havde lavet sig egne Logaritmer. Dem skrev jeg af og lærte hos ham, hvad der var nødvendigt. Man maatte forbåvses over, hvad denne Mand havde lært sig selv af Astronomi og Matematik, som ingen havde undervist ham i. Han lavede ogsaa selv sine Kikkerter og andre astronomiske Apparater, han tog om Middagen Tiden, saa Byens Kirkeur blev stille efter hans Observationer.

Men saa dygtig han var til at regne med Tallene, ligesaa ubehjælpelig var han med Hensyn til sine egne pekuniære og økonomiske Forhold. Han forstod ikke at regne med Penge. Med den Slags Van-

skeligheder henvendte han sig altid til min Fader. Det viste sig jo ogsaa, at han heller ikke kunde holde Rede paa det økonomiske m. H. t. Bladet »Freja«, som han udgav. Han besørgede selv hele Redaktionsarbejdet og hjalp vel ogsaa med i Trykkeriet, der laa i Baggaarden i hans Hus i Ramsherred.

En meget stor Del af Frederik Fischers Tid var optaget af hans Virksomhed som Raadgiver for Folk baade fra By og Land. Allevegne fra kom de for at spørge ham til Raads i alle mulige Sager. Og han ikke blot gav Raad, men han skrev Andragender og andre Dokumenter, hvor man ellers tog en Sagfører til Hjælp. Og hans Mangel paa Sans for det økonomiske og hans Hjælpsomhed forbød ham selvfølgelig at tage nogen Godtgørelse for den Slags Arbejde.

Direkte tog Fr. Fischer ikke Del i det kommunalpolitiske Arbejde, men som Raadgiver spillede han ogsaa her en Rolle. Byens fremtrædende danske Borgere samledes i hans Stue for at drøfte Dagens Spørgsmaal med ham.

Efter Krigen gik jeg anden Gang ud, det var med »Catharina«. Jeg havde selv været med til at rigge Skibet til og hejse Dannebrog, da det gled ud i Vandet. Da Rederne ikke vilde have det til at sejle under tysk Flag, gik vi med det til Svendborg, hvor det blev indregistreret under dansk Flag. Fra Svendborg gik vi til Kronstadt for at indtage en Ladning Mel til Nikolajowsk, hvortil vi kom først i Maj 1866. Min Farbroder, Fester, skrev til mig, om jeg, der nu var Styrmand, vilde overtage »Farvel«, men saa var det, at vi forliste udfor Singapore, og jeg kom hjem i 1869.

Da jeg kom hjem, var Frederik Fischer flyttet ned

bag ved den gamle Folkebank paa Skibbroen. Jeg husker, at han reparerede min Sekstant, og jeg var ham behjælpelig med at tage Middagsobservationen. Jeg var dog kun kort Tid hjemme og tog ud med det nye Skib »Charlotte Christine« til Østasien igen. I Shanghaj fik jeg Efterretning om hans Død i 1871. Jeg har saaledes ikke haft meget med min Farbroder at gøre, efter at jeg var bleven voksen, men dog nok til at have faaet et meget stærkt Indtryk af hans ejendommelige Begavelse og hans levende danske Sidelag. Der var dengang overvejende tyske Sympatier her i Byen. Betydningen af at holde paa det danske Sprog var ikke gaaet op for de fleste, Embedsmændenes Sprog var tysk, Sproget i Skolen var tysk, medens Dansk betragtedes som Gadesprog, og den Bevægelse, der kunde spores i danske Kredse, var mere liberalt end nationalt farvet. Men Frederik Fischer var klar over Sprogets Betydning, og baade gennem sit Blad og gennem sin personlige Paavirkning af alle dem, der samledes i hans smaa Stuer for at faa Raad hos ham eller for at lytte til Samtalerne, som der førtes, har han bidraget mere end nogen anden dengang til at vække og holde den danske Bevægelse i Live, ikke blot her i Aabenraa, men ogsaa i videre Kredse.

— — — — —
 Af Slægtens øvrige Medlemmer skal kun nævnes min Brøder **A n t o n F i s c h e r**. Ogsaa han var Sømand og sejlede som Kaptajn paa Kinakysten. Han førte »Catharina«, som jeg gik ud med som Styrmand i 1865. Da jeg var forlist med »Charlotte Christine«, tilbød han mig sit Skib og rejste hjem og fik et Jernskib, »Anna Cecilie«, og kom tilbage med dette til Ost-

indien, hvor han forliste. Saa rejste han hjem for at tage Afsked med Søen. Han købte en Gaard i Skovby og blev her gift med *D o r i s M i c h e l s e n*, en Datter af Naboen. Efter at de havde været med paa Vestjyllandsturen i 1884, blev de udviste med 8 Dages Varsel. Han maatte saa overlade Gaarden til Svogeren *Jep Michelsen* som Bestyrer, der senere blev gift med min Søster *J e n n y*. *Anton Fischer* tog til Korsør, hvor en anden Broder, *H a r a l d*, der var rejst ud af Landet for at slippe for Militærtjenesten, havde en Forretning. Han oprettede her et Bryggeri og døde i Aaret 1900. Hans Hustru *Doris* overlevede ham indtil 1920. I sit Testamente skænkede hun et Legat paa 10,000 Kr. til Sprogforeningen.

Min Søster *C h r i s t i n e F i s c h e r* blev gift med Kaptajn *Chr. Michelsen*, og de beholdt Ejendommen nede paa Broen. Deres Børn er Kaptajn *P e t e r M i c h e l s e n*, gift med *Dorthea Garben*, og *Anna M.* gift med Kaptajn *Calender*, og *Christoffer* og *Christian*. Sidstnævnte kom med i Verdenskrigen om Bord paa det tyske Krigsskib »Blücher«, der blev skudt i Sænk af Englænderne udfør Helgoland i August 1914. Man har senere ikke hørt fra *Chr. M.*, saa han maa være gaaet til Bunds med Skibet.

Barndom og Ungdom. — Første Gang til Østasien, 1859—1863.

Efter at vi var kommen hjem fra Barsø og Assens under Krigen 48—50, kom jeg til at gaa i Skole, først i Borgerskolen og siden i *Deichmanns Privatskole*, der havde til Huse i to Skolestuer i *Hotel Rudebeck*, det nuværende »Royal« paa Nørretorv. Skolen flyttede senere hen i et gammelt Hus paa Kirkepladsen, som

laa paa det Sted, hvor nu Pastor Juhler bor, og hvor der tidligere havde været en Pigeskole under Rektor Buch. Der var to Klasser i Skolen. Deichmann var en ejendommelig Lærer, han kunde bruge de værste Skældsord, men var i høj Grad afholdt af Børnene. Han morede sig over Drengene, naar de sloges med hverandre, hvad Pastor Leth derimod ikke gjorde, men beklagede sig derover, hvorfor Deichmann sagde til os: »Naar I vil slaas, saa gaa om bag Kirken«. Han forstod at tage Drengene. Naar en sladrede, gav han de andre Anvisning paa at give ham en Bænketur. Var der en Maaned, hvor vi ingen Fridag havde, kunde vi komme til ham og sige: »I Morgen vil vi have fri,« saa fik vi det — men vi skulde alle være enige. Om Sommeren foretog han Udflugter med os og legede med os, og saa kunde vi af Hjertens Lyst mule ham.

15 Aar gammel, i 1859, skulde jeg til Søs. Jeg blev derfor konfirmeret alene hos Pastor Holdt. Skibet, som jeg skulde ud med, var »Farvel«, der laa i Rotterdam med min Farbroder Fester Fischer som Kaptajn. Jeg rejste med Deligence herfra til Flensborg og videre til Rotterdam. Min første Rejse gik til Buenos Aires og derfra tilbage til Antwerpen. Herfra gik vi til Bordeaux, hvor vi lastede til Hongkong, og derfra til Saigon med en Vinladning. Vi sejlede saa en Tid paa Kinakysten, men saa skrev mine Forældre, at jeg skulde komme hjem og tage Styrmandseksamen. Jeg mønstrede saa i Hongkong og fik Hyre med en engelsk Bark »Rajah of Sarabah«, Kaptajn Tylor, til Liverpool. Undervejs var vi i Land paa St. Helena. Fra Liverpool kom jeg hjem i 1863, kom paa Styrmandsskolen og tog Eksamen i Flensborg i Januar 1864.

Krigen 1864.

Da Krigen brød ud, blev jeg straks indkaldt og kom til Sønderborg den 5. Februar. Her kom der Dagen efter Meddelelse om, at Dannevirke var rømmet. I Stedet for at blive sendt med Skib til København, som oprindeligt bestemt, blev vi, da Skibet var gaaet til Flensborg, sendt til Kajnæs, hvor vi blev en 3—4 Dage, hvorefter vi kom om Bord i »Geyser«, der kom ind til Høruphav med General de Meza om Bord og skulde føre de indkaldte til København. Vi ankom til København om Aftenen, og jeg blev logeret ind paa et Logiskib »Dronning Maria«. Snart blev jeg dog udkommanderet med »Geyser« og kom til Sønderborg igen, hvor vi laa sammen med »Rolf Krake« og eksercerede. En Dag, mens vi laa der, saa vi, at Tyskerne begyndte at bygge Skanser ovre paa Broagerland. »Rolf Krake« dampede derover, og Tyskerne holdt op med deres Arbejde og trak sig tilbage, men begyndte igen, da Skibet var taget bort, og en skøn Dag begyndte de at benytte os som Skive. Vi fik saa Ordre til at gaa bort, og der udsendtes saa Patrouillebaade til Vemmingbund og Allsund. Mens vi laa ved Sønderborg, saa vi daglig Soldaterne marchere op til Skanserne over Broen om Morgenen. Ved Middagstid begyndte saa Vognene med Halm i Bunden at komme tilbage med de saarede. Man mærkede overalt, hvor trykket Stemningen var. Det var for Soldaterne som at gaa til Slagterbænken: »De skyder, men vi kan ikke naa dem.«

Vi blev saa, vistnok i Begyndelsen af April, med »Geyser« sendt ned i Østersøen som Blokade, og her var vi, dendang Stormen paa Dybbøl fandt Sted. Da der var Fare for en Overgang til Fyn, blev vi beordre-

de til Lillebælt. Her kom saa Meddelelsen om Overgangen til Als, saa vort Ophold her nu var formaalsløst. Vi gik saa langs Als Østkyst ned til Høruphav, hvor Proviantskibet »Bellona« blev fyldt med Landtropper. Vi slæbte Skibet over til Faaborg, hvor Tropperne blev landsat.

»Geyser« var et gammelt Krigsskib, en Hjuldampers, fra 1848 med Jacobsen som Kommandant. Den havde 2 store og 4 smaa glatløbede Kanoner. Disse 4 blev under Krigen ombyttet med 2 riflede Kanoner.

En Dag under Blokaden i Østersøen gik vi langs Kysten og saa da en Del tyske Kanonbaade komme ud. Da de fik Øje paa os, vendte de og flygtede. Der blev givet Signal til Forfølgelse, men vi kunde ikke indhente dem. En anden Gang, da vi laa sammen med Linieskibet »Skjold«, fik vi ligeledes Øje paa nogle tyske Kanonbaade. Vi satte Kursen ind mod dem, og først lagde de sig i Slagorden, og der blev vekslet nogle Skud, uden at nogen ramte, hvorefter de tyske Kanonbaade forsvandt.

En Nat, efter at vi havde været i København for at hente Krudt til Flaaden, gik der Ild i Kulbunkerne. Vi signaliserede til Admiralskibet »Niels Juel«, Admiral von Dockum, og fik Ordre til at kaste Krudtet over Bord. Ilden fik vi slukket, men vi maatte saa til København for at reparere. Mens vi laa her i Flaadens Leje, kom Sejerherrerne tilbage fra Helgoland.

Som helbefaren havde jeg mange Lettelser i Tjenesten. Jeg var agterste Mand i Chefens Gig og havde at holde den i Orden.

Vi blev inde, til Krigen var afsluttet, og først hen paa Efteraaret blev vi hjemsendt, over Korsør—Ny-

borg—Assens med Baad til Skærrev, hvorfra vi spadserede hjem.

Anden Gang til Østasien 1865—1869.

Da jeg kom hjem fra Krigen, var Barken »Catharina« under Bygning paa Tømmergaarden. Den skulde Kaptajn M a r t i n D r e s c h e r føre, og jeg skulde med som anden Styrmand. Før Skibet blev færdigt, benyttede jeg i Sommeren ofte min Morbroder, Fr. Callsens Sejlbaad, og foretog bl. a. sammen med Sander Nielsen og Jacob Michelsen en fornøjelig Tur op gennem Lillebælt. Paa Turen til Middelfart fik vi Vindstille og maatte lande ved Wedelsborg. Ankommen til Middelfart lod vi en Maler male Navnet »Dannebrog« i Agterenden og telegraferede saa hjem til »Rederen«, at »Dannebrog« var vel ankommen til Middelfart. Efter en Afstikker til Fredericia og Kolding satte vi Kursen mod Assens. Det var stærk Blæst, og ude i Lillebælt fik en Toldkrydser Øje paa os og gav Signal til at standse. Da vi imidlertid ikke havde noget paa Samvittigheden, satte vi Sejl til og Farten op, og Toldkrydseren optog energisk Forfølgelsen. Vi tog en Mængde Vand ind og maatte stadig øse. I Assens kunde vi se Folk staa nede ved Havnen og med Spænding følge Jagten. Med Baaden halvfuld af Vand kom vi ind, og kort efter kastede Krydseren Anker udenfor Havnen og sendte en Baad i Land, og efter Forklaringen opløste det hele sig i Latter og Morskab.

I Slutningen af 1865 blev »Catharina« færdig. Jeg stod ombord og hejste Dannebrog, da det løb af Stabelen. Vi gik først til Svendborg for at faa danske Papirer, og her blev Kaptajn Drescher dansk Borger.

Under Opholdet her saa vi Damperen med Sønderjyderne ombord komme fra Udflugten til København, og vi hilste med Flagene. — Fra Svendborg gik vi til Kronstadt og indtog en Ladning Rugmel i Bastsække til Nikolajewsk ved Amur-Flodens Munding. Vi afgik fra Kronstadt i Oktober, standsede i København for at indtage Proviant, gik saa gennem Atlanterhavet rundt Kap Horn og op langs Sydamerikas Vestkyst til en Havneby i Nærheden af Valparaiso for at forny Vand- og Proviantbeholdningen. Efter et Par Dages Ophold fortsatte vi Rejsen over Stillehavet gennem Strædet mellem de japanske Øer til Nikolajewsk. Vi laa først en Tid i Castribay, da Amur-Floden, skønt det var bleven hen i Maj, endnu ikke var isfri.

Paa Farten fra Nikolajewsk ned til Kinakysten blev jeg første Styrmand. Fra Amoy fik jeg Brev fra min Farbroder Fester Fischer, der laa der med »Farvel«. Han tilbød mig at overtage Skibet, da han vilde opgive Søen og gaa hjem. Jeg forlod derfor »Catharina« og Kaptajn Drescher i Hongkong og gik til Amoy. Min Farbroder havde ført »Farvel« fra Begyndelsen af. Det var forøvrigt det samme Skib, som jeg havde foretaget min første Rejse med i 1859. Meningen var altsaa, at jeg skulde blive derude med Skibet, medens min Farbroder rejste hjem. Men det kom anderledes. Udfør Singapore stødte vi paa en undersøisk Klippe og forliste. Skibet sank, og min Farbroder druknede tilligemed en Mængde kinesiske Passagerer. Vi, der blev bjærget, kom i Land paa en Ø, hvorfra nogle Fiskere bragte os til Singapore.

Her i Singapore traf jeg flere Landsmænd. Bl. a. laa der en Kaptajn Grønnebæk med en Bark fra Aabenraa, og endvidere traf jeg Kaptajn Detlef

L o o f, der havde engelsk Kaptajneksamen. Af ham laante jeg hans engelske Navigationsbøger for at læse til samme Eksamen. Efter at have siddet paa Hotellet og læst, gik jeg til Havnemesteren for at aflægge Prøven. Han sagde til mig, at jeg, da jeg jo ingen Papirer havde, maatte skaffe en Attest, han kunde jo ikke vide, hvad jeg var for en Mand, jeg kunde jo være en Drukkenbolt. Jeg henvendte mig derefter til Skibshandleren, en Hannoveraner, der kendte Chefen for det tyske Firma, som vi var kon-signerede til, før vi forliste. Skibshandleren tog mig med hen til Chefen og lod mig sidde ude i Forværelset, medens han selv gik ind til Chefen, men han kom tilbage med det Svar, »at han ikke kendte mig«. Man vil kunne forstaa, hvor nedslaaende Svaret følte under disse Forhold. Jeg gik saa til den danske Konsul, en Englænder ved Navn G r e y, og fortalte ham, hvordan min Stilling var, at jeg var forlist og havde mistet mine Papirer, og ikke kunde faa den nødvendige Attest for, at jeg ikke var en Drukkenbolt, fra det tyske Firma, saa jeg kunde faa engelsk Kaptajneksamen, saa han nu maatte hjælpe mig paa en eller anden Maade eller sende mig hjem. »Den Attest vil jeg give Dem«, sagde han straks og skrev den ud med det samme. Og med Attesten i Lommen gik jeg saa igen til Havnemesteren og aflagde Prøven og fik mit Master-Certificate med Ret til at føre Skib under engelsk Flag. De to Mænds Optræden er betegnende for Forskellen mellem de to Nationer.

Et Par Aar senere, da jeg kom som Kaptajn for et nyt Skib med en Ladning Kul fra Cardiff til Singapore, var Ladningen tilfældigvis bestemt til det tyske Firma, hvis Chef havde nægtet mig den omtalte

Attest for, at jeg ikke var nogen Drukkenbolt. Da jeg dennegang kom op paa Kontoret, var Chefen overstrømmende elskværdig og udtalte, at det var ham en Glæde at se mig.

— Ja, svarede jeg, vi kender jo i Grunden hinanden fra før.

— Nej

— Jo, for et Par Aar siden var jeg her for at bede Dem give mig en Attest for, at jeg ikke var en Drukkenbolt, men da svarede De, at De ikke kendte mig.

— Det maa have beroet paa en Misforstaaelse.

— Ja, ja, det maa vel have beroet paa en Misforstaaelse.

I Singapore laa der et engelsk Skib »Navarra«, hvis Kaptajn i Fuldskab havde stukket Styrmanden ihjel. Mens Sagen blev forhandlet for Retten, fik en Kaptajn Wittrock Skibet at føre, og jeg, der nu havde engelsk Certificate, gik med som Styrmand til Hongkong. Jeg holdt dog ikke af at være om Bord hos dette Røverpak, og i Hongkong tog jeg imod et Tilbud om at gaa som Kaptajn med det franske Skib »Maria Morton«, der var hjemmehørende i Marseille, og hvis Kaptajn var bleven syg. Vi gik saa til Manilla, der dengang var spansk. Vi kom langt ind paa Kysten og lastede en Ladning Træ tilbage til Hongkong. Her var den franske Kaptajn, hvis Sygdom var Grunden til, at jeg havde faaet tilbudt at føre Skibet, blevet rask, saa jeg traadte atter tilbage. Jeg fik saa Hyre som Styrmand med en tremastet Skonnert »Hera«, Kaptajn Buchholt. Det var et dejligt, flot Skib, hjemmehørende i Bangkok, men under engelsk Flag. Kaptajnen var en Søn af min gamle Danselærer. Da vi kom til Bangkok, blev Skibet lagt op til Reparatur.

I siamesisk Tjeneste.

Det var i 1868. Jeg gik nu i siamesisk Tjeneste og kom som Styrmand om Bord i Barken »St. Georg«, Kaptajn Petersen fra Aabenraa, der var gift med en Kineserinde. Der var dengang mange fremmede Kaptajner i Siam, og deriblandt ikke faa danske. En dansk Konsul Købke ejede selv nogle Skibe, som bl. a. Kaptajnerne Bachmann og Saxtorph sejlede med. Endvidere traf jeg der Kaptajn Jessen Juhler fra Løjt, Pastor Juhlers Fader, og Kaptajn Jørgensen o. fl. a. Baade Siamesere og Kinesere havde europæiske Kaptajner og Styr mænd, og selv nu er der saa at sige ingen Siamesere, der er bleven Kaptajner eller Styr mænd. Derimod er Japanerne jo kommen meget hurtigere frem, saa der nu næppe er fremmede Officerer paa japanske Skibe. Siameserne maa man betragte som en temmelig lavtstaaende Nation, enkelte kan svinge sig op, men Folket som Helhed staar paa et ret lavt Trin ligesom Malajerne. Skønt Siam har haft en meget nær Berøring med Europa, er det dog ikke kommet ret langt frem. Handelen var dengang hovedsagelig paa kinesiske Hænder, bortset fra enkelte siamesiske Adelsmænd. Det var først efter at H. N. Andersen var kommen derud, at der kom Liv i den siamesiske Handel.

Med »St. Georg« sejlede vi saa paa Singapore. Senere kom jeg om Bord paa Briggen »Rebekka«, Kaptajn Ravnkilde, en Dansker.

Jeg havde imidlertid faaet Brev hjemmefra, at hvis jeg vilde komme hjem, vilde man hjælpe mig til et eget Skib. I Bangkok traf jeg Styrmanden fra et tysk Skib »Filicia«, der var for hjemgaaende, medens

Styrmanden havde mere Lyst til at blive. Styrmanden vilde nok bytte med mig, men Kaptajnen var allerede gaaet i Land for at bringe Papirerne i Orden til Afrejsen. Jeg bad derfor Styrmanden sige Kaptajnen Besked. Kort efter at jeg var kommen om Bord, lagde en Baad til ved Siden. Det var Kaptajnen fra »Filicia«, og vi blev snart enige om, at jeg skulde bytte med hans Styrmand. Jeg fik straks Ordre til at hale Skibet ud paa Reden, medens Kaptajnen gjorde alt klar til Afrejsen.

Saa gik vi med »Filicia« rundt Kap det gode Haab til Bremerhaven, hvor vi ankom i Efteraaret 1869. Her i Bremerhaven, husker jeg, læste jeg om Aabningen af Suezkanalen. Jeg rejste saa hjem, og her laa det sidste Skib, som Skibsbygger Skifter Andersen har bygget, i Vandet. Det var »Charlotte Christine«. Det købte vi.

Mit Undersaatsforhold og mine tabte Papirer.

Jeg havde nu eget Skib. Skibet skulde gaa under tysk Flag, og jeg havde Eksamen, der berettigede mig til at føre tysk Skib. Jeg skrev saa til Regeringen i Slesvig, at jeg skulde have dette Skib at føre, hvilke Papirer jeg maatte have, da mine oprindelige Papirer var gaaet tabt ved Skibsforlis. Der blev svaret, at jeg skulde skaffe Bevis for, at mine Papirer var gaaet tabt paa den angivne Maade, endvidere Bevis for, at jeg havde Eksamen, der berettigede mig til at føre tysk Skib, og for at have aftjent min Værnepligt, og endelig et Bevis for mit Undersaatsforhold. Jeg skrev saa til Singapore og fik fra den danske Konsul et Bevis for, at mine Papirer var gaaet tabt, og fra den danske Regering fik jeg et Bevis for,

at have bestaaet Eksamen og aftjent min Værnepligt. Med disse Papirer gik jeg saa op til Landraad Lewetzow for at faa Bevis for mit Undersaatsforhold. Landraaden spurgte mig saa:

— Hvor var De i 1866, da Landet blev preussisk?

— Da sejlede jeg paa Kinakysten om Bord i fremmede Skibe.

— Ja, saa er jeg i Tvivl om, hvorvidt De er bleven preussisk Undersaat, sagde Landraaden.

— Men hvordan skal jeg da forholde mig for at faa mine Papirer i Orden.

— Det simpleste vil være, at De søger om at blive preussisk Undersaat.

Og Landraaden var saa elskværdig selv at skrive op, hvordan Ansøgningen skulde skrives: At jeg, der i 1864 havde opereret for Danmark (hva d j e g j o i k k e h a v d e g j o r t) nu ønskede at komme tilbage igen. Det skrev jeg under paa, og fik paa denne Maade mine Papirer, som jeg skulde bruge. Landraadens Hensigt var altsaa kun den at hjælpe mig paa den nemmeste Maade ved en fingeret Option til at faa mine Papirer i Orden. Men det var denne min Underskrift, der senere benyttedes til et Forsøg paa at gøre mig til dansk Undersaat. Men derom senere.

Tredie Gang til Østasien 1870.

Paa Grundlag af disse Papirer fra Landraaden fik jeg saa mit tyske Kaptajns-certifikat og sejlede i April 1870 med Barken »Charlotte Christine« ud fra Aabensraa under tysk Flag til Cardiff, hvor vi indtog en Ladning Kul til det omtalte tyske Firma i Singapore. Ved Ankomsten til Singapore fik jeg Meddelelse om, at Krigen mellem Frankrig og Tyskland var udbrudt, og

som Følge deraf maatte vi blive liggende der i nogle Maaneder. Jeg traf der adskillige bekendte og Landsmænd i den Tid, saaledes Kaptajnerne B o y s e n, Aabenraa, M a l g r a f, Graasten, og M a t z e n, Flensborg, og vi var for det meste sammen. Mens vi laader, kom Fru Kaptajn Jørgensen, en Søster til afdøde Gaardejer Jak. Michelsen, Kolstrup, og Pastor Juhlers Moder, der var forlovet med Kaptajn Jessen Juhler. Jeg bragte de to Damer paa Hotellet og var dem behjælpelige ved Afrejsen til Bangkok, hvor de skulde træffe deres paarørende.

I de følgende Aar sejlede jeg paa Kinakysten og Japan. I 1872 kom min Forlovede derud, og vi holdt Bryllup i Shanghaj, blev først borgerligt viede af den tyske Konsul og senere kirkeligt viede af den engelske Præst. Brylluppet stod paa Hotellet. Min Hustru sejlede fra nu af med mig. Som Styrmand havde jeg dengang Faderen til cand. jur. Christian Thomsen, der faldt i Krigen.

Fra Hongkong skulde vi senere op til Wladiwostok, og det var egentlig Mening, at min Hustru, da hun ventede sin Nedkomst, skulde blive i Byen. Men før Afrejsen fandt Sted, blev vor første lille Datter Anna født om Bord paa Skibet, og baade Moder og Barn blev saa om Bord. I Hongkong brugte man dengang altid Kinesere til at ro sig i Land, og jeg lagde Mærke til, at min sædvanlige Baad med Kineseren en Dag lige før Afrejsen ikke var mødt, men næste Dag kom han igen.

— Du var her ikke i Gaar, sagde jeg til ham.

— Nej, svarede han, min Kone fik et Barn.

— Din Kone? Jamen hun staar jo derhenne i Agterstavnen og ror?

— Ja, det var jo kun en Pige, lød Svaret. — Havde det været en Dreng, saa havde Konen nemlig faaet tre Dages Ferie.

Det var forøvrigt meget usikre Forhold at sejle under, da Farvandet var hjemsøgt af kinesiske Sørøvere. Kineserne var rene Tyveknægte. I Wampu havde vi en Baad paa Vagt foran og en bagved Skibet for at passe paa, at Kineserne ikke stjal Kobberet af Bunden paa Skibet, hvad der alligevel kunde lykkes for dem. Vi maatte have Vagt gaaende om Natten med ladt Gevær, men det hændte et Skib i Amoy, at Kineserne stjal Geværet fra Vagten. Af Hensyn til Sørøverne maatte vi have Kanoner om Bord. Ikke faa Skibe blev alligevel taget af Sørøvere, saaledes et Skib, ført af Kapt. Davidsen, nu i Flensborg. Et andet Skib, bygget til Fr. Callesen, blev under en anden Kaptajn taget og brændt af Sørøverne.

Vi gik saa til Wladiwostok, og baade min Kone og vor lille Pige Anna var med. Paa Vejen fra Wladiwostok forliste vi i September 1873 paa Øen Matusima, »Fyrretræsøen«. Vi var gaaet ud fra Wladiwostok i stærkt skyet Vejr og Regn, saa det ikke var muligt at tage Observationer. Vi havde sat Kursen for at gaa mellem Korea og Matusima, men blev af Strømmen og Blæsten sat ud af Kurs. Pludselig blev der raabt: »Brænding forude«. I en Fart fik vi Skibet drejet under Vinden, men var allerede paa Grund af Tykningen og det usigtbare Vejr kommen for tæt ind under Land. Vi prøvede saa at klare Landet, men fik paany Brænding forude. Vi forsøgte at vende Skibet, men var nu saa langt inde under Land, at der ikke var Vind nok. Og saa gik det mod Land. Vi lod Ankeret falde og forsøgte at faa en Baad i Vandet be-

mandet med 2 Mand, der skulde se at komme indenfor Brændingen, men Brændingen tog Baaden, og vi saa ikke, hvad der blev af den og Mændene. Ankeret holdt ikke, og Skibet begyndte at hugge paa Skærene i Stormen og Regnen. Masterne kappedes. Min Hustru stod i Kahytsdøren med vor lille Pige paa Armen og sagde til mig: »Skal vi virkelig dø, saa unge? Du maa ikke gaa fra mig.« Nej, det lovede jeg hende. Jeg gav nu Styrmanden Ordre til at tage Folkene nedenunder og give dem noget at spise, da det ikke var godt at vide, naar de fik noget igen. »Men sørg for, at de ikke drikker sig fulde«, sagde jeg. Det opmuntrede Folkene og Modet steg, Styrmanden sagde til min Hustru: »Nu skal De ikke være bange«, hvortil min Hustru svarede: »Nej, jeg er ikke bange, sørg De selv for, at De ikke bliver det.«

Da det begyndte at lysne, hørte vi Raab fra Land og blev klar over, at det var de to Mænd fra Baaden, som var kommen i Land. Vi havde en Newfoundländer om Bord og bandt nu Lodlinen i Halskæden og kastede Hunden over Bord, for at den skulde prøve, om den kunde naa ind til de to paa Land. Vi hørte den noget efter hyle inde fra Skærene og forsøgte at hale den om Bord igen. Men det var ikke muligt; antagelig er Linen kommen i Klemme mellem Klipperne og vi maatte saa kappe Linen. Saa bandt vi en tynd Line fast til et tomt Vandanker og kastede det over Bord. Det varede længe, men endelig drev det saa tæt ind mod Land, at de to derinde kunde naa ud og faa fat i Linen, og nu var Forbindelsen i Stand. Vi bandt nu et tykkere Tov fast i Linen. Det blev halet i Land og bundet til et Træ. En Jernkovse blev anbragt om Tovet og en Baadsmandsstol bundet til, og

Tovet gjort fast til Mesanmasten. Men alle kom i Baadsmandsstolen gennem Brændingen, en efter en, jeg med min lille Pige i Armen. Ogsaa de kinesiske Passagerer kom godt i Land, ligesom vi fik en Del Proviant med. Efter et Par Timers Forløb var Skibet fuldstændig forsvundet.

Inde paa Øen samlede vi nu Vragstykker og Sejl og byggede os et Hus. Klimaet er, skønt Øen ligger paa en lavere Bredegrad, omtrent som her. Provianten blev fordelt i smaa Portioner, og vi samlede Rødder og Muslinger, og hvad der ellers var af spiseligt. Vi gik dernæst i Arbejde med at faa Baaden, som de to Mænd var kommen i Land med, og som var bleven delvis ødelagt, gjort i Stand, men fandt forøvrigt senere nogle smaa Kanoer og Fiskerbaade, saa man kunde se, at der havde været Folk der. Der blev stadig holdt Udkig fra et højtliggende Punkt paa Øen og sendt Patrouiller ud med en Baad for om muligt at se, om der var Folk paa Øen, eller faa Øje paa et Skib. Den 10. Dag sendte jeg en Baad ud, der skulde gaa rundt om Øen, og mens den var borte, blev der pludselig meldt: »En Sejler!« En Baad blev straks sat i Vandet, og jeg gik ud med 5 Mand og roede ud efter Skibet, der viste sig at være en russisk Orlogsmand »Witias«, Kaptajn N a s i m o f f. Han havde tidligere ført Tsarens Lystjagt. Vi blev venligt modtagne om Bord, og Kaptajnen sendte sin egen Baad i Land efter min Hustru og Datter, der om Bord blev kaldt »Witias' Datter«. Kaptajnen stillede sin egen Kahyt til min og min Hustrus Raadighed. Medens en stor Baad hentede Mandskabet om Bord inde fra Land, kom vor egen Baad tilbage fra sin Tur rundt om Øen, og alle kom saaledes om Bord. »Witias« kom fra Wladi-

wostok, hvortil den havde bragt en af Storfyrsterne, der skulde rejse hjem over Land gennem Sibirien.

»Witias« bragte os efter to Dages Sejlads til Nagasaki i Japan, hvor der var en dansk Telegrafstation, Store Nordiske. Her blev min Hustru og jeg indbudt til at bo. »Witias« Kaptajn spurgte mig, om jeg havde Lyst til at gaa med til Shanghai, og vi fulgte Indbydelsen. Jeg fik her Brev fra min Broder Anton, om jeg vilde overtage »Catharina«, saa vilde han gaa hjem. Jeg tog imod Tilbudet, og vi rejste saa til Hongkong for derfra at gaa til Amoy og overtage Skibet. Medens vi endnu laa i Hongkong, var »Witias« ogsaa kommen dertil, og Officerene fra »Witias« kom før vor Afrejse og smykkede vor Kahyt med Blomster.

Fra Amoy gik jeg med »Catharina« til Singapore og Penang. Da vi laa i Singapore, mødtes vi atter med »Witias«. Kaptajn Nasimoff fortalte, at han nu var paa Vej til England, hvor en russisk Prins skulde giftes med en engelsk Prinsesse, og da han altsaa skulde samme Vej som vi, tilbød han at tage os med paa Slæb gennem Malakkastrædet. Da vi tog Afsked fra hinanden der, sendte han Champagne over til os, og med Champagneglassene i Haanden tog vi Afsked med vore russiske Venner, mens Skibene fjernede sig fra hinanden.

Senere, da jeg var i japansk Tjeneste, traf jeg endnu en Gang Kaptajn Nasimoff, der da var om Bord paa et russisk Krigsskib »Minja«. Og vi fejrede Gensynet. Han viste mig rundt paa det russiske Krigsskib, og her saa jeg for første Gang en Torpedo.

Min Hustru sejlede stadig med mig, og vor næste lille Pige, Sara, blev født i Oktober 1874 om Bord

paa Vej fra Makassa til Hongkong midt under Ækvator i Makassastrædet mellem Borneo og Celebes. Da den tredie ventedes, blev min Hustru i Land i Amoy, og her blev vor Datter Marie født. Jeg kom efter at have krydset mod Monsunen til Amoy Dagen efter, at hun var født. I 1877, da der var Udsigt til flere, rejste min Hustru hjem med de tre Smaa piger, og da den fjerde, Jenny, var født hjemme, blev de alle fire døbt paa en Dag.

Nogle Maaneder senere forliste jeg med »Catharina« i en Taifun paa Vejen fra Hakadati til Yokohama. En stor Mængde Skibe, der samtidig var paa Kysten, forliste ligeledes. En Taifun er en Hvirvelvind, der gaar i en Cirkel, som bevæger sig fremad. Vi søgte ud fra Land, men da det ikke lykkedes, og vi fik Landkending forude, fik vi Skibet vendt og søgte den anden Vej ud af Taifunen. Sejl blev sat, men de var blæst væk i et Nu. Da vi havde mistet Sejlene, vidste vi, at der ingen Redning var. Ved 8-Tiden om Aftenen gik Skibet ind paa Klipperne, der ragede op et Stykke udenfor Land. Da Skibet stødte med Bred siden, brækkede det midt over, og hele Forskibet forsvandt med dem, der var der. Vi forsøgte at holde os paa Agterskibet, og de Øjeblikke, man oplever under saadanne Forhold, kan man slet ikke forestille sig. Naar en af de store Søer er skyllet over Skibet, ser man den løbe tilbage, og saa rejser der sig en Sø bagved højere og højere, den kommer nærmere og nærmere, og tilsidst styrter den sig over os og skyller alt med sig.

Da Søen var kommen over os og havde revet os med, mærkede jeg, at jeg var kommen ind under Skibet og ind mellem Tovværket og troede, at min

sidste Time var kommen. Men saa kom den næste Sø og skyllede mig op paa Klipperne, hvor der allerede sad nogle, der var bjergede. Jeg fik ogsaa Fodfæste, men vi blev snart klare over, at vi ikke kunde holde os der, men maatte se at komme op paa de højereliggende Klipper længere inde. Vi afventede den næste Bølge, og da vi søgte at komme op, greb den kinesiske Kok om mig, og vi skyllede frem og tilbage, indtil han druknede. Jeg fik hele Ryggen slaaet i Stykker ved at blive slaaet imod Klipperne, og da jeg endelig kom op, mistede jeg Bevidstheden, jeg hørte kun anden Styrmand sige: »Her ligger Kaptajnen, lad os faa ham længere op.« Der blev jeg saa liggende, indtil jeg kom til mig selv igen.

Da det begyndte at blive lyst, fik Japanerne inde paa Land Øje paa os og sendte straks en Fiskerbaad ud efter os. Den ankrede op halvvejs ude i Læ af Klippen, og 3—4 Mand svømmede saa ud til os med en Line og hjalp os om Bord i Baaden og bragte os i Land, hvor de var meget gode imod os. Jeg oplevede her et Træk af en Japaner, som jeg aldrig vil glemme. Jeg vidste, at en lille tremastet Skonnert, hvis Kaptajn havde sin Hustru om Bord, havde været i Nærheden. Jeg hørte, at han var forlist lidt længere nede paa Kysten, og da jeg var bleven saa rask, at jeg kunde gaa, gik jeg en Dag derved for at se til ham. Jeg naaede derhen og hørte, at de var alle bleven reddede paa en vidunderlig Maade. Skibet havde stødt med Agterenden forrest, men var saa svinget omkring, og Søen havde saa klemmt det ind mellem to Klipper, saa Bugsprydets ragede ind over Land. Alle, der var om Bord, var saa bleven firet ned fra Bugspryddet og reddet. Undervejs fra dette Besøg

blev jeg træt og satte mig til at hvile. En Japaner kom da gaaende hen til mig og talte til mig. Dengang forstod jeg ikke Japansk. Han vendte sin Ryg om imod mig og gjorde ved Tegn forstaaeligt, at jeg skulde sætte mig op paa hans Ryg. Det gjorde jeg, og han bar mig saaledes hjem.

Beboerne bragte mig efter Forliset alt, hvad der skyllede i Land, og som de troede havde Værdi. Endog en Pengepung med Penge bragte de mig. Det kunde man ikke have ventet af Kinesere. Liget af Styrmanden, H o h l m a n n fra Nørby, skyllede i Land, og vi forklarede Japanerne, hvordan vi ønskede, at han skulde begraves. De lavede en Kiste til os og hjalp os med alt. Ved Begravelsen holdt jeg selv Ligtalen.

I japansk Tjeneste.

Da vi havde været der nogen Tid, blev det godt Vejr igen. Folkene udrustede nu en Baad til os for at bringe os til Yokohama. Undervejs traf vi et tysk Orlogsskib »Königin Elisabeth«, det var sendt ud for at bjerge Mandskabet fra de forliste tyske Skibe. Vi kom om Bord, og jeg kom under Lægebehandling. Paa Skibet traf jeg den gamle »Gerichtsvollzieher« Haacke, der senere ofte har fortalt, at han godt mindedes, dengang de hentede os.

Vi kom saa til Yokohama. Og efter at jeg havde ligget til Sengs en Tid med min daarlige Ryg og var kommen mig, tog jeg igen fat paa Navigationsbøgerne, og da jeg mente at kunne tilstrækkeligt, tog jeg til Tokio for at faa japansk Kaptajnseksamen. Det fik jeg i 1877. Det japanske Master-Certificate har følgende Ordlyd paa Engelsk (paa den anden Side staar det paa Japansk):

Marine Office	No. of Certificate
Home	53
Department	

Adress of Bearer: Yokohama.

Place of Birth: Apenrade, Germany.

Date of Birth: Sept. 5th 1844.

ISSUED BY THE HOME DEPARTEMENT.

CERTIFICATE OF COMPETENCY

AS

Master

To Carl Christian Fischer.

Whereas it has been reported to us that you have been found duty qualified to fullfill the duties of a Master in the Mercantile Marine of Japan we do hereby in pursuance of the »General Regulations for the Engagement of Masters, Mates, and Engineers, on Board vessels of Foreign form of Construction«, grant you this Certificate of Competency.

Given under our Hand this 3d. day of the 10.th month of the 10.th year of Meiji.

H. Mayesima.	Officers of the
S. Tazkahava.	Home Departement.

Signature: C. C. Fischer.

This Certificate is given upon an Examination passed at Tokio on the 2d day of the 10.th month of the 10.th year of Meiji.

Entered in the general Register on the 3d. day of the 10.th month of the 10.th year of Meiji.

E. Knipping, Registrar.

Jeg kendte Japanerne fra før, men var bleven overrasket over den Maade, vi efter Skibbruddet var bleven behandlet paa, og den Hjælpsomhed, der var vist os. Da jeg nu kom til at sejle for Japanerne, kom jeg til mange Havne, hvor der før ingen Europæere havde været. Japanerne var meget nysgerrige, de kom om Bord og saa alting efter. De ligner meget Børn, fra Sorg og Graad gaar de let over til Glæde og Latter. Jeg fik Indtryk af, at Læsning og Skriv-

ning var kendt af alle; det japanske Skriftsprog er ikke et Mandarinsprog, der kun er beregnet til og benyttet af de højere Klasser. Det har et Alfabet med 47 Lydbetegnelser. Og ligesom Tyveri er ukendt, hvor Europæerne ikke er kommen hen — de der kom om Bord og saa alle Skuffer efter, gjorde sig aldrig skyldig i Tyveri — saaledes kender deres Sprog ikke til Skældsord og Eder. Naar et Par Japanere bliver uenige og Uvenner, søger de at overgaa hinanden i Høflighed. Det har forledt Europæere, der ikke kendte dette Forhold, til at tro, at Japanerne er falske, og at man ikke kan stole paa en Japaners Ord; thi har en Japaner en anden Mening, giver han det ikke til Kende. At sige imod, vilde støde an imod den japanske Etikette.

Det er et meget renligt Folkefærd. De tager dagligt et Bad, har overalt Badehuse, hvor de overhælder sig med Vand, Mænd og Kvinder og Børn færdes her mellem hinanden uden at genere sig — dvs. hvor Europæerne endnu ikke var kommen hen.

Ved Handeler kender de ikke til at prutte. Hvis man havde spurgt om Prisen og saa vilde byde mindre, vilde Japanerne se uforstaaende paa en og sige: Ja hvis du ikke har saa meget at give, saa kan jeg forære dig det.

Det var som tidligere omtalt først i 1856, at enkelte Havne i Japan blev aabnet for Amerikanerne og Europæerne, og først langt op i 60-erne blev Landet aabnet for Danskerne, saa jeg var blandt de første Danskere, som kom dertil. Men fra den Tid begynder de at tage Europæerne til Læremestre, især paa det militære Omraade. Japanerne er et udpræget Krigerfolk. Man gik endnu dengang med to Sværd,

det ene, det store, til at kæmpe med, det andet til at begaa Harakiri med, naar man ikke kunde staa sig. Ved Tokio saa jeg et Tempel, hvortil alle valfartede, fordi der her opbevaredes nogle Klædninger af japanske Helte. Landet var delt i smaa Fyrstendømmer, og to Fyrster var kommen i Strid med hinanden. Den ene blev dræbt. Hans Mænd svor sig sammen og trængte ind i den andens Palads, huggede Hovedet af ham, vaskede det og lagde det paa deres Herres Grav, satte sig omkring det og skar Maven op paa sig. Disse Mænds Klædninger var det, som blev hængt op i Templet, hvortil Japanerne nu valfartede. Det er japansk Opfattelse af Tapperhed.

Men var Japanerne tapre Krigere, forbavtede det mig, at de var saa langt tilbage som Søfolk, skønt de var dygtige som Fiskere og Baadførere. Men paa dette Omraade var de lærenemme Elever. Medens alle de andre asiatiske Folk, som Malajere, Siamesere og Kinesere, der forlængst havde haft Forbindelse med Europæere, endnu ikke formaar at sejle deres egne Skibe, tager Japanerne ikke mere nogen fremmed om Bord, men fører selv deres Skibe til europæiske Havne. For et Par Aars Tid siden traf jeg i Aarhus et japansk Dampskib med udelukkende japansk Besætning om Bord. Jeg gik om Bord og forestillede mig for Kaptajnen som japansk Kaptajn, og udtalte min Glæde over at se, hvad Japanerne havde drevet det til.

Der var ogsaa japanske Aviser allerede den Gang. Det viser, at Befolkningen var langt bedre oplyst end de andre asiatiske Folkeslag, saa de langt hurtigere end disse kunde tilegne sig de nødvendige Kundskaber. De er i Besiddelse af en meget stor Selvtillid,

der kan grænse til Dumhed, men denne Selvtillid bliver jo alligevel en Styrke for et fremadstræbende Folk.

Mens jeg var i Japan, var der i Kagoshimo i Syd-japan en Fyrste ved Navn Saigo, der ikke vilde følge Regeringen og indføre europæisk Militær, men han holdt paa det gamle System, »de to Sværd«. Regeringen sendte Tropper mod Kagoshimo, og indtog hans By. Saigo erobrede den tilbage. Regeringen sendte flere Tropper, og de indesluttede tilsidst Fyrsten paa et Bjerg og slog et tredobbelt Plankeværk uden om de belejrede. En General; hans egen Broder, blev sendt til ham, at han skulde overgive sig. Broderen blev ført derhen af Kaptajn P. Frahm fra Aabenraa. Men Saigo lod sig ikke overtale, og han og hans Mænd blev alle huggede ned. Det var i 1878—79. Japanerne er det modigste og tapreste Folk, jeg kender. Det viste de ogsaa i den russisk-japanske Krig. De kender ikke til at overgive sig. Derfor tænker jeg mig ogsaa, at de nu efter Verdenskrigens Udgang har mistet al Respekt for Tyskerne, efter at disse har overgivet sig. Det er betegnende for japansk Tankegang, at en dødsdømt kan blive benaadet til at skære Maven op paa sig selv.

Som Købmænd staar Japaneren langt under Kineseren. Mange Kinesere havde dengang sat sig fast som Købmænd i Japan, og Japanerne troede i deres Selvtillid, at det maatte de ogsaa kunne lave noget tilsvarende til, og de forsøgte sig i Shanghaj. Jeg lastede saaledes flere Ladninger spiselig Tang (Seaweed) til Shanghaj, men Kineserne lod Japanerne sidde, handlede ikke med dem, saa den Forretning kunde ikke gaa. Jeg betragter den kinesiske Gros-

serer som Verdens dygtigste Købmand, og man kan først og fremmest stole paa ham. Ethvert europæisk Handelshus har sin kinesiske »Comprador«, der besøger alle Pengesager, Inkassationer og Udbetalinger, og jeg har aldrig hørt, at nogen er bleven snydt af sin »Comprador«. Jeg har aldrig set nogen kunne tælle Penge, amerikanske Sølvdollars, saa hurtigt som Kineserne, og med en saadan Færdighed skille de falske Mønter ud.

De Egenskaber, der karakteriserer Japanerne, er Flid og Nøjsomhed, og de staar herved i Modsætning til de europæiske Folkeslag. Hos os indføres nu 8 Timers Arbejdsdagen, og Sparsommelighed og Nøjsomhed mærker vi ikke meget til; naar Folk bliver 60 Aar gamle, skal Staten underholde dem. I Asien er Livsfornødenhederne meget mindre, og derfor vil Konkurrencen derfra blive saa stor, at Europa ikke kan vinde med. Men de færreste er klar over, hvor nær Konkurrencen rykker ind paa os. Fabrikkerne og Industrien vil søge derhen, hvor den billigste Arbejdskraft findes, og derfor kan jeg kun se meget mørkt paa Europas Fremtid i denne Henseende.

Da jeg havde faaet mit japanske Certificate, fik jeg en gammel engelsk Postdamper, »Aden«, at føre. Den blev rigget til som Sejlskib, og jeg førte den paa den første Rejse til Kobe. Den fik Navnet »Kino Kuno Maru«. Her var Nan Mungard fra Sild med som Styrmand. Han havde tidligere været med min Broder som Styrmand om Bord paa »Catharina«. Besætningen var, bortset fra Officererne, Japanere. Med »Kino Kuno Maru« sejlede jeg fra Yokohama til Kobe og tilbage til Tokio. Der var flere unge »Printess« om Bord, unge Japanere, der skulde

uddannes til Sømand. Senere kom jeg over paa et japansk Dampskib, først som Styrmand, indtil jeg som 1. Styrmand kom over paa »Takashio Maru«. Af dette Skib har jeg endnu et Billede hængende. Det var dengang det største japanske Dampskib. Kaptajnen var en gammel Amerikaner Ney. Med disse Skibe sejlede vi rundt paa Japans Kyster, snart paa Øst-, snart paa Vestkysten, hvor endnu ingen europæiske Skibe maatte komme.

Engang i Nordjapan var et af det Selskabs Skibe, som jeg sejlede for, kommen paa Grund med beskadiget Ror. Vi kom til og fik det paa Slæb. Det blæste op til Storm, og vi drev om paa Havet i flere Dage. Da vi var bange for Kulmangel, og Trossen sprang, signaliserede vi til Skibet, der var paa Slæb, at vi maatte søge Land, og at de maatte gaa i Baadene. En hel Del druknede ved den Lejlighed. Dette og de usikre Forhold og min Hustrus Ønske om, at jeg skulde komme hjem, gjorde, at jeg nu ikke mere havde Lyst til at blive derude, efter at jeg i 5 Aar havde været i japansk Tjeneste, indtil 1882.

Jeg vilde egentlig have rejst hjem over Amerika, men Skibet, der gik, var overfyldt. Jeg havde allerede truffet Aftale med Stewarden om at komme med som blind Passager, men saa viste der sig Skibslejlighed med en fransk Postdamper til Marseille. Herfra tog jeg hjem over Svejts i 1882. Dengang jeg kom hjem, boede min Hustru hos Peter Callesen i Nygade. Da hun nødigt vilde, at jeg skulde gaa til Søs igen, foreslog hun, at jeg skulde oprette et Vaskeri og Strygeri. Jeg købte saa denne Ejendom her i Slotsgade, og anlagde et stort Dampvaskeri og en Badeanstalt. Og saa hængte vi i,

men min Hustru blev syg og maatte flere Gange opereres, og hun døde saa i 1888. Da var min ældste Datter Anna 15 Aar og den yngste Thoma et Aar gammel.

* * *

Da Borgmester Vreden valgtes.

Kort efter min Hjemkomst i 1882 skulde der være Borgmestervalg. Der var opstillet 3 Kandidater, og det rygtedes, at Tyskerne vilde splitte deres Stemmer mellem de to, da Danskerne ikke plejede at deltage i Valget. Advokat B e k k e r fik saa Danskerne samlet og foreslog, at de skulde stemme paa den tredie, V r e d e n, da han antagelig ikke vilde være den daarligste for os, siden Tyskerne slet ikke vilde have ham. Bekkers Forslag vedtoges, og da Valget kom, blev Vreden til Tyskernes store Forbavselse valgt. Og da han saaledes skyldte Danskerne sit Valg, kunde vi selvfølgelig vente et mere neutralt Styre fra hans Side.

Borgmestervalget gjaldt i 12 Aar. 1894 kom Borgmester Vreden derfor paa Valg igen og valgtes paany ved Hjælp af de danske Stemmer. Men Byens tyske Spidser sendte en Besværing over Borgmesteren til Regeringen i Slesvig og bad om, at Valget ikke maatte blive stadfæstet. I to Maaneder sad den valgte Borgmester saa uden at være stadfæstet, medens Michael J e p s e n fungerede som Borgmester.

En mørk Aftenstund kom Vredens Datter til mig og bad mig om at komme hen til ham. Jeg efterkom Opfordringen, og Borgmesteren meddelte mig da, at han havde haft Besøg af en Mand fra Regeringen i Slesvig, der skulde undersøge de 14 Klagepunkter,

som Tyskernes Besværing over ham indeholdt. Han udtalte, at alle Punkter var bleven undersøgt, og der var kun ét, som havde Betydning: at han var for danskvenlig; i denne Henseende var Regeringen »sehr empfindlich.«

— Kan De nu ikke hjælpe mig, sagde Borgmester Vreden efter at have klarlagt Sagen for mig.

— Ja, De ved jo, hvad jeg er, svarede jeg. Jeg synes, at De skulde have henvendt Dem til Deres tyske Venner!

— Mine tyske Venner! Rotterne har forladt det synkende Skib.

— Ja, naar De sender Bud efter mig, maa De vel ogsaa have tænkt Dem en Maade, hvorpaa det er mig muligt at hjælpe Dem.

— Ja, jeg har nu i et Par Maaneder siddet og udarbejdet en Statistik, hvorefter jeg har faaet Byens Gæld reduceret fra Aar til Aar.

— Det taler til Deres Fordel. Maa jeg tage dette Materiale med, skal jeg forsøge, hvad der kan lade sig gøre.

Borgmester Vreden overlod mig Materialet og jeg tog det med om til H. P. Hanssen og fik det trykt. Jeg overleverede det derpaa til Kaptajn Overbeck og bad ham bringe det i de rigtige Hænder. Det skete, og Resultatet blev, at der rejste en Deputation til Regeringen i Slesvig for at bede om at faa Borgmesterens Valg stadfæstet, hvad der ogsaa skete.

Engang i Slutningen af Halvfemserne, skulde Gustav Johannsen holde et Møde paa »Danmark«, og da jeg kom derud, saa jeg Vreden sidde helt alene ved et Bord. Jeg tænkte, at han vist vilde blive glad, om jeg satte mig hen til ham. Det gjorde jeg. Saa siger han:

— Denne Gustav Johannsen er dog en Pokkers-Karl. De kan tænke Dem: Jeg har faaet Ordre af Regeringen til personligt at overvære dette Møde, og da jeg kommer herud, gaar jeg hen og forestiller mig for J. og forklarer ham det. Og saa siger han, idet han klapper mig paa Skuldren: »Det kan De saa roligt gøre, vi danske gør Dem ikke noget«. Tænk Dem, at sige saadan noget til mig, Politimesteren!

Da Sara Offersen skulde udvises.

Efter Mødet maatte Gustav Johannsen blive en Times Tid for Togets Skyld, og jeg blev da hos ham for at følge ham til Toget. Mens vi stod paa Bane-gaarden, kom min Datter Marie løbende: »Far, skynd dig at komme hjem. Politiet er der og spørger, om vi har danske Undersaatte.« — Da jeg kom hjem, var vor Pige Sara Offersens Moder og hendes Moster der. De græd og jamrede, at nu skulde Pigen udvises. Jeg gav saa Pigen Ordre til at gaa hjem med sin Moder, og afvente, hvad der videre vilde ske. Næste Morgen, da jeg kom hjem fra min Morgentur i Hjelm Skov, kom Politibetjent Matzen:

— Ja, jeg var her i Gaar for at spørge, om De har danske Undersaatte.

— Ja, det er jo godt, Matzen, men jeg har ingen.

— Jamen Frøken Offersen da

— Hun er her ikke mere. Jeg har jaget hende hjem.

— De vil da vist have hende igen?

— Nej, det vil jeg ikke.

— Men hvor er hun da nu?

— Hun er vist hos sin Moder.

Paa denne Maade slap Sara Offersen for at blive udvist.

Da »Folkehjem« blev købt.

Dengang Tyskerne under Køllerpolitiken forbød Værterne at give Lokaler til vore Møder, sad Værten paa »Schweitzer-Halle«, smaat i det. Vi fik Pavillonnen til Leje til et Møde, og han blev som Følge deraf chikaneret af Myndighederne. Vi besluttede saa at se at faa en egen Bygning. Der blev set paa en Byggegrund paa Karpedam, men vi var enige om, at det var bedre at faa »Schweitzer-Halle«. H. P. Hanssen, M. Andresen og jeg talte sammen om Sagen, og vi blev enige om, at der kunde gives 30,000 Mark, men vi var klare over, at der ikke maatte komme det mindste ud om Planerne.

Værten blev saa kaldt op til H. P. Hanssen, og vi spurgte ham, om han vilde sælge.

— Ja, det vilde han nok.

— Hvad vil De have?

— 30,000 Mark.

— Det vil vi ogsaa give, men paa den Betingelse, at De herfra gaar med hen til Advokaten og faar Kontrakten underskrevet. Siger De, at De først vil hjem og tale med Deres Kone, er vi ikke Købere.

Værten betænkte sig lidt og sagde saa ja. Andresen og jeg gik straks med ham hen til Advokat Stahn og fik Købekontrakten i Orden med det samme. Og dermed var »Folkehjem«, som det nu blev kaldt, paa danske Hænder.

Næste Dag gik jeg til Stahn og sagde til ham:

— Jeg vil lade Dem vide, at vi har købt »Schweitzer-Halle« til den danske Forening. Jeg vil gerne spørge Dem, om De holder af, at jeg kommer til Dem med den Slags Forretninger?

— Jeg er Notar, og naar De kommer med en Sag, skal jeg bringe den i Orden.

— Ja, det ved jeg, men jeg vil gerne vide, om De holder af, at jeg kommer.

— Ja, hvis jeg nu siger Nej, saa gaar De direkte til Advokat Paul Müller i Flensborg.

— Ja det gør jeg.

— Es ist mir sehr angenehm, wenn Sie zu mir kommen.

— — —

Paa »Folkehjem« blev vi ofte chikanerede af Myndighederne. Engang var der bleven anmeldt et Selskab, en Forening fra Als, paa Udflugt til Aabenraa, som ønskede at benytte »Folkehjems« Lokaler og Restauration. Jeg gik op og spurgte Borgmesteren, om vi kunde faa Lov til at skænke Øl for dem, da de selvfølgelig gerne vilde have noget at drikke til Maden.

Borgmesteren svarede Nej!

Jeg gik saa hen til Ølhandler Christensen, og bad ham om at møde med sin Ølvogn paa Folkehjem, naar Selskabet ventedes. Og da Alsingerne kom, kunde de købe saa meget Øl, de vilde, ved Ølvognen. Jeg meddelte dem saa, at hvis der var nogen, som ønskede at faa en Toddy, kunde det ogsaa lade sig gøre. Lige overfor Folkehjem boede en Vinhandler Meyer, hvor de kunde købe Rom. Varmt Vand og Sukker kunde de faa paa Folkehjem.

Saaledes efterkom vi Gæsternes Ønsker, og det morede os kun, at den tyske Avis skældte ud derover Dagen efter.

Da den tyske Borgmester inviteredes til Bal i Frederiksklubben.

Advokat Paul Müller i Flensborg brugte jeg meget. Han var tysksindet, men en rettænkende

Mand. Da Myndighederne havde erklæret Frederiksklubben for politisk, var jeg en Dag i Flensborg, og jeg benyttede saa Lejligheden til at opsøge Paul Müller i hans Privatlejlighed. Han var meget imødekommende.

— Jeg vil gerne høre Deres Mening om en Sag: Er der ingen Mulighed for, at danske kan komme sammen med deres Damer og mere sig?

— Jo, det kan de godt. I Aabenraa er der da altid Spektakel, her er der ingenting i Vejen.

— Vor Forening er erklæret for politisk. Hvordan skal vi nu bære os ad? Jeg vil sige Dem, at som De siger mig det, gaar jeg hjem og gør det.

— Ja, saa gaår De hjem og lejer et Lokale og indbyder, hvem De vil, og naar De har Fortegnelsen over de indbudte, gaar De med den til Borgmesteren og anmelder Sammenkomsten.

— Ja det kan jeg jo gøre for en enkelt Gang, men skal jeg indbyde dem hver Gang, bliver det mig for dyrt.

— De kan jo lade Folk betale.

— Er det tilladt?

— Ja, det er tilladt.

Jeg tog saa hjem og lejede Salen paa »Danmark«, indbød Frederiksklubbens Medlemmer og satte Paul Müllers Navn øverst paa Listen og sendte ham en skriftlig Invitation; tog Kaptajn Schütt med og gik op til Borgmester Rickmers, anmeldte Sammenkomsten og indbød ham til den.

— Han vilde dog gøre mig opmærksom paa, at han var preussisk Embedsmand.

— Ja, men som De ser, er der ogsaa andre preussiske Embedsmænd, der er indbudt, Advokat Paul Müller fra Flensborg.

— Kommer Paul Müller? spurgte Borgmesteren ganske duperet.

— Om han kommer, ved jeg ikke, svarede jeg, men han er indbudt.

— Ja, jeg skal ikke lægge Hindringer i Vejen for Sammenkomsten.

— Maa jeg bede om at faa det skriftligt.

Jeg fik den skriftlige Tilladelse, og Ballet blev holdt. Det var det første Bal, som Frederiksklubben holdt, efter at den var erklæret for politisk. Dermed var Isen brudt, og kort efter blev saa »Sel-skabelig Forening« dannet. Aftenen fik forøvrigt en sørgelig Afslutning, idet en af Deltagerne, Kaptajn Schütt, døde af et Slagtilfælde under Ballet.

Da Frimenighedskirken skulde bygges.

Ved Aarhundredeskiftet havde Pastor R. Thomsen holdt Gudstjenester paa Colosseum og senere i den lille Sal paa Folkehjem og samlet en lille Menighed her. Vi slog os da sammen for at bygge en Kirke. Folkehjem gav fri Grund. Efter at vi havde købt »Schweitzer-Halle«, var der kun Adgang til Marken bagved ad Markvejen fra Frydendal ved Gartner Jacobsens Grund. Jeg hævdede, at Marken vilde faa langt større Værdi som Byggegrund, hvis vi havde en direkte Adgang fra Chausséen, men saa var det nødvendigt, at vi købte en Ejendom ved Chausseen. Det var vi alle enige om med Undtagelse af M. Andresen. Han gik dog med paa Betingelse af, at Ejendommen, »Villa Emmy«, som vi maatte købe, skulde skrives paa mit Navn. Vi købte saa Villa »Emmy« af Købmand P. Neumann.

Da jeg havde købt den, sendte jeg en Forespørgsel til Magistraten, hvordan de ønskede, at

Vejen skulde være ned til Chausseen for at blive offentlig Vej, da jeg havde i Sinde at anlægge en offentlig Vej op til Grundstykket. Der blev svaret, at Spørgsmaalet slet ikke vilde blive behandlet, før der fra mig forelaa et skriftligt Tilsagn om, at jeg vilde føje mig i alt, hvad de forlangte. Jeg svarede herpaa, at nu lagde jeg Vejen an. At anlægge en Vej paa min egen Grund havde jeg nemlig Lov til. Lige foran Vejen kom der til at staa et Træ, ligesom ogsaa Grøften hindrede Tilslutningen til Chausseen. Det var netop kort før det Tidspunkt, da Byen skulde overtage Kolstrup ved Indlemmelsen, og Byen kunde derfor foreløbig svare, at den intet havde med Sagen at gøre. Jeg rejste saa til Vejinspektøren i Haderslev, Fischer, der havde med Vejtilsynet at gøre, og forelagde ham Sagen, og viste ham Kortet.

— Det er jo noget, Byen skal ordne.

— Men Byen har ikke overtaget det endnu. Men maa jeg sige, at De ikke har noget imod det?

— Ja, det er jo en Forskønnelse af Vejen, svarede han.

Jeg kom saa hjem og gik op til Borgmesteren med Fischers Tilladelse, og Borgmesteren svarede, at han selv vilde tage til Haderslev og tale med Fischer derom. Jeg havde imidlertid ladet Rørene lægge i Grøften og gjorde Tilslutningen til Chausseen i Stand.

— Jeg har været derude, sagde Borgmesteren, og set paa det. Træet maa ikke tages bort, det er en Pryd for Chausseen.

— Men Rørene?

— Ja, det er jo en Forbedring. — Dem kunde jeg faa Lov til at lade ligge.

Saa blev Vejen gjort i Stand, og Kaptajnerne paa

Chausséen gik og saa paa det Træ, der stod der lige for Vejen, og de morede sig derover.

— Skal det Træ blive staaende der? spurgte de.

— Ja det skal.

— Hvorfor dog det?

— For det skal staa som et Vidne om vor Borgmesters Uskyldighed, svarede jeg.

Men kort efter sendte Borgmesteren Raadhusbudet Schnoor op til mig: Jeg skulde sige fra Borgmesteren, om De ikke vilde tage det Træ væk.

— — Jo, det skulde jeg nok, svarede jeg.

— — —

Saa blev Kirken bygget. Under Opførelsen blev vi ofte chikaneret af Myndighederne, idet Arbejderne blev jaget væk tre Gange af Politiet, men vi blev ved, og endelig stod Kirken færdig.

Halvdelen af Villa »Emmys« Grund laa syd for Vejen op til Kirken. Denne Byggeplads var Asmus Johansen fra Varnæs Stationskro Liebhaber til, og vi kom overens om en Pris af 5 Mk. pr. Kvadratmeter. Jeg gik saa til Advokat Tüchsen for at faa Kontrakten i Orden, men fik saa pr. Brev Anmodning om at skaffe forskellige Dokumenter fra Katasterkontoret. Jeg svarede, at naar jeg havde taget ham til Advokat, mente jeg, at det var hans Pligt at skaffe de nødvendige Papirer til Veje. Herpaa svarede han, at det lod til, at jeg ikke vilde forstaa ham, han vilde derfor ikke have mere med mig at gøre. — Samtidig havde jeg anmodet ham om at faa det omtalte Stykke Vej overdraget til Byggeselskabet »Folkehjem«, men til den allerbilligste Pris. Men da det kom til Stykket, viste det sig, at han havde sat Prisen meget høj, saa Omkostningerne blev store. Det fik vi saa lavet om til det halve.

Saa kom Johansen og meddelte, at Tüchsen ikke vilde have med Kontrakten at gøre. Godt, saa gaar vi til Advokat Stahn, sagde jeg. Og her fik vi saa Sagen i Orden, men det var, som om han ogsaa vilde gøre Vanskeligheder først. Næste Dag gik jeg hen til ham og fortalte, at vi først havde været hos Tüchsen. »Sehr angenehm«, sagde Stahn. Saa skulde Grundstykket lægges ud til Byggepladser. Jeg vilde lægge en Vej midt igennem Grundstykket fra Syd til Nord. Jeg gik saa til Stahn og sagde: De er Medlem af Byraadet. Jeg vil nu spørge Dem, om vi ikke kan komme over dette uden Chikanerier. Stahn lovede at tale med Borgmesteren, men denne indvendte, at det jo blev en ren dansk Koloni.

— I Villa »Emmy« bor der en tysk Postembedsmand, og nu har vi solgt en Byggeplads til Asmus Johansen, der er tysk.

— Er han tysk? Vi regnede ham for dansk.

— Nej, ham maa De gerne beholde.

Jeg indgav saa et Andragende om at faa Lov til at lægge Vejen som omtalt, men fik Afslag, hvorefter jeg meddelte Magistraten, at nu lagde jeg Vejen der og kaldte den »Fischers Vej«. Svaret herpaa lød, at det var en Uforskammethed, at jeg vilde give en offentlig Vej Navn, det havde jeg slet ikke Lov til, det bestemte de. — Der var endog Forslag fremme om at kalde Vejen »Bismarcks Vej« i Stedet for »Fischers Vej«.

Ich verstehe ja kein Dänisch — Ich auch nicht.

Da Folkehjem var købt, dannedes Byggeselskabet Folkehjem. Da det var bleven offentlig bekendtgjort, blev jeg stævnet op paa Politikontoret. Her stod, da jeg kom, Skriveren J o h n s e n og talte med en Mand

fra Byen paa godt Aabenraa-Dansk. Jeg ventede, til de var færdige, og saa kom Johnsen med Avisen, hvor Bekendtgørelsen stod, og sagde paa Tysk:

— Her staar en Bekendtgørelse saadan og saadan, vi vil gerne have en Forklaring.

— Ja, jeg vidste intet andet, end hvad der stod i Avisen.

Johnsen gik saa ind til Bysekretær Usinger og kom lidt efter tilbage igen:

— Ja es steht hier: »Byggeselskabet Folkehjem«, das ist ja Dänisch, und ich verstehe ja kein Dänisch.

— Und ich auch nicht.

Johnsen, der var født og hjemmehørende her og talte lige saa godt Dansk som Tysk, blev noget rød i Hovedet, gik ind til Usinger igen og bad mig komme derind. Hr. Usinger lod saa tage en Protokol og de begyndte at notere mine Personalier. Da vi var færdig med det, og han vilde gaa videre, siger jeg:

— Nu synes jeg, det kan være nok, nu har De faaet alle de Oplysninger, De kan faa, og De faar ikke mere, og De faar heller ikke min Underskrift.

— Jamen det kunde jeg da godt osv., mente Hr. Usinger.

— Men De faar nu ikke mere, svarede jeg, og dermed gik jeg.

Da mine Brødre skulde have været udvist.

Landraad Bonin var en skikkelig Mand. Han gav flere Gange mine to Brødre Anton og Harald, der var udviste, Lov til at komme hjem paa Besøg. Men sidste Gang vilde Landraaden ikke anbefale Tillaelsen, fordi Gustav Johannsen var fremkommen med en eller anden Udtalelse.

— Det kan de dog ikke gøre for, sagde jeg til Landraaden, da jeg forhandlede med ham derom.

— Men de uskyldige maa lide med de skyldige, svarede han.

Da min Broder saa skrev, om han kunde komme, gik jeg til Borgmester Vreden.

— Ich weiss von nichts, sagde han, lassen Sie ihn ruhig kommen.

— Men hvis han nu bliver meldt?

— Dann gebe ich Ihnen einen Wink.

Saa kom Anton og blev her i 8 Dage, og da det gik godt, tænkte Harald: Kan det gaa med Anton, kan det ogsaa gaa med mig! Og saa kom han ogsaa og boede hos min Søster paa Skibbroen, Fru Michelsen. Vi blev saa enige om en Dag at tage en Tur til min Søster i Løjt. Nogen Tid efter fik jeg et Vink fra Vreden, og Anton rejste med Middagstoget. Om Eftermiddagen kom Betjenten og spurgte efter min Broder.

— Min Broder er allerede rejst, men han har ganske vist været her.

— Det var da mærkeligt.

— Ja, men han er væk.

Jeg gik saa ned til min anden Broder. Her havde Lebermann, en anden Betjent, allerede været, men Harald havde sagt til ham:

— Det er jo slet ikke mig, men min Broder, De er sendt efter.

— Jamen De maa dog hellere følge med, mente Lebermann.

— Nej, gaa De hellere hjem og faa bedre Besked, — og saa gik Lebermann.

Vi blev nu enige om, at Harald skulde tage med

Damperen næste Morgen, og da han var borte, kom Betjenten igen, men da var det for sent. Vi fik ogsaa at vide, at der havde været en Betjent i Løjt.

Min Datter Jennys Bryllup.

Min Datter Jenny var bleven forlovet med en Søn af min tidligere omtalte gamle Kaptajn, Martin Drescher. Hans Forældre boede dengang i Vejle, og til Brylluppet i 1898 vilde vi gerne se Familien samlet. Jeg gik saa op til Landraad Uslar og forklarede ham, at vi gerne vilde have mine to Brødre med til min Datters Bryllup. Han vidste, at Landraad Bonin tidligere havde anbefalet Tilladelsen til mine Brødres Besøg. Nu vilde jeg gerne vide, om han ogsaa vilde anbefale det.

— Det er jo kun i Anledning af Brylluppet.

— Ja.

— Saa vilde han nok anbefale det.

Jeg gik derpaa hjem og skrev en Ansøgning og spurgte ham, om den var saadan, som han syntes den skulde være og vilde anbefale.

— Ja, den vil jeg anbefale.

— Saa kan jeg vel betragte det som i Orden og faa Papirerne i Stand paa Civilstandskontoret.

Jeg fik det altsammen i Orden, men hørte intet til Ansøgningen. Et Par Uger før Bryllupsdagen, gik jeg atter op til Landraaden:

— Nu er det paa Tide at indbyde Gæsterne, og jeg har endnu intet hørt fra Dem.

— Lige i dette Øjeblik er Svaret kommet og det er et rent Afslag.

— Det forbavser mig i allerhøjeste Grad.

— De tror vel, at jeg har anbefalet det, naar jeg har lovet det?

— Naar De siger det, maa jeg tro det. Men det forbauser mig, at Deres Anbefaling har haft saa ringe Betydning.

Da forstod han, at jeg vidste, at han havde løjet.

— Men nu holder vi Bryllup her paa Civilstandskontoret og i Kirken, og rejser saa til Danmark og holder Festen der, for mine Brødre skal med.

Det gjorde vi. Men Landraad Uslar har aldrig glemt mig dette, og jeg tror, at det har været en medvirkende Grund til min Udvisning. Da den kom, gik Uslar og spejdede efter, om det blev til noget med Flytteforberedelserne.

Min Udvisning.

Det var en Morgen i Aaret 1902. Jeg sad og drak Kaffe, da der kom en Politibetjent. Han skulde hilse fra Borgmesteren, om jeg ikke vilde komme derop, da han gerne vilde tale med mig.

— Jo, men jeg staar i Begreb med at rejse til Flensborg. Vil De sige til Borgmesteren, at jeg skal komme, naar jeg er vendt hjem fra Flensborg. Men jeg kan ikke sige bestemt, om det bliver i Dag.

Saa gik Betjenten med den Besked, men kom straks tilbage og skulde sige, at da jeg dog gik Raadhuset forbi, vilde Borgmesteren bede mig komme op, han havde nemlig en meget vigtig Meddelelse at gøre mig.

— Jo, hils Borgmesteren og sig, at jeg skal straks være der.

Jeg gik saa paa Vejen til Banegaarden ind til Borgmester Rickmers. Han rejste sig op med et Papir i Haanden og sagde:

—De har i 1870 søgt om at blive preussisk Undersaat.

— Det er saa længe siden, at jeg ikke kan huske Enkeltheder.

— Vil De anerkende dette som Deres Underskrift? og Borgmesteren rakte Papiret hen imod mig.

— Ja, svarede jeg efter at have set Underskriften.

— Hvad Landraaden dengang har gjort,*) erklærer jeg nu for ugyldigt, og som Følge deraf er De dansk Undersaat. Saa har jeg at meddele Dem, at De er udvist og har at være ude af Landet inden 14 Dage.

— Ja, svarede jeg, det vil jo vise sig.

— Ja ellers bliver De transporteret bort, og hvis De vender tilbage, bliver De arresteret.

— Ja det vil altsammen vise sig.

— Vil De skrive dette under?

— Nej, jeg vil ikke.

— De nægter Deres Underskrift?

— Ja, jeg tillader mig at nægte min Underskrift, og saa vil jeg meddele Dem, hvad jeg allerede har meddelt Deres Betjent, at jeg skal til Flensborg og har ikke Tid mere. Godmorgen, Hr. Borgmester.

Dermed gik jeg. Paa Vejen til Banegaarden gik jeg ind til M. Andresen og fortalte ham Sagen og rejste saa til Flensborg, Der traf jeg forøvrigt Landraad v. Uslar, der saa meget forbavset paa mig. Paa Hjemvejen traf jeg Redaktør Lebeck i Toget, hvem jeg fortalte, hvad der var sket. Da jeg kom hjem, var hele Byen fyldt med Rygter om min Udvisning.

Da den 14 Dages Frist var forløben, kom Politibetjent Matzen om Aftenen og meddelte mig, at han skulde rejse med mig næste Morgen, om jeg vilde holde mig rede. Næste Morgen kom han atter. Han siger saa:

*) Se Side 189.

— De vil vel nok selv komme ud paa Banegaarden, saa gaar jeg i Forvejen.

— Ja, gaa De kun, Matzen, jeg skal nok komme. Da jeg kom derud, sagde Matzen, at han havde Ordre fra Borgmesteren, at hvis jeg selv vilde løse Billet, maatte vi rejse paa II. Klasse.

— Nej, tag De kun Billet til os begge, svarede jeg. I Vojens traf det sig, at gamle Skrumsager kom ind i Kupeen og satte sig ved Siden af mig, og jeg fortalte ham, i hvilken Anledning jeg var paa Rejse. Da vi kom til Sommersted, sagde Matzen, om jeg ikke selv vilde tage Billetten nu, saa vilde han staa ud, hvortil Skrumsager svarede:

— Det kan De saa roligt gøre, Matzen, jeg skal nok passe paa ham.

Da jeg vidste, at de vilde vente mig tilbage med Aftentoget for at arrestere mig, foretrak jeg at blive i Vamdrup og sove i Hotellet i Stedet for i Fængslet i Aabenraa. Om Aftenen kunde jeg nemlig ikke protestere imod Fængslingen, der kun maatte anvendes, naar der forelaa Mistanke om Flugt, og det kunde der jo ikke godt være Tale om i dette Tilfælde. Jeg kom saa først hjem med Morgentoget, og der var da heller ingen Betjent paa Stationen.

Men straks efter at jeg var kommen hjem og sad og drak min Kaffe, kom Politibetjenten og erklærede mig for arresteret.

— Ja, det er godt, svarede jeg, sæt Dem nu blot ned, til jeg har drukket min Kaffe.

Da vi kom op paa Raadhuset, var Bysekretær Usinger endnu ikke kommen. Jeg ventede, til han var kommen, hvorefter han begyndte at optage Protokol og spurgte, hvorfor jeg var vendt tilbage, da jeg jo var udvist.

— Fordi jeg mener, at det er med Urette, da jeg ikke er dansk Undersaat.

— Kan De bevise det?

— Jeg har nu været her hjemme i ca. 20 Aar, og hele Tiden været tysk Undersaat. Jeg mener derfor, at det er Dem, der skal bevise, at jeg ikke er det.

Det førte Usinger til Protokol, jeg underskrev denne, efter at jeg havde gennemlæst den. Saa erklærede han, at jeg kunde gaa, der vilde nu blive indledet en retslig Undersøgelse imod mig.

Noget efter min Udvisning kom L i s e J ü r g e n s e n, tidligere Amtsdommer Gehejmerraad Jürgensens. Søster ind til mig og sagde: — Ja, jeg er jo tysk, men dette her er Uret! Nu skal De bare ikke gi' Dem!

Den retslige Undersøgelse begyndte saa, og Sagen kom for først for Nævningeretten her i Aabenraa, og Dommen lød paa, at jeg var dansk Undersaat. Sagen gik saa videre til Landsretten i Flensborg, der ligeledes dømte mig til at være dansk Undersaat.

Herfra blev den appelleret til Overlandsretten i Kiel, Højesteret, der kom til det Resultat, at jeg ingen Udlænding var, da det, at mønstre om Bord i et dansk Skib ikke var det samme som at flytte til Danmark, hvad de andre Underinstanser havde erklæret at være Tilfældet.

Jeg forlangte nu at blive optaget paa Valglisten, men det nægtede Myndighederne, og jeg maatte saa klage til Distriktsudvalget i Slesvig. Det viste først Klagen tilbage med den Begrundelse, at jeg ikke var optagen paa Borgerlisten; saa kunde jeg heller ikke komme paa Valglisten. Jeg fandt denne Begrundelse noget mærkelig, da det jo var Myndighederne selv, som havde strøget mig paa Listen.

Jeg tog saa til Flensborg til Advokat Crespel og bad ham indgive en Klage, saaledes at den ikke kunde vises tilbage paa Grund af Formfejl. Da jeg i lang Tid ikke hørte fra Crespel, bad jeg H. P. Hanssen, der en Dag skulde til Flensborg, om at spørge Crespel, hvad det blev til. H. P. Hanssen kom hjem og meddelte, at min Sag skulde for om 8 Dage, og han raadede mig til at tage til Flensborg og tale med Crespel. Men inden jeg kom til at rejse, fik jeg sendt et trykt Formular, at min Sag skulde for den og den Dag, og saa tilføjedes der: »Ihr Erscheinen tut nicht nötig«.

Da jeg ikke havde Tillid til Crespel, sagde jeg til H. P. Hanssen, at nu tog jeg ikke til Flensborg, men nu tog jeg selv til Slesvig den Dag, min Sag skulde for.

Saa rejste jeg derop og tog ind paa Hotellet, der laa ligeoverfor Distriktsudvalgets Lokaler, og bestilte mig en Frokost. Mens jeg sad der, traadte pludselig Hr. Crespel, der var kommen med et senere Tog, ind og blev højlig forbavset over at se mig. Jeg spurgte, om jeg ikke maatte bestille Frokost til ham med, men han undskyldte sig, han skulde hen og have sig barberet, men han bad mig om at passe paa sin Dokumentmappe. Jeg havde ham imidlertid mistænkt for, at han skulde hen at fortælle Distriktsudvalget, at jeg var kommen til Stede. Da der var gaaet en Tid, og han ikke kom tilbage, bad jeg Værten om at tage Vare paa Mappen og give den til Advokaten, naar han kom, hvorefter jeg gik over i Retsbygningen, og saa, at min Sag stod som Nr. 3 eller 4 paa Dagsordenen.

Noget efter kom Crespel, men da Turen kom til min Sag, sprang de den over, saa den blev en af de sidste, og vi kom først for langt hen paa Dagen.

Retten var anbragt ved tre Borde i Hesteskoform. Ved Tværbordet for oven sad 3 Dommere, til Venstre Bisidderne og til Højre Referendarerne. Længere nede i Salen var der anbragt to Smaaborde. Da vi kom ind, rejste Formanden sig og pegede paa de to Smaaborde. Crespel tog Plads ved det ene og jeg ved det andet. Saa gav Formanden en af Referendarerne Ordre til at læse Sagens Akter fra Overlandsretten i Kiel op, og da han var færdig, gav han Ordet til Crespel, der saa holdt en lang Tale, som jeg hverken kunde finde Begyndelse eller Ende i, og Dommerne antagelig heller ikke. Saa siger Dommeren:

— Det er altsammen rigtig godt, men skal vi ikke gaa over til det brændende Punkt: Er det, at mønstre i et dansk Skib, det samme som at flytte til Danmark?

Saa rejste jeg mig og sagde:

— Maa jeg bede om Ordet?

Ingen svarede.

— Jeg tillader mig saa at gøre Dem opmærksom paa, at det brændende Punkt er O p t i o n e n.

— D o m m e r e n : Da haben Sie Recht.

— Saa maa jeg gøre Dem opmærksom paa, at jeg aldrig har opteret.

D o m m e r e n : So—o, Sie wollen leugnen, jemals optiert zu haben?

Da Ordet »leugnen« forekom mig at have saa nær Forbindelse med »Løgn«, og jeg opfattede det i den Betydning, svarede jeg:

— Das Leugnen bin ich nicht gewohnt, was ich sage, ist die Wahrheit.

— So—o, Sie wollen einen königlichen preussischen Landrat beschuldigen, dass er falsche Doku-

mente ausgestellt hat! — Saa satte han sig ned og lo højt: Ha—ha—ha — —

Saa gik jeg lige hen for Dommeren og sagde:

— Hier wird nicht gelacht, mein Herr.

Det er jo vist noget ganske enestaaende, at en Dommer faar en Irettesættelse af Klageren. Dommeren blev siddende ganske stille, han har haft Følelsen af, at han havde forløbet sig, og kunde slet ikke komme til Vejret igen. Saa rejste den anden Dommer, der sad ved hans højre Side, sig op og førte Forhandlingen roligt videre.

Da Forhandlingen var ført til Ende, gik vi ud, men blev efter kort Tids Forløb kaldt ind igen.

Det meddeltes os, at Dommen vilde blive tilstillet os skriftligt.

Da vi kom ud og ned paa Hotellet, sagde Crespel: Ich bin noch ganz aufgeregt.

— Det er jeg ikke mere, svarede jeg, men dengang var jeg nær ved det.

Crespel udtalte forøvrigt — han havde talt med Dommerne bagefter — at min Sag »stod godt«. Det har dog næppe været hans alvorlige Mening. Endnu før jeg havde faaet Dommen meddelt, var de tyske Blade i Stand til at bringe Resultatet, og det lød paa, at Besværingen var afvist, og at jeg var dansk Undersaat. Samtidig fik jeg fra Hr. Crespel Meddelelse om, at jeg skulde lade Sagen gaa videre. Men som nævnt stode jeg ikke paa ham, og da jeg ikke ønskede en lignende Kendelse fra Overinstansen, Overforvaltningsretten i Berlin, saa det skulde gaa mig som Finnemann, lod jeg Crespel vide, at jeg ikke fandt Tidspunktet belejligt til at lade Sagen gaa videre. Og saadan staar den endnu: Jeg har en Høje-

steretskendelse for, at jeg ingen Udlænding er, medens en Melleminstans paa Klagevejen har afgjort, at jeg er dansk Undersaat.

Følgerne af de to Domme.

Nogen Tid efter at denne Afgørelse var falden, skulde min Søn optages paa Maskinistskolen i Flensborg. Der gjaldt her den Bestemmelse, at der for Udlændinge skulde betales 5 Gange saa meget som for Indlændinge. Min Søn kom nu hjem og fortalte, at Direktøren havde spurgt ham ud om hans Undersaatsforhold, som han ikke kunde hitte ud af. Han vilde henvende sig med en Forespørgsel til Myndighederne her. Jeg gav min Søn Højesteretsdommen med, men Direktøren skrev til Regeringen i Slesvig, hvordan han skulde forholde sig, og denne svarede — jeg fik en Kopi af Svaret — at min Søn skulde behandles som Udlænding.

Jeg betalte saa det 5dobbelte Beløb i Skolepenge, og da min Søn havde faaet Eksamen, og der var kommen en dansk Advokat i Flensborg, R a v n, sagde jeg til min Søn, at han skulde gaa op til Ravn og bede ham om at indklage de Penge, som jeg havde betalt for meget.

Sagen kom nu for Landsretten i Flensborg, her stillede Ravn Andragende om, at Landsretsdommer Dr. Hahn ikke maatte fungere som Dommer ved denne Sag, da han maatte betragtes som hildet af politiske Grunde. Dette Andragende afvistes, og Dr. Hahn førte oven i Købet Forsædet ved Forhandlingen.

Jeg var tilkaldt som Vidne, og da jeg skulde afhøres, forsøgte Dr. Hahn paa flere Maader at rette Angreb mod mig.

— Hvordan det forholdt sig med min Styrmands-eksamen?

— Den tog jeg i Flensborg i 1864.

— Men saa de andre Eksaminer?

— Ja, vi havde ikke andre Eksaminer at tage dengang.

— Hvor jeg havde været under Krigen i 1870?

— I Singapore.

— Hvorfor jeg ikke havde meldt mig dengang?

— Det havde jeg jo netop gjort, nemlig hos den tyske Konsul.

Det lykkedes saaledes ikke Dr. Hahn at finde noget, der kunde anvendes imod mig. Og da Forhandlingen var færdig, raadførte Retten sig om hvorvidt jeg skulde tages i Ed eller ej. Resultatet var, at jeg blev taget i Ed.

Saa siger jeg til dem:

— Da jeg nu staar under Ed, mener jeg, at det er min Pligt at meddele alt, hvad der vedrører denne Sag. Og jeg maa da meddele, at Kaptajn Overbeck har sagt til mig, at Kaptajn Ulderup har meddelt ham, at Dr. Hahn har sagt til ham om mig og min Udvisningssag: *H a m s k a l v i n o k f a a u d a f L a n d e t*«.

Dr. Hahn blev meget ilde berørt af min Udtalelse.

— Jeg kender ikke Kaptajn Overbeck.

— Men De kender Kaptajn Ulderup.

Dr. Hahn bad nu Ravn om at foranledige, at disse Udtalelser ikke blev omtalt i Pressen, hvad der selvfølgelig blev afslaaet.

— Saa siger Statsadvokaten, at det selvfølgelig ikke var sandt, hvortil jeg svarede:

— Jeg er ingen Løgner, det kan De selv være.

Det gik altsaa temmelig bevæget til ved Retsforhandlingen, og den vakte jo stor Opsigt. Dommen kom til at gaa Regeringen imod, og jeg fik mine Penge tilbage.

— —

Da Krigen saa brød ud, fik min Søn ogsaa Ordre til at møde, og denne Gang gav jeg ham Distriktsudvalgets Kendelse med, ifølge hvilken hans Fader var dansk Undersaat. Der blev sagt ham, at han skulde skaffe andre Papirer. Jeg sagde til ham, at han skulde skrive til den danske Konsul i Hamborg efter et dansk Pas. Og det fik han, og kunde altsaa ikke indkaldes til tysk Militærtjeneste.

Min Datter derimod havde et tysk Pas, og jeg selv havde et Pas som Hjemløs, saa Forholdet var lidt indviklet.

— —

De Pas eller »Personalausweis«, som vi havde under Krigen, gjaldt jo kun et Aar ad Gangen. Da det første Pas, jeg havde, var udløbet, bad jeg om at faa det fornyet, men der blev svaret mig paa Pas-kontoret paa Politikontoret, at mit Pas som Hjemløs ikke behøvede at fornyes.

Engang, da jeg var i Sønderborg under Krigen, blev Passene eftersat i Toget, og Underofficeren erklærede mit Pas for ugyldigt.

— Jamen saa sig mig blot, hvem der har Ret, De eller Pasmyndighederne i Aabenraa, der har erklæret, at dette Pas ikke behøver at fornyes.

Underofficeren blev nu meget stram og barsk og erklærede, at han kunde fratage mig Passet og lade mig transportere til Flensborg af en Soldat.

— »Dann tun Sie Ihre Pflicht«, svarede jeg.

Jeg blev saa ført til Flensborg til Kommandanturen og senere til Raadhuset, hvor man beholdt Passet, men gav mig et Bevis, saa jeg kunde rejse hjem. Jeg gik saa ned paa Paskontoret, der nu var paa Kredshuset, til Beissner, og fortalte, hvordan det var gaaet mig. Beissner svarede, at dette Pas ikke skulde fornyes, og udtalte, at disse Militære da heller ikke vidste eller forstod noget, men tilsidst erklærede han, at han vilde give os et nyt Pas.

Da jeg kom for at hente Passet og havde taget min Datter med for ogsaa at faa hendes Pas fornyet, kunde jeg, medens han nu var i Færd med at lave Passene i Stand, ikke lade være med at spørge ham, om han ikke kunde forklare mig, hvordan det kunde være, at min Datter først havde et tysk Pas og senere et Pas som Hjemløs, og min Søn et dansk Pas.

— Ja, jeg maatte jo have opteret og min Søn havde ansøgt om at blive dansk Undersaat.

— Nej, svarede jeg og kunde ikke lade være med at smile, saadan hænger det ikke sammen.

— Lachen Sie nicht, fo'r Beissner op, og begyndte at tage Sagen meget højtideligt.

Saa sagde jeg til min Datter, at hun hellere maatte vente og tage Passene med, for nu begyndte han at blive vred. Min Datter kom imidlertid hjem og meddelte, at nu vilde han slet ikke udstede noget Pas, men vilde klage til Landraaden, men næste Dag, da min Datter gik ned for at anmode om Passene, fik hun dem dog udleveret, efter at han havde ladet hende vente i lang Tid. Men nu stod der paa Passene: »Statsangehörigkeit: Dänemark«.

Da jeg kort efter kom op til Usinger paa Borg-

mesterkontoret, spurgte jeg ham, om han ikke kunde sige mig hvad jeg var.

— Das weiss ich wirklich nicht.

— Her paa mit Pas staaar, at jeg er dansk Under-
saat, men i saa Fald har Hr. Beissner jo slet ikke Lov
til at udstede et Pas til mig, men det tilkommer det
danske Konsulat i Hamborg.

— Ja, da haben Sie Recht, svarede Hr. Usinger.

Da jeg fik Pas til Hiort-Lorenzens Begravelse.

Da jeg under Krigen i Aviserne læste, at Etats-
raad Hiort-Lorenzen var afgaaet ved Døden, kom jeg
paa den Tanke at forsøge paa at faa et Pas for at
kunne deltage i hans Begravelse. Jeg gik saa ned til
Landraad Siemon, hvem jeg forøvrigt aldrig havde
truffet før, men som vidste, at jeg havde med Udde-
lingen af de af Hiort-Lorenzen indsamlede Penge at
gøre. Landraaden rejste sig og kom hen imod mig
og rakte mig Haanden. Jeg sagde, at jeg i Avisen
havde læst, at H.-L. var død, og nu vilde jeg gerne
spørge, om det var muligt at jeg kunde faa et Pas for
at komme over og deltage i hans Jordefærd.

— Ja, svarede Landraaden, han havde ogsaa læst
om Dødsfaldet, og jeg skulde faa et Pas. Har De
Fotografier med?

— Ja, jeg havde et og saa mit gamle Pas.

Landraaden telefonerede saa til Sekretæren og
fik at vide, at der skulde 4 Fotografier til.

— Ja, saa vil jeg gaa og faa dem saa hurtigt som
muligt. Jeg takkede ham og gav ham Haanden til
Afsked. Fotografierne fik jeg saa færdig i Løbet af
Formiddagen, fik Passet i rette Tid og kunde rejse
med Toget Kl. 6 om Eftermiddagen.

I Korsør vilde jeg overnatte hos min Brodersøn, og jeg maatte laane hans sorte Tøj, da min Kuffert var gaaet forkert. Jeg kom først til Roskilde, da Begravelsen lige var forbi, men Familien var endnu samlet. Man var meget glad, fordi jeg var kommen, da jeg var den eneste fra Sønderjylland. Jeg fulgte med hen paa Kirkegaarden, hvor jeg lagde en Krans paa Graven.

Under Observationen af tyske Spioner.

Det var forøvrigt ikke den eneste Gang, jeg under Krigen fik Pas til Danmark. Min Datter, Fru Bossen fra Sønderborg, var bleven syg og maatte til København for at underkastes en Operation. Hendes Mand var indkaldt, og hun vil derfor gerne have mig til at ledsage sig. Jeg gik op til Bysekretær Usinger for at faa Pas. Han svarede, at jeg skulde skaffe Lægeattest for, at min Datter skulde til Behandling i København, og at jeg maatte ledsage hende. Efter at have faaet disse Papirer, gik jeg paany op paa Borgmesterkontoret. Da Borgmesteren ikke var til Stede, fik jeg den Besked af Hr. Usinger, at Borgmesteren nok vilde give min Datter Anna et Pas til at ledsage hendes Søster, men ikke til mig.

— Vil De meddele Borgmesteren, svarede jeg, at det er jeg ikke tilfreds med, og at jeg vil lade Sagen gaa videre til Regeringen i Slesvig.

Da jeg senere kom op til Borgmesteren, sagde jeg til ham: Jeg vil bede Dem om at gøre den Forandring, at det bliver mig, som faar Passet, for at jeg kan ledsage min syge Datter. Det er nemlig ikke det samme for hende, om det er hendes Fader eller hendes Søster, som ledsager hende under disse Forhold.

Men saa begyndte Borgmesteren:

— De er jo en af de allerværste Danskere, og saa kommer De oven i Købet med en Trusel om at ville lade Sagen gaa videre. Nu skal jeg vise Dem, at jeg ikke lader mig kyse!

— Jeg maa gøre Dem opmærksom paa, Hr. Borgmester, svarede jeg, at jeg ikke er kommen med en Trusel, men jeg kom med en Bøn. Men jeg maa jo antage, at De ikke er i Stand til at give mig et Pas. Men nu vil jeg meddele Dem, at jeg ikke vil lade Sagen gaa til Regeringen i Slesvig, men nu gaar jeg herfra lige om til H. P. Hanssen og beder ham om telegrafisk at sætte sig i Forbindelse med Ministeriet i Berlin for at faa udvirket, at jeg faar et Pas.

Saa begyndte Borgmesteren at hale i Land: — Ja, der kan jo være noget i, hvad De siger, at det ikke er det samme, om Deres syge Datter har sin Fader eller sin Søster med. De skal dog ogsaa altid have Deres Vilje sat igennem! Nu kan De komme i Morgen og hente Deres Pas, men jeg skriver deri, at De er hjemløs.

— Ja, skriv bare, hvad De vil, naar jeg blot faar Passet, svarede jeg.

Passet fik jeg saa, og vi kom til København. Under Opholdet her mærkede jeg flere Gange, at jeg var under Observation af tyske Spioner paa mine Ture fra Hotel »Hafnia«, hvor jeg boede, ud til St. Josephs Hospital. Jeg stod en Dag ved Avissekabet i Nærheden af Søvavillonen og saa en ung Mand, der iagttog mig skarpt og fulgte efter mig, da jeg gik videre, lige til Indgangen ved Hospitalet. Jeg vendte mig da om, og saa, at han straks drejede ind i en Sidegade, og flere Gange mærkede jeg, at jeg var under Observation. Engang havde jeg Besøg paa Hotellet af Dr.

Mackeprang, der vilde have mig med hjem, men jeg sagde til ham, at saa var det bedst, at vi ikke fulgtes ad, men gik hver sin Vej, for ikke at faa Ubehageligheder.

* * *

Efter Genforeningen.

Saa kom Afstemningstiden og Genforeningen, og mange smukke Oplevelser har jeg haft i den Tid. Jeg var en af dem, der ved Genforeningsfesten paa Dybbøl havde den Ære at overrække Kong Christian Guldhornene. Jeg var med ved Modtagelsen af det franske Krigsskib »La Marseillaise«, da det lige før Afstemningen ankrede op ude paa Fjorden, og jeg var med til at byde den engelske Flaade velkommen om Bord paa Verdens største Krigsskib »Hood«, og det var mig en Glæde, da jeg sad ved Siden af Kommandøren Admiral Sir Roger Keyes ved Middagen om Bord paa Skibet at kunne fortælle ham, at jeg var engelsk Kaptajn, og hvorledes jeg var blevet det i Singapore ved en Englænders Hjælp, da han var frisindet nok til at give mig den Attest, jeg manglede.

Genforeningen har for mig været den største Glæde, jeg har oplevet. Vi fik den Grænse, som jeg anser for den lykkeligste. Jeg tror, at det vilde have været en Ulykke for mit Fædreland, om den var kommen til at gaa sydligere, saa vi havde faaet flere Tyskere med. Men der kan selvfølgelig under de nye Forhold være noget, man nok kunde ønske anderledes, og det er for mit Vedkommende, at jeg synes mange danske er ikke tilstrækkelig klare over de nationale Opgaver, der endnu foreligger, og den Fare,

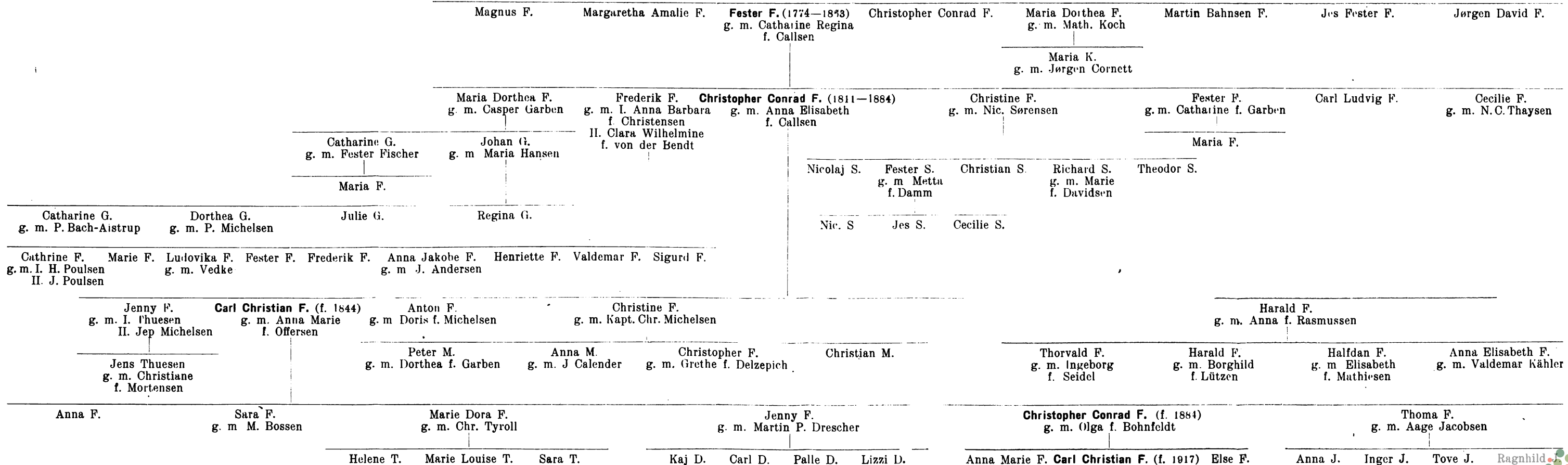
der endnu bestaar, hvis man ikke har Øje for den, Mange Danske mener, at nu efter Genforeningen er Opgaverne løst. Men Tyskerne arbejder energisk og har organiseret sig meget stærkt. De vil ikke anerkende Grænsen, og samler sig i Enighed, medens Danskerne tror, at der er Fred og ingen Fare, og at vi nu skal splittes og skilles i Partier. Men endnu trænger vi til Enighed. Der tales nu i Aabenraa mere Tysk paa Gaden og i Hjemmene end i min Barndom, og Sproget er det afgørende. Hvor Sproget tabes, kan Nationaliteten ikke holde sig. Det er Flensborg Beviset for. Det har vist sig, at i de gamle danske Familier i Flensborg, der før 1864 havde tysk Hussprog, er Børnene alle bleven tysksindede. Her i Aabenraa, 4 Mil nordfor Flensborg, er der det ejendommelige Forhold, at vore Hjemmetyskere taler Dansk, til Trods for, at vi har været skilt fra Danmark i over 50 Aar. Men nu ligger Faren der, at Børnene, som her gaar paa tyske Skoler, kommer hjem, og taler Tysk med Forældrene; det kan iagttages, at efter Genforeningen bliver der i de tysksindede Familier lagt mere Vægt paa, at der tales Tysk i Hjemmene og paa Gaden.

Der agiteres af Tyskerne baade nord- og sydfor Grænsen, at Grænsen ikke anerkendes, og vi har fra dansk Side ikke Lov til at tro den hellige Grav velforvaret. Vi staar her som D a n m a r k s G r æ n s e v a g t, og vi staar som Vagt for Sproget. Det er det, der er det afgørende. Det er det, som skal samle os alle over Partierne.

STAMTAVLE

Magnus Fischer
g. m. Margaretha Amalie

Christopher Conrad F. (1736—1810)
g. m. I. Marie Dorthea f. Festersen
II. Cecilie f. Bahnsen

Provst O. Lund i Agerskov.

En Selvbiografi, skrevet i Svendborg, Februar 1859.

Efter hvad jeg af min moders ytringer har kunnet erfare, var min afdøde fader, Peter Lund, af fødsel en sønderjyde, men hans familieforhold var hende ubekendt. Fra barndommen af havde han nydt god undervisning i de for livets forhold praktiske discipliner, thi han skrev en smuk haand og regnede med færdighed, talde det tyske sprog korrekt, ligesom han ej heller var fremmed for den skønne litteratur og eiede en udvalgt samling af dens skrifter. Efter sin konfirmation blev han anbragt paa Kolding slot som skriver, hvorfra han senere kom til hovedstaden og blev ansat som første kammer tjener hos Frederik 5tes mægtige yndling, grev Adam Gottlob Moltke, en stilling, der gav udsigt til at opnaa et godt civilt embede. Min moder, Johanne Christine Schwarzkopff, var datter af sognepræsten i Kregome i Sjælland, nordmanden provst Isach Schwartzkopff, født i Vardø (eller Verdi) 1686, død 1754, — hendes moder Hedeveg Christine Bruun, født 1718, død 1762, hørte til den bekendte Bruunske slægt i Jylland, hvoraf mange descendenter endnu existere. Som barn mistede hun sin fader ved døden, hvorefter moderen tilbragte sin enkestand hos et medlem af familien i Sjælland, men da hendes kaar var ringe, og hun havde en stor børneflokk, saa

formaaede hun en beslægtet, krigsraad Willumsen, i Sorø til at modtage min moder til pleje og opdragelse. I hans hus forblev hun til sit 16. aar, hvorefter hun fik tjeneste hos førnævnte grev Moltke som første kammerjomfru, her var hun vidne til Struenses fald og til Moltkes afsked af statstjenesten. Da min moder under sin 15 aars tjeneste hos Moltke var blevet forlovet med min fader, og han ved sin herres formaaende indflydelse var blevet beskikket til tolder i Nykjøbing paa Falster, traadte de i ægteskab sammen. I dette fødtes der 5 børn, nemlig Adam Gottlob født 1778, død 5 aar gammel, — Olaus, fortælleren af nærværende optegnelser, født 1780, Sofie Vilhelmine født 1782, gift med Jens Brandt Kisbye, sognepræst for Aunslev og Bovense i Fyen, død 1846, — Isach Schwarzkopff født 1783 død 1827 som justitsraad og assessor i finansskesdirektionen, — Adam Gottlob, døde 6 aar gammel. Jeg er saaledes den eneste overlevende af mine søskende. 7 aar gammel blev jeg optaget i min onkel provst Schwarzkopffs hus i Skovlænge præstegaard paa Lolland og nød ved ham og en lærerinde undervisning passende for min alder, i forening med hans to døttre. Da jeg var 10 aar, blev jeg sat i Nykjøbing latinskole under den for sit humane væsen og dygtighed i de gamle sprog dengang vel kendte magister, rektor Bastholm. Men hvor forskellig var dengang undervisningen fra vore dage, indskrænket til de gamle sprog latin og græsk, men hvori og vandtes megen dygtighed, for saa vidt angaar tale- og skrivefærdighed, ja, saa udstrakt var sprogmanien, at endog lærebøger i religion som sproggrammatik var skrevet paa latin. Forøvrigt

ser jeg, ligesom flere af mine jævnaldrende, tilbage paa skolelivet med digterens følelse, naar han vemodig udbryder: »hinsides Troja« — — —, thi mange kære erindringer fra hin tid træder frem i min nuværende prosaiske nydelsestomme alderdom. Vistnok var skoledisciplinen den gang streng, endog tyrannisk, thi ved en urigtig analysering af et ord kommanderede hr. Arbelius: »ræk ud«, og haandslag regnede ned paa den arme synder. Men saa tog vi igen rigelig erstatning under den gyldne frihed i de lange ferier og i ugens feriedage, onsdag og lørdag eftermiddag ved forskellige lege, svømning, seilads i den dejlige fjord og fuglejagt paa smaaøer, som ligger spredte derude. Efter at have tilendebragt mit skolekursus dimitteredes jeg 1798 til akademiet 18 aar gammel og erholdt karakteren laudabilis. Jeg blev straks indlemmet i et familieliv, nemlig hos en fætter, der eiede en gaard i st. Kongensgade, hvor jeg havde alt frit i huset. Som følge heraf bestod min omgangskreds fornemlig af Københavnerne og enkelte studenter fra akademiet, thi dengang eksisterede endnu ingen studenterforening eller saadant sammenhold mellem disse musernes sønner, som der nu findes. Medens jeg efter 2den examen forberedte mig til theologisk attestats, udbrød krigen mellem England og Danmark 1801. »*I n t e r b e l l a t a c e n t M u s æ*«*) og saaledes organiseredes studenter til at udgøre et særligt korps med navn kronprindsens livkorps, bestaaende af 8 compagnier. Og da der var *periculum in mora****) blev vi daglig øvede i vaaben

*) Mellem Vaabnene tier Muserne. Red.

**) Fare ved at tøve. Red.

fra 6 morgen til 8 aften. Efter faa ugers forløb ansaas vi tilbørlig indøvede og bleve paa Nørrefællend præsenterede for kronprindsen, der ytrede sin tilfredshed ved at være vidne til vore krigerske evolutioner, derpaa blev vi af marskalatet indbudne til at nyde en forfriskning i forskellige, dertil opførte telte, hvorefter korpsets 2 batailloner dannede to store kredse, enhver med sin musik. Nu drog vi de unge tilstedeværende tilskuerinder ind i kredsen (lig romerne fordem sabinerinderne, skønt ikke med saa lykkelige følger) og opførte med dem flere danse indtil ud paa aftenen, hvorefter man i militærisk orden marcherede tilbage til staden. Forøvrigt kom vi ikke til at gøre brug af den vundne færdighed.

Vel fik vi under slaget paa Københavns red det hverv at slukke bomber, i hvilken Anledning 6—8 huse var tildelte enhver, under hvis kommando nogle ledige personer stod, ligesom og slukningsapparater stod til vor disposition. Det var imidlertid en lykke, at man ikke fik anvendelse for os, thi vi var slet ikke blevne instruerede om, hvorledes vi havde at forholde os med undtagelse af en trykt plakat paa nogle faa linier. Snart herefter fik Danmark vaabenstilstand og dernæst fred. Jeg kunde uforstyrret fortsætte mine studier, gjorde saa, og gik derefter op til theologisk embedseksamen, hvis udfald m. m. jeg kommer til senere at berette. Dog, da det mulig kan interessere de yngre medlemmer af familien ogsaa at erfare noget udenfor mine egentlige studier, og hvilke adspredelser hovedstaden beredte mig, saa vil jeg endnu tilføje følgende. Da forberedelsen til 2. eksamen ikke krævede nogen vedholdende anstrengeelse paa de tider, men levede megen frihed til at

tage del i forskellige adspredelser, saa benyttede jeg samme, især da min rige fætter, i hvis gaard jeg havde logis, afholdt alle udgifter derved. Saaledes søgte vi ugentlig skuespilhuset, ligesom vi ogsaa vare medlemmer af et dramatisk selskab med forpligtelse til at udføre en eller anden rolle paa scenen, hvoraf ogsaa jeg fik min del. Dette var dog kun et aar, thi jeg blev sysselsat paa en anden og for ynglingen langt behageligere maade. Lige overfor mig i st. Kongensgade boede en italiensk Familie, der havde en datter af udmærket skønhed. Jeg søgte lejlighed til nærmere bekendtskab, hvilket og lykkedes mig ved hyppige besøg hos en student og skolekammerat, som netop havde logis paa samme sted. Vel vovede jeg ikke at betræde familiens dørtærskel, men datteren havde idelige ærinder paa 2. sal, hvor en broder til hende boede i nærhed af anførte student, og saaledes skete det, at vi oftere samtalede, og en gensidig tilbøjelighed opstod i det skjulte, men snart føjede Omstændighederne det saa, at vi kom til at udtale os. Det var i aaret 1801, fjenden laa for København, og nogle familier, blandt disse den her omtalte, flyttede af frygt for bombardementet ud paa Vesterbro. Her stiftede i de dage min tilbedte bekendtskab med en ung, smuk og elskværdig student. At hun selv maa have givet anledning til, at han inklinerede for hende, det vil følgende vise. En aften gik hun og en ældre søster hjem og gav mig et stævnemøde. Under taarer fortalte hun nu, at hin unge mand havde erklæret sig for hendes elsker, sam at han næste dag vilde højtidelig begære hende, i hvilken anledning familien skulde tilsammen give møde paa forældrenes bopæl. Vi skulde altsaa nu

adskilles og sagde hinanden farvel med beklemt hjerter. Dette var 1. akt af dramaet. Næste dag blev jeg af den ældre søster indbudet til en spadseretur, hun berettede, at gaarsdagen havde endt med en stormende familiescene. Frieren havde rigtig mødt, begært søsterens haand, men hovedpersonen gav ham kurven, skønt alle kræfter blev sat i bevægelse til hans bedste, ja man gik endog saa vidt, at man indelukkede den unge pige i et afsides liggende værelse, hvorhen levnedsmidler bragtes hende. Nu voksede mit mod, og jeg fandt mig opfordret til at træde ud af min passive tilstand og sætte mig i virksomhed, først henvendte jeg mig skriftlig til hendes broder, skildrede paa Lafontaines vis den frygtelige uret og despotisme, som var begaaet samt de farlige følger for to elskendes livslykke, hvilket dette maatte medføre og tilføjede en rørende formaningsstale. Herpaa fik jeg et alvorligt, forstandigt Svar, der dog ganske forfejlede sin Virkning paa romanhelten. For ogsaa fra anden kant at sikre os begav jeg mig til den afviste frier, skønt jeg blot kendte ham af rygtet. Jeg forefandt ham paa sygelejet, dette var jo ganske i sin orden og hørte med nødvendighed til romanen, og vor samtale foregik i al venskabelighed, sluttede med, at han til videre besørgelse overleverede mig en ring, han forhen havde modtaget, hvorpaa vi adskiltes som perlevenner. Jeg har siden, medens jeg boede i Kullerup, fornyet vort bekendtskab, og vi lo begge af hjertet over hin ungdomsdaarlighed. Efter at have som dygtig general vovet dette slag og seiret, fortsatte jeg mine daglige besøg hos den omtalte ven og skolekammerat, havde her fra et Vindue ud til en side-

bygning i gaarden udsigt til hendes værelse, der var arresteret, og her nød jeg kærlighedens glæder, naturligvis kun med mimik, men forstaaelige, og lykkelige gjorde det os. Efter nogle dages forløb fik synderinden atter sin frihed, ja endog tilladelse til at besøge en nabofamilie, med hvem man stod i venskabeligt forhold. Her fik de elskende snart arrangeret en aftensammenkomst, hvorunder sikkerhedsforanstaltninger blev trufne, saa at vi trygge kunde overgive os til kærlighedens glæder, saaledes henrandt atter en tid, delt mellem mine studier til attestats, thi disse forsømte jeg ingenlunde, og de uskyldige nydelser som et saadant samfund bringer. Jeg har ofte siden tænkt derpaa med taknemlig følelse, thi dette forhold bevarede mig fra de forvildelser, hvortil livet i hovedstaden saa let fører den uerfarne yngling. Imidlertid blev vore sammenkomster hemmelige, hvilket desuden i elskovsperioden har en særegen interesse. Thi at træde frem for familien og begære datteren, dette stred imod min stolte selvfølelse, efter hvad forud var sket, og jeg tvivlede om et heldigt udfald deraf, da jeg indsaa, at forældrene ei kunde gaa ind paa en forbindelse med en ung mand før han havde udsigt til sikker forsørgelse for en elsket datter, dog der var endnu en værre anstødssten, som jeg i min ungdommelighed aldrig betænkte, nemlig denne, at min forlovede var katolik, og at et ægteskab med hende vanskelig kunde finde sted uden hendes overgang til protestantismen, hvilket familien næppe vilde indrømme. Men nu trak mørke uveirsskyer op. Jeg havde i nogle dage hverken set eller talt med min elskede, dette faldt mig mistænkeligt og foruroligende. En dag indbød den ældre søster mig

til en samtale, hun berettede, at en ung, rig englænder gjorde kur til min tilbedte og var bleven vel modtaget saavel af hende som af familien. Harmfuld udbrød hun, at søsteren ikke var mig værd, og at jeg burde betragte forlovelsen som opløst. Jeg overleverede hende min forlovelsesring, og dermed havde romanen ende, men heraf fremkom en ny forvikling. Ægtemanden i den familie, hvor vi havde vore sammenkomster, blev yderst forbitret paa mig over ophævelsen af denne forening, hvoraf han havde lovet sig megen glæde i fremtiden, begav sig nu til mig i fuld uniform (han var officer) og fordrede øjeblikkelig satisfaktion ved en duel. Mine vistnok grundede indvendinger hjalp intet, og da min fætter i huset trykkede sin sabel i min haand, saa maatte jeg underkaste mig, og da jeg ikke var synderlig stærk i fægtekunsten, fik jeg en blessure i den højre haand, hvoraf jeg endnu bærer mærke, men da contraparten saa blod flyde, omarmede han mig, erklærede, at nu var æren tilfredsstillet, og opfordrede mig til straks at følge ham paa en restauration for at drikke forsoning, dette skete, og efter den tid var vi gode venner. Jeg trak mig nu godt tilbage fra omgangslivet, fortsatte med flid mine studeringer og absolverede i efteraaret lykkeligt hine, idet jeg til embedseksamen erholdt første karakter, hvorefter jeg straks forlod staden for at besøge familie og venner. (Min forrige forlovede blev siden gift med en vis professor, en udmærket kunstner i sit fag, fik i dette ægteskab flere børn, men døde ung, om jeg mindes ret aar 1817 efter en nedkomst.) Som nylig meldt forlod jeg København efter 4 aars ophold, gik ombord paa en Sønderborg-jagt, og ankom til Als efter tre

dages stormfuld seilads. Mit besøg paa øen gjaldt en ungdomsven, Thomas Sabro i Adserballe, der nylig var befordret til dette pastorat og endnu var ugift. I hans lærerige omgang samt ved hyppige besøg i omegnen af Sønderborg tilbragte jeg en høist behagelig vinter. Paa slottet, beliggende ved staden men paa en udkant tæt op til havet, viste man mig det værelse, hvori Christian d. 2. sad fængslet, dengang fandtes endnu den store granitsten, hvortil han var lænket, ogsaa stod samme sted et bords med en stenplade, om dette bord gjorde den ulykkelige konge sig en daglig bevægelse. Pladen havde paa et sted en fordybning frembragt derved, at fangen i forbigaaende stadig strøg tommelfingeren henad samme. I slutningen af aaret 1802 afrejste jeg til Langaa præstegaard paa Fyn for at besøge min onkel provst Conradt, hvor jeg forefandt min elskede søster Sofie, der fra sin barndom var blevet optaget i huset og adopteret som deres datter. Under mit ophold der øvede jeg mig i prædikeembedet, men tog i sommerens løb afsked og drog til Skovlænge præstegaard paa Lolland, hvor min barndomsleder, provst Schwarzkopff endnu levede. Paa denne tid blev en lektiehørerpost ved Nykjøbing latinskole ledig og mig tilbuden. Jeg modtog samme og tiltraadte straks embedet. Alt gik her i den gamle stil. Mine fag var græsk, latin, hebraisk, historie og geografi. Efter 2 aars undervisning i klassen opflyttedes disciplen i øverste, ellers rektorens klasse. Men snart foregik heri en radikal forandring, 1806 skete reformen ved Nykøbing latinskole, som nu fik navn af kathedralskole. Rektor og hørere gik af med pension, mig troede man dog at kunne bruge, hvor-

for jeg ved kgl. bestalling blev udnævnt til adjunkt med forpligtelse at undervise i religion i alle klasser, samt latin i smaaklasserne. Den lærde biskop, philolog dr. Bloch blev rektor. Mine medkollegaer vare alle dygtige mennesker, hvorved skolen kom i anseelse, ligesom discipelfrekvensen tiltog aar efter aar. Før denne forandring skete, var jeg som hører indtraadt i ægteskab med jomfru Sofie Elisa Peetz, en datter af købmand Peetz i København, og da min svigerfader hørte til Petri tyske menighed, saa blev vi viiede i denne kirke. Min hustru blev en frugtbar moder, og vi samlede snart en børneflokk omkring os, men da lærerlønnen var mig knap tilmaalt, begyndte næringsssorger at trænge ind, dog da der paa den tid oprettedes et ordinært kateketembede i Nykøbing borgerskole, søgte jeg samme og blev kaldet dertil. Imidlertid beholdt jeg nogle timer ved katedralskolen, hvilket i forening med hint embede gav et taaleligt udkomme, dog denne dobbelte lærerpost forøgede mit arbeide indtil overanstrengelse, hvilket havde legemlig svækkelse tilfølge. Hertil kom, at lønnens værdi sank, formedelst udstedelse af en enorm seddelmasse, ned til en højst ringe indtægt, saa at næringsssorger atter begyndte at trykke os. Jeg besluttede derfor at ansøge et præsteligt embede, og blev saa kaldet 1815 til sognepræst for Dollerup pastorat i Viborg stift. I vinterhalvaaret fandt min hustru med 4 børn og en tjenestepige et kærligt hjem i København hos sin søster, gift med kancellist Christianson. Ved denne befordring erholdt jeg en for min helbredstilstand mere passende virksomhed, skønt de lokale forhold ikke svarede til mine billige forventninger. Præstegaarden, der for 2 aar siden

var afbrændt, havde min formand i embedet ladet opføre af en nedbrændt bondegaard. Værelserne vare lave, jeg maatte vænne mig til at passere disse krumbøiet, ei heller vare de forsynede med maling, ja storstuegulvet var murbrokker. Hertil mødte den ubehagelighed, at brønden i gaarden styrtede sammen, efter at jeg i foraaet var ved accord med formandens arvinger kommet i besiddelse af præstegaarden, og jeg maatte nu bygge en ny brønd, med en bekostning af 300 rd. Forøvrigt kontraherede jeg ingen gæld af betydning til mit etablissement, men maatte ogsaa derfor indrette den hele husholdning som en kjøbstadbeboer, hvilket foranledigede idelige pengeudgifter, men skaanede mig tillige for prioritetsgæld, hvorpaa flere af mine embedsbrødre i lignende stillinger gik ind, og som i tiden satte dem i trang. Saaledes anskaffede jeg mig successive min besætning og fægtede mig drabelig igennem. Dette var en skyggeside ved mit forandrede opholdssted, men det havde ogsaa sine lyse sider, hovedsagelig denne, at jeg løst fra skoletvangen bevægede mig med frihed, uden hvilken livet snart vorder en ond møie. Fremdeles traadte jeg i forbindelse med en menighed, der, fjernt fra samfund med de store stæder, vistnok levede i enfold uden nogen forfinelse, men saa vare de og betryggede mod de laster og vildfarelser, som forbindelsen med hine bringer ind i almenlivet, derfor var forholdet mellem præst og menighed her hartad et patriarkalsk. Man kaldte præsten »faer«, han var deres konsulent i timelige og aandelige sager, maatte stundom endog udføre en læges gerning, kort sagt han var deres ven i ordets bedste betydning, blev overalt modtaget med

kærlighed og stræbte at gengælde den. I dette lille embede tilbragte jeg 6 aar, hvilke jeg henregner til den lykkeligste del af mit liv. Stedet var vel ikke et Arcadien*), thi den nøgne hede var vor nærmeste omgivelse, og i præstegaardens med et tørvedige indhegnede have havde hverken Pomona eller Flora*) hjemme, kun et piletræ med en græsbænk under tilbød en vederkvægende skygge i de varme sommerdage. Her sad jeg med min elskede hustru mangen smuk dag og nød under oplivende samtale eller læsning den behagelige brune nektardrik, eller vi i forening med vor børneflokk gjorde excuser ned til det yndige Hald med dets himmelstræbende skove og dybe fiskerige sø, eller vi faldt ind til slottets gæstfri eier, eller til andre tider besøgte min embedsbroder kolonipræsten i Frederiks præstegaard. Vistnok havde disse besøg ingen kunstnydelse at tilbyde, men de vare dog vederkvægende for hjertet og den isolerede, den fra samfundet adskilte tilstand, hvori vi befandt os og gjorde omgængelsen indbyrdes desto kærere, thi vi følte, at vi ei kunde undvære hinanden, og saaledes sluttedes en fortrolighed, en venskabspagt, paa hvilken jeg efter snart 50 aars forløb endnu ser tilbage med længsel. Ja, ogsaa jeg var i Arcadien! Jeg kan ved denne lejlighed ikke forbigaa at nævne stiftets mod den ham underordnede geistlighed saa humane og kærlige biskop, dr. theol. Bloch, hvis hus stedse stod aabent for omegnens præster, hvem han ofte indbød til sig,

*) Arkadien er et græsk Landskab med en nøjsom, haardfør Hyrdebefolkning. Er i Litteraturen Udtryk for landlig Lykke. Red.

*) Frugternes og Blomsternes Gudinder. Red.

ligesom jeg i hans elskelige familiekreds nød megen opmuntrende glæde og ved hans egen belærende omgang modtog mangt et gavnligt ord og raad til embedets værdige førelse. Ja, saa vidt gik hans opofrende godhed, at mangen pengeforiegenhed hos den trængende unge præst blev ved ham afhjulpet eller dog formildet. Ei heller var denne nære forbindelse uden velgørende indflydelse i andre retninger, for saa vidt den tjente til at forebygge den rusticitet**) hvortil den yngre i sin isolerede stilling let kan henfalde, og paa den anden side bevarede eller dannede det urbane væsen og sandsen for videnskabelig fremgang. Begge fornødne til at begrunde den geistliges agtelse og til at virke med velsignelse i samfundet. Efter denne lille episode gaar jeg videre til pastoratets anliggender, dette havde sine særegne besværligheder navnlig m. h. t. sognereiser, her var 3 kirker, af hvilke de 2 besørgedes af præsten med fuld gudstjeneste hver prædikedag, medens det saakaldte messefald fandt sted i den tredie, naturligvis alternative. Min præstegaard laa adskilt fra dem alle, saa at sognereisen til den nærmeste var $\frac{1}{2}$ mil, til den næste 1 mil og til den tredie omtrent $1\frac{1}{2}$ mil, og reisen besværliggjordes derved, at en stor del af veien løb igennem hede og var hartad ufremkommelig ved stærkt snefald om vinteren. Saaledes maatte jeg i 1817 flere gange ved sognemændenes hjælp betjene mig af 16 Heste, og uagtet jeg tiltraadte udreisen før dag, var jeg næppe i stand til efter endt forretning at naa hjemmet, før den mørke aften faldt paa, dog i en ung,

**) Nedsynkning i Ukultur. Red.

kraftig alder anser man kun lidet besværligheder og farer (ogsaa de sidstnævnte mødte mig), og jeg gik frelst ud af dem. Da det danske cancelli havde erfaret, at der i stiftet fandtes flere ikke seminaristisk dannede lærere, som ikke kunde tilfredsstille skoleanordningens fordringer til den betræffende, og man ikke uden videre kunde afskedige dem, saa blev flere præster efter forudgaaet indstilling af høiere vedkommende anmodede om at ville hver i sin omkreds undervise videre dem blandt hine, som dertil var receptive. Saaldes skete samme anmodning til mig, og jeg skikkede mig nu dertil. 10 lærere meldte sig hos mig, blev indkvarterede hos bønderne i nærheden og mødte sommeren igennem daglig til undervisning. Efter 2 aars forberedelse troede jeg dem kvalificerede til offentlig prøve, hvilken da foretoges i overværelse af biskoppen, amtsprovsten og to sognepræster. Eksamens udfald overtraf min forventning, thi 3 lærere erholdt udmærkelse til hovedkarakter, 5 meget godt og 2 godt. Denne fra min side aldeles praktisk udførte gerning maa formentlig have tjent mig til anbefaling hos det danske cancelli, thi da jeg kort efter ansøgte Glenstrup pastorat i Aarhus stift, blev jeg beskikket til dette embede aar 1821, altsaa 6 aar efter min vocation til Dollerup. Dette ny embede laa ikkun 6—7 mil fra mit hidtilværende opholdssted og medførte ingen besværlighed ved flytningen. Vel fandtes ved min ansættelse enke paa kaldet, men hun døde inden naadensaarets udløb, og saaledes befriedes jeg fra denne byrde. Og da pastoratet bestod af et sogn med en tæt ved præstegaarden beliggende kirke, skaanedes jeg for de lange og besværlige sognereiser og erkendte med taknemlig-

hed denne store lettelse. Hvad bopælen angaar, da vandt jeg ikke noget ved forflyttelsen, thi den var paa en maade en dobbeltbygning hvoraf halvdelen, langt tilbage i tiden, var opført af materialier fra en del af Mariager nedbrudte kloster, og et stort, koldt, uhyggeligt lokale med smaa blyvinduer, den anden halvdel var nyere i nuværende præstegaardsstil og ret takkelig. En lille forsømt have sluttede sig til samme, den jeg stræbte at forbedre ved plantning af frugttræer m. v., og arbeidet derved lønnedes til min glæde med gode frugter. Forøvrigt var min stilling som præst og forholdet til menigheden anderledes end i Dollerup. Glenstrups beliggenhed i Randers amt, sognets nærmere forbindelse med staden Randers, hvorved man tilegnede sig kjøbstadlivets anskuelser i meget, og maaden at være og leve paa, havde under den tiltagende velstand avlet en luksus i levemaade, en uafhængighedsfølelse, der grænsede til hovmod, hvorved man rev sig løs fra den simple enfold i troen og fra kærlighed i omgængelse, kort sagt, forholdet var meget forskelligt fra det patriarkalske, idylliske liv, vi førte i Dollerup; men hvor kærligheden fortrænges af en kold, hovmodig aand, der savner man visselig den fortrolige, glade nydelse, kun hin kan give. Imidlertid gjorde jeg min tjeneste i evangeliet med tilfredshed, og ved herrens naade ikke uden aandelig velsignelse. Til mine adspredelser henregner jeg seiladsen paa Glenstrup $1\frac{1}{2}$ mil lange og 24 favne dybe, fiskerige sø, hvor jeg ved hjælp af mine to ældste sønner daglig kunde forsyne huset med fortræffelige aborrer, aal, og helt, de sidste fangedes ved juletid. Det er mærkeligt, at helten, hvis rette hjem

er Limfjorden med sit brakvand, har kunnet finde adgang til Glenstrup ferske sø, men jeg formener, at denne har langt tilbage i tiden staaet i forbindelse med havet. Det hele terrain er lavt beliggende og har maaske engang udgjort en fjord, som skærer ind i landet fra østen til Glenstrup sø, og saaledes forklarer jeg heltens fremkomst i denne. Til vore adspredelser hørte fremdeles jævnlig og venskabelig omgang med den kærlige Bergmanske præstefamilie i Mariager, samt med den Sadolinske i Nørbæk. I den sidste lærde og dygtige præst fik jeg en trofast ven og veileder i religiøs videnskabelig henseende, ligesom jeg ei heller forgæves raadførte mig med den erfarne Bergmann i alt, hvad angik embedets verdslige anliggender. Under mit ophold i Glenstrup forbedredes min økonomiske forfatning kendelig, dels derved at min gamle moder drog til mig og hvis rundelige enkepension ved mange lejligheder ydede mig bistand, ligesom de tid efter anden stigende kornpriser bragte mig saa vidt, at jeg i aaret 1827 ganske blev udfriet af den private gæld, der siden 1815, altsaa i hele mit præsteliv, havde tynget paa mig. I efteraaret 1828 blev Kullerup pastorat paa Fyen vacant. Jeg ansøgte samme, blev kaldet og tiltraadte embedet ved Advent. Det var fornemmelig familieforhold, som bevægede mig hertil, thi min søster, den eneste overlevende af 4 søskende, var i 1 mils afstand fra Kullerup gift med pastor Kisbye i Skalkendrup, og dette stillede i udsigt et kært omgangsliv for mig og mine. Næste foraar, da naadensaarets anliggender var ordnede, drog min hustru med vore 4 yngste børn, (de 3 ældste sønner blev tilbage i Jylland), min gamle

mor og vort trofaste tyende, som havde fulgt os fra Nykøbing, til mig i Kullerup præstegaard. Hvilken glædelig genforening, hvilken fryd atter at kunne trykke de elskede til mit bryst efter et saa langvarigt og dybtfølt savn. Og saa den slaaende forandring i opholdssted. Her Danmarks yndigste provins med dens herlige bøgeskove, søer og frugtbare sletter, hisset øde hedestrækninger mellem marker, hvis dyrkning kun giver et tarveligt udbytte. Ja, folket selv synes mig ogsaa i aandelig henseende at have modtaget forskellige indtryk af de forskellige landstrøg, samme beboede. Thi hvo kender ikke den muntre, livsglade, velvillige, men ogsaa noget letsindige fyenbo, og paa den anden side den alvorlige, betænksomme noget paaholdende jyde. Saa-danne forandringer er jo extremer i menneskenaturen, som opholdssted og forhold kan frembringe. Her i dette Kanaans land blev vi med største gæstfrihed modtaget af de mange intelligente familier, som omgav os. Paa den ene side og i selve pastoratet havde jeg paa Julskov den dybt tænkende, retskafne og som praktisk landmand velbekendte Langkilde, samt den dygtige jurist og behagelige selskabsmand, birkedommer Haastrup paa Liselund. Paa den anden side laa i en $\frac{1}{4}$ mils afstand gaarden Biskopstaarup, hvis eier, Petersen, en blid og kærlig mand, var gift med min søsterdatter. Lidt længere borte i samme retning, traadte det smukke Hindemæe frem; hvor den flersidig dannede eier, proprietær Mourier, universalgeniet, (thi alt, hvad han kastede sig over, endog de mest heterogene genstande, lykkedes til forbavselse under hans hænder), som med sin aandrige, blide og skønne hustru hyp-

pigt samlede til sig egnens bedste familier, og i hvis venlige hus mangan ædel nydelse i aandens og kunstens rige tilbød sig. Dog, den reneste nydelse fandt vi i min svoger Kisbyes hus, vort andet hjem, hvor vi og vore børneflokkede ofte samledes, ligesom hos os, her var glæden saa meget desto inderligere, det nære slægtskab aabnede hjerterne til fortrolig meddelelse, ligesom disse hævede mangan bekymring og skænkede raad og trøst, thi ingen lykke er varig her paa jorden, og tunge prøvelser skulde snart falde over os. En art kolera, som angreb det vestlige sjælland og bortrev mange, strakte sig ligeledes til os, saa jeg nær var blevet dødens offer. Men det haardeste stød traf mig, da en brysttæring udslykkede en haabefuld datters livslys, ligesom vattersot aaret forud havde bortkaldt min 84 aar gamle moder. Vor sorg over disse tab, især min elskede hustrus, var dyb og smertelig og bragte hende paa gravens rand. Vel blev hun restitueret, men sindet led, og stedet med dets omgivelser og behagelige omgangskredse havde for hende tabt deres ynde. Dette bevægede mig til atter at søge forflyttelse, som ogsaa lykkedes, idet jeg i aaret 1832 blev ansat som sognepræst for Østertørslev menighed i Aarhus stift. Vel sagde jeg saaledes farvel til mit yndige Fyen, som man passende har kaldet »Danmarks have«, og jeg forsøgte mig atter i det alvorlige, koldere Jylland. Men jeg kom dog til en frugtbar egn af halvøen, der ingenlunde var blottet for skønheder, nemlig paa østkysten, mellem Mariager og Randers med dens herlige skove, bakker og udsigter over Kattegattet. Præstegaarden var gammel, men ret godt vedlige-

holdt. Haven smuk og rig paa frugttræer, ja en tætsluttet allé gik tværs igennem samme og førte op til den tæt ved liggende kirke. Ogsaa naadensaaaret havde sine behageligheder, thi jeg fandt i enken paa kaldet en forekommende, deltagende veninde, som med opofrende omhu plejede mig i min dengang legemsvage tilstand, som derved noget formildedes. Et halvt aar efter min ansættelse ankom hustru og børn hertil, og nu begyndte atter vort afbrudte, kære præsteliv. Saaledes henrandt omtrent to aar under en rolig og nydelsesrig virksomhed i kaldets gerning og opmuntrende adspredelse ved excursioner i omegnen og styrkende beskæftigelse i mark og have. Men denne idylliske tilstand blev snart afbrudt paa en mindre behagelig maade. Distriktsprovsteembedet over Nørrehald, Gerlev og Onsild herreder blev ved hidtilværende provst Lercke-Jørgensens forflyttelse til kjøbstaden Vejle vacant, og jeg udnævntes — for mine synders skyld, kan jeg tro — til hans successor. Her aabnedes en vid, trættende, ja overanstrengende mark for mig. Med forbigaaelse af de aarlige kirkers og præstegaardes syn, samt visitation af 34 skoler vil jeg kun nævne undersøgelsen af skole- og fattigvæsenets ligninger, samt over 70 regnskaber af samme slags, ligesom bestyrelse af en skolekassekapital paa over 6000 rd., og den overvældende korrespondance, som alt dette førte med sig. Ej heller blev jeg skaanet for ubehagelige forviklinger med en enkelt af embedsbrødrene, nemlig med en velbekendt jysk digter, Sten Stensen Blicher, der slet ikke kunde bekvemme sig til at følge de befalede regler og former i embedets mere

verdslige sager, hvilket gav mig idelige bryderier. Men jeg mindedes mig Horats' bekendte ord om *genus irritabile vatum*,*) oversaa meget, saa vidt det kunde bestaa med min pligt, ligesom jeg bestræbte mig for, at sligt ei skulde virke forstyrrende ind paa min sindsro. Forresten var provsteembedet kun lidet lønnende i pecuniær henseende, thi mit hele gehalt var aarlig 27 td. byg, som næppe kunde dække de med posten forbundne udgifter. Imidlertid havde jeg den glæde at kunne ved min medvirkning se flere duelige og værdige skolelærere forfremmede til embeder i provstiet. Omsider trættedes jeg ved arbeidet, der blev mig hartad en ond møie, fordi samme lagde hindring iveien for min præstlige gerning, som dog var mit egentlige kald og min lyst.

Jeg søgte derfor allernaadigst forflyttelse og blev saa i juni 1838 kaldet til sognepræst for Agerskov menighed i Tørninglehns provsti. Dette kald bragte mig i en stilling, der i flere henseender var forskellig fra de forhenværende. Her fandt jeg en vel opført, grundmuret præstegaard, kirken isoleret paa marken og prangende med et himmelstræbende spir, hvad der er almindeligt her i Nordslesvig. Kaldets indtægter vare rundelige, især hvad høitidsopret angaar, der var fast bestemt, saa at ethvert konfirmeret individ havde hver gang at erlægge 10 skilling, og disse kunde, som en anden skat, uden videre exekveres ved udpantning. Hertil kom, at de offentlige udgifter var ubetydelige, thi kirken afholdt de væsentligste, et

*) Digternes let tirrede Slægt.

gunstigt privilegium for geistligheden fra hertugernes tid. Men det var embedsgerningen selv, som gjorde stillingen behagelig, de kommercielle anliggender vare hartad fri og uafhængige af høiere autoriteter. I forening med fattig- og skoleforstandere foretoges ligninger og reparationer, og disse blev slet ikke indstillede til approbation, ligesom ei heller noget offentlig regnskab indgaves til revision og decision. Alt saadant afgjordes mellem kommunens repræsentanternes tilsyn og bleve nogle steder i provstiet henlagte til eftersyn af vedkommende sognebeboere. Fremdeles var sognepræsten her fritaget for de idelige skriverier i verdslige sager. Han var altsaa geistlig embedsmand i ordets sande betydning og høstede deraf megen glæde, thi en ægte protestantisk aand havde bevaret sig hos folket. Kirken blev flittig besøgt og under gudstjenesten viste sig en stilhed med tilsyneladende andægtig stemning, der tillod ordet at finde indgang og forhaabentlig ikke kom og svandt uden frugt. Ogsaa med hensyn til al omgængelse i det private liv havde jeg anledning til at gøre de behageligste erfaringer. Jeg fandt sammenligningsvis, at folket her stod paa et høiere kulturtrin end de af Danmarks provinser, hvor jeg forhen var bosat. Og Nordslesvigerne fortjente i sandhed de opofrelser, som patriotsindede mænd havde gjort til anskaffelse af sognebibliotheker, hvoraf agerskov fik sin del, der flittig afbenyttedes. Som følge heraf hørte det til mine opmuntrende nydelser at modtage flere af sognemændene i mit hus, hvor forstandige samtaler rige paa behagelig adspredelse, førtes. Tilvisse! Nordslesvigerne er et sjældent

folkefærd, ogsaa i sædelig henseende, i særdeleshed Agerskov, thi det hørte til sjældenheder, at børn fødtes udenfor ægteskab, paa enkelte undtagelser nær. Ja, ungdommen var i saa henseende et smukt, lysende eksempel. Efter endt dagsgerning samledes man, ikke i kroerne, men alternative i familierne og tilbragte tiden med samtaler, læsning, sang eller med uskyldigt kortspil. Ei hørtes i dette samfund raa, syndig banden, ligesom stærke, hidsende drikke vare forviste derfra. I saadanne behagelige omgivelser tilbragte jeg mange lykkelige aar. Nydelsen forhøiedes endnu mere derved, at jeg i sognets degn havde en kundskabsrig, retskaffen og ædel mand og i ham en oprigtig ven. Men nu kom krigen og med den en forandret og paa flere maader pinlig tilstand. Berøvede enhver bistand af vore militære vare vi idelig udsatte for en hver som helst raa og voldsom behandling af fjenden. Hyppige gennemmarcher og indkvartering, stundom indtil 100 mand, forstyrrede vor ro, ja, end ikke natten stod til vor raadighed, thi ikke sjælden buldrede man paa dørene med dragen sabel og ved kommandoordet: »heraus«, maatte jeg i puris naturalibus*) ud af sengen for at give tilsvær paa de sædvanlige spørgsmaal: »wo sind die Dänen?« At indkvarteringen i masse berøvede os en del levnedsmidler, som siden savnedes til familiens underholdning, det kunde man vente sig, men at ordentlig organiserede krigere, hos hvem streng disciplin bør findes, kunde bekvemme sig til, listeligen, at berøve eieren gaardens fjer kreaturer, tobak, vin

*) ganske nøgen. Red.

m. m., dette havde vi langt fra tænkt os, men saaledes gik det til for mit vedkommende. Det var især bayrerne, som her gjorde sig skyldige, for en del styrede af religiøs fanatisme. Dog, inden jeg fortsætter min historiske beretning, maa jeg gaa lidt tilbage i tiden, fremstiller altsaa følgende: Man vil erindre, at ved oprørets udbrud bestod fjendehæren fornemmelig af de saakaldte friskarer, hvilke efter det for os mindre heldige slag ved Slesvig trak i masser op i Nordslesvig, da disse nu nærmede sig Agerskov, og jeg af vore tyske embedsmænd blev udpeget som en farlig person, formodentlig foranlediget derved, at jeg havde ladet afholde sammenkomster hos mig af dansksindede venner, navnlig professor Flor, H. Krüger, Laurids Skau, redaktør Koch og flere, saa havde jeg al grund til at frygte for min sikkerhed. Jeg besluttede altsaa at flygte med min familie til Fyen, hvor jeg fandt et venligt asyl paa Kjærsgaard. Det viste sig strax, at jeg havde kalkuleret rigtigt, thi dagen efter min afrejse ankom en vis major, Jensen Tusch, til Agerskov, ledsaget af nogle dragoner for at afhente mig. De holdt ved præstegaarden, undersøgte enhver krog i huset, og drog, da han fandt sig skuffet, under drøie eder og forbandelser atter bort. Saaledes henrandt omtrent tre uger, dog, længslen efter hjemmet lod mig ingen ro, thi jeg indsaa, at min kære Agerskov menighed behøvede min bistand. Jeg besluttede da for min person at vende tilbage, men da passagen over Middelfart var afspærret, nødsagedes jeg til pr. dampskib at reise over Aalborg, opholdt mig noget i Hobro og drog saa igennem Jylland til mit hjem, hvor jeg indtraf til

vaabenstilstanden og traf alt roligt. De vilde fri-skarer havde under min fraværelse besøgt præstegaarden, men uden at molestere mine eiendele. Efter denne parentes griber jeg atter traaden og fortsætter historien. Naar jeg undtager de besværlige ægtreiser, som gik lige ned til staden Slesvig, samt de kostbare leverancer af alle slags, endog sengeklæderne til lazaretherne, skete os ingen overlast, nemlig for mit vedkommende; thi jeg var saa heldig at faa høie officerer i indkvartering, og disse holdt saa vidt muligt deres undergivne til orden. Her havde jeg leilighed til at stifte bekendtskab med flere aandrige, retsindede kommandører, af hvilke flere erkendte uforbeholdent, at hertugdømmerne vare i sammenligning med Tyskland at misunde, thi folket sad i velstand, boede hyggeligt og regeredes med retfærdighed. Derfor saa de med bitterhed ned paa oprøret og skøttede ei om at fraternisere med den slesvig-holstenske armé. Saaledes slap jeg vel ud af ilden, vel noget forbrændt i finansiel henseende, men saa havde jeg et godt lægedomsplaster i pastoratets rundelige indkomster, og snart var svien forsvunden, uagtet vi sønderjyder paa den kant ingensinde fik nogen erstatning for det lidte tab, hvad dog fandt sted i Nørrejylland.

Jeg kan ikke undlade at fremkomme med en episode af krigerlivet, saaledes som følger: Nabolandet Beftoft, omtrent 1 mil fra Agerskov, var i almindelighed sædet for det største røre, endog for skærmydsler med fjenden. Thi den velkendte patriot Krüger boede der, og slesvig-holstenerne vare idelig paa færde for at fange og transportere ham til

Rendsborg, hvilket dog ikke lykkedes dem. Jeg reiste ret ofte til Beftoft, fordi jeg kunde gøre regning paa at blive vidne til smaaaffærer med hine og vore dragoner, som laa hist og her der omkring. En dag var jeg saaledes kommen til Beftoft, hvor alle for øieblikket befandt sig i en spændt forventningsfuld tilstand. Man havde nemlig erfaret, at 1 mil østen for byen havde til samme tid en vis grev Reichenbach, kaptajn for en afdeling friskarer, indfunden sig tillige med 2 ordonnantser, i en nærliggende kro for at bestille kvarter til sit mandskab, som næste dag skulde møde paa samme sted. I Beftoft var just dengang en deling danske dragoner, og med nogle af disse drog den frivillige løytnant Jagd (nu folkethingsmand) afsted til den anførte kro i haab om at fange Reichenbach. Denne mærkede uraad, steg til hest og flygtede hen imod Beftoft by. Som jeg stod ved vognen for at køre hjem, hørte jeg stemmer bag mig raabe: »Hug ham ned«, og i samme øjeblik for en rytter i stærk fart tæt forbi mig. Nu var nogle skridt derfra og ved siden af gadeveien en dansk dragon posteret og lidt fjernere to andre, saa at stillingen virkelig var kritisk nok for Reichenbach, thi ham var det! Af denne knibe udredte han sig paa følgende maade. Han for tæt forbi første dragon, hug til denne, der maatte indskrænke sig til at afdække slaget, satte dernæst over et stengærde ind i en lille have og derfra over et andet gærde ud paa marken. Nu galopperede han langs ad denne og dreiede af ved den nordre ende af byen, hvorfra han vilde søge frelse over en eng ind i en lidt derfra liggende skov, men her stødte han paa en ny hindring, nemlig en

dyb og bred aa, der løb tæt om engen, han skulde ind paa. Han var saa heldig at træffe det eneste vadested over aaen og red ind ad skoven til, men her var maalet for hans anstrengelser, thi dragoenen Anker fangede ham, og han blev paa en vogn ført tilbage til Beftoft kro. Jeg traadte til og fandt Reichenbach i en stærkt saaret tilstand, over nakken havde han et frygteligt sabelhug, den høire kind var flækket helt igennem, desuden havde han et stort saar i hovedet og paa den ene arm, vognen var fyldt med blod. Da aftenkulden havde indfundet sig, og lazarettet, hvortil den haardt saarede skulde føres, laa i 2 mils afstand fra Beftoft maatte en foreløbig forbindelse anses for høist fornøden. Jeg tilbød greven at udføre, hvad jeg i saa henseende formaaede, men jeg indsaa vanskeligheden i det paatagne hverv, da jeg ikke er lægekyndig og ei havde de sædvanlige forbindingsrekvisitter ved haanden. Blodet strømmede voldsomt ud af det gabende saar, og jeg, i forening med min søn, søgte forgæves at standse det. Imidlertid fandt den saarede selv paa et middel, hvilket jeg vel kendte som praktikabelt, men ømmede mig ved at bruge, nemlig vineddike, en serviet gennemblødt heri lagdes rundt om hovedet, og skøndt dette omslag var meget smertefuldt, forraadte ikke et ord eller en mine dette. Saaledes standsedes blodtabet, og den saarede reiste sig med de ord: »nu ville vi videre fort«. Han blev nu kørt til hovedkvarteret i Maugstrup og laa kraftløs af blodtabet udstrakt i vognen. Reichenbach blev siden helbredet, men havde faaet nok af krigen, tog afsked fra tjenesten og begav sig hjem til sine godser. Han var en modig ung mand med selv-

beherskelse og ro i sindet, skade at han ikke fægtede for en bedre sag. Af foranstaaende ses, at Beftoft var ligesom brændpunktet i omegnen, hvorfra slige krigstildragelser stundom udgik. I Agerskov derimod gik alt sin sædvanlige rolige gang. Vel syntes undertiden vor tilstand at være forbunden med fare, skønt paa anden maade, af de indkvarterede fjender, der omgikkes høist skødesløst med ild og lys; thi i den med halm opfyldte lo, hvor de havde natteleie, klinede de lys paa væggene og røg cigarer paa leiet, saa at præstegaarden var udsat for brandfare. Men forsynet vaagede over os, ja indgød en saadan ro, at vi uden ængstelse søgte vort natteleie, overgav os med tryghed i søvnens arme og vaagnøde om morgenen styrkede paa sjæl og legeme. Ligeledes respekterede den i nogen tid oprettede oprørsregering de tønninglehnske præsters modstand, thi da vi i forening ved et møde efter opfordring af en fra hin side udsendt befuldmægtiget vægrede os ved at publicere fra prædikestolen regeringens lov- og pligtstridige anordninger i et reskript, (hvorefter en mulkt paa 100 rd. cour. dikteredes for første gang at have efterladt paabudet, men skete det atter, da skulde suspension fra embedet følge,) blev dog denne trussel aldrig iværksat. Omsider kom den velsignede fred, hvorunder vi i ro og med haabefuld glæde kunde tage vare paa vor sædvanlige gerning. Dog følte jeg paa grund af min høje alder og den ugunstige virkning, som krigsaarene havde haft paa min helbredstilstand, mig nu mindre skikket til at udføre min kaldsgerning efter pligt og samvittighed, og paa saadan maade, at jeg kunde tilfredsstille min menighed og mig selv i alle stykker.

Jeg behøvede altsaa en medhjælper og fik efter indgiven ansøgning en vis Vaupell til Kapellan pro persona, som efter 3 aars funktion hos mig forflyttedes til Bornholm, og i hvis sted blev mig beskikket hr. Lohmann i samme egenskab, en elskelig mand, i hvem jeg fik en behagelig omgangsven og menigheden en dygtig, samvittighedsfuld og troende lærer, han vil stedse blive i min erindring med teknemlig hengivenhed. — Straks efter den førstnævnte kapellans forflyttelse faldt den bitre sorg over mig at miste min elskede hustru, hun afgik ved døden den 23. juni 1855, i sin alders 70. aar, hun, forhen den utrættelige, virksomme, forstandige bestyrerinde af huset og den kærlige, trofaste ægtefælle og moder, var det sidste halvaar nedsunken i en mere sløv tilstand og var mæt af dage, som hun selv ytrede, men dette var tillige for os en forberedelse paa den sørgelige skilsmisse, som siden fulgte. Hun blev angreben af en leversygdom, som gik over til gulsot, dog var denne tilstand ikke forbunden med smerter, ja hun var endog med undtagelse af nogle faa dage bestandig oven senge, beskæftigede sig, saavidt kræfterne tillod det, med haandarbejde, spadserede støttet paa min arm i vor hende saa kære have, hvor hun afvekslende hvilede sig paa en havebænk, hendes yndlingsplads i en allé med to fiskedamme i forgrunden og udsigt til marken. Oh, hvor mange fromme tanker ere oprundne i hendes kærlige hjerte, hvor mange tillidsfulde bønner for ægtefælle og børn, thi hun elskede naturen og erkendte i dens skønhed Guds visdom og godhed, og dette førte forestillingen hen paa dem, som nærmest laa hende paa hjertet, og styrkede troen paa herrens milde forsg

for dem efter hendes bortgang. Som hendes sidste dage vare rolige og smertefrie, saa vare og nætterne, skønt uden nogen ret vederkvægende søvn. Vel beredt til fuldendelsen i døden og fattet herpaa, hvorvel hun af kærlighed til sine nærmeste ikke yttrede sig derom for disse men kun for de mere fjerntstaaende i huset, hensov hun mildt og stille ved et aandepust anførte dags aften kl. 7, og blev begravet 5 dage efter, ledsaget til sit hvilested af omegnens præster, vore trofaste venner og en talrig del af menigheden. Hun hviler nu med fred paa Agerskov kirkegaard ved siden af en kærlig veninde, sogne- degnens hustru, som 3 aar forud var bleven hjemkaldt. Over hendes grav lod jeg opføre et minde, der vel er samme forkrænkelighed undergivet som hendes derunder nedlagte støv; men, o herlige trøst! Aanden er kommen til gud, som gav den. — — —

Før den kæres bortgang havde hun den glæde at se mig dekoreret med ridderkorset for 50 aars offentlig embedstjeneste. Ved denne højtidelighed indfandt sig stiftets biskop, Daugaard, samt omegnens honoratiores, geistlige og verdslige. Ligeledes mødte en deputation af min menighed, der overbragte mig et smukt taffeluhur med passende inscription anbragt paa en sølvplade, som vidnesbyrd om den tillid og hengivenhed, jeg under min 20 aarige virksomhed iblandt dem havde været saa lykkelig at vinde. Min festglæde blev forøget ved, at mine børn fra Jylland og Fyen med familie overraskede os med deres nærværelse. Dagen endte med fryd og gammen ikke alene for os, men ogsaa for eliten af mine sognemænd med deres hustruer, som vare indbudne. Jeg bevarer denne høitidsdag i kærlig erindring og vil fremdeles gøre dette.

Jeg gaar nu over til kortelig at omtale de sidste dage i mit embedsliv. Efter min trofaste hustrus bortgang drog en savnets og mismodigheds aand ind, saa i huset alt omkring mig syntes øde og tomt, og hvor jeg gik og stod, fornyedes stedse erindringen om, hvad vi paa dette eller hint sted havde oplevet sammen, hvilke glæder, ja, ogsaa hvilke bekymringer den mangeaarige fastprentede deltagelse havde ydet os. De første vare nu tabte, men ogsaa de sidste vare forsvundne. Imidlertid vedvarede savnet og længslen og fremkaldte derved ønsket om at blive entlediget fra embedet. Hertil kom, hvad der modnede min beslutning, at min kapellans sygelige tilstand gjorde det fornødent for mig at udføre gudstjenesten og andre forretninger ved embedet og dette midt i vinterens hjerte, hvilket min høie alder gjorde besværlig. Jeg ansøgte altsaa om entledigelse og erholdt samme under 20. decbr. 1857, ligesom en god pension forundtes mig. Vi holdt nu et familieraad angaaende vor fremtidige bopæl. Valget var givet os mellem Hobro, hvor jeg havde to gifte og der etablerede sønner, den ene postbefordrer og den anden farver, samt Rødkilde paa Fyen, hvor min datter Josefine gift med forpagter Langkilde boede. Vi bestemte os for sidstnævnte plads, men da forpagterens indskrænkede leilighed ikke kunde modtage os, leiede jeg 2 mil derfra i Svendborg en hyggelig leilighed. Her har jeg, min ugifte datter og vort tro tyende for tiden vort opholdssted og nyde, Gud være lovet, god helbred og ere vel placerede og modtagne i kærlighed af en del af familien af min afdøde søster og mangler ingenlunde behagelig adspredelse. Min tredie søn er bosat som farver

paa Samsø, har giftet sig ind i en hæderlig familie sammesteds, sidder i gode kaar og har en stor børneflokk. En fjerde søn er etableret i Amerika ved Michigansøen, han eier en farm af god værdi, der i forening med anvendelse af hans kunst som potrætmaler ernærer en talrig familie. Han har forhen i en række af aar gennemgaaet tunge prøvelser, men disse ere nu overvundne. For min ugifte datter og vort gamle tyende har jeg sørget ved en testamentarisk disposition, saa at de efter min bortgang ikke vil kunne savne deres anstændige udkomme. Alting er saaledes beskikket mig og mine paa det bedste. Gid vi kun ret af hjertet maatte paaskønne denne herrens ufortjente naade. Ja, gid i besynderlighed jeg, for hvem dagen stærkt hælder, hvis sildige aften endog er kommen, stedse maa ihukomme, at efter døden er dommen, at jeg i bodfærdighed og tro forbereder mig til en frydelig gensamling med de elskede, som ere gangne forud, og af naade bleve optaget i vor Herre og Frelsers Jesu Christi evige rige! Hertil give Gud kraften i min skrøbelighed ved hans værdige Helligaands bistand.

Supplement.

Enhørende til forholdene i min barndom og tidlige ungdom. Høist forskellig var da familie- og selskabslivet fra det, som nu finder sted. Dengang hyldedes det gamle kærnesprog »Morgenstund har guld i mund«; man forlod søvnens leie endog i vintertiden om morgenen Kl. 5. Embedsmanden in specie søgte sin skrivepult, husmoderen sin rok eller sytøj, ja, denne tidlige opstaaen strakte sig ogsaa til børnene, som nu bleve holdte til at læse over

paa deres pensa til skolerne. Vor frokost var øl og smørrebrød, hvorimod de fremmede produkter af kaffe og the udelukkende forbeholdtes husets ældre medlemmer, saa at jeg først som student fik andel i disse paadragne livsfornødenheder. Vor aftensmad lignede ganske frokosten, med den forskel, at ollet blev nydt i kold tilstand og til at slukke tørsten. Skete det undertiden, at vore forældre vederkvægede sig ved et varmt aftensmaaltid, da vare vi børn vel tilstede, men kun som tilskuere, thi det var en opdragelsesmaxime, at denne alder skulde vænnes til nøisomhed og selvfornægtelse, egenskaber, der ikke blev uden velgørende virkning for den paafølgende modnere alder. Ei heller kendte man i den tid til børnefestivitater saasom baller og fødselsdagsgilder, hvorved befrygtedes, at forfængelig glimmersyge og egoisme tidligt indplantedes i de unges hjerter. Fremdeles havde selskabslivet et ganske andet udseende end i vore dage. I almindelighed var omgangskredsen indskrænket til 1 a 2 familier. Man kom sammen om søndagen, beværtedes med the, skaaren smørrebrød og øl, undertiden tillige med nogle smaakager, og man underholdt sig, mændene med kortspil sædvanlig Polskpas, konerne med sang og samtaler. Som livet i familie- og selskabslivet var frugalt, saaledes var ogsaa klædedragten. Den sædvanlige var et produkt af husfliden, ved hvis hjælp konen selv besørgede familiens fornødenheder i saa henseende. Selv embedsmænd vare iførte saadant af uldent og linned hjemmævvet tøj, af udenlandske klædefabrikata havde man gerne kun 1 klædningsstykke, som brugtes ved høitidelige leiligheder, ligesom konerne da vare prydede med

kostbare brocherede silkeklæder, der hvævede sig ud over de brede afrundede sidepocher. Hovedbedækningen var for mændene en piskeparyk med flere horisontalt liggende sidebukler og derover en trekantet hat. Konerne havde haaret vertikalt opsat indtil $\frac{1}{2}$ alens højde og derpaa et saakaldt net. Begge køn brugte pudder i haaret. Drengébørnsdragt, især dem som hørte til den bedre klasse i samfundet, var følgende: En lang: helt igennem sammenknappet ulden saakaldet rockelore, lig vore præstekjoler, hovedhaaret opsat i en saakaldet toupée med sidebukler indsmurt i talg og pudret, dertil 1 pisk i nakken og ovenpaa denne frisure en trekantet hat, hvilket alt gav drengen et alvorligt, komisk udseende.

For det kirkelige liv blev der draget omsorg i familierne ved husandagten. Saaledes maatte vi børn hver for sig daglig bede en bøn før og efter maaltidet om middagen. Fremdeles holdtes aftenbøn, ved hvilken moderen altid var tilstede, og sluttedes med aftensalmen »Den lyse dag forgangen er«. Om søndagen fulgtes vi ligesom andre børn med vore forældre i kirken, i denne var i vor kirkestol anbragt smaaskamler, hvorpaa vi børn stode og kunde se ned paa den andægtige forsamling samt fæste vort blik paa præsten, som lige overfor os prædikede evangeliet. Vistnok bragte vi derfra intet aandeligt udbytte hjem med os, dertil vare vi endnu for umodne, men stilheden i gudshuset i forening med den hellige alvor i tilhørernes aasyn vakte en ærefrygtfuld følelse i den barnlige sjæl, der vel ikke ved nogen refleksion kom til fuld bevidsthed, men dog indeholdt en troens spire, som ved

siden af den huslige gudfrygtighedsøvelse længere hen i mine studenterdage frelste mig fra den dengang herskende rationalismes forvildelse eller dog fremkaldte tvivl om dens sandhed, indtil alder og livserfaring havde aabnet mit øje for hine hovmodige, aandsforvirrende, selvmodsigende udtalelser og lært mig at søge hen til og finde frelsens rette vei i troen paa ham som kom til Jorden for at frelse de fortabte. — Fremdeles anvendtes ved børneopdragelsen i hjemmet dengang en alvor, endog strenghed, der vel paa mange steder havde sin mørke, men sandelig ogsaa lyse side. Som et udvortes middel til at begrunde respektforholdet mellem børn og forældre var at bringe dem vor morgen- og aftenhilsen ved haandkys, og det samme iagttoges ved tak for mad efter maaltidet. Endvidere var baade underholdning med børnene eller deltagelse i deres lege bandlyst (vistnok feilagtigen) fra familielivet, thi man stod vist i den formening, at der saaledes lagdes hindring i veien for den autoritet, som opdragelse kræver for at kunne lykkes. Enhver ulydighed mod de givne forskrifter straffedes føleligen, og det var jo i fuld overensstemmelse med det hellige ords regel: »hvo som sparer sit ris, hader sin søn«, og: »opføder eders børn i tugt og herrens formaning«. Vel kunde det synes, som om det naturlige kærlighedsforhold derved maatte lide og menneskefjensk bitterhed indplantes i barnets hjerte, men dette er, naar streng retfærdighed iøvrigt iagttages ved anvendelse af tugten efter min erfaring en ren vildfarelse. Vi børn erkendte, at straffen var fortjent og fandt det hele justitsvæsen i sin orden. Som modvægt mod den kulde og haard-

hed i sindet, som muligen derved kunde have reist sig hos en eller anden stiv, barnlig natur, maa jeg bemærke, at vore forældre, navnlig fader, fra hvem tugten sædvanlig udgik, ved andre leiligheder lagde sin kærlighed for dagen ved at berede os saadanne fornøielser, som den barnlige alder sætter pris paa, og forholdet blev saaledes tillidsfuldt, uden at mistroisk frygt kom til at herske i familielivet. Men hvor jeg tillige erkender vor kærlige, forstandige moders indflydelse, thi hun var altid ved haanden og forstod at berolige de stridige elementer og løse den opstaaede forvikling, men tilsidesatte derfor ikke den fornødne tugt. Derfor, naar man sammenligner anførte opdragelsesmaade med den nuværende lempen efter barnets egensindige villie og lyst til idelige adspredelser, kunde det være et spørgsmaal, hvilken af begge der fortjener fortrinnet. Saa meget synes imidlertid at kunne befrygtes, at nutidens princip i denne retning vil i sin anvendelse føre de unge ind paa farlig vei, hvor sansen for alle slags livsnydelser er vorden fremherskende. Forfængelighed og glimmersyge fortrænger tarvelighedens og nøisomhedens gode aand. Ja, hvor egenkærlighed og hovmod kvæler det ydmyge, beskedne sind, som parret med blufærdighed klæder kvinden saa vel, gør hende saa elskværdig i al omgængelse og giver hende i den blide, sagtmødige kærligheds tjeneste en forstandig takt, der ofte har fremkaldt velsignelse i familielivet.

Vi ville haabe, at det aandelige liv i kirkelig retning, som nu er vakt og ogsaa trængt ind til kvindekønnet, hvis organisme og stærkere følelser viser sig modtagelige for sandheden i kærlighed, at

dette Liv vil virke velgørende baade indadtil og udadtil; thi det hellige ord taler dog med en ganske anden myndighed og overbevisende kraft end den kødelige fornuft, der ved sine sofismer og i pagt med egenkærligheden snart forvender sandheden og tvinger derimod denne ind under løgnens lydighed. Hvorimod ordet herovenfra er et tveægget sværd, der trænger ind til marv og ben, »og adskiller« — som skrevet staar.

Tre Bøger om Krigsminder.

Søren Larsen-Kjær: Erindringer fra Verdenskrigen. Husmandshjemmets Forlag. Aarhus. E. Christiansen: Du kan, du maa og skal! To Aar i Krig. Slesvigsk Forlag. Flensborg. Peter Poulsen: Til Kamp, til Kamp. En sønderjydske Soldats Oplevelser under Verdenskrigen. De unges Forlag. Aarhus.

Der maa ligge et umaadeligt stof til belysning af sønderjydske forhold og af sønderjyders færd i krigsaarene i folks gemmer, et stof, der baade har ren tidshistorisk betydning og en ganske særlig værdi ved det lys, der derfra kastes over sønderjyders tankegang i tunge aar. En del — ikke ret meget — er fremdraget som »feltbreve«. Disses værdi indskrænkes dog stærkt ved, at de altid er skrevne med tanken om, at de skulde forbi eller igennem tysk censur. Der maa være noget underligt afdæmpet over deres tone; deres billeder maa i mange maader være blegede, deres ærlighed og ægthed kan der undertiden af denne grund være en lille tvivl om. Den mand, der skriver til sit hjem i den tanke, at tredjemand skal ikke blot læse, men dømme om hans brev, kan ikke undgaa at stemme tonen en lille smule derefter. Naar man tænker paa det, kan det synes en underligt, hvor ægte, hvor dybe, særprægede alligevel de breve har kunnet være, der er kommet frem for offentligheden, baade i aviser, i brevsamlinger som de

af Harald Nielsen og fru Ottosen udgivne, ikke mindst de breve fra Kresten Andresen i Ullerup, som Valdemar Rørdam har udgivet.

Efter at vi nu er kommen under frie forhold, kommer der enkelte bøger, der fortæller uden censur-rens tryk; men hovedindtrykket er dog det samme som af »feltbrevene«; det er ædruelige og paalidelige fremstillinger af mennesker, der væbner sig med alt deres hjemlige aandsindhold imod krigens fremmede gru og følger denne naturligt og selvfølgelig ind i oplevelsernes række. Det gør Larsen-Kjær fra Skodborg. Han er paa østfronten, og det er en god nord-slesvigske bondes opfattelse af fremmed levemaade og landbrug, vi møder i hans bog. Den er jævn og solid og uden litterært tilsnit. Det er oplevelser og ikke følelser, der er tale om; men bag det hele staar en mand, der rives ud af alt det, han lever for og i. Lige fra han skal hjemmefra: »Det var en tung gang. Jeg var tæt ved 40 aar, min ældste søn var kun 14 aar, og nu skulde min hustru og mine børn klare det hele, tage ansvaret og udføre hele arbejdet. Der var saa meget med markens drift, som de ikke kendte, de skulde selv køre med to unge heste, hver paa tre aar. Det hele var saa uforstaaeligt.« Den mand staar med begge fødder i sit hjemlands muld, og der hører han hjemme, hvor han saa færdes, indtil han kommer hjem efter 4½ aars forløb. »Der var smil og graad, og vi var bevægede og glade over at komme hjem til vore kære«.

Gaardejer Peter Poulsen af Brændstrup møder med et ganske andet herredømme over formen; hans bog er i høj grad velskrevet. Den bæres af hans stærke grebthed af kristendommen. Hvor ondt det ser ud, er han altid rede til »at bekende mig som en

dansk mand og en troende mand«. Han er lige saa vaagen og opmærksom over for alt, han møder i krigsaarene, som Kjær er; men selv om han er lige saa nøje knyttet til hjemmet, føler han et ganske anderledes præget ansvar; han er kammeraternes »Bedstefar«, hvor han færdes; han er sjælesørger for dem og endogsaa for civile mennesker i fremmed land og af fremmed tro. Det er en bog, der er fuld af godt lune og hjertevarme. Der stiger op fra dens blade et billede af en betydelig personlighed, der bærer sit præg lige saa uskadt gennem alt ondt, som om han var gaaet hjemme i fred og uden fare, en nordslavigsk landmand, der har gjort sit land og sit folk ære, hver dag han er gaaet i prøjs'sk trøje, lige saa ægte og sanddru, lige saa god en type for vor folkedel som Kjær.

»Flensborg Avis«s redaktør er atter af en helt anden støbning. Hans skildring er ikke mindre ædruelig og paalidelig, hans særpræg ikke mindre tydeligt for læseren. Han kalder selv i forordet sin bog »en slesvigsk hverdags-tilskikkelser i den prøjsiske trøje under den store krig«, og det er en saare rammende karakteristik af bogen. Den giver et billede af krigens uendelige og ensformede møje, af dagene, der snegler sig afsted den ene som den anden, uden at der er forskel hverken i sliddet eller i faren. Der er en anden slags kultur i denne bog end i de to andre, der er mere bevidst kunst og stil, der er et sind, der lettere giver sig udtryk, der er bag det alt sammen alligevel det samme grundpræg.

Tre yderst forskellige bøger viser os tre meget forskellige mennesker: Larsen-Kjærs ædruelige bundethed til hjemmet, som han alle vegne fører med sig, Poulsens varme sind og omfattende menneske-

kærlighed og Christiansens fine modtagelighed for krigens stærke indtryk, og dybest bag alle tre bøger mange linjer ligger dog et fælles præg, et danskhedspræg, der igennem hver af dem faar et rigt og smukt udtryk. De tre bøger vil sammen kunne give kommende slægter et klart og mangfoldigt billede af en del af det, der i krigen rørte sig i danske slesvigeres sind. De er smukke dokumenter om dansk tanke-sæt og følelse under fremmed styre.

H. Lausten Thomsen.

Haderslev Skomagerlaug gennem Tiderne 1424 — 1924.

For fem Hundrede Aar siden, i Foraaret 1924, gæstede Prioren for Dominikaner-Ordenen i Danmark, Broder Raymund, Haderslev By. Hans Besøg gjaldt Klosteret paa Damhalvøen, som Prædikemunkene havde grundlagt i det trettende Aarhundrede. Sikker t har dette været til 1254, da Munkene fra Haderslev deltog i Kapitelsmødet. Efter Traditionen blev det stiftet allerede 1227, altsaa elleve Aar efter, at det første danske Dominikaner-Kloster i Lund var indrettet.

Da »Frater Raymundus« opholdt sig i Haderslev, fortalte Klosters Munke ham om de store Tjenester, som Skomagernes Broderskab havde ydet Ordenens Brødre. Skomagerne dannede altsaa et Broderskab — »societas sutorum« staar der i Priorens Brev —, og dette Broderskab eller Laug har været til uafbrudt indtil vore Dage, i fem Hundrede Aar, og Laugets Jubilæum fejredes den 11. Maj i Aar i Harmoniens Lokaler.

Vi veed ikke, hvormed Skomagerlaugets Medlemmer har gjort sig fortjent af Munkene i Haderslev, men vi kan vel antage, at Lauget har givet Penge til Ordenen.

Broder Raymund var Prior i »provincia Dacia«, den øverste Dominikaner i den store Provins, som

omfattede Danmark, Norge og Sverrig. Han stod umiddelbart under Ordenens General, som var Prædikebrødrenes øverste, og havde altsaa en meget anset Stilling. Han skriver et Brev til Skomagerlauget, siger Tak for dets store hengivende Kærlighed imod Ordenens Brødre og giver Laugets Medlemmer særlig Andel i de gejstlige Goder. Sortebrødrene — med hvilket Navn Dominikanerne almindeligt betegnedes her til Lands — lagde jo særlig Vind paa Sjælesorg. Det er uden videre klart, at Skomagernes Broderskab i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede var en højtanset Forening i Haderslev, ellers havde næppe denne store Kirkemand skrevet til dem.

Brevet er skrevet i Haderslev — antagelig i Klosteret — »i det Herrens Aar 1424 paa Palmesøndag«, altsaa den 16. April.

Et halvt Aartusinde er gaaet, siden dette Brev blev skrevet, og Skomagerlauget i Haderslev er derfor det ældste danske Laug, som har eksisteret uafbrudt indtil vore Dage. Skrædderlauget i Ribe har nemlig været opløst som alle Laug i Kongeriget. Kong Christian IV ophævede Laugene 1613, men denne Forordning havde, som Husums Eksempel viser,¹⁾ ingen Betydning for Hertugdømmet Slesvig. Faa Aar senere indførte Kongen forresten Laugene i Kongeriget paany, og først Enevældens Indførelse gav Kongerne Mulighed for at faa Bugt med de mægtige Laug. De blev alligevel — paa faa Undtagelser nær — obligatorisk for enhver Haandværker i Købstæderne og til Dels ogsaa paa Landet indtil Næringsloven af 1857. Ved den blev Laugstvangen ophævet, men Laugene eksisterer endnu, og det ældste, Sko-

¹⁾ C. U. Beccau, Geschichte Husums (1854) S. 202.

magerlauget i Haderslev, kan altsaa i dette Aar se tilbage paa en Udvikling, som strækker sig over fem Aarhundreder.

1424! Man maa i Tankerne gaa tilbage til dette Aar! Haderslev var den Gang en ung, blomstrende Nybygd paa en Ø i Haderslev Fjord, en middelalderlig By, omgivet af Vand og Pallisader; den havde faaet Købstadrettigheder for 132 Aar siden, da »tusind vinter och tu hundred vinter och halffemtesinstiuge vinter og to vinter vare gangen efter at vor here var fød«. I det samme Aar 1424 havde den tyske Kejser Sigismund afsagt sin Dom i Striden om Hertugdømmet Slesvig mellem Kong Erik af Pommern og de holstenske Grever; den lød paa, at Slesvig var et dansk Len, og at Greverne ingen som helst retslig Adkomst havde til det, men Greverne vilde saa ikke anerkende Dommens Gyldighed, og Kampen begyndte paany. I Efteraaret 1423 var Kejserens Udsending, den slesiske Fyrste Rumpold kommen til Haderslev, for at bilægge Stridighederne mellem Kongen og Greverne, men døde pludselig, og Kong Erik lod ham begrave i et Marmormonument i Haderslev Fruekirke.

I vore Øjne er et halv Aartusinde et meget langt Tidsrum. For at faa en klar Forestilling om dets Længde, maa det være tilladt at Sammenligne Laugets Grundlæggelse med andre kendte Institutioner. Saa finder vi, at Skomagerlauget i Haderslev har den Ære, at være ældre end den ældste Kongeslægt i Europa: Oldenborgerne paa Danmarks Trone, 1448 blev Christian, Greve til Oldenburg og Delmenhorst paa det gamle Slot Haderslevhus ved Fjordens Bredder valgt til Konge af Danmark. Københavns Universitet (grundlagt 1479) er over et halvt Aarhundrede yngre end Skomagerlauget i Haderslev.

Skomagerlauget i Haderslev havde en anset Stilling i Byen 1424; det er naturligvis ældre, men vi har ikke Vidnesbyrd derom. Der er i det hele taget ikke meget tilbage om Laugets ældste Historie. Skomagerlaugets Arkiv, som er i dets Oldermands Varetægt, gaar kun tilbage til 1638. Det ældste Arkiv blev antagelig Luernes Rov i den store Ildebrand 1627, da Kong Christian den Fjerdes flygtende Tropper satte Byen i Brand.

Et heldigt Tilfælde har bevaret en Afskrift af Provinsialpriorens Brev til Skomagerlaugets Oldermann (senator) og øvrige Medlemmer. Brevet er naturligvis skrevet paa Latin, en, saavidt mulig ordret Oversættelse vil lyde saadan.

»Til de forbundne og i Christo elskede, Oldermann og øvrige Medlemmer af Skomagerlauget i Hathersløw, oversender Broder Raymund, Dominikanernes Provinsialprior for Provinsen Dacia Hilsen og Ønske om varig Fremgang i den himmelske Naade. Da jeg har hørt, at Eders hengivende Kærlighed overfor vor Ordens Brødre er kommen for Dagen og vedholdende fortsættes, saa ønsker jeg at imødekomme Eders Ønsker; jeg tilstaar Eder en særlig Andel i alle Messer, Bønner, Prædikener, Nattevagter, Faster, Abstinenter, Arbejder og de øvrige Goder, som ifølge de rige Naadegaver bliver forrettet af vor Provinses Brødre, nemlig i Danmark, Sverrig og Norge. Derfor maa I i Medfør af dette Brev faa Fremgang i Naade her og hisset det evige Livs Løn.

Desforuden vil jeg og befaler, at Eders Sjæle efter Eders Bortgang er anbefalet i vort Provinsialkapitel til Bønner og Forbønner til Brødrene i den hele Provins, saasnart Eders Hedengang er meddelt der.

Til Bekræftelse af dette Løfte er vort Segl vedhængt.

Givet Hathersløw i det Herrens Aar 1424 paa Palmesøndag«.

Endnu et andet Dokument fra Skomagerlaugets ældste Historie er bevaret, et Brev af en Generalvikar for Sortebrødre i Provinsen Dacia. Brevet er ti Aar yngre, skrevet i Halmstad paa Magdalenedag 1434, altsaa 22. Juli. Begge Breve er bevaret i en senere Kopi-Samling af Haderslev Amts og Bys Privilegier, som i sin Tid blev købt af Statsarkivet i Slesvig, nu i Kiel²⁾. Paa Bagsiden af dette Brev staar: »Testimonium (det betyder: Vidnesbyrd) aff en Skomager Swen«. Men den Mand, som har skrevet disse Ord, har sikkert ikke været en særlig kyndig Fyr, men en Fuser (for at bruge et Udtryk, som er taget fra Haandværket).

I Brevet hedder det nemlig saaledes (oversat fra Latin): »Til de forbundne og i Christo elskede, Oldermann og det hele Skomagerlav i Byen Hadhersleffwen oversender Broder Henrik (Henricus), Generalvikar for Prædikemunkene i Provinsen Dacia Hilsen og Ønske om varig Fremme i den himmelske Naade«. Brevets videre Indhold stemmer aldeles overens med det ældste Sendebrev af Broder Raymundus. Det yngre Brev er sikkert skrevet ved Skifte af det gejstlige Overhoved for at stadfæste de tidligere givne Løfter.

Disse to Breve giver os Vidnesbyrd om Skomagerlaugets Blomstring for 500 Aar siden. Munkene har

—————

²⁾ Haandskrift 39 S. 3—4 Staatsarchiv Kiel, trykt hos Nyrop. Danmarks Gilde- og Lavsskraer fra Middelalderen. II 48—49, 85—86.

støttet det, og det stod ogsaa i Forbindelse med Frue Kirke, som vi straks skal se.

»I det Herrens Aar 1424 paa Palmesøndag« har Fra-ter Raymundus, Dominikanernes Prior, skrevet til Skomagerlaugets Oldermænd og øvrige Medlemmer. Hundrede Aar senere blev Prinds Christian, Kong Frederik I's ældste Søn Statholder paa Haderslevhus og med det samme begynder han at indføre den nye evangeliske Lære i Haderslev By og Amt. Han havde 1521 overværet Rigsdagen i Worms og var fra den Tid afgjort stemt for Luthers Lære. En Munk i Ribe fortæller i sine Optegnelser, »at der opstaaede Martini-ani, saaledes kaldet efter Martin Luther, som prædikede mod alle Gejstlige og den almindelige Skik og lavede en stor Forvirring i Herrens Kirke og især i Haderslev, idet Kongens Søn, Christiern, hjalp og befordrede derved, som dengang regerede over Slottene Dørning og Haderslev«. 1527 blev den katholske Gudstjeneste i Frue Kirke fuldstændig afskaffet og i det samme Aar blev Dominikaner-Munkene uddrevet fra Klostret, da de kom fra Højmessens.

Først nogle Aartier senere blev Kirkens Formuesforhold, som var kommen i stor Uorden i Reformationens Tid, bragt i Orden af Provsten Lorens Boysen. Paa Hertug Hans's Befaling gav han en nøjagtig Oversigt over Kirkens forskellige Indtægtskilder. Oversigten, som endnu er en meget værdifuld Kilde til Reformationens Historie, er skrevet i det nedertyske Sprog. Deri findes under Titlen: »Dit sindt de Register der Stadt Haderschleve den kerkendiner vnd den Armen belangende« følgende:

»von dem Schmede Ambt jarlichs vp Trium Regum 6 Mark lübsch.
von dem Schomaker Ambt jarlikes 4 Mark lübsch«.

Smedelaugget og Skomagerlauget betalte aarlig til de Fattige. Afgifterne var ikke smaa. Omtrent 1543 kostede en Ko tre Mark, en Stud seks Mark, en Tønde Smør tolv Mark og et Læs Rug fire og tyve Mark.

Da Registret af 1564 godtgør Laugets Forbindelse med Frue Kirke, er Formodningen vel ikke for dristig, at Vaabenet med den store Riddersko i Frue Kirkes Hovedskib hentyder til Skomagerlauget, et Riddervaaben kan det næppe være, da der ikke findes et Hjelmtegn over Vaabenet.

1567 grundlagde Hertug Hans et Hospital i Haderslev for de Fattige, og Afgifterne, som Smedelaugget og Skomagerlauget hidtil havde betalt til Kirken, blev overført til Hospitalet, i det syttende Aarhundrede finder vi begge Laug i Hospitalets aarlige Indtægtsfortegnelser, og Skomagerlauget har endnu i det attende Aarhundrede betalt en regelmæssig Afgift til Hospitalet.

Omtrent fra den samme Tid er Hertug Hans Luxusforordning for Haderslev; i dette Lovbud faar man et Indtryk af Byens gyldne Dage i Nordens Renæssancetid. Deri hedder det:

»Og da ogsaa Skræddere, Skomagere og Smede have den Uskik (dieser Unrath), at de udsuge, trykke og besvære hinanden over al Maade med Laugs- og andre Koster, og saaledes den ene søger den andens Fordærv, ville vi, at naar for Fremtiden disse blive Mestre og skulle gøre deres Laugskost, skulle de ikke give mere end 1 Tønde hjemmebrygget Øl, Ost og Smør og i det højeste 1 Skinke og ikke overskride dette«.

Laugene, som tyngde eller plage Mestre, Svende eller Drengene højere eller mere end det her er forordnet og tilladt, skal ifalde en Bøde paa 20 Daler.²⁾)

²⁾ M. Mackeprang. Sønderjydske Aarbøger 1897 S. 234—235.

Hundrede Aar efter, at Dominikanerne var fordrevet og Reformationen var indført, er Byens Glansperiode forbi. Vi hører ikke mere noget om de rige Købmænd fra Haderslev, som havde deres Skibe sejlene paa Østersøen; Haandværkere, som havde været vel situeret, da mange adelige boede i Byen, og Hansborg Slot gav Arbejde til mange Hænder, er pludselig styrtet i Fattigdom. Som Følge af Kong Christian IV. Deltagelse i Kejserkrigen er Wallensteins plyndrende Tropper kommen op til Nordslesvig, den stolte By bliver Luernes Rov, den »gyldne Tid« — som den ulykkelige Efterverdens Misundelse kaldte den — er forbi.

Om Tiden fra 1527 til 1627, Byens Stortid, veed vi kun lidt, næsten hele Byen brændte af, ogsaa Raadstuearkivet og Skomagerlaugets »Lade« blev tilintetgjort. 1594 havde Kong Christian IV givet Skomagerlauget i Haderslev en Stadfæstelse af den gamle Skraa med den udtrykkelige Bestemmelse, at ingen, som ikke var Medlem af Lauget i Haderslev, maatte lave Sko »so woll in alass umb der Stadt Hadersleben« og 1618 havde den samme Konge bestemt, at alle Haandværkere i Haderslev — som i de andre Byer i Fyrstendømmet Slesvig, maatte først lave et Mesterstykke, eftervise den »ehrliche Geburt«, og maatte have arbejdet i Haderslev et Aar.

Skomagernes Kaar var nu meget ringe. Haderslev Borgere, som havde haft flere Skibe paa Søen, var nu fattige, og mange udvandrede til Øerne eller til Norge. Befolkningen i Byerne begyndte saa at gaa i Træsko. En polsk Forfatter, Jan Pasek fortæller i sine Erindringer fra Krigsaarene 1658/59 om Kvinderne: »De klæder sig smukt, men gaar baade paa Landet og i Byerne med Sko, som er lavede af

Træ. Naar de i en Købstad spadserer henad Stenbroen, gør de et saadant Spektakel, at den ene ikke kan høre den andens Ord. Damer af de højeste Stænder bærer derimod Sko ligesom Polakinderne«. Og hvad Pasek fortæller, derover klager Skomagerne.

Til Borgernes Fattigdom kommer den store Konkurrence af Skomagere fra Aabenraa, især i Tiden efter den svenske Krig. Allerede 1637 havde Kong Christian forbudt Skomagerne fra denne Naboby at komme og bringe Sko til Torvs eller sælge dem hemmelig i Byen og paa Landet. Forbudet blev meget tidt indskærpet paany. Desuden fik Borgerne i Byen det strengeste Forbud mod nogensinde at huse Skomagerne fra Aabenraa.

Kort Tid efter Byens Ødelæggelse 1627 begyndte Skomagerne at lave en ny Skraa. Vi har forskellige fra Aarene 1631, 1638, 1668 o. s. v. De fleste er skrevet paa Højtysk.

Indledningen til den danske Laugs Skraa fra 1638 pyntede Festprogrammet til 500 Aars Jubilæet.

Laugets Privilegier blev stadfæstet af de danske Konger. Konfirmationer fra Kong Christian IV indtil Kong Frederik VII ligger i Laugets »Lade«.

Laugets vigtigste Formaal var at værne om Skomagernes Rettigheder. »Amtets« Mestre sørgede for, at de fik en god Efterslægt, om mulig, Sønner af Mestre i Byen eller Svende, som giftede sig med en Mesters Enke eller Datter; Mestrene passede paa, at de ikke fik nogen ulovlig Konkurrence: Fuskere, som nedsatte sig paa Landet, eller Skomagere, som kom fra andre Byer.

Og foruden de fælles Samfunds-Interesser dyrkede Skomagerne paa de to Aarsmøder Selskabeligheden. De gamle Mestre sad omkring »Laden« i det

lave Forsamlingsrum. I Værelset var der Dunst af Oliepander og smaa Lys, og Skyer af Tobaksrøg, paa Bordene stod Bægere og Kander, midt i Forsamlingen sad Byens Borgmester, som var Laugets ærværdige Bisidder, og tolkede Øvrighedens Forordninger. Og efter den alvorlige Del fulgte overgIVEN Lystighed, som varede meget længe.

Et Billede af Laugets Pinsemøde 1862 giver følgende Regning (i Laugets Arkiv), som jeg gengiver ordret, men lidt forkortet:

fortert ved Laden	— .64
til Oldermands Gebühr	1.58
til Skriveren	2.—
til Husleie	8.—
til 2 Bollier Puns	4.—
Reiningen revideret	1.32
2 Kander Brændevin	1.—
1 Fjerding Øll	1.64
1 Pund Taback	— .32
til Pigen	— .38
til Lys	— .8

Og at man i Virkeligheden havde at regne med meget anstrengende Møder, hvor mange Mestre fik for meget af det gode, kan man se af en Paragraf i Skraaen fra 1638, at Oldermændene udnævner to Mestre, »som skulle tage wahre paa, att følge voris Bysitter hiem« — Laugets ærværdige Bisidder var Haderslev Bys Borgmester.

Haderslev, i Maj 1924.

Dr. phil. Thomas Otto Achelis.

Sønderjylland 1923.

Af Thade Petersen.

For Aarene 1888—1899 skrev Gustav Johannsen i sin Tid her i Aarbøgerne en Oversigt over hvert Aars Oplevelser i Sønderjylland. I disse Oversigter trak han de store Linjer i Aarets Begivenheder op, som kun den kan gøre det, der selv er levende og interesseret med i dem. Men han indskrænkede sig i Reglen til det politiske og nationale, og han gik ikke gerne meget i Enkeltheder.

Fra 1901—1909 har Tidsskriftet bragt en Dags-historie i Tidsfølge. Den byder flere daterede Enkeltheder og favner videre, end Gustav Johannsens Oversigter. Den er saaledes et godt Hjælpemiddel for Granskningen af vor Historie. Derimod har den ikke det, der gjorde Gustav Johannsens Oversigter til kær Læsning for den jævne Læser. De store Linjer i Begivenhedernes Gang træder ikke klart frem.

Naar jeg nu fortsætter den to Gange paabegyndte Række Oversigter over hvert enkelt Aars Oplevelser i Sønderjylland, vil jeg prøve paa at forene Fortrin-nene ved de to tidligere Fremgangsmaader, derved, at jeg giver en Oversigt over Begivenhederne samlede efter bestemte Linjer og for hver Begivenhed henviser til, hvor den er bleven udførligere omtalt i Pressen eller andre Steder. Jeg haaber derved at kunne give et sammenhængende Billede af Livet her

i Landsdelen, der vel ikke kan faa den Førstehaandsværdi, som Gustav Johannsens i sin Tid, men maaske nok blive noget mere udpenslet til forskellige Sider, og som ved Siden deraf kan blive en lignende Hjælp for dem, der vil sysselsætte sig med bestemte Grene af Livet her, til at faa fat i de Oplysninger om det, der kan findes i de samtidige Offentliggørelser. Jeg har — i alle Tilfælde for i Aar — væsentligt maattet holde mig til Dagspressen, der bringer det mest spredte Stof, og inden for den igen maattet nøjes med et enkelt Blad. Jeg har dertil valgt »Hejmdal« som det, jeg havde bedst Oversigt over og lettest Adgang til, og som vel ogsaa paa Grund af sin spredte Holderkreds er et af de mindst egnsprægede. Jeg gaar derved ud fra, at naar en Gransker bare ved, til hvilken Tid et Spørgsmaal er paa Tale, saa kan han ogsaa let finde det — i dets forskellige Belysninger — i de andre Blade. Hvor en Begivenhed af sig selv medfører bestemt Datering, gives der i Reglen ingen Henvisning. Der vil selve Datumet være Vejledning nok til at finde den Oplysning om den, de forskellige Blade har bragt samtidig eller ganske kort Tid derefter. Hvor en saadan Datering ikke forekommer, er der sat Datum i Klammer, og det betyder da, at Spørgsmaalet er paa Tale i »Hejmdal« for den Dag.

Vi begynder nu med en Oversigt over 1923. Maaske vi saa senere kan bringe en for Aarene 1910—14 og 1918—22. 1900 findes »Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie«, og for Krigstiden vil det være vanskeligt at give noget af Værdi af den Slags.

Jeg tør ikke paastaa, at de Henvisninger, jeg har givet, peger direkte paa enhver Oplysning af

Værdi, men jeg tror at turde sige, at der ved Hjælp af dem kan findes saa meget, at de vil kunne anses for et brugbart Hjælpemiddel. Den, for hvem det gælder om at finde alle Oplysninger om en Sag, vil ikke sky Arbejdet ved at opsøge ogsaa det, der er overset og kunne drage Nytte af de Holdepunkter, der er givet.

1923.

1. Grænsen.

Efter at Grænsen er afstukken og godkendt af de danske og tyske lovgivende Forsamlinger som den lovmæssige Grænse, er den ikke mere noget politisk Spørgsmaal. Den »ligger fast«, saadan som den er. I den offentlige Drøftelse kommer den imidlertid endnu til at spille en Rolle, og de politiske Faktorer paa begge Sider nødes nu og da til at tage Stilling til den.

Den 7. Januar faldt der paa et tysk-nationalt Partimøde i Flensborg skarpe Udtalelser om Grænse-spørgsmaalet, og den 12. talte Overborgmester Todsén fra Flensborg paa Slesvigholstenerforbundets Aarsmøde i Bredsted om, at Danskerne ønskede at besætte Landet ned til Ejderen, men Grænsen skulde tværtimod flyttes mod Nord. Han benægter imidlertid senere at have sagt saadan (23. 1.)

Paa Grænseforeningens Møde i Sønderborg den 21. 1. taltes der om Kamp ved Grænsen, men ikke om Flytning af den.

I Begyndelsen af Marts fremkom et Rygte om, at der i visse Kredse arbejdedes for Oprettelsen af en selvstændig Stat, der skulde omfatte en Del af Nordslesvig, hele Sydslesvig og Holsten indtil Kamalen. (9. 3.). Gaardejer Cornelius Petersen i Vester

Anflod, hvis Navn i »Hejmdal« var sat i Forbindelse med denne Sag, rejste Klage mod Bladet for Fornærmelse, dog uden Resultat (10. 3., 27. 3., 30. 5., 21. 6., 25., 26. og 27. 6.) Rygtet om denne Plan førte ogsaa til Hussøgning hos en Række fremtrædende Mænd i Sydslesvig, men ligeledes uden Resultat (Grænsbogen S. 251—54.)

I April sysselsatte Forholdene ved Grænsen den preussiske Landdag, idet Landdagsmand Hoff holdt en Tale om den danske Bevægelse i Mellein- og Sydslesvig (12. 4.), og de tysk-nationale indbragte en Forespørgsel vedrørende denne (25. 4.). Denne Forespørgsel gav den preussiske Ministerpræsident Braun Anledning til at udtale sig i Landdagen om Grænsespørgsmaalet og den danske Bevægelse. Han viste sig imidlertid meget daarligt underrettet paa flere Punkter. Da Grænseforeningen den 27. 5. holdt Delegeretmøde i Sønderborg, gjorde den Indsigelse mod hans Fremstilling. Det samme gjorde Undervisningsminister Appel i et Interview med Hensyn til hans Fremstilling af Skoleforholdene sydfor Grænsen (28. 5.) og endelig kom »Dansk Skoleforening i Flensborg med en Indsigelse (31. 5.) Ved Genforeningsfesten i Aabenraa 15. 6. talte H. P. Hanssen i den Anledning om Grænsen og paaviste, at den faktisk bliver trukket stadig skarpere og fastere op.

Som en Efterdønning af det Røre, Forhandlingerne i den preussiske Landdag afstedkom, maa det betragtes, naar tidligere Rigskansler Dr. Michaelis under et Besøg her i Landet, adspurgt af »Fyns Venstreblad«, udtalte: »Den nuværende dansk-tyske Grænse ligger fast« og »Vi anerkender Afstemningen« (12. 7.) Trængt af Altyskerne søgte ogsaa han senere at afsvække sine Udtalelser.

Den 13. 7. holdtes i Slesvig et af 2000 Mennesker besøgt Kampmøde mod »Ejderdanskerne« (16. 7.), hvor der faldt skarpe Udtalelserne om Grænsedragningen.

Nyt Liv fik Grænsediskussionen ved, at den konservative Generalkorrespondance bragte en Artikelrække om Løsning af Grænsespørgsmaalet i t o T e m p i (3., 8., 12. 9.) Ret velgørende var det under disse Forhold, naar »Schleswig-Holsteiner-Bund« i et Opraab vel sagde, at det vilde modsætte sig »yderligere Afstaaelse af slesvig-holstensk Jord til Danmark« — hvad ingen tænkte paa — men ikke talte om Grænseflytning nordpaa (23. 10.)

En ny Farce traadte denne Diskussion ind i, da tyske og danske Socialdemokrater paa et Møde i Flensborg den 25. 11. traf en Overenskomst, hvori de fra begge Sider udtaler, at de anerkender den bestaaende Grænse og vil bekæmpe enhver Irredenta paa begge Sider (29. 11.) Det gav de tysknationale Anledning til at stille en ny Forespørgsel i den preussiske Landdag (17. 12.) Drøftelsen af dette Spørgsmaal er naturligvis ikke endt med Aaret.

Et Spørgsmaal, der staar i Forbindelse med Grænsedragningen, er Fordelingen af offentlig Formue og Gæld mellem Danmark og Tyskland. Om den Kommission, der var nedsat i dette Øjemed, kunde Indenrigsministeriet i Begyndelsen af Aaret meddele, at den havde løst en Række betydningsfulde Spørgsmaal (16. 1.). Ogsaa Fordelingen af offentlige Forsikringsbyrder og -rettigheder samt Pensionering hører her hen. Blandt de Spørgsmaal der har været arbejdet paa endnu i 1923, er den tyske Privatfunktionærforsikring, der om-

fattede 900 Personer i Nordslesvig med en Sum af 600,000 M. (5. 7.)

I denne Forbindelse maa nævnes, at Markkreditorerne i Nordslesvig har ved Markens Sammenbrud tabt 357 Millioner Kr., hvoraf 59 Mill. er bleven erstattet af Staten. Nordslesvig som Helhed antages at have tabt 120 Mill. Kr. Dets Gæld udad paa 100 Mill. Guldmark i 1914 er vokset til 220 Mill. Kroner i 1923. 3. 3. vedtog Sparekasserne at opsigte alle Markindskud, og Opsigelsen skete mod Slutningen af Marts.

Nordslesvigs Finansiering har kostet den danske Stat omtrent 500 Millioner Kroner (23. 8. Grb. 311—48.) Valutareguleringen kostete omtrent 60 Mill. (2. 1.) Rentereguleringen har været utilfredsstillende (7. 3.) En Omregning af Markhypotekerne kan ikke ventes (23. 4.) En af de uheldige Kronelaanssager fra Overgangstiden afgjordes 14. Juni for Højesteret, idet Gaardhandler C. C. Dall i Snogbæk blev dømt til at tilbagebetale 200,000 M., han havde laant af Hestehandler Schmidt i Kolding til Kurs 63 (14. 6., 15. 6.) Til Overgangsfremtoningerne hører ogsaa en Højesteretsdom, hvorved Domæneforpagter Schwerdtfeger dømtes til at fratræde en Forpagtning af Rønhave, som han i Juni 1919 havde faaet forlænget indtil 1940 (1. 12.)

Den sønderjydske Fond, hvis Bestyrelse 11. 1. valgte Professor Ehlers til Formand og Folketingsmand Mads Gram til Næstformand, har indtil 31. 12. 21. indsamlet 11,890,274 Kr. i Penge og Naturalier. Deraf var der 1. 1. 23. 3,771,037 Kr. i Behold. (17. 3., 8. 12.) For 1924 har Fonden budgetteret 473,120 Kr. til Nordslesvig og 139,818 Kr. til Sydslesvig (15. 12.)

En L a a n e k a s s e, der traadte i Virksomhed

straks ved Genforeningen, afsluttede med 1922 sin anden og sidste Driftsperiode. Den har ialt ydet 4497 Laan paa tilsammen 11,376,150 Kr. i den almindelige Afdeling og 467 Laan paa ialt 855,900 Kr. i Invalideafdelingen (5. 4.)

Et mange Gange større Antal havde Del i Alderdoms- og Invalideforsikringen. For dens Vedkommende blev Danmarks Del 3 Millioner M. (9. 3.) Vedrørende de militære Invalider, der var bleven danske Statsborgere, fremsattes der 13. 3. et Lovforslag i Folketinget (19. 3.).

Vedrørende Ulykkesforsikringen fremsatte en Deputation 22. 2. et Andragende til Indenrigsministeren om Ændringer i Loven (6. 1., 22. 2., 24. 2.).

Til Grænseforhold hører ogsaa det, at Tjenestefolk Syd fra er søgt her over i saa stort Tal, at det har voldt Bekymringer. I Haderslev Amt fandtes i Efteraaret 1223 udenlandske Tjenestefolk (28. 10.) Nærmere ved Grænsen er Tallene forholdsvis meget større, ialt var der i Dag mellem 6 og 10,000 i hele Nordslesvig. (11. 5., 22. 5., 10. 6., 20. 6.)

Ogsaa Færdslen over Grænsen maa nævnes her, navnlig for saa vidt som den falder udenfor almindeligt Samkvem. Den stærke Strøm Syd paa for at købe op, var i 1922 reduceret stærkt, da de tyske Priser steg, ved Besættelsen af Ruhr tog den lidt Fart igen, dog kun for en kort Tid (13. 2., 23. 2.), og i Begyndelsen af 1923 vendte Strømmen, idet Priserne nu var billigere Nord for Grænsen. Opkøberne kom derfor nu Syd fra over denne (3. 3., 26. 4.)

Til Færdslen over Grænsen hører ogsaa den ulovlige. Den volder Grænsepolitiet stort Besvær og Grænseamterne store Omkostninger. Aabenraa Amt

har alene 30,000 Kr. aarlig Udgift til Hjemsendelse og Straffefuldbyrkelse af ulovlige Grænseoverløbere (15. 3.)

2. Nationalt Liv ved Grænsen.

Mere end de før omtalte Meningsytringer om selve Grænsen betyder det, at nationalt Liv rører sig paa begge Sider af Grænsen og slaar i stærke Bølger hen over den saaledes, at der ved Siden af det danske findes tysk nationalt Røre Nord for den og ved Siden af det tyske dansk Syd for den og afstedkommer stadig Kamp.

Som Udtryk for, at de agter at holde den nationale Kamp gaaende Nord for Grænsen, opfordrede Tyskerne i Begyndelsen af Aaret tysknationale Optanter til at søge Pladser og bosætte sig her oppe. (19. 1.) Denne Opfordring er aabenbart bleven fulgt i stort Maal. Indtil den 12. 12. var der fra Nord-slesvig kun afgivet 47 Optionserklæringer for Tyskland, hvoraf endda kun 6 var gjort gyldige ved Flytning til Tyskland (8. 1. 24). Derimod har mange fra Sydslesvig opteret for Danmark. De er dog langt fra alle tysksindede og tysktalende.

Efter at have sundet sig paa det bedøvende Slag ved Folkeafstemningen i 1920, begyndte Tyskerne i Nordslesvig efterhaanden at udnytte al den Frihed, den danske Lovgivning giver dem, til Fremme af deres Formaal (Sønderj. Aarb. 1923 S. 142—176). I 1923 har de 24. 3. dannet en Frimenighed — eller rettere en Afdeling af den slesvigholstenske Landskirke — i Tinglev (28. 3.) med Pastor Gottfriedsen, der 29. 4. ordineredes af Generalsuperintendent Petersen, som Præst. En lignende Menighed dannedes senere i Løgumkloster med Pastor Boyens

Præst. Ved den Lejlighed viser det sig, at der be-
staar et »tysk Kirkeudvalg for Nordslesvig« (8. 8.).

I Toftlund ansøgte i Efteraaret 55 Underskri-
vere, »der til Dels ikke er det danske Sprog mægtig«
om tysk Gudstjeneste en Gang maanedlig og paa alle
anden Helligdage (8. 11.). Anden Juledag og 27. 1.
fik de Lov til, men ikke til regelmæssige Gudstjene-
ster (26. 11., 1. 12.). I Tinglev mente den tyske Me-
nighed endog at kunne gøre Krav paa et Skolelokale
til Konfirmandundervisning (10. 11.).

Ved Aarets Begyndelse fandtes der 11 tyske
Vandrelærere og -lærere i Nordsles-
vig (3. 1.) og 7 tyske Privatskoler (29. 11., 1. 12.) for-
uden, at der findes mange tyske Folkeskole-
klasser og gives tysk Sprogundervisning i mange
ellers danske Skoler (S. Aarb. 1923 S. 157). Alligevel
stiller Tyskerne endnu stadig større Krav. En De-
putation, der 3. 11. 22 havde Foretræde hos Ministe-
ren, krævede bl. a. tysk Folkeskole, hvor 20 % af de
Vælgere, der har Børn under 14 Aar, kræver det, en
tysk Skolekommission for hver tysk Skole og mindst
5 Timers tysk Religions- og Sprogundervisning
ugentlig, hvor det ønskes (7. 2.). Til Vandrelærer-
virksomheden blev der i 1922 indsamlet 550,000 Mk.
Syd for Grænsen (10. 3.). For Resten maatte Pastor
Schmidt under en Forhandling i Folketinget i April
vedgaa, at Tyskerne havde opnaaet bedre Forhold.
Dog ønskede han endnu lettere Adgang for dem til
at lære tysk (11. 4.).

Mod Slutningen af Aaret vedtoges det, at den ty-
ske Pige højskole i Tinglev ogsaa skal afholde 8 Dages
Kursus for unge Landmænd (13. 12.).

Til Støtte for sligt Arbejde har man til en saa-

kaldt »Jugendspende Nordschleswig« indsamlet 21,133,498 Mk. i Sydslesvig og Holsten. Tyskerne i Nordslesvig har selv skaffet 50,000 Kr. til det ved frivilligt Offer af ca. 1 % af deres Indtægt. Dette har desuden givet 300,000 Kr. til nødlidende i Tyskland (27. 12.).

Mod Slutningen af Aaret begyndte et tysk O p k ø b a f E j e n d o m m e i Nordslesvig (11. 12, 15. 12., 17. 12.), dels af nationalpolitiske Grunde, dels for at faa Kapitalen anbragt udenfor Tyskland.

Til en Fest paa Knivsbjerg 16. 9. samlede de 2—3000 Deltagere.

Fra dansk Side er der selvfølgelig ikke lagt de tyske Bestræbelser for Udfoldelse af tysk Aandsliv nogen Hindring i Vejen, mens man dog ikke har kunnet gaa med til at tilfredsstille alle de Krav, der stilledes til offentlige Institutioner og Midler. Saa frit har der ikke kunnet arbejdes for Bevarelsen af dansk Sprog og Aandsliv Syd for Grænsen.

Dansk Menighedsliv i Flensborg er nu samlet om Menighedssalen »Ansgar« alene. Ved Pinsetide ophørte de danske Gudstjenester i Helligaandskirken indtil videre af Mangel paa Tilhørere. I »Ansgar« derimod trives det godt (10. 9.). I Foraaet konfirmeredes f. Eks. 118 unge mod 90 i 1922 (Grb. S. 42).

I V a l s b ø l indviede Frimenighedspræst Niels Dael fra Høve 2. 12. en Kirkesal for en lille Kreds, der helt vil være Frimenighed.

Ogsaa i S l e s v i g samles en Kreds om Pastor Noak fra Flensborg. Overfor Sognepræsterne der i Byen er han gaaet ind paa at give dem Meddelelse

om det, inden han foretager en kirkelig Handling, og efter denne anmelde den til Sognepræsten til Indførelse i Kirkebogen (20. 12.).

Dansk Oplysningsvæsen — baade i Skolen og under frie Former — Syd for Grænsen har haft vanskeligere Kaar end Menighedslivet. Den danske Kommuneskole i Flensborg havde 1. 10. 242 Elever og den private Realskole i April 250 (Grb. S. 65 og 80), men vilde have haft mange flere, hvis ikke Myndighedernes havde voldt vilkaarlige Vanskeligheder. Noget lignende er Tilfældet i Klus og Harreslev. (Grb. S. 71.). Baade her og i Søst, Farup, Fruerlund, Munkbrarup, Jaruplund, Veding, Hyllerup, Langbjerg, Ellund, Østerby, Skovlund og Agtrup har man maattet nøjes med Afholdelsen af danske Kursus (Grb. S. 85). I Aventoft indrettedes i December en dansk Privatskole med 20 Børn, der dog blev forbudt, fordi Læreren endnu ikke havde faaet den Tilladelse til at undervise, som han ansøgte om (13. 12., 14. 12.). Et Landbrugsmøde, der 30. 1. holdtes i Valsbøl med Foredrag om Kartoffler, blev forstyrret af Tyskerne, saa det maatte flyttes til en Gaardmands Stue.

I Slutningen af Januar købte »den slesvigske Forening i Gottorp Amt« for 40 Mill. Mk. Hotellet »Holsteinisches Haus« i Slesvig, kaldte det »Slesvighus« og indrettede en Forsamlingssal i det. Da der skulde holdes en Festlighed i det, truede Politiet med at lukke det (6. 3.).

Til Støtte for dansk Kulturarbejde af den her omtalte Art blev der paa den danske Finanslov bevilget 200,000 Kroner, hvoraf 119,700 til »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn, 50,000 til Højskoleunderstøttelser og Resten til Bogsamlinger, Me-

nighedsarbejde, Sygepleje o. l. (19. 3., 20. 3., 9. 4.). Som Modtræk foreslog de tysknationale i den preussiske Landdag at bevilge et Beløb til »Bevarelse af tysk Sprog og Kultur i det afstaaede Nordslesvig« (31. 3.).

De mest haardhændede Udslag af tysk Tvangslyst var Forfølgelsen mod Advokat Ravn i Flensborg, der den 8. 1. blev afskediget som Notar, fordi han havde været med til at modtage den franske Krydser »Le Marseillaise«. Senere forsøgte man endog at fratage ham Retten til Sagførervirksomhed (Grb. 238—44.). Efter et Aars Forløb fik han dog omsider sin Ret ved Dom af den til Rigsretten i Leipzig knyttede Æresret 12. 1. 1924. Dette Angreb mod Advokat Ravn blev endog tyske Blade i Nordslesvig for groft. »Apenrader Tageblatt« misbilligede det (13. 7.).

Den 1. Marts blev Redaktør Oldsen i Nibøl idømt 14 Dages Fængsel for Fornærmelse mod de tyske Lærere.

Endnu skal nævnes, at det danske Aarsmøde afholdtes i Flensborg den 9. 9. og var besøgt af 6000 Mennesker. Den slesvigske Forening havde ved den Tid 5633 Medlemmer i Flensborg. (10. 9.) 2100 paa Landet. Den slesvigsk-frisiske har omtrent 1000 og Foreningen i Gottorp Amt over 800. (Grb. S. 143—150.)

De tyskskrevne danskvenlige Blade blev 22. 11. indtil videre forbudt af Militæret og først frigivet hen i 1924.

3. Politik.

Paa det politiske Omraade har Forberedelserne til Valget i 1924 spillet Hovedrollen. Allerede den 1. Februar opstillede Venstres Organisation i Løgumklosterkredsen den konstituerede Amts-

forvalter i Sønderborg C. O. Pedersen, som sin Kandidat, efter at N. J. Gotthardsen havde frabedt sig Genopstilling. (2. 2., 12. 2.)

I Marts blev Amtsforvalter Pedersen desuden ved et Delegeretmøde i V. Sottrup med 29 af 36 Stemmer opstillet i Sønderborgkredsen (20. 3.)

1. August opstilledes tidligere Landdagsmand Nis Nissen, Viby, som de radikales Kandidat i Sønderborgkredsen, senere ogsaa i Røddingkredsen (17. 12.).

19. September opfordrede en Kreds af Venstrevælgere fhv. Minister H. P. Hanssen i Aabenraa til at stille sig som Venstres Kandidat i Haderslev og Aabenraakredsene. Den 26. 9. lovede han dette.

I Tønder opstillede Venstres Valgraad 26. 10. med 36 St. mod 24 N. J. Gotthardsen, Nørmark, som Kandidat. Imidlertid erklærede de 24 delegerede af Flensborgvenstre at ville virke for, at Stemmerne kastedes paa Amtsforvalter Pedersen, som de vilde have opstillet ogsaa her. (19., 20., 22., 24. 10., 5., 6., 7., 9., 11. 11.)

For denne sidstes Valg var ogsaa konservative Vælgere virksomme. Blandt de Navne, der fandtes under en Henvendelse til Gotthardsen om at være med til at virke for Valget af C. O. Pedersen, fandtes blandt mange andre konservative ogsaa Gaardejer P. Tønder fra Birkelev. Han har imidlertid nægtet at have skrevet det eller at have givet Lov til at underskrive det. (23. 11., 28. 11.)

Amtsforvalter Pedersen vakte nogen Opsigt ved paa et Møde i Rurup den 20. 10. at udtale, at det var et Ledemotiv for hans Politik, at Jessens Fane skulde rejses igen (1. 11.) og endnu mere, da han i Flensborg

Avis 16. 12. erklærede: »Vi Flensborgmænd vil i Mod-sætning til H. J. C. og de andre Aabenraamænd føre Kampen akkurat som før 1914; men dertil hører ogsaa Støtte af de nationalpolitiske Bestræbelser«. (17., 18., 19., 20., 21., 22., 29., 31. 12.).

Ved Venstres Delegeretmøde i Skive holdt H. P. Hanssen et Foredrag om de politiske Forhold i Sønderjylland (2. 12.)

Paa et Møde i Tinglev 17. 11. udtalte Venstremænd af begge Retninger Ønsket om at søge bort fra det skillende i Grænsestriden som Grundlag for det kommende Valg. (19. 11.)

4. Socialpolitik.

Ogsaa i 1923 er der bleven udstykket en Del Domænejord til Husmandsbrug, og andet er taget i Udsigt til Udstykning saa snart som muligt 29. 1., 5. 3., 31. 5., 29. 8., 27. 9., 29. 10.) Af Præstegaardsjord er der derimod ikke udstykket synderligt. Det vil ogsaa næppe ske i nogen større Udstrækning, da Sognene, der har Ejendomsretten til den, ikke vil skille sig af med den, men derimod nok ved Kirkearvefæste lade den komme de mindre Brug tilgode (26. 10.) Ved et Sendemandsmøde i Tønder 26. og 27. 5. havde de sønderjydske Husmandsforeninger gjort Indsigelse mod en af Bestemmelserne vedrørende Præstegaardsjorden. Ved samme Møde talte H. P. Hanssen om Jordfordelingen i Sønderjylland (29. 5.)

Ogsaa paa købt Jord dannedes der en Del nye Husmandsbrug, f. Eks. ved Aarup (10. 4.)

Ordningen af Forsikringsnævnet er omtalt under »Grænsen«.

5. Erhverv og Økonomi.

a) Landbruget.

Selv om Forholdene har været vanskelige for Hovederhvervet, Landbruget, har det dog gode Fremskridt at notere. Kvægbestandene, og især Svinebesætningerne er i Vækst (1. 3.) I sidste Halvdel af Februar firedobledes Kvægudførslen til Tyskland (1. 3.). Dog holder den sig vel næppe paa den Højde. Mælkemængden er vokset med 20 pCt. fra 134 til 160 Millioner kg, eller pr. Ko fra 1750 til 2100 kg. Ogsaa i Kvaliteten er der saa gode Fremskridt, at den nu nærmer sig det øvrige Land (9. 3.) Der var i Januar 14 Kontrolforeninger, mens kun et Par af dem, der fandtes her tidligere, havde overlevet Krigen (26. 1.) Antallet stiger stadig (19. 3.)

Andelssvineslagteriet i Aabenraa, der begyndte sin Virksomhed i Begyndelsen af December 1922, var i Februar 23. oppe paa en Slagtning af omtrent 400 Svin om Ugen. I Sønderborg købtes der Grund til et 26. 2. Ogsaa i Graasten er der sat et Slagteri i Gang. I Haderslev bygges et Privatsvineslagteri, og mange andre Steder er der Planer om Slagterier.

Betydelige Arealer har været taget ind til Sukkerroedyrking. Paa Haderslevvegnen tegnedes 19. 2. 300 ha. Ogsaa paa Als og Sundeved dyrkes der Sukkerroer, der nu med Færgen fra Mommark føres til Faaborg. Der har her været Tale om Opretelse af Saftstation (24. 10.)

Arealbenyttelsen er iøvrigt en Del anderledes her end norden Aa. Kornarealet er her kun 27,6 pCt., mens det i det øvrige Land er større, helt op til 43,7 pCt. paa Lolland-Falster. Alligevel har

Sønderjylland over 10 pCt. af hele Danmarks Hvedeareal. Ogsaa Rodfrugtarealet er lille hernede, 11,7 pCt., mens den mindste Procentdel i det øvrige Land er Aalborg, Hjørring og Thisted Amter med 16 pCt. Derimod udgør Græsarealet her 36,8 pCt. mod 20 pCt. i Jylland og 8,3 pCt. paa Øerne.

Der er i 1923 gjort et stort Arbejde for Forbedring af store Landstrækninger. Der er saaledes udarbejdet og vedtaget en Plan til Afvanding af 8000 ha ved Tønder, hvoraf 600 ligger under Kote Nul, d. v. s. under Middelvandstanden i Havet, der er omtrent midt imellem Høj- og Lavvande. Udførelsen af denne Plan vil koste $3\frac{3}{4}$ Millioner Kroner. (23. 1., 10. 3., 17. 4., 10. 12., 15. 12., 17. 12.) I 1922 udførtes der i hele Landet 287 Kultiveringsarbejder paa 1512 ha, 97 Vandløbsreguleringer, omfattende 4001 ha, og der oprettedes 25 nye Mosestationer og førtes Tilsyn med 37 ældre. (14. 7.) En meget stor Del af dette Arbejde falder paa Tønder Amt, hvor næsten Halvdelen af Arealet trænger til Afvanding (19. 4.) Flere Steder er der dannet Hededyrkningsselskaber (3. 7.) I 1922 afholdtes der af Fælleslandboforeningen 17 Markudflugter og 64 Markforsøg samt Kalktrangsundersøgelser paa 65 Ejendomme og en Række Dyrskuer og Planteavlstudstillinger (19. 3.)

Paa Rømø lykkedes det at faa en Rest af Fællesskabet, det saakaldte »Aarty« afskaffet. Det bestod i, at Ævret opgaves fra 1. Oktober til 10. April og var efterhaanden bleven en slem Hindring for rationel Udnyttelse af Jorden (6. 4.)

I Løbet af 1923 er der arbejdet paa Bygningen af et Havnige ved Rejsby, der skal lukke for det sidste Stykke af Sønderjyllands Fastland. Som Følge

af den voldsomme Stormflod 30. 8., hvorved 19 Mennesker mistede Livet ved Rejsby Sluse, og mange efterfølgende Stormfloder, maatte Fuldførelsen af Diget midt i November opsættes til Foraaret (9. 11.) Oversvømmelsen 30. 8. voldte alene i Tønder Amt Skade for 151,000 Kroner paa Mark og Eng foruden 141,000 paa det ikke fuldtfærdige Dige ved Rejsby (9. 11.)

Der er nu ogsaa planlagt et Dige om Nordøsthjørnet af Rømø til Beskyttelse af 624 ha Eng- og Agerland, mens samtidig et ældre Dige ved Sydspidsen skal istandsættes og forhøjes. De vil tilsammen koste 1,085,000 Kroner.

b) Industri og Haandværk.

Det største industrielle Foretagende, der efter Genforeningen er sat i Værk i Sønderjylland, er Landsdelens Elektricitetsforsyning. Der er bygget 270 Transformatorer (6. 8.), og 5. 9. lagdes Grunden til Højspændingsværket i Aabenraa, der foreløbig indrettes til 4200 Kw., men kan udvides indtil 20,000 Kw. Der var allerede i Begyndelsen af Aaret 10,000 Andelshavere i det. Centralen vil koste 2,2 og Fordelingsanlægget 10,7 Millioner Kroner (27. 2.)

Et Selskab, der var dannet til Forsyning af Haderslev Næs, opløstes i 1922, men 23. 1. 23. nedsattes et Udvalg til Dannelse af et nyt Selskab (23. 1., 15. 2.) 30. November indgik Midtsønderjyllands Elektricitetsforsyningselskab som Andelshaver i Højspændingsværket.

Nogen Vanskelighed voldte Forholdet mellem Haderslev By, der valgte at udvide sit eget Elektricitetsværk, og Højspændingsværket (25. 1., 27. 9., 28. 9.), indtil der endelig sluttedes Forlig (9. 10.) Ogsaa Sønderborg har udvidet sit Værk.

Byggeriet har været livligt (3. 3., 13. 6., 24. 11.) Navnlig er der bleven bygget meget i Byerne, hvis Indbyggerantal er vokset stærkt. Som Følge deraf har flere Grene af Industri og Haandværk haft godt med Arbejde, og Arbejdsløsheden ikke været stor (6. 7.)

c) Handel og Skibsfart.

Handelen, der i 1922 led en Del under Prisfaldet, har tydeligt nok haft bedre Kaar i 1923. Baade Bybefolkningens Vækst og stigende Indtægter tyder paa, at Handelen, der ved Siden af Industri og Haandværk er denne Befolkningssdels vigtigste Erhverv, maa have bedret sig. Mens det endnu i Februar f. Eks. kunde siges, at Indtægterne i Haderslev var stærkt vigende (19. 2.), har det senere vist sig, at Skatterne kom saa godt ind, at Halvdelen af Januar Kvartal 1924 kunde eftergives, og der var endda et stort Beløb tilovers (24. 12.) til Trods for, at Krav om store Besparelser f. Eks. ved St. Severinskolen (4. 4.) lodes uønsede. En større Begivenhed i Forretningslivet var det, at 477 Aktionærer i »Det sønderjydske Kompagni« trak sig ud af dette med et Aktiebeløb af 1,009,000 Kr., hvorefter der i dette Selskab kun findes 344,000 Kr. sønderjydsk Kapital indskudt, mens Ø. K. har $4\frac{1}{2}$ Million. (21. 3., 24. 5., 16. 8.)

Sejladsen paa de sønderjydske Havne har vist god Stigning (12. 4., 29. 12.), skønt de paabegyndte Havneudvidelser med Undtagelse af Graasten og Lønsemaj endnu langt fra var færdige ved Aarets Udløb.

Indbyggerantallet i Byerne er som nævnt vokset: i Haderslev med 500, mod 100 i 1922, Tønder med 371, Sønderborg 590 og Aabenraa 506 (22. 11., 24. 11., 12. 12., 18. 12., 31. 12.)

d) Pengeforholdene

har i Aarets Løb vist Tegn til voksende Bedring. Folkebanken for Als og Sundeved har haft et tilfredsstillende Aar og giver 7 % Udbytte (26. 2.). Haderslev Bank ligeledes, Indskuddene i den er vokset fra 8,119,365, til 9,197,996 Kr. (3. 6.). Den nordslesvigske Folkebank har haft et jævnt godt Aar. Indskuddene er vokset med 600,000 Kr. (12. 13.). Tønder Landmandsbank har arbejdet godt. Den giver ligesom Haderslev Bank 6 % Udbytte (19. 3.). Industri- og Landmandsbanken i Haderslev maatte imidlertid likvidere med et Underskud af 70,000 Kroner. Hele Aktiekapitalen er tabt (22. 6.).

Nordslesvigsk Kreditforening afsluttede sin Likvidation med et Underskud af 40,000 Kr. (20. 8., 22. 8., 27. 8., 28., 8.).

Et haardt Slag var det for mange, navnlig smaa Hjem, at de samvirkende sønderjydske Brugsforening med 10 Filialer brød sammen og maatte likvidere med 75,951 Kr. Underskud, saa at hvert Medlem maatte indbetale 120 Kr. (2. 6., 28. 11.).

Paa Valutakonferencen gav Bankdirektør Hübbe en indholdsrig Oversigt over den økonomiske Udvikling i Sønderjylland siden Genforeningen (23. 8. Grb. S. 313—348).

e) Samkvem.

I Løbet af 1923 er J e r n b a n e r n e s Køreplaner udvidet saa stærkt, at vi fik omtrent normal Køreplan, ogsaa paa Amtsbanerne, der har fortsat Overgangen til Motordrift, som nu synes at virke tilfredsstillende i Haderslev Amt, hvor den er stærkest udviklet. Haderslev Amtsbaner bragte, til Dels som Følge deraf, i 1922/23. deres Underskud ned til 139,000

Kr. (7. 6.). De alsiske Smaabaner vil nu ogsaa gøre Forsøg med dem (22. 8.). Bilruterne er ved de nye Love bleven en Del indskrænket, idet Ruter, der maatte anses for overflødige, er bleven standset. Alligevel findes der over 30 Rutebiler i Haderslev Amt (22. 8.).

Den 6. 2. holdt den første Smaabane, den paa Als, 25 Aars Jubilæum, og samtidig gik det første Tøg igennem til Mommark Færgeleje (6. 2., 7. 2.). Denne Færgerute har udviklet sig godt (22. 3., 11. 6.). I Efteraaret maatte Færgegaarden udvides (1. 11.) og trods den strenge Isvinter har den kunnet holdes i Gang til nu, 16. 2. 24. Ogsaa paa Lillebæltsoverfarten Aarøsund—Assens er Færdslen stigende (28. 3.). Den har dog haft større Vanskeligheder med Isen.

Mod Slutningen af Februar offentliggjordes den sønderjydske Banekommissions Betænkning (22. 2.), og 7. 11. forelagde Trafikministeren paa Grundlag deraf Forslag om Baner fra Taps til Haderslev, Vejen—Gram, Sønderborg—Mommark, Vojens—Ribe, Rødekro—Løgumkloster og en Bro over Alssund (26. 2.) til en samlet Udgift af 19,4 Millioner Kroner. Disse Forslag drøftedes i Folketinget 27. 11., hvor Ministeren anbefalede dem. Imidlertid rejstes der paa flere Møder omkring i Landet en Del Anker imod dem. Store Strækninger af Statsbanerne er bleven forbedret siden Genforeningen. Der er lagt Sveller paa 29 og nyt Spor paa 13 klm, udkørt 50,000 kbm Ballast og skaffet 100 nye Boliger tilveje (13. 8.).

Den haardt tiltrængte Forbedring af Landevejene er fortsat i 1923. Alene i Tønder Amt var der indtil Foraaret siden Genforeningen bygget 40 klm ny Chaussé, og 90 af de tidligere 115 klm var

nybelagt (20. 4.). Dette Arbejde er senere iøvrigt fortsat paa de forskellige Egne af Landet.

En Bro ved Hejlsminde blev indviet 20. 9.

Det Arbejde, der vel nok har tildraget sig størst Opmærksomhed, navnlig i Byerne, er Forbedringen af Havnene. I Haderslev var Opfyldningen ved Havnen og Uddybningen af Havn og Fjord til 6,5 m færdig i Forsommeren (23. 6.). Der er siden arbejdet videre paa Havnepladsen. Allerede i 1922—23 har denne Havn vist sig mere rentabel end ventet. Dens Indtægt, der var budgetteret til 50,000 Kroner, gik op til 118,401 Kroner (29. 12.).

I Graasten blev den 5 m dybe Havn færdig og indviet 22. 9. Det var den første, der blev gjort færdig. Ved Lønsemaj er der bygget en Skibsbro, der indviedes 7. 8., og ved Mommark er der som før nævnt taget en Færgenhavn i Brug (6. 2.). Det største Havneanlæg er det ved Aabenraa, der blev paabegyndt i Foraaret (23. 3., 12. 6., 22. 6.). Den faar 450 m ny Kaj med 15 ha Landareal og 7,5 m Dybde. Selv for Tønder Vedkommende er der i Forbindelse med Afvandsingsplanen bleven fremsat en Plan om et Sejlløb og en Havn (7. 12., 19. 12.).

I Foraaret begyndte Tyskerne at bygge en Dæmning fra Klangsbøl til Sild, hvortil Færdslen fra Tyskland foreløbig gaar over Højer i plomberede Vogne paa Strækningen fra S. Løgum til Højer (14. 2., 14., 7.). Stormfloden 30. 8. gjorde imidlertid saa stor Skade paa det paabegyndte Arbejde, at det senere har maattet standses indtil videre.

Ved Indvielsen af Telegraf- og Telefonstationen i Haderslev 23. 4. oplystes det, at der 1. 4. var 6729 Telefonabonnenter i Sønderjylland mod 3514 ved Genforeningen.

6. Kommunale Forhold.

Af kommunale Forhold skal følgende nævnes. Mens der ellers de andre Steder var opnaaet Enighed om Byernes Udskillelse af Amterne, skete det for Haderslevs Vedkommende først i sidste Øjeblik (25. 9., 1. 10.). Christiansfeld derimod bliver foreløbig ved Amtet (17. 1.).

Haderslev, der ikke vil slutte sig til Højspændingsværket, udvider sit eget Værk med en 800 Hesteskrifts Dieselmotor (14. 3., 3. 5.) og kom under sin Stræben efter at udvide sit Leveringsomraade i Strid med Højspændingsværket (20. 7., 27. 9., 28. 9., 9. 10.). Ogsaa Sønderborg Elektricitetsværk faar en ny Motor og dermed en Ydeevne af 1800 H. K. (21. 9.).

I Haderslev voldte Planen om en Pavillon i Dam-anlægget paa Klostergrunden stor Strid (21. 2., 7. 3., 2. 7., 7. 11.). Fra Byens Opland fremkom der i Marts Anker over, at den brød Forbindelsen med dette baa-de i Slagteri-, Elektricitets- og Banesagen (2. 3.).

Sønderborg By købte 6. 6. et Statsareal ved Havnen for 568,000 Kroner.

7. Menighedslivet.

Den 4. Januar døde den konstituerede Biskop over Haderslev Stift, Provst Nissen i Haderslev, der var opstillet som Kandidat til det forestaaende Bispevalg (4. 1.). Provst Hjortkjær i Sommersted blev nu fra grundtvigsk Side opstillet i hans Sted (12. 1.) Ved Valget fik han imidlertid kun 429 Stemmer, mens 655 faldt paa Professor Ammundsen (30. 1.), som derefter blev (2. 2.) udnævnt til Biskop i Haderslev, mens Stiftsprovst Olesen i Ribe, der var valgt med 766 Stemmer mod 732, som faldt paa den grundtvigske Kandidat, Provst Schultz-Lorenzen, udnævntes til Biskop i Ribe

(2. 2.) Efter at alle de nyudnævnte Bisper var bleven ordinerede i København 25. 2., tiltraadte Biskop Ammundsen sit nye Embede 15. 4., Olesen noget før. Provst Hjortkjær udnævntes senere til Stiftsprovst og blev 8. 7. indsat som Præst i Gl. Haderslev. 4. 7. afholdtes i Haderslev Frue Kirke det første Landemøde i det nye Haderslev Stift.

I Begyndelsen af Aaret var der Tale om Udarbejdelse af en Overgangssalmebog, og det meddeltes, at et Udvalg var nedsat til at udarbejde den (3. 1.) Forsaavidt som der er Tale om en Salmebog, der skulde danne en Overgang til den, der bruges i det øvrige Land, vakte Meddelelsen vist ingen Steder i Sønderjylland nogen Glæde. Et enkelt Menighedsraad — i Haderslev Frue Sogn — bad Kirkeministeriet om at udsætte Sagen. Denne var dog nok fremtvungen af Grunde, der hang sammen med, at Konsistoriet i Kiel havde Ejendomsretten til Salmebogen. Siden har der ikke offentligt været Tale om den Sag. (24. 1.)

Den 23. September holdt Frimenighederne deres Aarsmøde i Bovlund under god Tilslutning.

I Henhold til den nye Kirkelovgivning har Kirkeministeriet fastsat Regler for Kirkens Bestyrelse, hvorefter denne for selvejende Kirkers Vedkommende bestaar af Menighedsraadet alene.

I Februar dannedes der en Forening af Menighedsraadsmedlemmer med Pastor Dahl i Egen som Formand (26. 2.)

Nogen Opmærksomhed vakte det i Foraaret, at Pastor Christiansen i Tyrstrup, en af de tyske Præster, der ved Menighedsafstemningen havde faaet Flertal, havde besluttet sig til at søge Kald i Tysk-

land, efter at han havde faaet sine økonomiske Forhold saadan ordnet, at han i Stedet for Pension fik en Affindelsessum paa 15,000 Kroner (26. 4., 2. 10.) Søndag den 14. Oktober holdt han Afskedsprædiken (9. 10.)

8. Oplysning.

I Sønderjylland findes der i Folkeskolen 682 Lærere og Lærerinder, deraf 417 med dansk og 265 med tysk Uddannelse (10. 3.) I Foraaret besøgte de danske Skoleafdelinger af 24,221 Børn, de tyske af 2,774. (S. Aarb. S. 157).

Nogle Ændringer i den sønderjydske Skolelov blev der fremsat Forslag om 28. 2. (11. 4., 12. 4.)

Af Realskoler er der i 1923 oprettet én, nemlig i Løjt (8. 3.) og 31. 8. indviedes en ny teknisk Skole i Haderslev.

Nye Folkeskoler er der bygget flere af. I Burkal Sogn alene er der bleven bygget tre, nemlig i Burkal, Rens og Jyndevad. (1. 5.) De blev alle tre indviet 18. 5. En er bleven bygget i Ravsted (11. 12.), en tysk Folkeskole i Jejsing, en dansk i Rudbøl. I Haderslev paabegyndtes Bygningen af den ny St. Severinskole (8. 6.), som inden Aarets Udløb stærkt nærmede sig sin Fuldendelse.

I Anledning af Udnævnelser af en Viceskoleinspektør rejste »Haderslev Stiftstidende« en lang og hidsig Strid. (13. 3., 24. 3., 19. 4.)

Nye Forsamlingshuse er bygget i Københoved (i Stedet for Skrave, som er det ældste i Nord-slesvig) (10. 10.) og i Højst (24. 10.) I Ravsted er et paabegyndt (22. 8., 17. 10.) I Abild vil Kroen blive omdannet til alkoholfri Beværtning med Forsamlings-sal, i Højer er der købt Grund (1924) og sikret Kapital til et (11. 10.), og i Løgumkloster vedtoges det 17. 10. at rejse Aktiekapital til et Forsamlingshus.

Danebod Højskole fik i Juni en ny Forstander, Frede Terkelsen fra Herning (11. 6.)

26. 8. holdt den sønderjydske Skoleforening Generalforsamling i Fredericia. Den havde støttet 270 fra Nordslesvig og 131 fra Sydslesvig til et Vinterskoleophold og henholdsvis 100 og 56 til Sommerskolen. Desværre var dens Medlemsantal taget af i Nordslesvig, mens det var vokset i det øvrige Land.

Sprogforeningen holdt Generalforsamling i Aabenraa den 30. 5. Ogsaa den har for faa Medlemmer, 1439 mod 5400 i 1911 (5. 12.)

Det sønderjydske Landsbibliotek aabnede 2. 1. sin nye Bygning i Aabenraa. Det har i Aarets Løb sat 1500 nye Bøger ind i Udlaanet, som er stærkt stigende (30. 8.) I 1922 udlaante det 59,053 Bind (31. 5.)

Et nyt Bibliotek er oprettet i Tønder (27. 1.) I Haderslev har Biblioteksforeningen dalende Aarsbidrag 1494 Kr. i 1922—23 mod 1779 i 1921—22. Den har nu 450 Medlemmer (17. 9.)

»Historisk Samfund for Sønderjylland«, der var bleven dannet i December 1922, traadte med Udsendelsen af et Opraab i Virksomhed (8. 3.) efter at have holdt sit første Bestyrelsesmøde 4. 1. Det holdt sit første Aarsmøde paa Urnehoved 15. 7. og udsendte 16. 7. 1. Halvbind af den ny Række af »Sønderjydske Aarbøger«.

9. Retssager.

Retssager af offentlig Interesse er jo nu kun sjældne. De, der vedrører økonomiske Forhold af almindelig Interesse, er en Del nævnt af under Omtalen af økonomiske Forhold og Pengevæsen, ligesom andre

er omtalt under de Rubrikker, de hører hjemme i. Her skal endnu kun nævnes et Par af de Retsskandaler, der strakte sig ind i 1923.

Den 26. 2. blev Overretssagfører Mikkelsen i Aabenraa ved den derværende Underret idømt 1 Aars Forbedringshus og for bestandig frakendt Retten til Sagførervirksomhed (26. 2. 28. 2.) Før Dommen faldt, blev der deponeret 25,000 Kr. mod at Strafansvar frafaldtes (1. 3.)

Den 25. 4. stadfæstede Højesteret Dommen over Dommerfuldmægtig Hjørdemaal, som 16. 6. begyndte Afsoningen af de 8 Maaneders Forbedringshus.

Statsadvokat Holm fra Sønderborg udtaler ved Lejlighed, at Kriminaliteten i Sønderjylland har bedret sig i forbavsende Grad og nu ikke er nævneværdigt større end i det øvrige Land (10. 12.).

10. Pressen.

Paa »M o d e r s m a a l e t«s Generalforsamling 22. 3. skaffede Flensborggruppen blandt Aktionærerne sig Herredømmet i D'rektion og Tilsynsraad med en Stemmes Flertal (23. 3., 31. 3.) Den afviste alle Forslag til Overenskomst. De øvrige Aktionærer besluttede derfor 7. 5. at udgive et nyt Venstreblad under Navn af »Haderslev Amtstidende« til 1. Juli (10. 4., 22. 5.) Redaktørerne Lebeck og Petersen blev afskediget fra »Modersmaalet« (14. 4., 17. 4., 15. 5., 16. 5.) Til Redaktør af det nye Blad valgtes H. J. Rud (8. 6.) Det begyndte at udkomme 1. 7. (5. 12., »Striden om Dannevirke« 1923.)

Redaktør H a m a n n ved »Neue Tondersche Zeitung« blev 23. 3. ved Underretten idømt 4 Maaneders Fængsel for Fornærmelse mod den danske Dommerstand. Denne Dom blev 5. 5. stadfæstet af Lands-

retten, men blev 9. 10. af Højesteret nedsat til en Bøde paa 2000 Kroner.

11. Personlige Sager.

Af kendte Mænd døde i Aarets Løb Provst Nissen i Haderslev, 4. 1., Fabrikant B. F. Bastiansen fra Aabenraa (i Breslau) 26. 1., Rentier Jørgen Iversen i Svejrup 11. 5., Dr. phil. P. Lauridsen (født i Jægerup) i København 14. 5., Gaardejer J. P. Jensen i Lovrup 4. 7., Pastor Wulff, Roager 21. 9., fhv. Borgmester Th. Møller i Haderslev 17. 9. og Rentier Th. Ries i Aabenraa 20. 11.

I Oktober kom endnu en af de sønderjydske Krigsfanger, Hørlück fra Varnæs, hjem fra Sibirien efter 8 Aars Fangenskab (22. 10, 26. 10., 3. 11.)

Den bekendte tidligere Amtsforsender P. Kier fra Sønderborg prøver paa at tiltvinge sig dansk Indfødsret (6. 12., 11. 12.)

12. Andre Sager.

Af Sager og Begivenheder, der ikke har kunnet føjes ind under de bragte Overskrifter, skal endnu nævnes følgende:

18. 2. foranstaltedes en Blindeudstilling i Aabenraa, der gav et Overskud af 5307 Kroner.

2. 3. brændte Dybbøl Præstegaard.

Om Mosefundet fra Hjortspringskobbøl gives Oplysning (6. 3., 23. 4.)

Dybbøl Banketaksedes til Fredning (6. 4.) Finansudvalget foreslaar 107,000 Kr. anvendt til det, og Sønderborg Amt giver 53,000 Kr. (12. 4., 28. 6.) afsagde Overfredningsnævnet Kendelse i Sagen.

Nogle Skovpartier paa forskellige Egne er bleven fredet (9. 4., 3. 7.) Men der mangler Midler til

Fortsættelse af Fuglefredningen paa Øen Jordsand (9. 4.) Ved Munkemøllebugten er 40 ar Skov bleven fredet (30. 4.)

For Bevarelsen af Minder fra Fortiden og Oplysning om denne er der gjort en hel Del i Aaret, der svandt. Stuehuset paa Stenderupgaard i Grarup Sogn blev opmaalt og tegnet før Ombygningen (12. 4.). Ligeledes er en Del gamle Huse paa Als bleven undersøgt (13. 6.) I Anlægget paa Damnæsset i Haderslev blev nogle gamle Ruiner udgravet og undersøgt (16. 4.) Ved Roager er en By fra Jernalderen bleven funden og til Dels undersøgt (27. 6.) I Løjt og i Aabenraa Landsogn er der kortlagt 167 Oldtidsminder. Nogle af dem er til Dels undersøgt og enkelte fredlyst (28. 7., 3. 8., 8. 8., 16. 8.) ITønder er der ved Kloakeringsarbejder fundet Rester af Graabrødreklostret (?) (4. 10.). 28. 11. holdt Løgumkloster 750 Aars Jubilæum for Klostret. (28. 10., 27. 11., 29. 11.) 12. og 13. August holdt Christiansfeld 150 Aars Jubilæum.

Dr. Achelis i Haderslev fandt i Byens Arkiver en Samling Digte af Knud Bramsen fra 1570 (8. 6.) og i Hospitalet et Kaldsbrev fra 1524 fra Hertug Kristian til Jens Sørensen. i »Odensbæk« (2. 7.) P. El'assen fremdrager en Del gamle Retsforhold fra Rødding (20. 6., 21. 6., 30. 6., 2. 7., 11. 7., 23. 7.) og Skodborg (27. 7., 28. 7.) Achelis ligeledes fra Haderslev (25. 8., 13. 9., 18. 10., 21. 11.) og H. P. Hanssen offentliggjorde nogle Dagbogsoptegnelser fra Krigstiden (23. 6., 6. 7., 25. 7., 26. 7.) I Aabenraa dannes et Arkivdepot (25. 10., 26. 10., 27. 10.). Til dette skal Arkivalier fra Sønderjylland afleveres (13. 12.). 2. 12. holdtes i Aabenraa en Hjemstavnsaften, hvor mange Træk af Byens Historie blev fremdraget (3. 12.)

24. 5. holdt den nordslesvigske Kvindeforening Generalforsamling i Aabenraa.

Kongen besøgte Haderslev, Aabenraa, Tønder og Grænseegnene (30. 5.) og Sønderborg, Augustenborg og Graasten (16. 8.) Den 28. 9. fandt en Kongerevy Sted ved Stepping.

Diget ved Højer forhøjedes omtrent $\frac{1}{2}$ m (18. 6.)

Ved Braines i Frankrig indrettes en sønderjydsk Kirkegaard (22. 6.)

20. 7. afsløredes i Rødding et Mindesmærke for Morten Eskesen.

I Efteraaret sprængtes en Del af de tyske Befæstningsanlæg (15. 8.)

30. 8. hærgede en voldsom Stormflod Vestkysten, 9. 10. og 10. 10. igen. Hele Efteraaret igennem fulgte den ene Stormflod kort efter den anden.

16. 9. holdt »Sønderjydsk Idrætsforening stort Jubilæumsstævne i Haderslev.

11. 12. holdt Frederiksklubben i Aabenraa 75 Aars Jubilæum (10. 12.)

Fortegnelse

over

Medlemmer af „Historisk Samfund for Sønderjylland“.

(Afsluttet 1. Oktober 1924.)

L i v s v a r i g t M e d l e m

med 100 Kr. Bidrag én Gang for alle:

Achéllis, T. O., Dr. phil., Haderslev.

A a r s m e d l e m m e r :

Albæk, Seminarieforst., Tønder	Bahnson, I. Chr., Urmager, Haderslev
Alnor, H. P., Læge, Tinglev	Ballum - Hansen, Lærerinde, Haderslev
— P. Chr., Kiel	Berthelsen, C., Præst, Starup
— Dr., Flensborg	Beck, J. Th., Købmand, Sønderborg
Ammundsen, V., Biskop, Haderslev	— P., stud. mag., Ullerup.
Andersen, A. G., Adjunkt, Aabenraa	— H., Boghandler, Tønder.
— Axel, Assistent, Skagen	Behrens, C., København.
— Harbo, Forstander, Løgumgaard	Biblioteket i Skærbæk.
— J., Ingeniør, København	» i Bylderup.
— Chr., Rentier, Snogbæk	» i Møgeltønder.
— Chr., Dommer, Aabenraa	» i Tønder.
— Holger, Folketingsmand, København	» i Vojens.
— A., Lokomotivfører, Tønder	» i Burkal.
— Lærer, Rends	» i Bov.
Andresen, P., fhv. Højskoleforstander, Vinding	» i Brødbro.
— Anna, Enke, Aabenraa	» i Brøns.
— Andr., Bankdirektør, Tønder	Birch, O., Redaktionssekretær, Aabenraa.
— Joh., Rentier, Ullerup	Bjørnskov, A., Lærerinde, Haderslev.
— Hans, Gdr., Skelle.	Blichfeldt, E., Præst, Oksbøl.
Appel, Erik, Højskoleforstander, Rødding (2 Ekspl.).	Bløcher, P., Arkitekt, Haderslev.
Asby, Telegrafkontrollør, Aabenraa	Bojesen, B., Boghandler, Aabenraa.
Ascanius, F., Lektor, Haderslev	Boysen, R., Grdr., Traasbøl.
Atke, Lærer, Tønder	Bonefeldt, J., Rentier, Sottrup.

- Brockenhuus-Schack, Greve, Gram.
 Bruhn, B., Præst, Bjolderup.
 Brock, St., Stationsfst., Nørborg.
 Brødersen, Rektor, Haderslev.
 Branner, Læge, Tønder.
 Braa-Hansen, Seminarielærer, Haderslev.
 Brøndsted, Adjunkt, Aabenraa.
 Bruhn, J., Lærer, Skovby.
 Bundgaard, N., Hotelejer, Løgumkloster.
 Brink, J., Købmand, Barsmark.
 Bøgener, J. J., Lærer, Nørborg.
 Callesen, R., Gdr., Lerskov.
 Callo, P., Direktør, Haderslev.
 Callesen, H., Købm., Aabenraa.
 Christensen, Chr., Redaktør, Tønder.
 Christiansfeld Oplandsbibliotek
 Christensen Balthazar, Dommer, Haderslev.
 Christensen, H. P., Præst, Harlev.
 — Claus, Grd., Lauensby.
 — Erik, Gymnasieelev, Smøl.
 — Erik, Præst, Tønder.
 Christoffersen, P. V., Læge, — Rømø.
 Clausen, Hans, Grdr., Hagenbjerg.
 — Boghandler, Sønderborg.
 — H. V., Lektor, København.
 — Fritz, Læge, Aabenraa.
 — P. N., Lærer, Aabenraa.
 Cornett, J., Amtsraadssekretær, Aabenraa.
 Dahl, Sv., Biblioteksinsp., København.
 Dall, Andr., Arkitekt, Flensborg.
 Davidsen, Godsinsp., Møgeltonder.
 Degn, S., Grdr., Skærbæk.
 Demuth, Lærer, Rabsted.
 Dinesen, Kr. Lærerinde, Kær.
 Dixen, H. B., Lærer, Nørborg.
 Dons, Jens, Rejseinsp., Skærbæk.
 Doose, A., Lærerinde, Ulkebøl.
 Dyekjær, Postkontrollør, Tønder.
 Egeberg Jensen, Lektor, Tønder.
 Eliassen, P., Redaktør, Kolding.
 Eller, Edv., Præst, Varde.
 Ellerbæk, P., Postmester, Aabenraa.
 Elling, Lærer, Aarhus.
 Emmerlev Sogns Biblioteksforening.
 Ensted Sognebibliotek.
 Erslev, Kr., Rigsarkivar, København.
 Eriksen, L. N., Grdr., S. Sejerslev.
 — E., Grdr., Halk.
 Eskildsen, C., Seminarielærer, Tønder.
 Faaborg, C. J., Købmand, Aabenraa.
 Felsted Sogns Bibliotek.
 Fink, Olav, Grdr., Brendstrup.
 — Hans, Grdr., Frørup.
 — Holger, Borgmester, Aabenraa.
 — Jep, Arkitekt, Aabenraa.
 Fogt, Hans, Grdr., Broballe.
 Folkebiblioteket i Haderslev.
 Folkebiblioteket i Ketting.
 Fournaise, R., Trafikassistent, Aabenraa.
 Friis, Aage, Professor, København.
 Frost, Jens, Boghandler, Aabenraa.
 From, M. J., Grdr., Hvinderup.
 Fromseier, Landbrugskonsulent, Løgumkloster.
 Gabe, C., Læge, Christiansfeld.
 Gad, P. J., Grdr., Hejsel.
 Gesellschaft f. Schl.-Holst. Geschichte, Kiel.
 Gjessing, H., Dommer, Tønder.
 Gottschalk, H. Chr., Arkitekt, Rabsted.
 Gram, M., Gdr., Københoved.
 — P., Arkitekt, Haderslev.
 Grau, Andr., Redaktør, Sønderborg.
 — P., Grdr., Pøl.
 Gramby Sognebibliotek.
 Gregersen, C., Amtsraadsmedl., Frøslev.
 Gribsvad, Underarkivar, Aabenraa.

- Grosbøl, J., Lærer, Vodder.
 Gubi, Malermester, N. Jersdal.
 Gudme, O., Lektor, Aabenraa.
 Gyving, Præst, Lysabild.
 Haarlev, V., Stiftamtmand, Haderslev.
 v. Haffner, Amtsf. v., Haderslev.
 Hanssen, H. P., Folketingsm., Aabenraa.
 — Chr., Branddirektør, V. Sottrup.
 — P. Chr., Grdr., Nygaard.
 — Agnete, Værtinde, Aabenraa.
 Hansen, Overlærer, Graasten.
 — Niels, Redaktør, Aabenraa.
 — P., Præst, Dybbøl.
 — Niels, Boghandler, Toflund.
 — Henrik, Førstelærer, Bredebro.
 — Christensen, Lærer, Nørborg.
 — Reinhold, Lærer, Broager.
 — Chr., Mekaniker, Nørborg.
 — H. L., Forpagter, Mandbjerg.
 — Rudolph, Tegner, Aabenraa.
 — Hans, Konsulent, Aabenraa.
 — P., Lærer, Aabenraa.
 — Juel, Trafikinsp., Aabenraa.
 — J. M., Købmand, Aabenraa.
 — Lorenz jr., Købmand, Aabenraa.
 — J., Præst, Hostrup.
 — K., Lindhardt, København.
 — J., Købm., Løgumkloster.
 — Karen, Lærerinde, S. Sejerslev.
 Harboe, J., Præst, Emmerlev.
 Handelsbanken i Aabenraa.
 Hauberg, G., Skovrider, Tøkkøb.
 Hertz, F. M., Rektor, Sønderborg.
 Hellevad Sognebibliotek.
 Henningsen, P., Urmager, Haderslev.
 Helms, Præst, Mjolden.
 Himmelstrup, G., Aarhus.
 Hjortkjær, Chr., Stiftsprovst, Haderslev.
 Hjuler, P. J., Grdr., Sdr. Hygum.
 Hostrup Sognebibliotek.
 Hollensen, Holger, Købm., Sønderborg.
 — Chr., Teglværksejer, Broager.
 Holm, J., Førstelærer, Graasten.
 Himmeluhre, Førstel., Rens.
 Højst Sognebibliotek.
 Høj, J. N., Posassistent, Birkerød.
 Høyby, M., Lærerinde, Skovby.
 Høyer, Boy, Godsejer, Trøjborg.
 Høy, Knud, Bogholder, Aabenraa.
 Højer og Omegns Bibliotek med 8 Eksp.
 Høy, F. C., Missionssekretær, Christiansfeld.
 Høyring, Postassistent, Løgumkloster.
 Iversen, Chr., Grdr., Sønderballe.
 — P. Chr., Aftægtsm., Ullerup.
 — Kr., Grdr., Avnbøl.
 — Hans, Grdr., Svejrup.
 Jacobsen, Nic., fhv. Lærer, Sønderborg.
 — Wilken, Journalist, Haderslev.
 — Valdemar, Rentier, Aabenraa.
 Jensen, P. F., Førstelærer, Visby.
 — Johs., Friskolelærer, Skanderup.
 — N. A., Præst, Møgeltønder.
 — Førstelærer, Egersund.
 — Kasper, Boghandler, Broager.
 — Johs., Statskonsul., Aabenraa.
 — H. S., Gdr., Tornumgaard.
 — Lærer, Solderup.
 — Stavning, Gdr., Rejsby.
 — Peter, Gdr., Tombøl.
 — P. E., fhv. Degn, Møgeltønder.
 Jenssen, Hanna, Frk., Haderslev.
 Jepsen Christensen, H., Landstingsmand, Høgsbro.
 Jepsen, H., Overlærer, Aabenraa.
 — P., Cikorieterer, Horsens.
 — J. Chr., Arkitekt, Løgumkloster.

- Lærer, Kassø.
 Jessen, Kn., Dr. phil., København.
 — A. K., Lærer, Toftum.
 — P., Lærer, Bjerndrup.
 — Hans, Købmd., N. Hostrup.
 — Peter, Købmand, Aabenraa.
 Johansen, H. N., Lærer, Oksbøl.
 — Georg, Apoteker, Faaborg.
 — H. A., Malermester, Haderslev.
 Johnsen, Carl, Journalist, Aabenraa.
 Jørgensen, R. L., Postassistent, Nørborg.
 — J. K., Postmester, Tønder.
 — R., Realskolebestyrer, Skærbæk.
 — Assistent, Mjolden.
 Kaad, Peter, Gdr., Vollerup.
 — Ejnar, Lærer, Nørborg.
 Kalsbøl, A. A., cand. phil., Haderslev.
 Kamphøvenner, M., Journalist, Aabenraa.
 Karberg, A. V., Amtsassessor, Sønderborg.
 Kau, Hans, Pastor emer., København.
 Kaufmann, Th., Væver, Bovrup.
 Kjems, Jac., Apoteker, Løgumkloster.
 Kjølsest, B., Præst, Sottrup.
 Knudsen, Præst, Bylderup.
 — Journalist, København.
 Kolberg, Lærer, Løgumkloster.
 Kretschmer, Kn., Adjunkt, Hillerød.
 Kristensen, Marius, Højskolelærer, Askov.
 — Sigurd, Forstander, Rens.
 — Kristine, Lærerinde, Nørborg.
 Kræmer, J., Bankkasserer, Graasten.
 Kyhl, O., Oberstløjtnant, Fredericia.
 Kylling, B. C., Lærerinde, Haderslev.
 Køcks, Jørgen, Bogholder, Aabenraa.
 Landsarkivet i Viborg.
 Langemaack, Seminarielærerinde, Ribe.
 Landsbiblioteket i Aabenraa.
 Lauridsen, Førstelærer, Tinglev.
 — V., Lærer, Haderslev.
 Lauritzen, Andenlærer, Visby.
 — A. V., Købmand, Aabenraa.
 — L., Forsøgsleder, Tylstrup.
 Laursen, Helge, Lærer, Nørborg.
 — Signe, Lærerinde, Haderslev.
 Larsen, Lærer, Gaansager.
 Lebeck, A., Kasserer, Aabenraa.
 Lildholdt, F., Gdr., Løjtkirkeby.
 Lindhard, Th., Amtslandinsp., Haderslev.
 Lindholm, P., Friskolelærer, Aagaard.
 Lodberg, Telegrafass., Tinglev.
 — Joh. M., Lærer Toftlund.
 — Lærer, Brøns.
 Lorenzen, H., Gdr., Ballum.
 — Kr., Gdr., Stenderup.
 — , Læge, Bov.
 Lolland Falsters hist. Samfund.
 Ludvigsen, C., Præst, Aabenraa.
 — Chr., Gdr. Sandet.
 Lund, Marius, Gdr., S. Sejerslev.
 — Adler, Lærer, Sønderborg.
 — P., Fotograf, Haderslev.
 — Chr. Museumsdir., Haderslev.
 — Johs., Gdr., Gestrup.
 Lützhøft, Ingeniør, Aabenraa.
 Løgumkloster og Omegns Bibliotek.
 Mackeprang, M., Museumsdir., København.
 Madsen, J., Præst, Egtved.
 — Niels, Apoteker, Aabenraa.
 — Hans, Journalist, Toftlund.
 Majbøl, Lærer, Jejsing.
 Mømsen, P. J., Rost.
 Mark, Lærer, Daler.
 Marcussen, A., Urmager, Rødding.
 Mathiesen, H. J. C. F., Præst, Haderslev.
 — M., Præst, Haderslev.

- Mejnertsen, H. P., Provst, Mern.
 Meier, Carl, Læge, Aabenraa.
 Michelsen, M., Amtslæge, Aabenraa.
 — Hans, Gdr. Møgeltønder.
 Mogensen, J., Rektor, Aabenraa.
 Moltke, Generalmajor, Sønderborg.
 Moltesen, L., Folketingsm., København.
 Mortensen, L., Amtsskolekon-sulent, Haderslev.
 — Karl, Rektor, Haderslev.
 — Math., Direktør, Aabenraa.
 Moos, P. M., Præst, Kliplev.
 Mosbeck, Landinspektør, Tønder.
 Moth, Fr., Lektor, Haderslev.
 Møller, A. P., Redaktør, Sønderborg.
 — N. J., Bogholder, Tønder.
 — Lærer, Hostrup.
 — J., Bankbestyrer, Skærbæk.
 — Th., Eagermester, Haderslev.
 — Herløv, Malermester, Aabenraa.
 Mørck, Sv. H., Bibliotekar, Hejlsminde.
 Nagel, W., Professor, Berlin.
 Nationalmuseets 2. Afdeling, København.
 Neigendal, Førstelærer, Skelle.
 Nejsig, H. P., Realskolebestyrer, Nakskov.
 Neergaard, C., Museumsinspektør, København.
 Nielsen, N. J., Amtsskolekon-sl., Sønderborg.
 — N. P., Præst, Vedsted.
 — Valdemar, Højskoleforstan-der, Danebod.
 — Lærer, Højer.
 — Overlærer, Haderslev.
 — Jørgen, Agent, Guderup.
 — Axel, Postmester, Haderslev.
 — Carl, Bøhandl., Haderslev.
 — Harald, Læge, Aabenraa.
 Nissen, Nis, Folketingsm., Vi-bøge.
 — N. C., Lærer, Haderslev.
 — Jens, Grdr., Nørborg. — Nis, Sparekassedirekt., Nør-borg.
 Nordmand, O., Statsgeolog, Kø-benhavn.
 Nustrup Sognebibliotek.
 Nørre Løgum Sognebibliotek.
 Nørborg Oplandsbibliotek.
 Nørgaard, Kr., Højskolefst., Vestbirk.
 Ohrt, F., Dr. phil., Sorø.
 Oplandsbiblioteket for Sydals.
 Ottosen, M., Lektor Haderslev.
 — Lærer, Arrild.
 Palsbo, Amtsforvalter, Tønder.
 Paludan-Müller, Postmester, Nørborg.
 Paulsen, B., Grdr., Østerløgum.
 Petersen, Thade, Præst, Ha-derslev.
 — Carsten, Præst, Magstrup.
 — Jak., Bibliotekar, Aabenraa.
 — H. Fr., stud. theol., Aaben-
 raa.
 — Peter, Grdr., Mjels.
 — F., fhv. Politibetjent, Tønder.
 — Hans, Grdr., Stenderup.
 — Jørgen, Købmand, Haders-
 lev.
 — N., Redaktør, Haderslev.
 — L., Læge, Gram.
 — Carl, S., Overbibliotekar,
 København.
 — P. K., fhv. Landstingsm., Da-
 rum.
 — Chr., Gdr., Toftum.
 — Lærer, Løjt kirkeby.
 — Else, Lærerinde, Løgumklo-
 ster.
 — Hans, Sønderborg.
 Philipsen, Skomager, Hørup-
 hav.
 Plovgaard, Forstander, Nør-
 borg.
 Popp, A., Præst, Sdr. Hygum.
 Poulsen, Hanne, Fru, Bov-
 lund.
 Poulsen, Sofus, Rentier, Tands-
 let.
 — Præst, Dalum.
 — M., Refslund, Grdr. Bov-
 lund.
 Raben, J., Museumsdir., Søn-
 derborg.
 Rahr, Magister, Tønder.

- Rask, Chr., Grdr., Nyborg.
 Rasmussen, Th., Telegrafbest.,
 Haderslev.
 — Asger, Amtsfuldmægtig, Haderslev.
 Rattenborg, Aug., Lærer, Øsby.
 — Anna, Lærerinde, Haderslev.
 — Niels, Snedkermester, Haderslev.
 Ravn, Jørgen, Overlærer, Nørborg.
 — J. P. J., Museumsinsp., København.
 Refslund, N. H., Grdr., Bovlund.
 — Chr. Journalist, Flensborg.
 — Haakon, Amtslæge, Haderslev.
 Refshauge, P. J., Domæneforvalter, Christiansfeld.
 — N. P., Grdr., Hvinderup.
 Reiff, Johs., Lærer, Haderslev.
 Reincke, H., Lektor, Haderslev.
 Reumert, Egil, Lærer, Haderslev.
 Richter, Præst, Vejen.
 Ries, Th., Købm., Aabenraa.
 Roust, Th., Seminarielærer, Tønder.
 Rud, H., Redaktør, Haderslev.
 Rørdam, H. Skat, Seminariefst., Haderslev.
 Sand, Kn., Lærer, Iller.
 Sarup, J., Postkontrollør, Haderslev.
 Selskabelig Forening paa Rømø (J. Chr. Knudsen).
 Schack, Greve, Schackenberg.
 Schmidt, Bertel, Rentier, Ulkebøl Skov.
 — Jørgen, Rentier, Bevtoft.
 — Hans, Grdr., Østerlindet.
 — C., Sparekasseboghd., Broager.
 Schlesw.-Holst. Landesbibliotek, Kiel.
 Schülein, Præst, Højst.
 Schrøder, Fr., Højskolelærer, Askov.
 Schöchtnig, Redaktør, Sønderborg.
 Seedorf, Stiftsfuldm., Haderslev.
 Selmer, Postassistent, Tønder.
 Seminariets Bibliotek i Tønder.
 Seidenfaden, Aage, Politimester, Tønder.
 Sibbesen, Cathrine, Værtinde, V. Sottrup.
 Simonsen, S., Viceskoleinsp., Haderslev.
 Skårup, Præst, Kværs.
 Skjoldborg, Præst, Broager.
 Skodborg Sognebibliotek.
 Skovmand, Alfhild, Læge, Haderslev.
 — Førstelærer, Løgumkloster.
 Skov, A. L., Rentier, Faargaard.
 Skærbæk Oplandsbibliotek.
 Smith, J., Amtsassessor, Haderslev.
 Smidt, H. A., Sognefoged, Arnum.
 Smidemand, Aftægtsm., Støbro.
 Sodberg, Lærer, Brøns.
 Spillemose, Ingrid, Lærerinde, Kollund.
 Stensgaard, Erling, Bibliotekar, Aarhus.
 Stegmann, H. H., Dommer, Løgumkloster.
 Statsskolens Bibliotek, Tønder.
 Statsbiblioteket i Aarhus.
 Statsskolens Bibliotek i Sønderborg.
 Staugaard, J., Grdr., Felsted.
 — Fester, Grdr., Torp.
 Stemann, Kammerherre, Haderslev.
 — Amtsassessor, Tønder.
 Svendsen, Nic., Amtsskolekons., Tønder.
 — Carl, Fabrikant, Odense.
 — Andreas, Grdr., Skærbæk.
 — Gyde, Frue, Tønder.
 Svenstrup Sognebibliotek.
 Sønderborg Bibliotek.
 Sørensen, Simeon, Grdr., Hajstrup.
 — Hermann, Direktør, Haderslev.
 Sørensen, Fr., Lærerinde, Ribe.
 Terp, Frue, Brøns.
 Thaysen, Arkitekt, Tønder.
 — Holger, Apoteker, Hjørring.
 Thau, Jens, Skoleinspekt., Aabenraa.

- Thomsen, H. L., Amtslæge, Tønder.
 — Hans, Grdr., Rost.
 — N. Th., Redaktør, Haderslev.
 — Kr. Refslund, Amtmand, Aabenraa.
 — Marie, Enke, Aabenraa.
 — Thomas, Grdr., Toghale.
 Thorsen, J., Byraadssekretær, Tønder.
 Thulstrup, A., Sagfører, Haderslev.
 Thyssen, Provst, Ulkebøl.
 Thøstesen, Thøste, Grdr., Fæsted.
 Toft, Peter, Apoteker, Tønder.
 Toftlund Oplandsbibliotek.
 Torp, Lærer, Tønder.
 Tuxen, Aug., General, København.
 — S. C. A., Landbrugsskolefst., Graasten.
- Axel, General, København.
 Tørsleff, S., Overlærer, Haderslev.
 Ulkebøl Sognebogsamling.
 Varnæs Sogns Bibliotek.
 Vesten, L., Præst, Sulsted.
 Vest, Hansen, Lærer, Holebøl.
 Vestslesvigs Tidende, Tønder.
 Vig, Chr., Lærer, Haderslev.
 Vilstrup Sognebibliotek.
 Warming, M., Grdr., Raahede.
 West, Rektor, Tønder.
 — Fr. J., Rigsarkivar, København.
 Wolff, C., Landbrugskand., Tønder.
 — Lærer, Nørborg.
 v. Werthern, Sygehuslæge, Tønder.
 Øsby Sognebibliotek.
 Østerlindet Sognebibliotek.

Ialt:

Livsvarigt Medlem	1
Aarsmedlemmer	451
med 460 Ekspl. af »Sønderj. Aarb.«	

Regnskab

for

Historisk Samfund for Sønderjylland.

Indtægt.			Udgift.		
Kassebeholdning fra Sønderjydske Aarbøger I. Række ...	842	29	Stempeludgifter.....	8	00
Indgaaede Medlemsbidrag	40	75	Udbetalt i Honorar	1034	00
	883	04	Porto, Annoncer etc.....	299	99
Underskud...	1914	75	Trykning af I. Hefte 1923	1445	75
	2797	79	Bankrenter	10	05
				2797	79

Aabenraa, den 31. December 1923.

For Kassereren
H. P. Hanssen.

Efterset og funden rigtigt.

p. T. Løgumkloster, den 29. Juni 1924.
N. Nissen.

Historisk Samfund for Sønderjylland

udgiver »Sønderjydske Aarbøger« II. Række,
og »Sønderjydske Maanedsskrift«.

Bestyrelsen er f. T. Folketingsmand H. P. Hanssen, Aabenraa (Formand), Frimenighedspræst Thade Petersen, Haderslev, (Sekretær), Amtslæge Dr. Michelsen, Aabenraa, (Kasserer), Sparekassedirektør Nis Nissen, Nørborg, Amtslæge Dr. Lausten Thomsen, Tønder, Seminarielærer Cl. Eskildsen, Tønder, Højskolelærer, Dr. Marius Kristensen, Askov, Redaktør P. Eliassen, Kolding og Museumsdirektør, Dr. Mackeprang, København.

Formand, Sekretær og Kasserer danner Forretningsudvalg.

Formanden, Sekretæren og Dr. Lausten Thomsen Redaktionsudvalg for »Sønderjydske Aarbøger«.

Redaktionsudvalg for »Sønderjydske Maanedsskrift« danner Dr. Lausten Thomsen og Cl. Eskildsen.

Medlemsbidraget er 5 Kroner aarlig eller mindst 100 Kroner én Gang for alle. Medlemmerne modtager »Sønderjydske Aarbøger« gratis. »Sønderjydske Maanedsskrift« bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. Indmeldelser modtages af alle Bestyrelsesmedlemmer.

Indhold af II. Halvbind 1924.

Niels Hansen: Af Kaptajn C. C. Fischeschers Livserindringer	» /	161—232
En Selvbiografi: Provst O. Lund i Agerskov	»	233—268
H. Lausten Thomsen: Tre Bøger om Krigsminder	»	269—272
Thomas Otto Achelis: Haderslev Skomagerlaug gennem Tiderne	»	273—282
Thade Petersen: Sønderjylland i 1923	»	283—311
Medlemsfortegnelse	»	312—318
Regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland	»	319